

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Допущено
Міністерством внутрішніх справ України

Львів
2011

УДК 351.75:796.012.62
ББК 75.1
Т15

Допущено
Міністерством внутрішніх справ України
(лист № 6/7-4090 від 19.08.2011 р.)

Рецензенти:

Назар Ю.С., кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ

Сидорко О.Ю., кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету заочного, дистанційного та післядипломного навчання Львівського державного університету фізичної культури

Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України: навчальний посібник / С.М. Банах, В.Р. Булачек, І.С. Винярчук, Ю.Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 300 с.

ISBN 978-611-511-079-7

У навчальному посібнику, розробленому викладачами кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС, викладено теоретичний матеріал щодо організації та здійснення патрульної служби», який є невід'ємною частиною вивчення курсу тактико-спеціальної підготовки.

Викладені у навчальному посібнику рекомендації мають допомогти працівникам органів внутрішніх справ, слухачам та курсантам навчальних закладів системи МВС України у відпрацюванні (самостійно чи під час навчальних занять) типових і нетипових дій під час несення служби з охорони громадського порядку, пов'язаних із реальною або можливою загрозою їх життю і здоров'ю або життю і здоров'ю громадян. Посібник також включає правове підґрунтя застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та засобів фізичного впливу під час припинення злочинів і правопорушень, затримання і доставляння правопорушників.

УДК 351.75:796.012.62
ББК 75.1

- © Банах С.М., Булачек В.Р., Винярчук І.С., Йосипів Ю.Р., Мовчан М.А., Моргун М.В., Синенький В.М., Тьорло О.І., 2011
© Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011

ISBN 978-611-511-079-7

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Поняття, предмет, система та принципи тактико-спеціальної підготовки і її місце у професійній підготовці співробітників ОВС	9
Розділ 2. Особливості тактико-спеціальної підготовки працівників ОВС щодо несення патрульної служби.....	14
2.1. Правова основа організації патрульної служби.....	14
2.2. Види нарядів патрульної служби.....	14
2.3. Підготовка нарядів до несення патрульної служби.....	18
2.4. Основи тактики несення патрульної служби нарядами міліції	20
2.5. Тактика поведінки працівників ОВС з метою уникнення небезпечних ситуацій.....	22
2.6. Права міліціонерів патрульної служби під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку.....	25
2.7. Обов'язки патрульно-постових нарядів міліції під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку	27
2.8. Порядок звернення міліціонера до громадян.....	29
Розділ 3. Застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї.....	31
3.1. Правові підстави застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї	31
3.2. Поняття та види заходів фізичного впливу. Застосування заходів фізичного впливу.....	34
3.3. Поняття та види спеціальних засобів. Застосування спеціальних засобів	38
3.4. Правові підстави застосування та використання зброї працівником міліції.....	47
3.5. Відповідальність працівника міліції за необгрунтоване застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї або за перевищення меж такого застосування.....	64
Розділ 4. Види та характеристика спеціальних засобів, засобів зв'язку, які використовуються ОВС при охороні громадського порядку. Використання службових тварин	73
4.1. Класифікація спеціальних засобів, які використовуються ОВС при охороні громадського порядку	73
4.2. Засоби індивідуального захисту, поняття та види, класи захисту.....	73
4.3. Засоби активної оборони	81
4.4. Засоби забезпечення спеціальних операцій	82

4.5.	Пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками.....	84
4.6.	Використання службових собак для охорони особливо важливих об'єктів, виявлення вибухових пристроїв та вогнепальної зброї. Використання службових коней.....	84
4.7.	Заходи безпеки при користуванні спеціальними засобами.....	87
4.8.	Використання засобів радіозв'язку і їх значення під час припинення групових порушень громадського порядку та ліквідації масових заворушень.....	87
Розділ 5.	Види та характеристика вогнепальної зброї, яка використовується ОВС.....	95
5.1.	9 мм пістолет Макарова.....	95
5.2.	9 мм пістолет «Форт-12».....	96
5.3.	9 мм автоматичний пістолет Стечкіна.....	97
5.4.	Тактико-технічні характеристики 9 мм пістолетів Макарова, Форт-12, 14, 17 та Стечкіна.....	98
5.5.	Підготовка до стрільби, огляд пістолета і патронів.....	98
5.6.	5,45 мм автомати Калашникова.....	100
5.7.	Тактико-технічні характеристики автоматів Калашникова.....	102
5.8.	7,62 мм снайперська гвинтівка Драгунова.....	103
5.9.	Зброя безшумної стрільби.....	104
Розділ 6.	Тактика дій працівника міліції при отриманні повідомлення про вчинення особою правопорушення.....	106
6.1.	Особливості прийняття повідомлень про факти вчинення адміністративних правопорушень, злочинів та першочергові дії щодо реагування на них.....	106
6.2.	Першочергові дії на місці події.....	111
6.3.	Забезпечення охорони місця події.....	112
6.4.	Опитування заявника (потерпілого).....	113
6.5.	Тактика перевірки документів у громадських місцях.....	114
6.6.	Тактика перевірки документів у громадян, які знаходяться в транспортному засобі.....	115
6.7.	Особливості реагування на факти правопорушень, учинених іноземцями, які користуються дипломатичним імунітетом.....	115
Розділ 7.	Затримання правопорушника та злочинця.....	117
7.1.	Поняття та підстави затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину.....	117
7.2.	Адміністративне затримання. Роз'яснення прав особі при адміністративному затриманні.....	119
7.3.	Затримання правопорушника.....	122
7.3.1.	За наявності часу на необхідні підготовчі дії.....	122
7.3.2.	За відсутності часу на необхідні підготовчі дії.....	123
7.4.	Затримання злочинця з застосуванням зброї.....	124
7.4.1.	Дії працівника міліції до застосування зброї.....	124
7.4.2.	Дії працівника міліції під час застосування зброї.....	126

7.4.3.	Дії працівника міліції після застосування зброї і поранення правопорушника.....	129
7.5.	Особливості дій працівника міліції при затриманні злочинця в закритому (обмеженому) просторі.....	129
7.6.	Роз'яснення основних прав особі, яку затримали за підозрою у вчиненні злочину.....	131
7.7.	Зовнішній огляд затриманого	132
7.8.	Одягання наручників на затриманого	135
Розділ 8.	Супроводження затриманого до органу внутрішніх справ.....	138
8.1.	Супроводження затриманого пішим порядком двома і більше міліціонерами	138
8.2.	Супроводження затриманого пішим порядком одним міліціонером	138
8.3.	Супроводження (конвоювання) транспортом.....	139
Розділ 9.	Тактика дій працівника міліції при виявленні ознак окремих злочинів.....	140
9.1.	Тактика дій працівника міліції при виявленні трупа	140
9.2.	Тактика дій працівника міліції, якщо особі спричинено тілесні ушкодження	140
9.3.	Тактика дій працівника міліції у випадку вчинення злочинцем грабежу чи розбою	141
9.4.	Тактика дій працівника міліції при вчиненні особою хуліганських дій	142
9.5.	Дії працівника міліції при отриманні інформації про небезпеку скоєння терористичного акту.....	143
Розділ 10.	Дії працівника міліції в екстремальних ситуаціях	144
10.1.	Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення пожежі (загоряння)	144
10.2.	Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення вибухових, радіоактивних, хімічних та інших небезпечних для населення речовин (предметів)	144
10.3.	Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення витoku газу.....	145
10.4.	Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення обриву повітряних проводів високої напруги	145
10.5.	Тактика дій працівника міліції у випадку появи на вулицях скажених тварин, небезпечних для населення	146
10.6.	Дії працівника міліції при виявленні вибухонебезпечних предметів у зоні об'єктів, що охороняються.....	146
10.7.	Дії працівника міліції при виявленні конвертів та іншої кореспонденції, що може містити бактеріологічні отруйні речовини	147

10.8.	Дії працівника міліції при отриманні повідомлення про загрозу вибуху або виявлення авіабомб, снарядів, мін, які не вибухнули, вибухових речовин, а також радіоактивних, хімічних та інших предметів, що становлять небезпеку для населення	147
10.9.	Дії працівника міліції при виявленні предметів, щодо яких є підозра на радіокерований вибуховий пристрій	148
10.10.	Тактика дій співробітників міліції при виконанні охоронних функцій з перевезення та супроводження цінних вантажів, грошових коштів	149
Розділ 11. Спеціальні операції та оперативні плани, які повинні зберігатись у черговій частині органів та підрозділів внутрішніх справ		
11.1.	Поняття, види та етапи спеціальної операції	152
11.2.	Заходи особистої безпеки працівників ОВС на підготовчому етапі спеціальних операцій	156
11.3.	Поняття та види оперативних планів	165
11.4.	Заходи особистої безпеки на етапі безпосереднього проведення спеціальної операції	169
11.4.1.	Заходи щодо запобігання втрат особового складу під час проведення операції із затримання озброєних злочинців. Ведення переговорів	169
11.4.2.	Заходи щодо забезпечення безпеки особового складу при затриманні злочинців на автотранспорті	177
11.4.3.	Заходи щодо забезпечення безпеки особового складу у разі пошуку і переслідування озброєних злочинців	179
11.4.4.	Заходи безпеки під час проведення операції з ліквідації групових порушень громадського порядку (масових заворушень)	181
Розділ 12. Методика проведення спеціальних видів занять у процесі викладання курсу «Тактико-спеціальна підготовка»		
12.1.	Методика використання групових вправ, тактичних занять і навчання в процесі викладання курсу	186
12.2.	Методика проведення ділової гри як пізнавально-прогресивний вид заняття	190
12.3.	Методика використання навчального відео в процесі викладання курсу	199
Висновки		203
Додатки		205
Додаток 1.	Витяг з Конституції України	205
Додаток 2.	Кримінальний кодекс України (витяг)	205
Додаток 3.	Кодекс України про адміністративні правопорушення (витяг)	228
Додаток 4.	Статут патрульної служби міліції (витяг)	247

Додаток 5.	Бланки документів (рапорт, протокол про адміністративне правопорушення, протокол про адміністративне затримання)	251
Додаток 6.	Характеристика деяких спеціальних засобів індивідуального захисту, що застосовуються в ОВС.....	257
Додаток 7.	Типовий план пошукових заходів, спрямованих на затримання злочинця (злочинців) на вулицях та в інших громадських місцях (умовна назва «Спіраль»).....	260
Додаток 8.	Сценарій проведення рольової гри на тему: «Огляд місць можливого схову злочинців».....	267
Додаток 9.	Рольові ігри	270
Додаток 10.	Ситуаційні задачі та алгоритми правильних дій працівників міліції під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю	273
Додаток 11.	Методична розробка з підготовки і проведення тактико-спеціального навчання (оперативний план «Хвиля»).....	276
Термінологічний покажчик.....		290
Бібліографічний список.....		295

ВСТУП

Всебічний розвиток демократії не виключає, а навпаки висуває на перший план подальше вдосконалення як всієї системи державного управління, так і окремих її ділянок. При виникненні екстремальних ситуацій, коли вимагається максимальна мобільність усіх ділянок суспільства, а фактор усвідомлення дій частково втрачає своє першоступеневе значення, поступаючись фактору емоційності, значно зростає роль органів внутрішніх справ (далі – ОВС) як знаряддя державного управління.

Свої функції з охорони громадського порядку (далі – ОГП) органи внутрішніх справ виконують як у повсякденних умовах, так і за надзвичайних обставин, пов'язаних із затриманням озброєних злочинців, попередженням або припиненням групових порушень громадського порядку і масових безпорядків у населених пунктах, ліквідацією наслідків природного лиха, великих виробничих аварій і катастроф. Крім того, на ОВС покладені великі і відповідальні завдання з забезпечення ОГП при заходах цивільної оборони (далі – ЦО) в мирний час, загальної готовності під час військового стану.

Здатність ОВС успішно виконувати покладені на них важливі завдання в екстремальних ситуаціях визначаються:

- станом системи управління;
- реальністю планування;
- всебічною забезпеченістю заходів.

Усе це є рішучим фактором високої професійної підготовки співробітників.

Практика показує, що працівники ОВС у таких умовах часто виявляються **недостатньо підготовленими**, в їх діях відсутня чіткість, оперативність.

Здійснюються серйозні порушення в розстановці сил і засобів, в організації, управлінні діями нарядів і підтримці з ними зв'язку, в матеріально-технічному забезпеченні, не приділяється необхідної уваги захисту особового складу. Все це призводить до негативних наслідків при веденні спеціальних операцій.

Вивчення предмета «Тактико-спеціальна підготовка» дасть змогу ознайомитися з тактикою дій розшукових нарядів, основами ведення спеціальних операцій ОВС із затримання озброєних злочинців, особисто брати участь у плануванні й організації дій розшукових нарядів.

Розділ 1

ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА ПРИНЦИПИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ І ЇЇ МІСЦЕ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СПІВРОБІТНИКІВ ОВС

Тактико-спеціальна підготовка (далі ТСП) є складовою частиною загальної професійної підготовки співробітника ОВС і включає в себе комплекс навчальних дисциплін, *мета яких* – навчання особового складу ОВС вмілим діям в екстремальних ситуаціях, підготовка керівного складу до виконання службово-бойових завдань в умовах надзвичайних обставин у мирний і військовий час, а також тактика несення патрульної служби.

Основу тактико-спеціальної підготовки працівника міліції складають:

1. Вивчення і розробка тактичних засобів та прийомів дій в екстремальних ситуаціях.
2. Правові підстави та порядок застосування спеціальних засобів.
3. Правові підстави та порядок застосування зброї, бойової і спеціальної техніки.
4. Вивчення бойових порядків, що використовуються при охороні громадського порядку та масових заворушеннях.
5. Використання маневру силами і засобами при проведенні спеціальних операцій, а також оволодіння методикою управління цими силами.

Під екстремальними ситуаціями в даному випадку розуміють такі умови обстановки, які вимагають від керівників прийняття і втілення в життя неординарних рішень, а від усього особового складу – максимального напруження психічних і фізичних зусиль. Такі умови характерні для військового часу, а в мирний час, як правило, складаються при стихійному лихові, великих аваріях і катастрофах на підприємствах, а також при різкому загостренні оперативної обстановки, викликані діями озброєних злочинців і інших особливо небезпечних осіб, злочинних угруповань, масових заворушень в населених пунктах.

Тактико-спеціальна підготовка є складовою частиною спеціальних знань науки управління у сфері правопорядку, яка вивчає проблеми службово-бойової діяльності системи ОВС, розробляє специфічні

питання щодо застосування сил і засобів ОВС за надзвичайних обставин і у військовий час.

Основними завданнями ТСП в ОВС є:

1. Виховання у співробітників високих моральних, вольових якостей, необхідних їм при виконанні службово-бойових завдань.
2. Формування навичок системного прийняття рішень на виконання поставлених завдань у будь-яких умовах.
3. Розвиток у співробітників теоретичних знань і практичних навичок в організації та управлінні діями елементів у спеціальній операції.
4. Навчання тактиці несення патрульної служби.

Предметом ТСП є теорія і практика підготовки і здійснення службово-бойових дій силами ОВС в екстремальних ситуаціях.

Теорія ТСП вивчає зміст і характер екстремальних ситуацій, причини їх виникнення й умови, за яких вони виникають, розкриває закономірності і принципи дій сил і засобів ОВС у цих умовах, вивчає можливості сил ОВС щодо ліквідації надзвичайних ситуацій (далі НС) і їх наслідків, розробляє засоби підготовки і ведення службово-бойових дій створеними угрупованнями сил ОВС.

Теоретичні положення ТСП знаходять своє відображення в статутах, наказах, настановах, підручниках, посібниках, теоретичних працях.

Практичний аспект ТСП охоплює діяльність керівників підрозділів усіх рівнів, формувань всього особового складу з підготовки до ведення службово-бойових дій. Сюди належить:

1. Збір і вивчення даних оперативної обстановки.
2. Прийняття рішень і доведення їх до підлеглих.
3. Планування заходів.
4. Підготовка підрозділів і навчання всіх категорій співробітників.
5. Всебічність забезпечення дій сил ОВС.
6. Організація взаємодії підрозділів.
7. Безпосереднє управління силами і засобами в операції.

Роль ТСП у ОВС в сучасних умовах, надзвичайно велика, адже наслідки різноманітних НС, чи то стихійне лихо, чи велика аварія на підприємстві, транспортна катастрофа, груповий антигромадський прояв, – будуть успішно і з мінімальними втратами усунені за умови добре організованих дій сил, що забезпечують громадський порядок, безпеку руху, встановлений режим у зоні надзвичайної ситуації. Тому ТСП є важливою частиною спеціальної підготовки ОВС.

ТСП – най динамічніша частина спеціальних знань у сфері правоохоронної діяльності. Причому зміни в теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях проходять все швидше в зв'язку з науково-технічним процесом удосконалення засобів озброєної боротьби, роз-

повсюдженням різноманітних новітніх технологій (у тому числі з боку злочинців) і т. д.

Таким чином, розвиток і вдосконалення ТСП невідривно пов'язаний з розвитком і вдосконаленням усієї системи охорони порядку і законності. В даний час ТСП визначає і класифікує екстремальні ситуації, виробляє теоретичні основи і практичні рекомендації щодо дій сил ОВС на основі розвитку історичного досвіду, вивчення проблем сучасності, прогнозу на майбутнє.

ТСП тісно пов'язана з низкою навчальних дисциплін, які вивчаються у вищих навчальних закладах МВС України, а саме: *спеціальною технікою, безпекою життєдіяльності, цивільною обороною та військовою топографією, вогневою і спеціальною фізичною підготовкою, адміністративною діяльністю ОВС та професійною психологічною підготовкою працівників ОВС.*

Основою тактико-спеціальної підготовки складає спеціальна тактика, головна мета якої та головний зміст – це відпрацювання і втілення в практику міліції і внутрішніх військ типових засобів, методів і прийомів бойових дій особового складу і підрозділів в екстремальних ситуаціях, куди належать:

1. Вибір найбільш раціонального варіанта дислокації сил для кожної конкретної ситуації.
2. Планування дії.
3. Безпосереднє управління.

Спеціальна тактика є продуктом творчого мислення і використання загальновійськової тактики, узгодження її з елементами оперативної, режимної, адміністративної і інших видів діяльності ОВС.

Процес навчання **спеціальній тактиці** включає в себе проведення командно-штабних навчань і групових вправ на топографічних картах і схемах, практичні заняття і тренування на місцевості. Основний час відводиться на практичні заняття, під час яких в умовах максимального наближення до реальних практично відпрацьовуються бойові дії як окремих елементів угруповання сил у спеціальній операції, так і вся операція.

Використання топографії в органах внутрішніх справ передбачає, в першу чергу, вивчення елементів місцевості з метою врахування їх впливу на дію сторін при проведенні спеціальних операцій, при визначенні маршрутів патрулювання, а також вивчення топографічних карт і планів як основних графічних документів, що забезпечують науково обгрунтоване планування і надійне управління силами. Все це дозволяє досконало вивчити питання управління всебічного забезпечення дій сил ОВС в екстремальних ситуаціях і напрацювати практичні рекомендації з їх виконання.

До основних принципів, на яких базується ТСП, належать:

1. Цілеспрямованість, яка визначається концентрацією основних зусиль на досягненні головної мети – підготовки підрозділів і всього особового складу ОВС до дій в екстремальних ситуаціях.
2. Плановість на всіх етапах підготовки і проведенні спецоперацій.
3. Висока бойова готовність сил і засобів.
4. Суворе дотримання законності.
5. Принцип єдиного керівництва, заснований на чіткому розподілі відповідальності і наданні відповідних прав.

Широка діапазону екстремальних ситуацій вимагає диференційного підходу до організації і проведення військових, оперативних, режимних дій ОВС і їх умілого застосування.

Мета тактико-спеціальної підготовки – навчання і підготовка майбутнього офіцера, який в ролі старшого оперативного начальника повинен уміти:

1. Створити угруповання сил, найбільш відповідне для кожної конкретної ситуації.
2. Застосовувати види і засоби озброєних дій, які відповідають обстановці, що склалася.
3. Організувати чітку взаємодію сил: за завданнями, за часом, за місцем.
4. Маневрувати силами для створення тактичної переваги сил на основному напрямку.

Як складова загальної професійної підготовки співробітників ОВС, тактико-спеціальна підготовка тісно зв'язана з багатьма науками загальноосвітнього і галузевого характеру.

Зв'язок із суспільними науками полягає в тому, що тактико-спеціальна підготовка в теоретичному аспекті базується на основних нормативно-правових актах нашої держави. Ця дисципліна розробляє форми і методи роботи, що забезпечують підтримку високого рівня патріотизму, морального стану в співробітників органів внутрішніх справ при виконанні службово-бойових завдань.

Зв'язок тактико-спеціальної підготовки з правовими юридичними дисциплінами засновується на суворому дотриманні законності на всіх етапах розробки і проведення спеціальних операцій за участю сил ОВС.

Організація озброєних дій в екстремальних ситуаціях базується на теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях науки управління.

Практичний аспект тактико-спеціальної підготовки ОВС тісно пов'язаний з військовою наукою, яка використовує більшість засобів і методів загальновійськової тактики при проведенні спеціальної операції.

Разом з тим, спеціальна тактика відрізняється від загально-військової метою дій, специфічним складом сил і заходів, характером взаємодії з державними органами і громадськими організаціями, а також в засобах досягнення мети і використання сил, залучених до спецоперацій і ОГП *в умовах складної оперативної обстановки*.

Великий вплив на практичну сторону тактико-спеціальної підготовки мають спеціальні юридичні дисципліни:

- адміністративна діяльність;
- криміналістика;
- кримінальний процес;
- кримінальне право та кримінологія;
- оперативно-розшукова діяльність.

Таким чином, тактико-спеціальна підготовка – це комплекс навчальних дисциплін, засвоєння яких дозволить приймати оптимальні та доцільні рішення при виникненні екстремальних ситуацій.

Вивчення дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» сто-сується наступних напрямів:

- загальновійськова підготовка (теоретична база бойових дій військових сил органів МВС);
- характеристика нарядів ОВС при виконанні службово-бойових завдань;
- тактика патрульної служби;
- основи ведення спеціальних операцій.

Питання для самопідготовки

1. Яке місце в системі професійної підготовки посідає тактико-спеціальна підготовка?
2. Охарактеризуйте предмет тактико-спеціальної підготовки.
3. Що вивчає теорія тактико-спеціальної підготовки?
4. З якими навчальними дисциплінами тісно пов'язана ТСП?
5. На яких основних принципах базується тактико-спеціальна підготовка?
6. У чому полягає мета ТСП?
7. Дайте характеристику основних напрямів ТСП.
8. Що формує у співробітників ОВС тактико-спеціальна підготовка?
9. Що охоплює практичний аспект ТСП?
10. Для чого використовується топографія в органах внутрішніх справ?

Розділ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ЩОДО НЕСЕННЯ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ

2.1. Правова основа організації патрульної служби

Правовою основою діяльності патрульної служби міліції є Конституція України, Закон України «Про міліцію» та інші законодавчі акти, укази і розпорядження Президента України, декрети, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, Загальна декларація прав людини, Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 року №34/169, Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийняті 8-им Конгресом ООН щодо попередження злочинності і поводження з правопорушниками, міжнародні правові норми, ратифіковані в установленому порядку, Статут патрульної служби міліції, рішення органів місцевого самоврядування та органів державної виконавчої влади, прийняті в межах їх компетенції, нормативні акти Міністерства внутрішніх справ України.

2.2. Види нарядів патрульної служби

Патрульна служба міліції (ПСМ) – це діяльність спеціальних нарядів міліції з ОГП, безпеки і боротьбі з правопорушеннями на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, у портах, в аеропортах та інших громадських місцях, а також при проведенні масових заходів, ліквідації наслідків аварії, катастрофи, стихійного лиха.

Патрульна служба міліції включає: особовий склад служби охорони громадського порядку, територіальних і транспортних органів внутрішніх справ, підрозділів міліції особливого призначення «Беркут».

Основними завданнями ПСМ є:

- забезпечення особистої безпеки громадян, захист їхніх прав, свобод і законних інтересів;
- запобігання правопорушенням та їх припинення;
- охорона громадського порядку і громадської безпеки;
- виявлення, запобігання, припинення та розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- захист власності від злочинних посягань.

До охорони громадського порядку залучаються і спеціальні моторизовані військові частини міліції (далі – СМВЧМ), військові частини спеціального призначення (далі – ВЧСП) та підрозділи оперативно-го призначення (далі – ПОП) внутрішніх військ МВС України.

Існують такі види нарядів для несення ППС: патрулі, пересувні міліцейські групи (ПМГ), патрульні групи (ПГ), пости охорони порядку (ПО), пости охорони об'єктів (ПОО), пости регулювання дорожнього руху (ПР), патрулі для нагляду за дорожнім рухом (ПНР) і контрольно-пропускні пункти (КПП).

Засоби патрульної служби складають:

- а) спеціальні броньовані автомашини, вертольоти, мотоцикли, велосипеди, катери та інші транспортні засоби;
- б) відеомагнітофони, диктофони, радіо, прямий зв'язок і сигналізація;
- в) табельна зброя, спорядження і спеціальна зброя;
- г) електромегалофони, освітлювальні прилади, інша апаратура і технічні засоби;
- д) службові собаки та коні.

Патрульні автомобілі і мотоцикли використовуються для переміщення патрулів з одного пункту несення служби до іншого, патрулювання за маршрутом, виїздів на місце події, доставляння в міліцію осіб, затриманих за вчинення злочинів і порушень громадського порядку, у виняткових випадках (за відсутності спеціального транспорту) – для доставляння в медичні заклади громадян, які знаходяться в безпорадному стані, а також осіб, які перебувають у стані сп'яніння на вулицях і в інших громадських місцях.

Використання патрульного транспорту з іншою метою категорично забороняється. Патрульні автомобілі і мотоцикли повинні бути оснащені радіостанціями й укомплектовані спеціальними засобами і необхідним інструментом.

Бронемашини використовуються тільки при проведенні операції з затримання озброєних злочинців, ліквідації масових заворушень і групових порушень громадського порядку.

Патрульні катери призначені для несення патрульної служби на водоймищах, а також для забезпечення порядку і безпеки при проведенні спортивних змагань та інших заходів на воді.

Вертольоти використовуються для транспортування патрульних нарядів міліції у важкодоступну для іншого виду транспорту місцевість або на значну відстань, а також для контролю за станом обстановки в разі виникнення надзвичайних обставин.

Велосипеди використовуються для патрулювання у приміській, дачній або курортній місцевостях, парковій зоні та інших місцях, де рух інших видів транспорту ускладнений.

Кінні наряди використовуються для патрулювання в лісних масивах, на околицях міст і населених пунктів, при забезпеченні спортивних та інших масових заходів.

Патруль – рухомий наряд у складі одного або декількох працівників міліції, який виконує покладені на нього обов'язки на маршруті патрулювання. Патрулі можуть нести службу на автомобілях (ПА), мотоциклах (ПМ), катерах (ПКТ), велосипедах (ПВ).

Застосовуються також пішохідні (ПП), кінні (ПК) та патрулі зі службовими собаками (ПС). Патрулю для несення служби визначається маршрут патрулювання, що включає місцевість, яка прилягає до основного напрямку руху патруля в межах видимості і чутності. Ширина смуги маршруту патрулювання уточнюється на місцевості, що прилягає до основного напрямку руху патруля в межах закріпленої за ним території. Довжина маршруту патруля на автомобілі складає, як правило, 6–8 км, на мотоциклі – 3–5 км, пішого – 1–1,5 км. Довжина маршрутів може бути збільшена або зменшена залежно від їх особливостей і стану оперативної обстановки на них.

Пересувна міліцейська група (ПМГ) – комбінований за складом та оснащений спеціальними технічними засобами наряд міліції на автомобілі, який несе патрульну службу в закріпленому секторі і призначений для вжиття невідкладних заходів з попередження порушень громадського порядку, здійснення оперативно-розшукових заходів щодо розкриття злочинів по гарячих слідах. Склад кожної такої групи визначається наказом начальника ГУВС (УВС) міста, міськрайоргану внутрішніх справ, і до неї включаються: працівник карного розшуку, дільничний інспектор міліції, міліціонер та міліціонер-водій.

Крім цього, для забезпечення охорони громадського порядку створюють спільні наряди (СН) з залученням військовослужбовців ВВ України або Міністерства оборони України.

Патрульна група (ПГ) – наряд у складі двох або більше патрулів під єдиним керівництвом. Патрульній групі для несення служби визначається ділянка території міста, відокремлене селище, об'єкт, де проводяться масові заходи, зона масового відпочинку тощо. Основу патрульної групи складає патруль на автомобілі, обладнаний радіостанцією, проблісковим маячком, гучномовною установкою, сиреною та іншими технічними засобами. Начальником патрульної групи (старшим наряду патрульної групи) призначається досвідчений працівник міліції, здібний забезпечити ефективне керівництво діяльністю групи.

Спеціалізована патрульна група (СПГ) – спеціальний вид наряду, призначений для боротьби з найпоширенішими правопорушеннями на вулицях та в інших громадських місцях. Члени цієї групи несуть службу, як правило, в цивільному одязі під керівництвом оперативного працівника або дільничного інспектора міліції.

Пост охорони порядку (ПО) – місце або дільниця місцевості, де працівники міліції (постові) виконують покладені на них обов'язки. Для поста визначається його центр і межі. Центр поста визначається в такому місці, звідки найзручніше вести нагляд і швидко вживати заходів для попередження й припинення правопорушень. Відстань меж від центру поста не повинна перевищувати, як правило, 300 м. Пости виставляються в місцях, де необхідно забезпечити постійну присутність працівника міліції.

Пости охорони об'єктів (ПОО) – місце або дільниця місцевості, де працівники Державної служби охорони при МВС України здійснюють на договірних засадах охорону об'єктів та іншого майна державної, колективної та приватної власності, майна іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб, а також громадян. Пости виставляються на об'єктах, де необхідно забезпечити постійну міліцейську охорону їх майна.

Патрулі для нагляду за дорожнім рухом (ПНР) – наряд у складі одного або кількох працівників Державної автомобільної інспекції, який здійснює контроль за дорожнім рухом та виконанням громадянами правил дорожнього руху шляхом патрулювання на автомобілях, мотоциклах, вертольотах або пішим патрулюванням.

Піше патрулювання застосовується для контролю за рухом на невеликих за відстанню напружених за рухом та інтенсивністю, небезпечних за аварійністю ділянках доріг (вулиць). При цьому застосовуються такі методи несення служби, які мають можливість своєчасно фіксувати і припиняти усі правопорушення. Втручання при правопорушеннях полягає в обов'язковому реагуванні на дії громадян з метою запобігання та припинення правопорушень, застосування встановлених засобів впливу до порушників.

Для забезпечення пропускнуго режиму або обмеження руху транспорту і пішоходів в конкретному районі (місцевості) при проведенні масових заходів, виникненні стихійного лиха, епідемій та в інших випадках створюють **контрольно-пропускні пункти (КПП)**, де знаходиться наряд міліції. На особливо важливих дільницях і напрямках старшими нарядами на контрольно-пропускних пунктах призначаються особи середнього начальника складу.

Особи рядового і начальницького складу зобов'язані проходити службу там, де це викликано інтересами служби і обумовлено наказами прямих начальників.

2.3. Підготовка нарядів до несення патрульної служби

Міліціонери, призначені в наряд для несення патрульної служби, прибувають в орган внутрішніх справ, підрозділ міліції чи спеціально визначене місце за 30 хвилин до початку інструктажу. При прибутті вони доповідають черговому і своєму командирові, називають їх за званням, додаючи перед званням слово «Товаришу (пане)», наприклад: «Товаришу (пане) лейтенант, сержант Петренко для несення служби прибув». Перед проведенням інструктажу черговий опитує про стан здоров'я та інші обставини, які заважають несенню служби, видає міліціонерам зброю, спорядження, засоби зв'язку, індивідуального захисту і спеціальні засоби, службові документи (службову книжку, картку маршруту (поста) наряду та інші), про що міліціонер розписується в книзі служби нарядів. Зарядження зброї проводиться по команді й під наглядом оперативного чергового або командира підрозділу в спеціально відведеному місці, при цьому патрон в патронник не досилається.

Оперативний черговий або командир підрозділу оголошує пости та маршрути патрулювання, час несення служби та інформує про відміну орієнтирок, знайомить з отриманою інформацією про вчинені злочини, прикмети осіб, що розшукуються, викрадене майно та з іншими відомостями, контролює їх записи в службовій книзі, потім виставляє наряд на інструктаж, перевіряє у кожного міліціонера наявність обов'язкових предметів озброєння і спорядження. Робить відповідний запис у книзі служби нарядів управління (відділу) внутрішніх справ. При виявленні недоліків вживає заходів до їх усунення і доповідає про готовність особового складу до несення служби посадовій особі, яка відповідно до щомісячного графіка проводить інструктаж.

Патрульний (постовий), який заступає на службу, зобов'язаний бути одягненим по формі за сезоном, мати зразковий зовнішній вигляд і справне спорядження.

Патрульний повинен мати:

- службове посвідчення;
- службову книжку;
- картку маршруту (поста);
- табельну зброю з двома спорядженими магазинами;
- радіостанцію;
- кишеньковий ліхтар;
- свисток;
- засоби індивідуального захисту, спеціальні засоби;
- бланки протоколів про адміністративні правопорушення;
- індивідуальний пакет (аптечку).

Той, хто інструктує, зобов'язаний:

– упевнитись у готовності особового складу до несення служби і вжити заходів до усунення виявлених недоліків;

– перевірити знання патрульними і постовими своїх прав і обов'язків, окремих положень нормативних актів, правил застосування зброї і спеціальних засобів, прикмет розшукуваних злочинців і викраденого майна;

– оголосити результати несення служби за минулу добу, за необхідності роз'яснити недоліки й упущення, навести приклади зразкових дій патрульних і постових;

– роз'яснити оперативну обстановку, поставити нарядам конкретні завдання на весь період несення служби і визначити порядок їх виконання;

– запропонувати міліціонерам вирішити декілька завдань, при цьому розібрати найбільш характерні тактичні прийоми несення служби (ведення нагляду, виявлення злочинців за малопомітними прикметами, запобігання і припинення групових порушень громадського порядку, затримання озброєних злочинців і ін.);

– нагадати міліціонерам про необхідність додержання законності, а також про чемність і уважне ставлення до громадян;

– роз'яснити порядок зміни нарядів, зв'язку і взаємодії.

Проведення інструктажу закінчується віддачею наказу про заступання нарядів міліції на службу. Наприклад: «Наряд, струнко! Наказую заступити на охорону громадського порядку в столиці України – місті Києві. Під час несення служби суворо додержуватись законності, виявляти високу культуру і чемність у зверненні до громадян. Право-руч (ліво-руч)! За маршрутами і постами кроком руш!».

У містах без районного поділу не рідше одного разу на місяць проводиться спільний інструктаж усіх патрульно-постових нарядів, які несуть службу на вулицях і в інших громадських місцях за планами комплексного використання сил і засобів міліції.

Після загального шиккування керівний і начальницький склад перевіряє зовнішній вигляд і екіпіровку нарядів, а працівники ДАІ, інженери і техніки після нього проводять огляд технічного стану автотранспорту і засобів зв'язку.

Посадова особа, яка проводить інструктаж:

– підводить підсумки несення служби за минулий період, зачитує накази про заохочення працівників, які відзначилися, відзначає недоліки та упущення, які мали місце під час несення патрульної служби;

– аналізує результати взаємодії нарядів, підрозділів, які беруть участь в охороні громадського порядку;

- інформує про стан оперативної обстановки;
- оголошує завдання нарянів і підрозділів щодо охорони громадського порядку і об'єктів народного господарства, забезпечення безпеки дорожнього руху і боротьби зі злочинністю.

Інструктаж закінчується загальним шикуванням, віддачею наказу про заступання на службу і проходженням урочистим маршем.

Для нарянів, які брали участь у спільному інструктажі в день його проведення, інші інструктажі не проводяться.

2.4. Основи тактики несення патрульної служби нарядами міліції

Працівник міліції, який заступає на службу, повинен знати:

- поставлене завдання;
- оперативні обставини, особливості маршруту (поста);
- розміщення найближчих нарянів міліції, військових нарянів та об'єднань громадян;
- порядок підтримання зв'язку з черговими, іншими нарядами;
- прикмети розшукуваних злочинців, викрадених речей та автотранспорту;
- місця можливого вчинення правопорушень, появи злочинців, інших правопорушників;
- осіб, які перебувають під адміністративним наглядом міліції, і встановлені для них обмеження;
- місцезнаходження в районі поста (маршруту) відділення зв'язку, банківських установ та інших сховищ цінностей;
- розміщені в районі маршруту (поста) парки, сквери, стадіони, їдальні, кафе, пивні бари, ресторани, дискотеки, кінотеатри, готелі, ринки, вокзали, пристані, дитячі заклади та інші місця масового відпочинку громадян;
- місця компактного проживання або перебування іноземних громадян та осіб без громадянства;
- час початку та закінчення роботи розміщених у районі великих промислових підприємств та установ, транспорту, а також режим роботи торговельних та видовищних закладів і час їх інкасації;
- місцезнаходження органів державної влади й управління, правоохоронних органів, пожежної охорони, установ, підприємств, штабів народних дружин, найближчих лікарень, поліклінік, аптек, місць зберігання наркотичних речовин, а також розташування приладів охоронно-пожежної сигналізації;

– трамвайні, автобусні і тролейбусні маршрути та їх найближчі зупинки, станції метро, стоянки автомобілів і таксі в зоні маршруту (поста);
– прилеглі до маршруту (поста) вулиці, провулки, площі, прохідні двори та інші шляхи найкоротшого руху на випадок переслідування злочинців.

Працівник, який заступає в наряд, прибувши до місця несення служби, залежно від конкретних умов маршруту патрулювання (поста) й у відповідності до одержаних на інструктажі вказівок доповідає оперативному черговому про своє прибуття і обстановку в районі несення служби або робить це після обходу маршруту (території поста).

Наряд зобов'язаний нести службу на маршруті (посту) безвідлучно протягом установленого часу.

Він може тимчасово залишити маршрут (пост):

– за вказівкою або з дозволу начальника органу, його заступників, оперативного чергового або його помічника;

– за необхідності відновлення громадського порядку, запобігання та припинення злочинів;

– для переслідування злочинців, які намагаються утекти з місця злочину;

– для доставляння в міліцію правопорушників;

– за необхідності захисту громадян від нападу;

– для надання допомоги потерпілим від стихійного лиха, подій, нещасних випадків, а також доставляння в найближчу лікарню, поліклініку, аптеку осіб, які раптово захворіли або опинилися на вулицях і в інших громадських місцях у безпорадному стані;

– для вжиття заходів до ліквідації пожежі;

– для охорони місця події за межами маршруту (поста);

– для доставляння в чергову частину органу внутрішніх справ, інспекцію у справах неповнолітніх, батькам або особам, що їх замінюють, неповнолітніх дітей, які залишилися без нагляду;

– для одержання невідкладної медичної допомоги, прийняття їжі та обігрівання в установленому порядку;

– для надання допомоги іншим нарядам, працівникам органів внутрішніх справ, Служби безпеки України і представникам громадськості у затриманні злочинців і правопорушників.

Про залишення маршруту (поста) наряд доповідає по телефону, радіо або іншим способом черговому.

Під час несення служби наряду забороняється:

– передавати і показувати будь-кому свою зброю, за винятком осіб, котрим він підлеглий;

– спати, відволікатися від служби і послаблювати пильність;

- вступати в розмови з питань, які не стосуються служби;
- порушувати правила радіообміну, вести неслужбові розмови по телефону;
- заходити без службової необхідності в жилі будинки, їдальні, магазини та інші приміщення;
- залишати маршрут (пост), крім випадків, зазначених у ст. 153 Статуту патрульної служби міліції.

Для взаємодії або отримання допомоги від сусідніх нарядів, інших працівників органів внутрішніх справ патрульний чи постовий використовує прямий радіозв'язок або зв'язується з ними через оперативного чергового органу внутрішніх справ.

При неможливості використання радіозв'язку, а також при необхідності одержати допомогу **подають сигнали свистком**:

«затримуй» – один довгий сигнал;

«на допомогу до мене» – два коротких сигнали.

При необхідності сигнали повторюються. В разі ускладнення обставин, що склалися, патрульний (постовий) для подання сигналу тривоги або виклику допомоги має право використовувати зброю.

2.5. Тактика поведінки працівників ОВС з метою уникнення небезпечних ситуацій

Рекомендації щодо дотримання працівником ОВС особистої безпеки

Забезпечення особистої безпеки працівника ОВС зумовлюється його індивідуально-психологічними особливостями, рівнем фізичного розвитку та інтелекту, моральними засадами особистості, рівнем та змістом віктимності¹, навичками і вміннями вирішувати конфліктні ситуації, здатністю до самостійного аналізу професійної діяльності з метою розробки нових елементів стратегії і тактики, удосконалення засобів і прийомів ефективного виконання оперативно-службових завдань.

У деяких наукових джерелах стверджується, що потерпілими від кримінальних нападів найчастіше стають люди, які вважають імовірним або просто припускають думку про можливість стати жертвою злочину. Створюючи відповідні образи в своїй уяві, звертаючись подумки знову і знову до можливої небезпечної ситуації, уявляючи трагічні й страшні деталі, такі люди формують у своїй підсвідомості схильність до нещасних випадків і отримання певних ушкоджень (фізичних або психологічних).

Ця позиція як гіпотеза може бути прийнятною, але спостереження свідчать, що працівникам ОВС більш притаманне ігнорування

---

¹ Див. термінологічний покажчик.

небезпеки, навмисне блокування думок про неї, що є вкрай шкідливим. При зустрічі з реальною небезпекою (екстремальна ситуація) такі особи втрачають самовладання і контроль, спостерігається демобілізація психічної діяльності, що призводить до неадекватного реагування.

Крім цього, працівнику ОВС не слід забувати, що він є цінним каналом отримання інформації, необхідної злочинцям. Це потребує формування у працівників ОВС свідомих установок безпечної поведінки та оволодіння специфічними прийомами особистого захисту і безпеки, і немає іншої альтернативи у сучасних реаліях для ефективного вирішення оперативно-службових задач.

Аналіз досвіду фахівців ОВС, які успішно діють у різноманітних екстремальних і психологічно складних ситуаціях під час виконання службових обов'язків, та знайомство з рекомендаціями зарубіжних психологів дозволяє запропонувати поради і рекомендації, засвоєння і додержання яких дозволить сформувати відповідну *установку «на виживання»*.

П.О. Юхновець, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко визначили її як готовність і свідоме прагнення працівника ОВС до цілеспрямованої, ефективною і безпечною діяльності при виконанні оперативно-службових завдань, наявність можливостей самозахисту при виникненні, перебігу і вирішенні як штатних службових ситуацій, так і критичних, пов'язаних зі злочинними замахами¹.

Наявність міцної установки «на виживання» дозволяє підтримувати адекватну професійну самооцінку, відповідний емоційно-вольовий настрій і прогнозований алгоритм поведінки, а також прагнення до розумного і мотивованого ризику, обережності, пильності, ефективності й надійності дій у небезпечних ситуаціях.

Для формування установок безпечною поведінки можна рекомендувати, зокрема, використання керівником чи наставниками певних положень із багаторазовим ритмічним повторенням уголос чи подумки.

Оволодіваючи професією, необхідно постійно працювати над створенням «персонального» набору засобів та прийомів безпеки.

Прикладом можуть слугувати такі настанови:

1. Перевір свій фізичний і емоційний стан перед службою.
2. Перевір зброю, екіпіровку, транспорт перед роботою.
3. Відпрацюй навичку швидко діставати та перезаряджати зброю (на ходу, у темряві та інших складних умовах).
4. Тримай напоготові запасні засоби («фірмовий засіб») нападу та оборони, запасні елементи екіпіровки.

---

¹ Забезпечення особистою безпекою працівників ОВС при виконанні службових обов'язків: науково-практичні рекомендації / за ред. М.І. Онуфрієва, Я.Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 1999. – С. 29–31.

5. Забезпеч можливість використання резервного зв'язку (у тому числі мобільний телефон і телефонну картку).

6. Завжди обмірковуй і оцінюй все, що відбувається під час екстремальної ситуації, відпрацьовуй уміння передбачати дії свої і супротивника на крок уперед.

7. Завжди пам'ятай про ефект «тунельного бачення» (сприймання викривляється під впливом стресу і через обмежену можливість адекватної оцінки ситуації).

8. Враховуй час «запізнення» (проміжок часу між думкою і дією) і час на постріл.

9. Навчися контролювати навколишній простір (звуки, предмети, людей, рухи).

10. Вибирай і використовуй власне місцезнаходження як позицію для створення переваги у певній ситуації.

11. Дотримуйся планів, розроблених особисто і спільно з колегою (напарником).

12. Контролюй ситуацію у просторі навколо свого місцезнаходження, поділивши умовно його на сектори, узгоджуючи свої дії з напарником.

13. При великому ризику викликай підтримку.

14. Використовуй при необхідності для передачі інформації кодові слова, фрази і жести.

15. Ніколи не випускай підозрілу особу з поля зору. Прибери зайві предмети із зони її досяжності.

У загрозовій чи непевній ситуації дотримуйся таких правил:

- контролюй простір над собою;
- повністю відчиняй двері, перш ніж увійти;
- не зазираєш за ріг на рівні очей;
- не стій прямо перед дверима або вікном, на відкритому просторі;
- перш ніж рухатися, вибери наступну позицію;
- вибирай позицію, при якій спина буде завжди захищена;
- вживай заходів проти рикошету;
- рухайся короткими ривками, зигзагами, переконуючись у безпеці;
- не ставай на одній лінії між напарником і підозрюваними;
- рухайся у такт із напарником, дійте разом, прикриваючи один одного;

– надягни на злочинця спочатку наручники, потім проведи поверхневий огляд, обшукуй якомога ретельніше.

17. Уникнення зіткнення для вас – це завжди виграна ситуація; не провокуй стрілянина, зброя – останній козир.

18. Не застосовуй загрози, якщо не можеш її реалізувати.

19. Злочинця важко визначити лише за ознаками зовнішності, тому очікуй непередбачуваного.
20. Уникай шаблонних дій.
21. При небезпеці активно дій, не завмирай і не клякни.
22. Завжди пам'ятай про обережність, не розслабляйся занадто швидко.
23. Пам'ятай, що ключ до професіоналізму – вміння, а не зарозумілість і пиha.
24. Пам'ятай, що тебе чекають живим і здоровим у родині¹.

2.6. Права міліціонерів патрульної служби під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку

Працівники міліції виконують свої завдання неупереджено, в точній відповідності до Закону. Ніякі виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції. Для забезпечення громадського порядку працівники міліції зобов'язані вжити заходів незалежно від свого підпорядкування.

Міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від їх соціального походження, майнового та іншого становища, громадянства, віку. При звертанні до громадян працівник міліції зобов'язаний назвати своє прізвище, звання та пред'явити на вимогу службове посвідчення. У взаємовідносинах із громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Для виконання завдань і службових обов'язків, які покладені на міліціонера у зв'язку з охороною ним громадського порядку з числа особового складу підрозділу формуються спеціальні групи працівників (наряди міліції), котрі впродовж визначеного часу на обмеженій території (ділянці) виконують свої службові обов'язки.

Відповідно до Закону України «Про міліцію» та Статуту ППСМ, нарядам міліції патрульної служби для виконання покладених на них обов'язків надається право:

а) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, на місці попереджати осіб, які допустили малозначні адміністративні порушення, а в разі невиконання

---

¹ Особиста безпека працівників органів внутрішніх справ та охорона праці в галузі: навч.-практ. посіб. / уклад. В.П. Оліградський, В.Я. Долішня. – Івано-Франківськ, 2004. – С. 79–80.

нання зазначених вимог застосовувати передбачені Законом України «Про міліцію» заходи примусу;

б) при підозрі у вчиненні правопорушень перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію;

в) згідно з пунктом 6 статті 11 Закону України «Про міліцію», проводити огляд осіб, зазначених у пункті 5 цієї статті, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю, проводити огляд поклажі, багажу та огляд пасажирів цивільних повітряних, морських і річкових суден, засобів залізничного та автомобільного транспорту згідно з чинним законодавством;

г) входити безперешкодно у будь-який час доби: – на територію і в приміщення підприємств, установ і організацій, у тому числі митниці, та оглядати їх з метою припинення злочинів, переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах; – на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян у разі переслідування злочинця або припинення злочину, що загрожує життю мешканців, а також при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах;

д) у межах своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони здоров'я людей;

е) обмежувати або забороняти у випадках затримання злочинців, при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів; зупиняти транспортні засоби в разі порушення правил дорожнього руху, наявних ознаках, що свідчать про технічну несправність транспорту або забруднення ним навколишнього середовища, а також за наявності даних про те, що він використовується з протиправною метою, оглядати транспортні засоби і перевіряти у водіїв документи на право користування й управління ними, шляхові листи і відповідність вантажів, що перевозяться, товарно-транспортним документам, провадити технічний огляд автотранспорту;

є) використовувати безперешкодно транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення) для проїзду до місця події, стихійного лиха, доставки в лікувальні заклади осіб, які потребують невід-

кладної медичної допомоги, для переслідування правопорушників та їх доставляння до міліції.

Використання з цією метою транспортних засобів, що належать підприємствам, установам і організаціям, здійснюється безплатно. Працівник міліції, який використав транспорт, на вимогу водія видає йому довідку або робить позначку в шляховому листі, вказавши тривалість поїздки і відстань, своє прізвище, посаду, номери службового посвідчення і службового телефону. Відшкодування збитків і витрат за використання транспорту громадян здійснюється згідно з статтею 25 Закону України «Про міліцію» та інших актів чинного законодавства;

ж) користуватись у невідкладних випадках безперешкодно і безплатно засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам, організаціям і громадянам;

з) застосовувати зброю, заходи фізичного впливу, спеціальні засоби у випадках і в порядку, передбаченому Законом України «Про міліцію».

Наряди мають право доставляти в міліцію громадян, які вчинили адміністративні правопорушення, з метою припинення порушень, якщо всі інші заходи впливу вичерпані, а також для встановлення особи порушника і складання протоколу про правопорушення, затримувати осіб, які перебували в інших громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їх вигляд ображав людську гідність або якщо вони втратили здатність самостійно пересуватися чи могли завдати шкоди оточуючим або собі, до передачі їх у спеціальні медичні заклади або для доставки до місця проживання, а за відсутності таких – до їх витвердження.

Згідно з п. 5 статті 11 Закону України «Про міліцію», працівники міліції мають право затримувати військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, до передачі їх військовим патрулям, представникам військової комендатури, військових частин або військових комісаріатів.

2.7. Обов'язки патрульно-постових нарядів міліції під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку

Патрульні та постові наряди забезпечують належний громадський порядок і безпеку на своїх маршрутах (постах) відповідно до чинних законів і встановлених правил поведінки. Вони повинні підтримувати нормальну обстановку та порядок на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, в аеропортах та інших громадських місцях, при цьому своєчасно вживаючи заходів щодо виявлення, запобігання й припинення порушень громадського порядку.

Патрульні та постові наряди зобов'язані:

– виявляти, запобігати, припиняти та розкривати злочини, вживати з цією метою профілактичних та розшукових заходів, передбачених чинним законодавством;

– припиняти адміністративні правопорушення;

– виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;

– розшукувати осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, безвісти зниклих та інших осіб у випадках, передбачених законодавством;

– сприяти забезпеченню, відповідно до законодавства, режиму воєнного або надзвичайного стану в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

– забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих осіб документів, речей, цінностей та іншого майна, вживати заходів щодо повернення їх законним власникам;

– допомагати в межах наданих прав народним депутатам, представникам органів місцевої влади та громадських формувань у здійсненні їх законної діяльності, якщо їм чиниться опір або загрожує небезпека з боку правопорушників;

– надавати у межах наявних можливостей невідкладну, в тому числі медичну, допомогу особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя стані, а також неповнолітнім, які залишилися без нагляду батьків;

– забезпечувати охорону свідків, потерпілих та інших осіб за зверненням, якщо їх життя і здоров'я та майно знаходяться в небезпеці у зв'язку з наданням ними допомоги правоохоронним органам у запобіганні та розкритті злочинів;

– знати закони та інші нормативні акти органів місцевої державної виконавчої влади з питань забезпечення громадської безпеки та охорони громадського порядку, вимагати від громадян їх виконання;

– забезпечувати виконання загальнообов'язкових рішень органів місцевого самоврядування, прийнятих ними в межах своєї компетенції з питань охорони громадського порядку та правил торгівлі у невстановлених місцях;

– забезпечувати громадський порядок під час проведення масових заходів комерційного характеру на кошти організації або осіб, які їх проводять;

– дотримуватись законності, ретельно та уважно розбиратися на місці з порушниками громадського порядку: при застосуванні перед-

бачених законом заходів адміністративного впливу до правопорушників пояснювати їм, згідно з яким нормативним актом і за яке порушення вони притягуються до відповідальності;

– доповідати черговому по міському, районному відділу (управлінню) ГУМВС, УМВС, УМВСТ про всі випадки виникнення загрози громадській безпеці та необхідності залучення технічної допомоги, аварійних служб; не допускати громадян в небезпечну зону.

2.8. Порядок звернення міліціонера до громадян

Патрульний (постовий) повинен звертатись до громадян з повагою, на «Ви», свої вимоги та зауваження викладати в переконливій формі. При зверненні до громадянина він повинен привітатися з ним, після чого, приклавши руку до головного убору, назвати йому своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення і повідомити мету звернення. Якщо до патрульного (постового) звертаються громадяни, він також зобов'язаний прикласти руку до головного убору, а потім уважно вислухати і вжити заходів за їхніми заявами, а в необхідних випадках пояснити, куди слід звертатися для вирішення поставленого питання (ст. 5 Закону України «Про міліцію»).

На вимогу народних депутатів, посадових осіб і громадян патрульний (постовий) зобов'язаний назвати своє прізвище, місце роботи і пред'явити службове посвідчення.

У поводженні з громадянами недопустимі:

- зверхній тон, грубість, зарозумілість;
- іронічне або неввічливе викладання зауважень;
- вирази або репліки, які ображають людську гідність;
- погрози, повчання і несправедливі докори;
- пред'явлення незаслужених звинувачень;
- погрозливі чи образливі жести або знаки.

У розмові з громадянами працівники міліції повинні виявляти спокій, витримку та розсудливість. Вони не повинні відповідати грубістю на грубість і у своїх діях керуватися особистими неприязними почуттями.

Якщо порушник на зроблені йому зауваження реагує збуджено, необхідно дати йому час заспокоїтись і попросити пояснення з приводу його неправильних дій, роз'яснити неправомірність його поведінки з посиланням на відповідні закони, постанови та інші нормативні акти. Тільки після цього може бути прийняте рішення про складання протоколу, накладення штрафу на місці, доставляння порушника у міліцію або можливість обмежитись зауваженням.

Зауваження правопорушникам, які мають при собі дітей, за можливості робиться так, щоб діти цього не чули.

Міліціонери не повинні втручатися у суперечки особистого (домашнього) характеру, за винятком випадків, коли є безпосередня загроза для життя і здоров'я громадян, допускається порушення громадського порядку або хтось потребує допомоги міліції.

З підлітками патрульно-постові наряди повинні поводитися також ввічливо, як і з дорослими. Зауваження дітям робиться з урахуванням їх психології та рівня розвитку.

З документами, що перевіряються у громадян, необхідно поводитися акуратно, не робити на них або в них будь-яких позначок. Якщо у документ вкладені гроші, записка і т. п., необхідно запропонувати власникові самому вилучити їх звідти.

Особи, які мають документи з явними ознаками підробки або неправомірно володіють ними, доставляються у міліцію.

Питання для самопідготовки

1. Назвіть основні завдання патрульної служби міліції.
2. Яка правова основа ПСМ?
3. Які основні завдання ПСМ?
4. Які Ви знаєте засоби патрульної служби існують?
5. Які види нарядів патрульної служби використовуються?
6. Які додаткові сили залучаються до охорони громадського порядку?
7. Яка довжина маршруту патруля на автомобілі?
8. Яка довжина маршруту на мотоциклі?
9. Яка довжина маршруту пішого патруля?
10. Що таке патруль?
11. Що таке патрульна група?
12. Дайте визначення ПМГ.
13. Яке призначення СПГ?
14. Яка відстань від центру поста до його меж?
15. Які обов'язки нарядів по охороні громадського порядку?
16. Як патрульний повинен звертатись до громадян?
17. Що недопустимо у поведженні з громадянами?
18. Як має поводитися патрульний з документами громадян?

Розділ 3

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІВНИКОМ МІЛІЦІЇ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ, СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

3.1. Правові підстави застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї

Міліція – це державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань (ст. 1 Закону України «Про міліцію»). Українські правоохоронці мають право використовувати спеціальні засоби, зброю для виконання покладених на них завдань у випадках, передбачених законодавством.

За неправомірне їх використання працівник міліції притягується до відповідальності.

Для того, щоб правомірно застосовувати і використовувати спецзасоби та вогнепальну зброю, треба чітко знати правові підстави.

Правовою основою застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї в органах внутрішніх справ є:

Конституція України (ст.ст. 3, 8, 17, 21, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 39, 55);

Кримінальний кодекс України (ст.ст. 36, 37, 38, 39);

Закон України № 565-ХІІ від 20.12.1990 «Про міліцію» (ст.ст. 12, 13, 14, 15, 15-1);

Наказ МВС України № 118 від 30.03.1991 р.;

Статут ППСМ України (наказ МВС України від 28.07.1994 р. № 404, ст.ст. 200–216);

Постанова Ради Міністрів УРСР від 27.02.1991 року № 49 «Правила застосування спецзасобів при охороні громадського порядку в Українській РСР»;

Постанова Кабінету Міністрів України № 706 від 07.09.1993 р.

Витяг із Закону України «Про міліцію»

Стаття 12. Умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї

Міліція має право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених цим Законом¹.

Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати **попередження** про намір їх використання, якщо дозволяють обставини². **Без попередження** фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла **безпосередня загроза** життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції.

Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до **жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності**

---

¹ Працівники міліції можуть застосовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби тільки в разі крайньої необхідності та в тій мірі, в якій це потрібно для виконання їхніх обов'язків щодо:

а) попередження злочинів;

б) проведення правомірно затримання правопорушників або осіб, запідозрених у скоєнні правопорушення.

Не може бути застосована «сила», яка перевищує необхідні для цього межі, тобто така, що завдала особі, яку затримують, шкоди, явно невідповідної небезпечності посягання та обстановці захисту.

Застосування «сили» буде правомірним за наявності правової підстави (наявність складу правопорушення в діях особи) та фактичної підстави (необхідність негайного його припинення із застосуванням «сили») її застосування, взятих у їх сукупності.

Працівник міліції не буде нести відповідальності, передбаченої кримінальним законодавством, за заподіяння шкоди особі, якщо його дії щодо застосування «сили» відповідали вимогам законодавства, яке регламентує дії в стані необхідної оборони (ст. 36 КК України), уявної оборони (ст. 37 КК України), крайньої необхідності (ст. 39 КК України) та для затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК України).

² Попередження про намір застосування «сили» подається, як правило, голосом. Приведення вогнепальної зброї в готовність є попередженням про можливість її застосування щодо особи (ст. 15–1. «Гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції» Закону України «Про міліцію») і не вимагає будь-якого додаткового попередження (пострілом угору, голосом).

Попереджаючи про застосування «сили», працівник міліції повинен, якщо дозволяють обставини, дати особі, яку попереджає, час для виконання його вимог.

У випадку безпосередньої загрози життю та здоров'ю громадян (тобто такої, яка може негайно перерости в посягання на їхнє життя та здоров'я) «сила» застосовується без попередження.

та малолітніх¹, крім випадків вчинення ними **групового нападу**, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або **збройного нападу чи збройного опору**.

У разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати **міри**, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків і має зводитись до **мінімуму можливості завдання шкоди** здоров'ю правопорушників та інших громадян². У разі завдання шкоди міліція забезпечує подання необхідної допомоги потерпілим у найкоротший строк³.

---

¹ До першої категорії слід відносити осіб жіночої статі, які за об'єктивними зовнішніми ознаками сприймаються працівником міліції як вагітні.

До осіб похилого віку належать особи, які сприймаються працівником міліції такими, що внаслідок вікових змін неспроможні створювати небезпеку для життя та здоров'я громадян і працівників міліції.

Особами з явними ознаками інвалідності є такі, які внаслідок відсутності або ушкодження будь-якого органу, втрати його функції не можуть створювати небезпеку для життя і здоров'я громадян.

Закон не роз'яснює, яких громадян слід вважати малолітніми. Враховуючи процеси, що прискорюють розвиток молоді, особами, що через малолітній вік не можуть створювати небезпеку для життя і здоров'я, вважаються такі, що сприймаються працівником міліції як особи, які не досягли 14-річного віку.

² Виконання покладених на міліцію обов'язків із застосуванням «сили» допускається тільки в тих випадках, коли ненасильницькі заходи впливу вичерпані і не принесли позитивного результату або коли обставини свідчать про те, що ненасильницькі методи не дадуть позитивного результату.

Спричинення тілесних ушкоджень та заподіяння смерті не є метою застосування «сили». Метою її застосування повинно бути припинення злочинного посягання, затримання особи, яка його вчинила, або попередження шкідливих наслідків суспільно небезпечного посягання, що загрожують життю та здоров'ю громадян.

Коли ситуація все ж таки примушує працівника міліції діяти силовими методами, він повинен прагнути по можливості припинити посягання або провестися затримання шляхом спричинення мінімальної шкоди, тобто такої, без якої виконання покладених на міліцію завдань є неможливим. У деяких випадках спричинення смерті і буде тією мінімальною шкодою, яка може запобігти більш серйозним наслідкам. Коли працівник міліції змушений стріляти по людині, він повинен прагнути зберегти їй життя. У той самий час за наявності підстав застосування «сили» допускається спричинення особі, яка затримується, будь-якої шкоди, аж до позбавлення її життя.

Працівник міліції, який правомірно застосував, наприклад, вогнепальну зброю (з дотриманням усіх вимог закону) і прагнув, але не зміг уникнути смерті особи (наприклад, стріляв по ногах, але попав у життєво важливий орган), не несе за це юридичної відповідальності.

³ Працівник міліції зобов'язаний у випадках, коли він спричинив шкоду громадянину, надати йому необхідну допомогу. Йдеться, в першу чергу, про надання долікарської допомоги. Вона може бути виражена в зупинці кровотечі,

Про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, а також про будь-які ушкодження або смерть, які спричинені особі внаслідок застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, працівник міліції негайно та письмово доводить до відома безпосереднього начальника для сповіщення прокуророві¹.

Перевищення повноважень щодо застосування сили, в тому числі спеціальних засобів і зброї, тягне за собою відповідальність, установлену законом².

3.2. Поняття та види заходів фізичного впливу. Застосування заходів фізичного впливу

Заходи фізичного впливу

Вивчення заходів фізичного впливу проводиться з метою формування навичок самозахисту, обеззброювання та затримання осіб, що порушують громадський порядок, загрожують особистій безпеці громадян і працівників міліції і спрямовані на розвиток сили, витривалості, гнучкості, а також виховання сміливості, рішучості, ініціативи та впевненості у власних силах.

Заходи фізичного впливу – це дії співробітника міліції, що виявляються у застосуванні мускульної сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів та вогнепальної зброї з метою припи-

---

виклику швидкої медичної допомоги або супроводі особи, що постраждала, до медичної установи.

Допомога повинна бути надана всім особам, які постраждали від застосування сили (тим, що посягають, затримуються, стороннім особам), незалежно від того, правомірно чи неправомірно була застосована «сила». Ненадання допомоги працівником міліції таким особам тягне за собою дисциплінарну або кримінальну відповідальність відповідно до статей 135 та 136 КК України.

Разом з тим, надаючи допомогу особам, що посягали або затримуються, працівник міліції повинен дотримуватися заходів безпеки з тим, щоб він зміг попередити раптовий напад з їхнього боку. Необхідно оглянути їхній одяг та речі, вилучити зброю та предмети, що можуть бути використані як зброя.

¹ *Якщо неможливо повідомити прокурора безпосередньо через начальника, це має бути зроблено через чергового. Це обумовлено тим, що представники прокуратури, яким підслідні кримінальні справи про злочини, скоєні співробітниками міліції, повинні мати можливість своєчасно прибути на місце події для його огляду. Повідомляють прокурора, як правило, телефоном.*

² *Якщо дії працівника міліції не підпадають під жодну статтю КК України, але при застосуванні вогнепальної зброї та спеціальних засобів він порушив вимоги ст.ст. 12–15, 15-1 Закону України «Про міліцію», то має бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності.*

нення правопорушення, затримання правопорушника та відведення небезпеки, що загрожує життю та здоров'ю громадян.

Заходи фізичного впливу включають: рукопашний бій, самбо (самозахист без зброї), дзюдо, айкідо, бокс, карате, кікбоксинг та інші види бойових єдиноборств.

Виконання будь-якого прийому завершується затриманням порушників, одяганням наручників або зв'язуванням, оглядом та конвоюванням.

Вивчення заходів фізичного впливу проводиться в залі зі спеціальним покриттям (борцівський килим, татамі) та борцівським і боксерським знаряддям, а також на спеціально підготовленому майданчику з піском або тирсою чи на місцевості. Крім того, заняття проводяться на спеціальних полігонах з моделюванням конкретної ситуації (вулиця, квартира, кабінет, транспортний засіб тощо).

Орієнтовна програма заходів фізичного впливу

1. Підготовчі та спеціальні вправи

Стійки: основна, фронтальна, бойова.

Пересування в стійках, напрямок погляду, спостереження за ситуацією, способи дихання, бойова дистанція.

Прийоми самострахування при падінні: уперед, назад, на бік, через руку, жердину, а також у захисному спорядженні.

2. Удари та захист від них

Удари руками

Прямі, бокові, зверху, знизу, назад, навідріг, із розвороту. Комбінації ударів руками.

Захист від ударів руками

Рухом рук: підставлення долонь, зігнутої руки, передпліччя, плеча; відбиви вліво, вправо, уверх, униз. Рухом тулуба: ухили вліво, управо, назад, нирки вліво, управо. Пересуванням: відхід уліво, управо, назад. Комбінований захист.

Удари ногами

Прямий удар уперед, у бік. Бокові удари. Удари зверху, знизу, назад, у стрибку. Удари коліном: прямий, боковий. Комбінації ударів ногами.

Захист від ударів ногами

Підставкою передпліччя, стегна, гомілки. Відбивом передпліччям, гомілкою. Уходом управо, уліво, назад. Ухилом. Стрибком. Комбінований захист.

3. Кидки та прийоми боротьби лежачи

Кидки через стегно, плече. Кидки із захопленням ніг ззаду та спереду. Підніжки та підсічи: спереду, ззаду, збоку.

4. Больові та задушливі прийоми

5. Комбінаційні дії, що поєднують кидки з переходом на больові чи задушливі прийоми

6. Захисні дії від загрози використання холодної зброї

Захист від удару ножем (палицею, багнетом, сокирою тощо) зверху, знизу, збоку, навідліг, тичком з використанням:

- ударної техніки руками і ногами;
- кидків, больових та задушливих прийомів;
- спеціального засобу – кийка гумового;
- комбінованого захисту.

7. Захисні дії від загрози використання вогнепальної зброї

Обеззброєння та затримання порушника, озброєного пістолетом (загроза спереду, ззаду, збоку). Обеззброєння та затримання порушника, озброєного автоматом, мисливською рушницею. Захист із використанням ударів, больових та задушливих прийомів. Способи затримання правопорушника при спробі дістати зброю з кишені, кобури тощо.

8. Звільнення від захопленнь за руки, ноги, голову, шию, одяг, спеціальні засоби, а також обхватів за тулуб (спереду, ззаду, збоку) за допомогою:

- ударної техніки руками і ногами;
- кидків, больових та задушливих прийомів;
- спеціального засобу – кийка гумового;
- комбінованого захисту.

9. Засоби транспортування затриманого

Транспортування затриманого в автомобільному та іншому транспорті.

Способи примусового вилучення правопорушника з автомобільного та іншого транспорту.

10. Подолання смуги перешкод

Заняття з подолання смуги перешкод спрямовані на формування професійно-прикладних навичок і комплексного розвитку фізичних якостей, виховання психологічної стійкості, оперативного мислення, упевненості в своїх силах, сміливості і рішучості.

Стаття 13 Закону України «Про міліцію» подає перелік умов застосування засобів впливу.

Застосування засобів впливу

Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції, яка здійснюється із застосуванням сили щодо працівників міліції або інших осіб, якщо інші способи були застосовані та не забезпечили виконання покладених на міліцію обов'язків.

Міліція може направляти спеціальні підрозділи міліції для забезпечення проведення контролюючими органами перевірок суб'єктів господарської діяльності лише за рішенням судді або суду.

Дозвіл на направлення спеціального підрозділу міліції надається лише у випадках, коли перевірка проводиться в рамках розслідування кримінальних справ.

Органам міліції **забороняється** використовувати фізичний та психологічний вплив для забезпечення проведення контролюючими органами планових та позапланових перевірок суб'єктів господарської діяльності, у тому числі шляхом демонстрації зброї, спеціальних засобів, погроз їх застосування (Стаття 13 в редакції Закону № 2322-IV (2322-15) від 12.01.2005).

Порядок застосування засобів впливу

Перед застосуванням необхідно здійснювати попередження, якщо дозволяють обставини. Воно може бути зроблене голосом. **Без попередження** заходи фізичного впливу застосовуються, якщо існує безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівника міліції (ст. 12 Закону України «Про міліцію»).

Заходи фізичного впливу забороняється застосовувати до таких осіб (ст. 12 Закону України «Про міліцію»)

- жінок з явними ознаками вагітності;
- осіб похилого віку;
- осіб з явно вираженими ознаками інвалідності;
- малолітніх.

крім випадків вчинення ними:

- групового нападу, що загрожує життю або здоров'ю громадян чи працівника міліції;
- збройного нападу;
- збройного опору.

Після застосування, заходів фізичного впливу працівник міліції зобов'язаний:

- повідомити в чергову частину;
- при завданні шкоди забезпечити надання необхідної допомоги потерпілому в найкоротший строк;
- про застосування засобів впливу, а також про будь-які ушкодження або смерть, причинені особі внаслідок застосування працівником міліції вогнепальної зброї, негайно і письмово довести до відома безпосереднього начальника для сповіщення прокурора.

3.3. Поняття та види спеціальних засобів. Застосування спеціальних засобів

Організаційно-правові основи застосування спеціальних засобів

Ці Правила визначають порядок застосування спеціальних засобів особовим складом міліції та іншими працівниками органів і установ внутрішніх справ, військовослужбовцями внутрішніх військ, які залучаються до охорони громадського порядку і громадської безпеки, боротьби зі злочинністю, та перелік спеціальних засобів.

Правовою основою застосування спеціальних засобів є Закон Української РСР «Про міліцію» (565-12) та Постанова Верховної Ради УРСР від 29 листопада 1990 р. «Про невідкладні заходи по зміцненню законності і правопорядку в республіці» (504-12).

Застосування спеціальних засобів (ст. 14. Закону України «Про міліцію»)

Працівники міліції мають право застосовувати наручники, гумові кийки, засоби зв'язування, сльозогінні речовини, світлозвукові пристрої відволікаючої дії, пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту, водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках:

- 1) для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- 2) для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;
- 3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їх належності, або їх звільнення у разі захоплення;
- 4) для затримання і доставки в міліцію або інше службове приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і тримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо

зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечі чи завдати шкоди оточуючим або собі;

5) для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльність населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;

6) для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки щодо охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю;

7) для звільнення заручників.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи правопорушника.

Повний перелік спеціальних засобів, а також правила їх застосування встановлюються Кабінетом Міністрів України за висновком Міністерства охорони здоров'я України і Генеральної Прокуратури України і публікуються в засобах масової інформації.

Спеціальні засоби застосовуються у випадках, коли використані і не дали бажаних результатів усі інші форми попереднього впливу на правопорушників.

Використанню спеціальних засобів, за винятком необхідного раптового відбиття нападу на співробітника ОВС і звільнення заручників, заздалегідь повинно передувати **попередження** про намір їх застосування. Попередження може бути голосом, а у разі великої відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки і, бажано, рідною мовою громадян, а також на українській і російських мовах, не менше двох разів, з проміжком часу, достатнього для припинення правопорушення (ст. 201 Статуту ППСМ).

Без попередження спецзасоби застосовують:

– якщо існує безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівника міліції (ст. 12 Закону України «Про міліцію»);

– для відбиття раптового нападу (наказ МВС України № 118 від 30 березня 1991 р.);

– для звільнення заручників (наказ МВС України № 118 30 березня 1991 р.).

Забороняється застосування спецзасобів проти (ст. 12 Закону України «Про міліцію»)

– жінок з явними ознаками вагітності;

– осіб похилого віку;

- осіб з явно вираженими ознаками інвалідності;
- малолітніх,

крім випадків вчинення ними:

- групового нападу, що загрожує життю або здоров'ю громадян чи працівника міліції;
- збройного нападу;
- збройного опору.

Забороняється використання спецзасобів (наказ МВС України № 118 від 30 березня 1991 р.):

- у приміщеннях і на земельних ділянках, які закріплені за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав, за винятком випадків, коли від глави держави надійде прохання застосувати спецзасоби проти правопорушників;
- у приміщеннях або на виробництвах, пов'язаних із виготовленням вибухових чи легкозаймистих речовин;
- у дитячих і лікувальних закладах.

Застосування спеціальних засобів також не повинно перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди правопорушнику (ст. 12 Закону України «Про міліцію»).

Після застосування працівник міліції повинен:

- доповісти в чергову частину;
- за необхідності надати долікарську допомогу, дотримуючись заходів безпеки;
- провести огляд приміщень і місцевості з метою виявлення потерпілих, збору невикористаних спецзасобів, а за необхідності дегазацію;
- про застосування спеціальних засобів, а також про будь-які ушкодження або смерть, які спричинені особі внаслідок застосування працівником міліції вогнепальної зброї, працівник міліції негайно і письмово довести до відома безпосереднього начальника для сповіщення прокурора.

Примітка. Відповідно до частини 3 ст. 14 Закону України «Про міліцію», Кабінет Міністрів України постановою № 49 від 27 лютого 1991 року затвердив «Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні», яка оголошена наказом МВС України № 118 від 30 березня 1991 року.

Перелік спеціальних засобів був змінений і доповнений постановами КМ України № 597 від 26 жовтня 1992 року, № 583 від 30 липня 1993 року та № 302 від 21 квітня 1995 року. Останньою постановою до переліку спеціальних засобів (засоби активної оборони) було включено електрошокові пристрої. Детально про порядок і правила придбання, видачі і зберігання таких засобів див. наказ МВС України № 865 від 28 грудня 1995 року.

Правила застосування спеціальних засобів

Правила застосування гумового кийка

Гумовий кийок застосовується, коли вичерпано заходи профілактичного впливу на правопорушника і під час припинення протиправного діяння, яке не являє собою великої суспільної небезпеки (передбаченого адміністративним законодавством України) у наступних випадках:

– при вчиненні злісної непокори законному розпорядженню або вимозі співробітника міліції, члена добровільного формування, військовослужбовця під час виконання ними обов'язків щодо охорони громадського порядку;

– для затримання правопорушників у порядку здійснення адміністративно-процесуальних і кримінально-процесуальних та примусових заходів відповідно до судових рішень;

– для захисту громадян та самозахисту від протиправних дій, якщо життю, здоров'ю оточуючих співробітника міліції загрожує небезпека.

Застосуванню гумового кийка повинно передувати попередження про намір його використання, крім випадків раптового або збройного нападу на громадян, військовослужбовців, членів добровільних формувань по охороні громадського порядку, при нападі з використанням транспортних засобів, бойової техніки, літальних апаратів.

Гумовий кийок застосовується для несення ударів по кінцівках із силою, достатньою для припинення протиправного діяння.

Забороняється застосовувати гумовий кийок для нанесення ударів по голові, шиї, ключиці, животі, статевих та інших життєво важливих органах, а також до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку, інвалідів з вираженими ознаками інвалідності, також неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, опору, що загрожує життю, здоров'ю оточуючих, співробітників міліції або збройного нападу чи збройного опору.

Порушення правил застосування гумового кийка або перевищення достатнього мінімуму сили під час його застосування тягне за собою відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Застосування сльозогінних речовин дратівливої дії в аерозольних упаковках

Ці речовини застосовуються, коли вичерпано заходи профілактичного впливу на правопорушника і під час припинення протиправних діянь, що не являють собою великої суспільної небезпеки і передбачені адміністративним законодавством України, у наступних випадках:

– при вчиненні злісної непокори законному розпорядженню або вимозі співробітника міліції, члена добровільного формування, військовослужбовця під час виконання ними обов’язків щодо охорони громадського порядку;

– для затримання правопорушників у порядку здійснення адміністративно-процесуальних і кримінально-процесуальних та примусових заходів відповідно до судових рішень;

– для захисту громадян та самозахисту від протиправних дій, якщо життю, здоров’ю оточуючих, співробітника міліції загрожує небезпека.

Застосуванню сльозогінних речовин повинно передувати попередження про намір їх використання, крім випадків раптового або збройного нападу, при наявності з використанням транспортних засобів, бойової техніки, літальних апаратів.

Сльозогінні речовини дратівливої дії в аерозольних упаковках застосовуються на відстані 90 см протягом 1–2 секунд в ділянку грудей.

Забороняється застосовувати сльозогінні речовини до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку, інвалідів з вираженими ознаками інвалідності, також неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, опору, що загрожує життю, здоров’ю оточуючих, співробітників міліції або збройного нападу чи збройного опору.

Забороняється застосування сльозогінних речовин у випадках, коли можуть постраждати оточуючі.

Незаконне застосування сльозогінних речовин дратівливої дії тягне відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування наручників

Наручники застосовуються, коли вичерпано заходи профілактичного впливу на правопорушника і під час припинення протиправного діяння у наступних випадках:

– при вчиненні злісної непокори законному розпорядженню або вимозі співробітника міліції, члена добровільного формування, військовослужбовця під час виконання ними обов’язків щодо охорони громадського порядку;

– для затримання правопорушників у порядку здійснення адміністративно-процесуальних і кримінально-процесуальних та примусових заходів відповідно до судових рішень;

– для захисту громадян та самозахисту від протиправних дій, якщо життю, здоров’ю оточуючих, співробітника міліції загрожує небезпека.

Забороняється застосовувати наручники до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку, інвалідів з явними ознаками

інвалідності, також неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, опору, що загрожує життю, здоров'ю оточуючих, співробітників міліції або збройного нападу чи збройного опору.

Забороняється надмірно затискати наручники на руках затримуваних осіб.

Фіксація замків перевіряється кожні 2 години, а в осінньо-зимовий період – кожні 30 хвилин.

Наручники застосовуються у положенні «руки ззаду».

При конвоюванні літаком, а також коли життю, здоров'ю затримуваної особи загрожує небезпека, наручники застосовуються у положенні «руки попереду».

Порушення правил застосування наручників тягне за собою відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування газової зброї

Застосовується виключно табельна газова зброя, коли застосування інших спеціальних засобів не дало бажаного впливу на правопорушника, під час припинення протиправних діянь, що не являють собою великої суспільної небезпеки, передбачених адміністративним законодавством України у наступних випадках:

– для затримання правопорушників у порядку здійснення адміністративно-процесуальних та примусових заходів відповідно до судових рішень;

– для захисту громадян і самозахисту від протиправних дій, якщо життю, здоров'ю оточуючих, співробітника міліції загрожує небезпека;

– для припинення групових порушень громадського порядку.

Застосуванню газової зброї повинно передувати попередження про намір її використання, крім випадків раптового або збройного нападу, при нападі з використанням транспортних засобів, бойової техніки, літальних апаратів.

Газова зброя застосовується на відстань 1–3 метрів до грудей.

Використовуються набой із сльозогінною речовиною дратівливої дії.

Забороняється застосовувати табельну газову зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку, інвалідів з вираженими ознаками інвалідності, також неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, опору, що загрожує життю, здоров'ю оточуючих, співробітників міліції або збройного нападу чи збройного опору.

Забороняється прицільна стрільба у ділянку голови порушника, повторне застосування газової зброї в межах зони ураження в період дії газу. **Забороняється застосовувати табельну газову зброю** на відстані ближче 1 метру, а також у приміщеннях, на виробництвах,

пов'язаних з виготовленням продукції з вибухових і легкозаймистих речовин, у дитячих та лікувальних закладах, у приміщеннях та на земельних ділянках, закріплених за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав, виключаючи випадки, коли від глав представництв надійде прохання застосувати в цих місцях відповідні заходи та засоби до правопорушників.

Порушення правил застосування табельної газової зброї тягне за собою відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування електрошокового пристрою

Застосовується виключно табельний електрошоковий пристрій, коли застосування інших спеціальних засобів не дало бажаного результату щодо впливу на правопорушника і під час припинення протиправних діянь, що не являють собою великої суспільної небезпеки, передбачених адміністративним законодавством України у наступних випадках:

– для затримання правопорушників у порядку здійснення адміністративно-процесуальних і кримінально-процесуальних та примусових заходів відповідно до судових рішень;

– для захисту громадян і самозахисту від протиправних дій, якщо життю, здоров'ю оточуючих, співробітника міліції загрожує небезпека;

– для припинення групових порушень громадського порядку.

Застосуванню електрошокового пристрою повинно передувати попередження про намір його використання, крім випадків раптового або збройного нападу, при нападі з використанням транспортних засобів, бойової техніки, літальних апаратів. Електрошоковий пристрій застосовується протягом 2–3 секунд до відкритої частини кінцівки.

Забороняється застосовувати електрошоковий пристрій до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку, інвалідів з явними ознаками інвалідності, також неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, опору, що загрожує життю, здоров'ю оточуючих, співробітників міліції або збройного нападу чи збройного опору.

Забороняється застосовувати електрошоковий пристрій у ділянку голови, шиї та інших життєво важливих органів, перевищувати допустимий час впливу електророзряду на правопорушника, використовувати електрошокери, що мають зовнішні пошкодження та несправні запобіжну чи пускову кнопку; користуватись електрошокером у приміщеннях, де є легкозаймисті або вибухонебезпечні речовини.

Після здійснення ураження правопорушника йому в разі необхідності надається перша допомога.

Порушення правил застосування електрошокового пристрою тягне відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування ручних газових гранат, патронів з газовими гранатами

Ручні газові гранати, патрони з газовими гранатами призначені для психофізичної дії на правопорушників шляхом створення газодимової хмари важко перенесеної концентрації і є спеціальним засобом кримінального припинення протиправних діянь, що містять ознаки злочину.

Ручні газові гранати, патрони з газовими гранатами застосовуються як на відкритій місцевості, так і в приміщенні для припинення групових порушень громадського порядку, масових заворушень, захоплення озброєного злочинця шляхом створення газодимової хмари об'ємом до 20 м³.

Патрони з газовими гранатами відстрілюються зі спеціальної зброї на відстань до 100 м.

Забороняється застосовувати ручні газові гранати, патрони з газовими гранатами у приміщеннях, на виробництвах, пов'язаних з виготовленням продукції з вибухових і легкозаймистих речовин, у дитячих та лікувальних закладах, у приміщеннях і на земельних ділянках, закріплених за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав, виключаючи випадки, коли від глав представництв надійде прохання застосувати відповідні заходи та засоби до правопорушників, у випадках, якщо можуть постраждати оточуючі, відстрілювати патрони з газовими гранатами по горизонтальній траєкторії, а також прицільно по правопорушнику.

Порушення правил застосування ручних газових гранат, патронів з газовими гранатами тягне відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування службових тварин під час охорони громадського порядку

Для попередження протиправних діянь, охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю використовуються службові тварини (собаки і коні), які пройшли відповідний курс дресирування і визнані придатними для службового використання у наступних випадках:

– кінні наряди – на маршрутах (постах) у лісопаркових зонах, а також в місцях забезпечення масових заходів;

– службові собаки – на маршрутах (постах) для проведення оперативно-розшукової діяльності, охорони об'єктів, а також охорони затриманих, взятих під варту осіб.

Забороняється застосування службових собак для припинення протиправного діяння, що не містить ознак злочину.

Порушення правил використання службових тварин тягне відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування спеціальних засобів забезпечення спеціальних операцій

Спеціальні засоби забезпечення спеціальних операцій застосовуються у випадках припинення протиправних діянь, що містять ознаки злочину у наступних випадках:

- для припинення групових порушень громадського порядку, масових заворушень;
- для примусової зупинки автотранспорту;
- для захоплення озброєного злочинця;
- звільнення заручників.

Перелік спеціальних засобів забезпечення спеціальних операцій та їх застосування

Водомети застосовують шляхом спрямування водяного стовпа під тиском 10–12 атмосфер по нижній частині ніг правопорушників і при температурі атмосферного повітря не нижче 0°C;

Світлозвукові пристрої відволікаючої дії здійснюють психофізичний вплив на правопорушника потужними світловими ($30 \cdot 10^6$ Кд) та акустичними (до 172 ДБ) імпульсами на відстані не ближче 2 метрів від правопорушника;

– малогабаритні вибухові пристрої діють шляхом швидкого пробивання отворів у дверях та інших перешкодах, крім приміщень, де знаходяться заручники;

– патрони з гумовою кулею відстрілюють зі спеціальної зброї по нижній частині ніг з відстані не ближче 20 метрів;

– пристрої для примусової зупинки автотранспорту правопорушників використовують для перекриття автошляхів і виключно до транспортного засобу правопорушника, крім мотоциклів, вантажних автомобілів, транспортних засобів, що перевозять пасажирів.

Забороняється застосовувати спеціальні засоби забезпечення спеціальних операцій у випадках, коли можуть постраждати оточуючі.

Порушення правил застосування спеціальних засобів забезпечення спеціальних операцій тягне відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування спеціальних транспортних засобів для охорони громадського порядку

Для охорони громадського порядку використовується спеціально обладнана техніка на колісному ході, а також мотоцикли, катери і гелікоптери у випадках:

- несення патрульної служби;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- виконання оперативних завдань;
- охорони громадського порядку під час проведення масових заходів;
- забезпечення організаційних заходів щодо охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю.

Транспортні засоби повинні бути обладнані відповідно до завдань, що виконуються, радіостанціями та іншими необхідними технічними засобами, а також пофарбовані відповідно до прийнятої кольоро-графічної схеми.

Забороняється перевозити спеціальними транспортними засобами сторонніх громадян (крім випадків термінового транспортування хворих, якщо їх життю загрожує небезпека, в лікувальні заклади), вантажі, а також залишати транспортний засіб без нагляду; знаходитись у автомобілі під час зупинок у пунктах зупинок, за винятком ведення переговорів радіостанції та при розгляді справ; перевищувати встановлену швидкість руху, якщо це не пов'язано зі службовою необхідністю; самовільно відхилитися від призначеного маршруту та змінювати порядок несення служби, якщо це не пов'язано зі службовою необхідністю; передавати стороннім особам керування транспортними засобами; залишати без нагляду затриманих у транспортних засобах; використовувати транспортні засоби у випадках, коли від цього можуть постраждати оточуючі.

3.4. Правові підстави застосування та використання зброї працівником міліції

Витяг із Закону України «Про міліцію»

Стаття 15. Застосування вогнепальної зброї

Працівники міліції як **крайній захід**¹ мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках:

---

¹ Застосування вогнепальної зброї є крайнім заходом. Працівникам міліції слід докласти всіх зусиль для того, щоб не застосовувати вогнепальну зброю, розв'язуючи службові завдання іншими засобами. Як правило, вогнепальна зброя не повинна застосовуватися, за винятком випадків, коли правопорушник вчиняє збройний опір або іншим чином ставить під загрозу життя та здоров'я людей і коли інші заходи, що мають мени виключний характер, недостатні для припинення правопорушення або затримання підозрюваного правопорушника. Перелік випадків, коли застосування вогнепальної зброї буде правомірним, є вичерпним і розширеному трактуванню не підлягає.

1) для захисту громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю¹, а також звільнення заложників²;

2) для відбиття нападу на працівника міліції або членів його сім'ї, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека³;

3) для відбиття нападу на охоронювані об'єкти, конвої, жили приміщення громадян, приміщення державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також звільнення їх у разі захоплення;

4) для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти⁴;

---

¹ Загрозливим для життя або здоров'я визнається напад, який призвів або міг призвести до смерті, тяжких, середньої тяжкості або легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або короточасну втрату працездатності.

Обставинами, що свідчать про загрозу для життя та здоров'я громадян, слід визнавати застосування холодної та вогнепальної зброї, спричинення ударів у життєво важливі органи, спричинення ударів одному громадянину з боку групи правопорушників, завдання ударів, після яких особа не в змозі піднятися і не подає ознак життя, наїзд або спроба наїзду автотранспортом, застосування при нападі різноманітних технічних засобів, обливання паливною або хімічною речовиною, спроба завдати удару пляшкою, кидання каміння у громадян, спроба скинути громадянина з висоти, спроба здійснити підпал або вибух об'єкта, де перебувають люди.

² Заручником є особа, яка насильно позбавлена волі (захоплена та утримується проти її волі будь-якою особою або групою осіб) під загрозою вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, подальшого утримання або скоєння інших насильницьких дій з метою примушення третьої особи до будь-яких дій.

³ Мотиви нападу на працівників міліції (хуліганські спонування, уникнення затримання, заволодіння зброєю та ін.) не впливають на право застосувати зброю.

Зброя може бути використана тільки для припинення нападу на працівників міліції, а не інших правопорушень проти працівників міліції (злісної непокори законному розпорядженню або вимогам, ненасильницького опору та ін.).

⁴ Закон обумовлює можливість застосування зброї працівниками міліції проти особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину, наявністю таких обставин:

– працівник міліції особисто застав особу при вчиненні злочину. Застосування зброї працівником міліції на підставі свідчень потерпілих та свідків (навіть, коли вони прямо вказали, що дана особа вчинила злочин) не може бути визнано правомірним;

– особа, яка вчинила або вчиняла тяжкий злочин, на очах працівника міліції намагається втекти, тобто залишити місце події (в тому числі за допомогою транспортного засобу), або, будучи затриманою, здійснити спробу втекти під час доставки в органи міліції чи перебування там на період, необхідний для прийняття у встановленому порядку рішення про її затримання;

5) для затримання особи, яка чинить збройний опір¹, намагається втекти з-під варти², а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю працівника міліції;

– обставини події дають працівнику міліції підстави вважати, що дана особа тільки що вчинила, вчиняє або робить замах на тяжкий злочин.

Закон не вимагає від працівника міліції, який застав особу при вчиненні тяжкого злочину, вичерпної юридичної кваліфікації цього злочину, але в усіх випадках необхідно, щоб він, приймаючи рішення про застосування зброї, був впевнений, що в діях особи, котра затримується, містяться ознаки будь-якого тяжкого злочину. Класифікацію тяжких та особливо тяжких злочинів містять п.п. 4 і 5 ст. 12 КК України (злочини, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років).

¹ Збройний опір – це активна протидія будь-якої особи здійсненню працівником міліції своїх службових повноважень, поєднана із застосуванням чи загрозою застосування вогнепальної, холодної зброї, а також інших речей і предметів як зброї.

До предметів, що використовують правопорушники при здійсненні опору як зброю, можна віднести ті, якими можливо завдати тілесних ушкоджень, небезпечних для життя та здоров'я людини. Як показує практика, ними можуть бути: камінь, палиця, пляшка, кухонний ніж, вила, лом, сокира, лопата, молоток, шило, велосипедний ланцюг, лезо, газовий пістолет, сильнодіючі шкідливі хімічні речовини, інші предмети та механізми.

Збройним слід вважати і такий опір, який здійснюється із застосуванням свідомо непридатної зброї або її імітатора, якщо в обстановці, що склалася, працівник міліції не міг і не повинен був сприймати їх як непридатну та імітаційну зброю.

² Втеча з-під варти є злочином, який передбачено ст. 393 КК України. За її змістом не має значення вид злочину, у зв'язку з яким особа перебуває під вартою.

Під особою, яка намагається втекти з-під варти, слід розуміти особу, що була засуджена до позбавлення волі або взята під варту на досудовому слідстві.

Під втечею слід розуміти самовільне залишення особою, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі або перебуває під вартою як підозрюваний, обвинувачений чи підсудний, місця, де вона перебуває з метою постійного чи тимчасового ухилення від подальшого перебування в ньому.

Зброя для припинення втечі з-під варти може бути застосована лише в тому випадку, коли особі, яка здійснює втечу, відомо про взяття її під варту в передбаченому законом порядку. Зброя не може бути застосована проти особи, якщо їй не оголошена постанова, протокол або інші документи, в яких зафіксовано рішення уповноважених на те органів чи посадових осіб про її затримання або взяття під варту, якщо для цього немає інших підстав.

Працівники міліції мають право застосовувати зброю для припинення тільки такої втечі, яка відбувається в них на очах. Зброя може застосовуватися із початку втечі до того моменту, коли особа буде затримана або втрачена з поля зору працівника міліції.

б) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження¹, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або працівника міліції.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ застосовувати і використовувати вогнепальну зброю при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи².

Працівники міліції мають право використовувати зброю:

- для подання сигналу тривоги або виклику допомоги³,
- для знешкодження тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян або працівника міліції⁴.

---

¹ Застосовуючи вогнепальну зброю відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 15 Закону «Про міліцію», працівник міліції зобов'язаний взяти всі можливі заходи, щоб не влучити у водія і пасажирів, а також в оточуючих. Стрільбу в даному випадку слід вести, як правило, з близької відстані по задніх колесах транспортного засобу, що переслідується, так, щоб умови застосування зброї гарантували особисту безпеку водіям та пасажирам.

² Закон не роз'яснює визначення «значне скупчення людей», тому в практичній діяльності працівник міліції повинен керуватися правилом, що необхідно утримуватися від застосування вогнепальної зброї, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи. Під сторонніми особами слід розуміти всіх осіб, за винятком тих, проти кого є підстави для застосування зброї.

Працівник міліції, як і всі громадяни, має право на необхідну оборону незалежно від того, є навколо нього люди чи ні. Працівник міліції, що застосував зброю для припинення загрози життю та здоров'ю навіть у багатолюдному місці, не може нести кримінальної відповідальності за умови, якщо він вжив заходів для того, щоб шкода, спричинена внаслідок його дій, не була надмірною та не була завдана стороннім особам.

³ Постріли з вогнепальної зброї для подання сигналу тривоги або виклику допомоги проводяться в безпечному для оточуючих напрямку.

⁴ Закон дає право використовувати зброю для знищення небезпечних тварин, які спричиняють громадянам та співробітникам міліції тілесні ушкодження, або є загроза заподіяння таких ушкоджень. Не має значення, де виникли підстави використання зброї, є тварина чиясь власністю чи ні, занесена вона до Червоної книги чи ні. Правові підстави використання зброї виникають уже тоді, коли тварина (найчастіше собака без повідка та намордника) кидається на людей, незалежно від того, перебуває власник тварини поруч чи ні.

У випадках, вказаних у п. 6 ч. 1 ст. 15, а також у ч. 3 ст. 15, заподіяння особі шкоди вогнепальною зброєю недопустиме. Пошкодженням може бути тільки майно (транспортний засіб) чи тварина. В інших випадках працівники міліції, застосовуючи зброю, можуть робити постріли на влучення (аж до позбавлення життя) в особу, що має наміри скоїти злочин або затримується працівниками міліції.

Стаття 15 Закону «Про міліцію» регламентує застосування працівниками міліції табельної вогнепальної зброї. Однак за цими ж правилами слід

Стаття 15-1. Гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції

Працівник міліції має право **оголити** вогнепальну зброю і **привести її у готовність**¹, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, **можуть виникнути підстави** для її застосування. **При затриманні злочинців чи правопорушників або осіб**, яких працівник міліції **занидозрив у скоєнні злочинів чи правопорушень**², а також **при перевірці документів у підозрілих осіб**, працівник міліції може **привести у готовність** вогнепальну зброю, що є **попередженням** про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує працівник міліції **із вогнепальною зброєю в руках, наблизитись** до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань³, чи доторкнутись до зброї, дають працівникові міліції право застосувати вогнепальну зброю.

використовувати вогнепальну зброю, відібрану в правопорушників, та мисливську зброю, яка може бути власністю співробітника міліції.

¹ Працівнику міліції надається можливість вчасно підготуватися до припинення злочинних дій у випадках, коли обстановка, яка склалася, свідчить про те, що на його думку можуть виникнути підстави для застосування вогнепальної зброї.

Приведення вогнепальної зброї у готовність – це послідовне виконання комплексу дій, після яких можна вести вогонь. Оголення зброї – це таке положення зброї, коли вона є в руці співробітника міліції і її бачать оточуючі.

² Злочинець – це особа, яка визнана судом винною у скоєнні злочину. Правопорушник – це особа, яка скоїла правопорушення.

Особа може підозрюватися у скоєнні злочину на підставі достовірних даних. Такими визнаються обставини, коли:

– цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;

– очевидці, в тому числі й потерпілі, засвідчать, що саме ця особа вчинила злочин;

– при наявності інших даних про винність особи у скоєнні злочину.

³ Для того, щоб у даних випадках застосування зброї було законним, особа, яка затримується, повинна бачити або знати (з попередження працівника або з інших джерел), що затримується працівником міліції під загрозою застосування зброї. Вимоги працівника міліції про те, щоб особа, яка затримується, не скорочувала зазначену ним відстань, повинні бути чіткими, ясними, зрозумілими особі, яка затримується. Ця особа попереджається про те, що в разі невиконання цих вимог проти неї буде застосовано вогнепальну зброю.

Працівникові міліції надається право утримувати особу, щодо якої можуть виникнути підстави застосування зброї, на певній відстані на період її затримання, перевірки документів та доставки особи, яка затримана, в підрозділ міліції. Це обумовлено необхідністю гарантувати йому особисту

Правила використання вогнепальної зброї

Використання вогнепальної зброї – це приведення її в бойову готовність.

Працівники міліції мають право використання табельної вогнепальної зброї як засобу психологічного впливу на правопорушників у випадках припинення злочинного діяння, коли застосувати зброю неможливо без ризику завдання шкоди оточуючим:

– для затримання правопорушників у порядку здійснення адміністративно-процесуальних і кримінально-процесуальних та примусових заходів відповідно до судових рішень у випадках здійснення затримуваними особами опору;

– для захисту громадян, самозахисту від протиправних дій, якщо життю оточуючих, співробітника міліції загрожує небезпека;

– при перевірці документів у підозрілих осіб.

Використанню табельної вогнепальної зброї повинно передувати попередження про можливість її застосування.

Забороняється використовувати табельну вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку, інвалідів з явними ознаками інвалідності, також неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, опору, що загрожує життю, здоров'ю оточуючих, співробітників міліції або збройного нападу чи збройного опору.

Порушення правил використання табельної зброї тягне відповідальність, установлену чинним законодавством України.

Правила застосування вогнепальної зброї

Працівники міліції мають право застосовувати табельну вогнепальну зброю під час припинення злочинного діяння, коли застосування заходів адміністративного впливу не дало бажаних результатів:

– для захисту громадян, самозахисту від протиправних дій, якщо життю оточуючих, співробітника міліції загрожує небезпека;

– для затримання правопорушників у порядку здійснення кримінально-процесуальних та примусових заходів відповідно до судових рішень.

безпеку в разі стрімкого нападу правопорушника. У законі не зазначено, на якій відстані працівник міліції має утримувати правопорушника. Аналіз ситуацій затримання правопорушників дозволяє зробити висновок про те, що треба утримувати особу, яка затримується, на відстані 5–7 метрів (дистанція повинна бути більша за ту, з якої можна розпочати атаку). В умовах обмеженого простору працівник міліції повинен контролювати ситуацію за допомогою фізичного контролю або спеціальних засобів, оскільки оголена вогнепальна зброя на малій відстані може бути відібрана правопорушником.

Застосуванню вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір її використання, крім випадків групового або збройного нападу на співробітника міліції, громадян, нападу з використанням транспортних засобів, бойової техніки, літальних апаратів, втечі з під варти зі зброєю або з використанням транспортних засобів, для визволення заручників.

Рішення на застосування зброї приймає старший наряду по охороні громадського порядку або керівник спеціальною операцією.

Забороняється застосовувати вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб літнього віку, інвалідів з явними ознаками інвалідності, також неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу або опору, що загрожує життю, здоров'ю оточуючих, співробітників міліції.

Забороняється застосовувати табельну вогнепальну зброю для прицільної стрільби по життєво важливих органах людини, а також у випадках, якщо можуть постраждати оточуючі.

Після застосування або використання зброї співробітник міліції зобов'язаний надати потерпілим першу допомогу.

**Заходи безпеки
при поводженні з табельною вогнепальною зброєю
(витяг з наказу МВС України № 657 від 07 вересня 2011 р.)**

**ІНСТРУКЦІЯ
із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю**

I. Загальні положення

1. Ця Інструкція визначає систему заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки особового складу органів внутрішніх справ, запобігання загибелі, пораненням та травмуванню працівників міліції та інших осіб під час поводження з вогнепальною зброєю працівниками міліції.

2. Забезпечення особистої безпеки працівників міліції при поводженні з вогнепальною зброєю є складовою частиною оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ і здійснюється під час:

2.1. Вивчення матеріальної частини зброї, навчання правил та порядку її застосування і використання, заходів безпеки при поводженні зі зброєю і влучній стрільбі в навчальних закладах та за місцем служби в системі службової підготовки.

2.2. Здійснення заходів із закріплення за особовим складом вогнепальної зброї.

2.3. Отримання і здачі вогнепальної зброї в черговій частині органу внутрішніх справ.

2.4. Виконання функціональних обов'язків працівниками міліції з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю.

2.5. Проведення навчально-тренувальних і спортивних стрільб.

2.6. Постійного зберігання та носіння вогнепальної зброї і боєприпасів працівниками міліції.

2.7. Чищення вогнепальної зброї.

2.8. Вилучення вогнепальної зброї та боєприпасів.

2.9. Перевірок наявності та організації зберігання вогнепальної зброї і боєприпасів.

3. Вогнепальна зброя закріплюється за працівниками органів внутрішніх справ, які прийняли Присягу, закінчили навчальний заклад МВС України або пройшли початкову підготовку (перепідготовку) і допущені до самостійного несення служби, а також склали заліки із знання матеріальної частини зброї, порядку і правил її застосування, заходів безпеки при поводженні з нею та виконали практичну вправу із стрільби.

4. Під час проходження служби працівники органів внутрішніх справ у системі службової підготовки проходять навчання і перевірку знань з питань безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю.

5. Перевірка у працівників міліції знань із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю відображається у внутрішній документації та проводиться, зокрема:

5.1. Під час навчання в системі службової підготовки.

5.2. При проведенні спортивних заходів.

5.3. Під час інструктажів працівників міліції перед виконанням службових обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю.

5.4. Під час перевірки несення служби особовим складом органів внутрішніх справ.

5.5. Перед присвоєнням чергових спеціальних звань, призначенням на посаду, закріпленням вогнепальної зброї.

5.6. Під час проведення перевірок (комплексних інспектувань, контрольних та інших перевірок) органів та підрозділів внутрішніх справ.

5.7. Не рідше двох разів на рік комісією, яка призначається начальником органу (підрозділу) внутрішніх справ. Результати перевірки знань працівників міліції оформляються протоколом засідання комісії з перевірки знань заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю (додаток 1).

6. У разі якщо особи рядового та начальницького складу під час перевірки показали рівень знань із заходів безпеки при поводженні з

вогнепальною зброєю, порядку і правил її застосування нижче за «добре» та показали рівень знань матеріальної частини вогнепальної зброї нижче «задовільно» і не виконали нормативів або практичну вправу, працівник кадрового забезпечення заповнює картку-застереження (додаток 2) і передає її оперативному черговому. Протягом тижня з цим працівником міліції проводяться додаткові навчання і повторна перевірка знань. Після позитивного складання теоретичного розділу вогневої підготовки та виконання практичної вправи з вогнепальної зброї картка застереження з чергової частини вилучається.

7. Організація навчання і перевірка знань заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю в навчальному закладі, органі (підрозділі) внутрішніх справ покладаються на його керівника.

8. Працівник органу внутрішніх справ, за яким закріплена вогнепальна зброя, зобов'язаний:

8.1. Забезпечити зберігання зброї і постійно підтримувати її у справному стані.

8.2. Точно виконувати вимоги, що встановлені цією Інструкцією.

8.3. Отримавши вогнепальну зброю, перевірити, чи вона не заряджена, оглянути її в зібраному стані та патрони. Вважати зброю зарядженою доти, доки вона не буде перевірена і розряджена.

8.4. Розрядивши вогнепальну зброю, поводитися з нею, як із зарядженою.

8.5. Під час виконання службових обов'язків, проведення навчальних стрільб, змагань пістолет необхідно носити в кобурі на реміні, який має бути надійно застебнутий.

8.6. Здати вогнепальну зброю до чергової частини органу (підрозділу) внутрішніх справ негайно після виконання службових обов'язків. У разі неможливості своєчасно прибути до органу (підрозділу) внутрішніх справ повідомити про це безпосереднього начальника і далі діяти за його вказівкою.

9. Категорично забороняється:

9.1. При поводженні з вогнепальною зброєю безпідставно спрямовувати ствол зброї у бік людей, транспорту, будинків, інших будівель та споруд. За необхідності вогнепальна зброя має бути спрямована на поверхню, яка зможе прийняти кулю, наприклад: на землю, стовбур дерева, кулеуловлювач або вгору під кутом 45–60 градусів.

9.2. Залишати зброю без нагляду, де б це не було, а також передавати її іншим особам.

9.3. Користуватися без необхідності чужою зброєю та зброєю, навички поводження з якою відсутні.

9.4. Виймати вогнепальну зброю з кобури без потреби.

9.5. Тримати палець на спусковому гачку без необхідності.

9.6. Знімати запобіжник з положення «запобігання» у всіх випадках, не пов'язаних зі стрільбою.

9.7. Проводити чищення вогнепальної зброї у невідведених для цього місцях.

9.8. Закривати або затикати сторонніми предметами канал ствола, що при пострілі може призвести до його роздуття чи розриву.

9.9. Проводити чищення зброї бензином та іншими легкозаймистими речовинами, а також абразивними матеріалами, палити будь-що під час її чищення.

9.10. При поводженні з патронами допускати їх пошкодження, забруднення тощо.

10. У разі порушення заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю особи, з вини яких це сталося, притягуються до відповідальності у встановленому законом порядку.

II. Інструктажі з питань заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю

1. Інструктаж особового складу органів внутрішніх справ з питань забезпечення безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю здійснюється на первинних та цільових інструктажах, а також на всіх видах інструктажів з питань охорони праці.

2. **Первинний інструктаж** проводиться:

2.1. З працівниками міліції, які щойно призначені на посаду до органу (підрозділу) внутрішніх справ.

2.2. З курсантами (слухачами), які зараховані на навчання до навчальних закладів МВС України.

2.3. З курсантами (слухачами), які прибули до органу (підрозділу) внутрішніх справ для проходження стажування за спеціалізацією (практика).

3. Первинний інструктаж проводить керівник органу (підрозділу, навчального закладу) внутрішніх справ, його заступники або відповідний фахівець згідно з орієнтовним переліком питань первинного інструктажу (додаток 3).

4. Первинний інструктаж проводиться в навчальному класі або у приміщенні, що спеціально для цього обладнано, з використанням сучасних технічних засобів навчання та наочного приладдя (плакатів, макетів, моделей, відеофільмів тощо).

5. Запис про проведення первинного інструктажу робиться у журналі реєстрації інструктажів про заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю (додаток 4) (далі – журнал), а також у наказі про призначення на посаду (зарахування на навчання).

6. **Цільовий інструктаж** проводиться з працівниками міліції:

6.1. Перед проведенням командно-штабних та інших навчань, навчальних і спортивних стрільб.

6.2. Перед виконанням службових завдань, пов'язаних із можливим застосуванням або використанням вогнепальної зброї.

6.3. При відрядженні працівників міліції з вогнепальною зброєю.

7. Цільовий інструктаж проводять керівник органу (підрозділу), його заступники за напрямками роботи або керівник спеціальної операції, який визначає місце проведення інструктажу, виходячи з конкретного завдання.

8. Цільовий інструктаж завершується перевіркою знань, а саме усним опитуванням знання правових підстав застосування вогнепальної зброї, її матеріальної частини, основ, правил і прийомів стрільби, а також перевіркою набутих навичок безпечного поводження з вогнепальною зброєю. Знання перевіряє особа, яка проводила інструктаж.

9. Про проведення цільового інструктажу особа, яка його проводила, робить запис у журналі. При цьому обов'язкові підписи як того, кого інструктували, так і того, хто інструктував.

10. Журнал має бути зареєстрований, прошнурований, пронумерований, скріплений печаткою і знаходитися в черговій частині органу (підрозділу) внутрішніх справ.

III. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю і боєприпасами під час їх отримання та здачі працівником до чергової частини органу внутрішніх справ, комендатури навчального закладу МВС України

1. Порядок отримання вогнепальної зброї і боєприпасів

1.1. Для отримання вогнепальної зброї, боєприпасів начальник органу (командир підрозділу), його заступники або відповідальний від керівництва повідомляє чергового органу внутрішніх справ про необхідність їх видачі.

1.2. З дозволу оперативного чергового органу внутрішніх справ під контролем начальника органу (командира підрозділу, служби або його заступника чи відповідального від керівництва органу) працівники почергово по одному заходять до спеціально обладнаної кімнати чергової частини для отримання зброї і боєприпасів.

1.3. **Отримавши зброю і боєприпаси**, працівник міліції підходить до кулеуловлювача і проводить їх огляд. Перевіряє наявність патрона в патроннику, для чого вилучає магазин з основи рукоятки пістолета, знімає його із запобіжника, тримаючи пістолет у руці, вільною рукою відводить затвор у крайнє заднє положення, ставить його

на затворну затримку й оглядає патронник. Натиснувши пальцем руки на затворну затримку, повертає затвор у крайнє переднє положення, натиснувши на спусковий гачок, курок ставить на запобіжний звід та включає запобіжник. При цьому ствол зброї має бути спрямований тільки в кулеуловлювач, а вказівний палець завжди повинен знаходитись на спусковій скобі.

1.4. При огляді зброї необхідно перевірити:

1.4.1. Чи відповідають номери на затворі, запобіжнику та магазинах номеру на рамці пістолета.

1.4.2. Чи немає на металевих частинах пістолета нальоту іржі, бруду, подряпин, тріщин, в якому стані знаходиться мастило.

1.4.3. Чи справно діє затвор, магазин, ударно-спусковий механізм, запобіжник і затворна затримка.

1.4.4. Справність мушки та цілика.

1.4.5. Чи утримується магазин в основі рукоятки.

1.4.6. Чистоту каналу ствола.

1.5. Виявлені несправності повинні бути усунуті терміново. Якщо в підрозділі вони не можуть бути усунені, пістолет направляється до ремонтної майстерні.

1.6. Провівши огляд пістолета, працівник міліції вміщує його в кобуру.

1.7. При огляді патронів необхідно перевірити:

1.7.1. Чи немає на гільзах іржі й зеленого нальоту, особливо на капсулі, ум'ятин, подряпин, що перешкоджають входженню патрона в патронник.

1.7.2. Чи не витягується куля з гільзи рукою, чи не виступає капсуль вище поверхні дна гільзи. Патрони із вказаними дефектами повинні бути відібрані і здані до чергової частини.

1.7.3. Чи немає серед бойових патронів учбових.

1.8. Якщо патрони забруднені, вкриті невеликим зеленим нальотом або іржею, їх необхідно витерти сухою чистою ганчіркою, після чого працівник міліції самостійно споряджає магазини патронами.

1.9. Не виймаючи пістолета з кобури, один магазин з патронами працівник вставляє в основу рукоятки пістолета, а другий кладе до кишені для запасного магазину кобури.

1.10. Видача особовому складу органів внутрішніх справ закріпленої за ним зброї і боеприпасів здійснюється оперативним черговим відповідно до вимог нормативно-правових актів МВС України.

2. Порядок здачі вогнепальної зброї і боеприпасів.

2.1. Вогнепальна зброя і боеприпаси після виконання службових обов'язків або в разі відсутності потреби негайно здаються на зберігання до чергової частини органу (підрозділу) внутрішніх справ.

2.2. Про необхідність здачі вогнепальної зброї і боеприпасів начальника органу (підрозділу), його заступники або відповідальний від керівництва повідомляють оперативного чергового органу, який без зволікань повинен її прийняти.

2.3. З дозволу оперативного чергового органу внутрішніх справ під контролем начальника органу, служби (командира підрозділу) або його заступника працівники міліції почергово по одному заходять до спеціально обладнаної кімнати для здачі зброї, розряджають пістолети і здають їх та патрони оперативному черговому.

2.4. Розрядження зброї проводиться біля кулеуловлювача, при цьому ствол має бути спрямований в кулеуловлювач. **Для розрядження зброї необхідно:**

2.4.1. Не виймаючи пістолет з кобури, витягти магазини з основи рукоятки і з кишені кобури.

2.4.2. Вийняти патрони з магазинів, оглянути їх і перерахувати.

2.4.3. Дістати з кобури пістолет, вимкнути запобіжник (опустити прапорець донизу).

2.4.4. Перевірити наявність патрона в патроннику, для чого, тримаючи пістолет у руці за рукоятку, вільною рукою відвести затвор у крайнє заднє положення і поставити його на затворну затримку; оглянути, чи немає патрона в патроннику, і якщо є, то вийняти його, зняти затвор із затворної затримки, натиснути на спусковий гачок (курок стає на запобіжний звід) та увімкнути запобіжник.

2.5. При прийманні від працівника міліції вогнепальної зброї і боеприпасів оперативний черговий органу (підрозділу) внутрішніх справ звіряє їх номери і кількість, візуально перевіряє їх стан, розкладає по встановлених для зберігання шафах та місцях і повертає картку замістик.

2.6. Про факти втрати, затримки із здачею вогнепальної зброї працівниками міліції оперативний черговий доповідає у встановленому порядку начальнику органу (підрозділу) або особі, яка виконує його обов'язки, і далі діє за їх вказівкою.

IV. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби

1. Вогнепальна зброя видається під особисту відповідальність працівникові міліції. Останній зобов'язаний берегти та підтримувати в належному стані передану йому в користування вогнепальну зброю та обачливо поводитися з нею та суворо дотримуватися вимог цієї Інструкції.

2. Керівники всіх ступенів під час інструктажу нарядів, що заступають на службу, в обов'язковому порядку перевіряють знання працівниками міліції підстав і порядку застосування зброї, заходів

безпеки при поводженні з нею, а під час перевірок несення служби особовим складом органів внутрішніх справ перевіряють наявність у нього вогнепальної зброї та дотримання правил її носіння.

3. У форменому одязі пістолет необхідно носити в кобурі на надійно застебнутому шкіряному ремені, при цьому кобура повинна знаходитись спереду, з лівого або правого боку.

4. У цивільному одязі пістолет необхідно носити на спеціальному спорядженні з дотриманням заходів запобігання його випаданню або витягуванню з кобури іншими особами.

5. У процесі несення служби слід постійно контролювати наявність пістолета в кобурі.

6. Перед застосуванням працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, подоланням перешкод, якщо пістолет був оголений, необхідно поставити його на запобіжник, покласти в кобуру та вжити заходів щодо його охорони від випадання або витягування з кобури.

7. Після застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, подолання перешкод, падіння, виходу з місця значного скупчення людей, міського та іншого транспорту слід негайно перевірити наявність зброї, а також стан кобури, ремня, спорядження та їх кріплення.

8. Категорично забороняється:

8.1. Під час несення служби проводити розбирання зброї.

8.2. Вимикати запобіжник, досилати патрон до патронника, якщо в застосуванні чи використанні зброї немає необхідності. Недбале або необережне поводження зі зброєю, особливо якщо патрон знаходиться в патроннику, може призвести до випадкового пострілу.

8.3. Від'єднувати магазин від зброї та виймати з нього патрони.

V. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час проведення навчально-тренувальних і спортивних стрільб

1. Організація і проведення навчально-тренувальних і спортивних стрільб для осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України здійснюються відповідно до вимог нормативно-правових актів МВС України.

2. Безпека при проведенні стрільб забезпечується їх чіткою організацією, безумовним виконанням заходів безпеки, високим станом дисципліни осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ.

3. Керівник стрільб перед кожним практичним заняттям з вогнепальною зброєю перевіряє знання особового складу внутрішніх справ правових підстав застосування вогнепальної зброї та заходів

безпеки поведження з нею. Працівники міліції, які не засвоїли заходів безпеки, до проведення стрільб не допускаються.

4. Перед початком стрільб ретельно оглядається територія стрільбища (тиру). Під час проведення стрільб на стрільбищі виставляється спостерігач, оточення, призначається старший оточення, показників мішеней, проводиться їх інструктаж, після чого вони розводяться по місцях виконання обов'язків, перевіряється зв'язок з ними.

5. Дозвіл на відкриття вогню дає керівник стрільб. Вести вогонь у тирі (на стрільбищі) дозволяється тільки після сигналу «**Вогонь!**». Стрільба зупиняється за командою «**Відбій!**» або «**Стій! Припинити вогонь!**». У період від команди «**Відбій!**» до команди «**Вогонь!**» будь-кому забороняється перебувати на вогневому рубежі, підходити та торкатися зброї і боеприпасів, що там знаходяться.

6. Під час проведення навчально-тренувальних стрільб слід використовувати протишумові навушники.

7. Ведення вогню повинно бути **терміново припинено кожним стріляючим самостійно** або за командою керівника стрільб у випадках:

7.1. Появи людей, машин, тварин у зоні ведення вогню, низьколітаючих літаків, гелікоптерів або інших літаючих об'єктів над районом проведення стрільб.

7.2. Підняття білого прапора (вночі – включення світла ліхтаря білого кольору) на командному пункті.

7.3. Виникнення пожежі від стрільби.

7.4. Втрати орієнтира під час нічних стрільб.

8. Категорично забороняється:

8.1. Виймати зброю з кобури без дозволу керівника стрільб.

8.2. Спрямувати зброю (незалежно від того, заряджена вона чи ні) у бік людей та місця, де вони можуть перебувати.

8.3. Заряджати зброю бойовими чи холостими патронами без команди керівника стрільб.

8.4. Поправляти та знімати протишумові навушники під час стрільби.

8.5. Відкривати і вести вогонь без команди керівника стрільб, у небезпечних напрямках, з несправної зброї та коли піднято білий прапор (вночі – включено світло ліхтаря білого кольору) на командному пункті.

8.6. Залишати зброю на рубежі відкриття вогню та передавати іншим особам без дозволу керівника стрільб.

ПРОТОКОЛ
засідання комісії з перевірки знань заходів безпеки
при поводженні з вогнепальною зброєю № _____

«__» _____ 20__ року.

Комісія у складі:
голови

_____ (посада, прізвище, ініціали)

членів комісії:

_____ (посади, прізвища, ініціали)

на підставі наказу МВС України від «__» _____ 20__ року № _____
перевірила знання

_____ (найменування нормативно-правового акта, за яким проводилася перевірка)

№ з/п	Звання	П.І.Б.	Посада	Дата перевірки	Оцінка	Примітка
-------	--------	--------	--------	----------------	--------	----------

Голова комісії

_____ (підпис)

_____ (підпис)

_____ (підпис)

_____ (підпис)

КАРТКА-ЗАСТЕРЕЖЕННЯ	
з «__» _____ 20__ року.	
до «__» _____ 20__ року.	
не видавати зброю та спецзасоби	
_____	
(посада, звання, прізвище, ініціали)	
У зв'язку _____	
(вказати підставу)	
_____	
(підпис працівника кадрового забезпечення)	

**Орієнтовний перелік
питань первинного інструктажу**

1. Загальна характеристика оперативної обстановки в області, місті, районі.

2. Відомості про службу, орган (підрозділ) внутрішніх справ, особливості несення служби працівниками щодо забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю.

3. Правила внутрішнього розпорядку дня органу (підрозділу) внутрішніх справ.

4. Основні положення Закону України «Про міліцію», інших нормативно-правових актів, які регламентують діяльність органів внутрішніх справ щодо застосування працівниками міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, а також дотримання правил поведінки з вогнепальною зброєю.

4.1. Правові підстави застосування працівниками міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї.

4.2. Гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції.

4.3. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю:

4.3.1. Під час отримання та здачі зброї і боєприпасів до чергової частини, комендатури навчального закладу МВС України.

4.3.2. Під час несення служби.

4.3.3. Під час проведення навчально-тренувальних і спортивних стрільб.

5. Кількість фактів незаконного застосування та використання зброї, порушення вимог заходів безпеки при поводженні з нею по Україні і відповідному управлінні в області, місті Києві та Севастополі за минулий та поточний рік:

– навести конкретні приклади;

– обставини і причини таких випадків;

– наслідки таких дій (кількість загиблих і поранених від цього працівників органів внутрішніх справ та інших осіб).

6. Порядок службових розслідувань фактів незаконного застосування або використання вогнепальної зброї.

7. Відповідальність за порушення заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю та незаконне її застосування або використання.

8. Кількість випадків отримання працівниками органів внутрішніх справ області, міськрайвідділу (підрозділу) тілесних ушкоджень під час несення служби. Основні обставини та причини.

9. Подання невідкладної допомоги громадянам, які знаходяться у загрозовому для життя і здоров'я стані.

3.5. Відповідальність працівника міліції за необґрунтоване застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї або за перевищення меж такого застосування

Питання про відповідальність за застосування працівниками міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї вирішується за певними правилами.

1. За порушення порядку застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї працівники міліції можуть підлягати **дисциплінарній чи кримінальній** відповідальності.

2. Дисциплінарна відповідальність може застосовуватись у випадку, якщо відсутні підстави для застосування кримінальної відповідальності.

3. Відповідальність працівника міліції виключається, якщо:

– в момент застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї він перебував або в стані необхідної оборони (ст. 36 КК), уявної оборони (ст. 37 КК України) або ж його дії підпадають під ознаки таких обставин, що виключають злочинність діяння, як затримання особи що вчинила злочин (ст. 38 КК України) чи крайня необхідність (ст. 39 КК);

– працівник міліції застосував заходи фізичного впливу, спеціальні засоби чи вогнепальну зброю у повній відповідності до вимог Закону України «Про міліцію».

За дотримання цих умов будь-яка відповідальність виключається незалежно від наслідків застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

І навпаки, у випадку порушення працівником вимог статей КК, якими регламентовано такі обставини, що виключають злочинність діяння як необхідна оборона (ст. 36 КК), уявна оборона (ст. 37 КК України), затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК України) чи крайня необхідність (ст. 39 КК), або ж недотримання визначених Законом України «Про міліцію» підстав та порядку застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї працівник міліції підлягає відповідальності.

Питання про вид такої відповідальності та статтю КК, яка має бути застосована до співробітника ОВС, який застосував заходи фізичного впливу, спеціальні засоби чи вогнепальну зброю з недотриманням вимог Закону України «Про міліцію», вирішується у кожній ситуації, виходячи з конкретних обставин справи.

Зокрема, у ст. 36 КК, яка регламентує необхідну оборону передбачено:

1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

2. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

3. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу.

4. Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

5. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Зміст саме цієї статті КК України найбільш істотно впливає на вирішення питання про відповідальність працівників міліції, адже право на застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї впливає насамперед з цього інституту – інституту необхідної оборони. А ст. 36 КК, яка регламентує умови правомірності необхідної оборони, ніяких обмежень у виборі предметів для захисту охоронюваних законом прав та інтересів як себе, так і інших осіб, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечних посягань не встановлює.

Разом з тим, слід враховувати, що, застосовуючи вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу, працівники міліції виконують службові обов'язки, на відміну від пересічних громадян. В силу цього вони зобов'язані діяти в рамках службових повноважень. Тому вимоги до дій в стані необхідної оборони пересічного громадянина і працівника міліції є різними.

Що ж таке перевищення меж необхідної оборони і як же вирішується питання про відповідальність у таких випадках?

Перевищення меж необхідної оборони має місце, коли тим, хто обороняється, умисно заподіяно тому, хто посягає, **тяжка шкода, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту**, що, зважаючи на обставини справи, є очевидним для кожної людини, а отже, було очевидним і для того, хто обороняється.

Відповідальність за перевищення меж необхідної оборони пересічним громадянином тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118, 124 КК України, тобто за умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони.

А при вирішенні питання перевищення меж необхідної оборони працівником міліції, який застосував вогнепальну зброю, спеціальні засоби чи заходи фізичного впливу, встановлюється два моменти:

1) чи були ним дотримані загальні вимоги необхідної оборони, і насамперед чи не заподіяно ним потерпілому тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту;

2) чи застосовані такі заходи у відповідності до вимог Закону України «Про міліцію».

У випадку недотримання хоча б однієї з цих вимог працівник міліції підлягає кримінальній відповідальності або за статтями 118, 124 КК України, тобто за умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони, або за перевищення влади чи службових повноважень (ст. 365 КК).

Про це, зокрема, зазначається у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15. Зокрема, у абз. 2 п. 11 цієї Постанови зазначено: «Умисне вбивство або умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчинене службовою особою при перевищенні меж необхідної оборони, кваліфікується за ст. 118 або ст. 124 КК», а у п. 13 цієї Постанови зазначається: «При вирішенні питання про кваліфікацію дій службової особи за ч. 2 ст. 365 КК за ознакою застосування зброї треба враховувати, що нею визнаються предмети, призначені для ураження живої цілі, і що вона може бути як вогнепальною (у тому числі гладкоствольною), так і холодною. Застосування зброї передбачає не тільки заподіяння чи спробу заподіяння за її допомогою тілесних ушкоджень або смерті, а й погрозу нею.

Розглядаючи справи, пов'язані з незаконним застосуванням зброї службовими особами, які мають право володіти нею, суди зо-

бов'язані керуватися нормативними актами, що визначають підстави й порядок її застосування цими особами».

Стан уявної оборони (ст. 37 КК) виникає у випадках, коли реального посягання немає, але в особи під впливом дій іншої особи (осіб) та особливостей ситуації, в якій вчинено ці дії, виникає помилкове враження про вчинення (чи реальну загрозу вчинення) суспільно небезпечного посягання, внаслідок чого вона заподіює шкоду потерпілому, вважаючи, що перебуває у стані необхідної оборони.

За загальним правилом, заподіяння потерпілому шкоди в стані уявної оборони не виключає кримінальної відповідальності. Уявна оборона не тягне за собою кримінальної відповідальності за наявності двох ознак, вказаних у ч. 2 ст. 37, а саме, коли:

- 1) обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання;
- 2) особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

Питання про те, чи справді існували достатні підстави для помилкових висновків про наявність суспільно небезпечного посягання, має вирішуватись залежно від обставин конкретної справи, виходячи з того, як звичайно сприймала б відповідну ситуацію інша особа.

За наявності передбачених у ч. 2 ст. 37 КК ознак виправданості уявної оборони дії, вчинені у відповідній ситуації, мають розглядатись як вчинені у стані реальної необхідної оборони.

Якщо під час уявної оборони за обставин, передбачених ч. 2 ст. 37 КК, особа допустила перевищення меж, встановлених ст. 36 КК для випадків необхідної оборони від реального суспільно небезпечного посягання, вона підлягає відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони, а працівник міліції, за певних обставин, за перевищення влади чи службових повноважень (ст. 365 КК).

Ч. 4 ст. 37 КК встановлює, що у випадках, коли особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати факт відсутності реального суспільно небезпечного посягання, вона несе кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди через необережність. Це правило має застосовуватись лише для випадків, коли виникли певні обставини, які могли створити враження про наявність посягання, але особа проявила легковажність чи недбалість в оцінці ситуації і внаслідок цього помилково вжила заходів захисту від неіснуючого посягання. Якщо ж обставин, які хоча б частково виправдовували помилку, допущену особою в оцінці ситуації, не було і особа не лише могла, але й повинна була в обставинах, що склались, усвідомити відсутність суспільно небезпечного посягання, то положення про уявну оборону щодо такої особи не

застосовуються і вона має нести кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду на загальних підставах.

У ст. 38 КК «Затримання особи, що вчинила злочин» надано право потерпілому, щодо якого вчинено злочин, або будь-якій іншій особі безпосередньо після вчинення цього злочину затримати особу, яка цей злочин вчинила, і доставити її відповідним органам влади. При цьому від особи, яка затримує, вимагається не перевищити заходи, необхідні для затримання того, хто злочин вчинив. Перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 КК (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) та 124 КК (умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця).

Під вимоги ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» безпосередньо відпадають такі випадки:

а) застосування зброї:

– для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти (п. 4 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про міліцію»);

– для затримання особи, яка намагається втекти з-під варти (п. 5 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про міліцію»);

б) застосування спеціальних засобів – для затримання і доставлення до міліції або іншого службового приміщення осіб, які вчинили правопорушення (п. 4 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про міліцію»);

в) застосування заходів фізичного впливу:

– для затримання особи, що вчинила злочин;

– для затримання особи, яка намагається втекти з-під варти.

Хоча в статті 13 Закону «Про міліцію» про це чітко і сказано, але це впливає з її змісту, де зазначається: «Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на неї обов'язків».

Отже, умови і межі застосування працівниками міліції вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу у вищевказаних випадках обґрунтовуються встановленим у кримінальному

законі правом на затримання особи, що вчинила злочин, як обставиною, що виключає злочинність діяння.

Поряд з цим зазначимо, що аналогічно до необхідної оборони, хоча право на затримання особи, що вчинила злочин, має спільні риси з правом працівників міліції на застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу, проте між ними є й певні відмінності, зумовлені діяльністю міліції, а саме:

1. Для потерпілого, інших осіб, крім працівників міліції, при затриманні особи, що вчинила злочин, стаття 38 КК не вимагає вжиття якихось дій до її затримання. А застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу можливе, коли інші способи не забезпечили виконання працівниками міліції обов'язків щодо затримання особи, яка вчинила злочин. Тобто спершу, за наявної можливості, працівники міліції повинні вчинити будь-які інші дії, що приведуть до затримання такої особи. Наприклад, запропонувати добровільно здатися; взяти в кільце особу, що вчинила злочин і прагне втекти; попередити інші наряди міліції про необхідність перекрити шляхи відходу особи, що вчинила злочин і втікає; залучити інших осіб з числа членів громадського формування з охорони громадського порядку для затримання особи, що вчинила злочин. І лише коли такі чи подібні дії не дали бажаного результату, застосувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби і заходи фізичного впливу можливо.

2. Потерпілий чи інша особа, крім працівників міліції, не зобов'язаний, затримуючи особу, що вчинила злочин, попереджувати про заходи, які має намір вжити. А працівник міліції перед застосуванням вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу повинен попередити особу, що вчинила злочин і намагається втекти, про намір їх застосування. Попередження про застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу може бути зроблено будь-яким способом. Наприклад, голосом, демонстрацією вогнепальної зброї, спеціальних засобів, пострілом вгору.

Вогнепальна зброя, спеціальні засоби і заходи фізичного впливу щодо особи, яка вчинила злочин і прагне втекти, без попередження можуть бути застосовані, якщо виникла загроза життю або здоров'ю іншої людини.

3. Потерпілий чи інша особа, крім працівників міліції, можуть затримувати особу, що вчинила будь-який злочин. Положення ст. 38 КК (затримання особи, що вчинила злочин) щодо тяжкості злочину, що вчинено особою, яка затримується, вказівки не містить. Єдине, що тут зазначено, – відповідність затримання посяганням або обставинам затримання злочинця. Вогнепальна зброя, спеціальні засоби і заходи фізичного впливу

при затриманні особи, що вчинила злочин, застосовуються неоднаково. Спеціальні засоби, заходи фізичного впливу застосовуються, виходячи із обстановки, що склалася, характеру злочину, особи, яка вчинила злочин. *Вогнепальна ж зброя може бути застосована лише для затримання особи, яку застали при вчиненні **тяжкого злочину** і яка намагається втекти, чи для затримання особи, яка намагається втекти з-під варти.* При цьому також враховуються обстановка, що склалася, характер злочину, особа, яка вчинила злочин.

4. У ст. 38 КК України «Затримання особи, що вчинила злочин» не наведено переліку осіб, затримувати яких не дозволяється. Застосування ж вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу щодо певних категорій осіб заборонено. Так, забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройного опору (ч. 3 ст. 12 Закону України «Про міліцію»).

5. Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, тягне за собою кримінальну відповідальність лише у разі її вбивства (ст. 118 КК України) чи тяжкого тілесного ушкодження (ст. 124 КК України).

Перевищення працівниками міліції умов і меж застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу при затриманні особи за певних умов може розцінюватися як перевищення ними влади чи службових повноважень (ст. 365 КК).

Окрім вище проаналізованих випадків та статей КК, слід відзначити і ст. 39 КК України, в якій врегульовано право на крайню необхідність – для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами.

Працівники міліції також можуть застосовувати вогнепальну зброю, спеціальні засоби, заходи фізичного впливу в стані крайньої необхідності, проте лише у випадках і порядку, передбаченому Законом України «Про міліцію».

Такими випадками, зокрема, є **використання зброї**:

– для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або працівника міліції;

– для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю громадян чи працівника міліції.

Отже, у будь-якому випадку, за ознак необхідної оборони, уявної оборони, затримання особи, що вчинила злочин, чи крайньої необхідності, вирішуючи питання про відповідальність працівника міліції за застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу, слід виходити насамперед з дотримання законодавчих вимог про підстави та межі їх застосування, і насамперед з положень Закону України «Про міліцію».

У випадку недотримання цих вимог працівник міліції підлягає кримінальній відповідальності за статтями 118 або 124 КК, або ж за ст. 365 КК.

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Питання для самопідготовки

1. Проти кого забороняється використовувати заходи фізичного впливу?

2. В яких випадках дозволяється застосовувати заходи фізичного впливу проти малолітніх?

3. Для чого застосовуються заходи фізичного впливу?

4. Що належить зробити працівнику міліції після застосування заходів фізичного впливу?

5. За яких обставин органам міліції забороняється використовувати фізичний та психологічний вплив?

6. Повний перелік спеціальних засобів встановлюється...

7. У які ділянки тіла дозволяється нанесення ударів ПР-73М?

8. Як застосовуються світлошумові засоби відволікаючої дії?

9. Які спеціальні засоби застосовуються тільки на відкритій місцевості?

10. При якій температурі атмосферного повітря застосовуються водомети?

11. Коли забороняється застосовувати спеціальні засоби в приміщеннях і на земельних ділянках, закріплених за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав?

12. Де забороняється застосування спеціальних засобів?

13. За яких обставин міліція може направляти спеціальні підрозділи міліції?

14. Працівники міліції згідно зі статтею 14 Закону України, «Про міліцію», НЕ мають право застосовувати спеціальні засоби у разі...

15. Які нормативно-правові документи регламентують застосування вогнепальної зброї працівниками органів внутрішніх справ?

16. За яких обставин працівники міліції, згідно зі статтею 15 Закону України «Про міліцію», НЕ мають право застосовувати вогнепальну зброю у разі...

17. За яких обставин працівники міліції мають право використовувати вогнепальну зброю?

18. Коли працівники міліції можуть застосовувати вогнепальну зброю?

19. Що є попередженням про застосування вогнепальної зброї?

20. Чи можна застосовувати вогнепальну зброю без попередження про її застосування?

21. Коли дозволяється застосовувати вогнепальну зброю без попереднього застереження?

22. Назвіть дії працівника міліції після застосування вогнепальної зброї.

23. Проти кого не дозволяється застосовувати вогнепальну зброю?

24. В яких випадках дозволяється і чи взагалі дозволяється застосовувати вогнепальну зброю проти жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та до малолітніх?

25. Яким наказом затверджена інструкція, в якій регламентується заходи безпеки при поводженні зі зброєю?

26. Що має зробити працівник міліції, який застосував вогнепальну зброю, що спричинило смерть?

Розділ 4

ВИДИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ, ЗАСОБІВ ЗВ'ЯЗКУ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ОВС ПРИ ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ. ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ ТВАРИН

4.1. Класифікація спеціальних засобів, які використовуються ОВС при охороні громадського порядку

Згідно з положенням наказу МВС України № 118 від 30 березня 1991 року, всі спецзасоби за призначенням поділяються на чотири групи:

1. Засоби індивідуального захисту.
2. Засоби активної оборони.
3. Засоби забезпечення спеціальних операцій.
4. Пристрої примусового відкривання приміщень, захоплених злочинцями.

4.2. Засоби індивідуального захисту, поняття та види, класи захисту

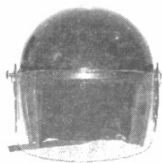
Види засобів індивідуального захисту

Основним призначенням засобів індивідуального захисту є захист тіла людини або його частин від вражаючої дії різноманітних предметів, холодної зброї та куль вогнепальної зброї (див. Додаток 6).

Ці засоби набули широкого поширення в підрозділах ОВС.

До засобів індивідуального захисту належать такі вироби:

1. Шоломи, каски, виріб «Сфера».
2. Бронжилети.
3. Щити (протиударні та броньовані).
4. Спеціальна армована рукавиця.
5. Комплекти для захисту рук та ніг: «Ш-308», «Ш-309», «КЗРН-П-ХЗ», «ФОРТ-ЗПП», «ФОРТ-ЗППА».

Спеціальний клас захисту

Шолом армійський СШ-68 являє собою металеву оболонку з ремінною системою для амортизації ударних навантажень. Площа захисту – 10,0 дм², маса – 1,4 кг.

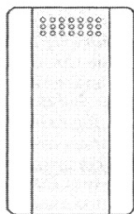
Протиударні шоломи «Маска-2», ШПУ-1/Ш-307 складаються з пластмасового ковпака та бармиці з демпферною прокладкою всередині для захисту шиї. До лобової частини ковпака кріпиться прозоре забрало з полікарбонату. Всередині ковпака встановлено вкладиш з пінопласту, обтягнутий підшоломником.

Шоломи кріпляться на голові ременями з підборідником і пряжкою. Забрало фіксується у нижньому (робочому) і верхньому (похідному) положенні. Площа захисту – 13,0 дм², маса – до 1,5 кг.

Жилет захисний легкий ЖЗЛ-74 складається з двох частин: переду і спинки, з'єднаних текстильною застібкою (на плечах) і регульовальним поясом. Формовані захисні елементи сферичної форми з алюмінієвого сплаву закріплено у два шари на тканинній основі переду та спинки бронезилета. Площа захисту – 47,0 дм², маса – до 3,8 кг.

Бронезилет «Кора-3» складається з переду та спинки, з'єднаних на плечах текстильною застібкою. Це дозволяє регулювати бронезилет відповідно до зросту користувача. На поясі перед і спинка з'єднуються ременями спинки, закріпленими на лицьовому боці переду текстильною застібкою. Перед і спинка складаються з чохла, в яких розміщено плати кишень із формованими захисними елементами з алюмінієвого сплаву. Площа захисту – до 43,0 дм², маса до 3,8 кг.

Щит протиударний «Вітраж-АТ» являє собою алюмінієве полотно з рукояткою для його утримання і додатковим ременем для закріплення на руці. З внутрішнього боку щита передбачено демпферну прокладку для руки. У верхній частині розміщено спеціальні оглядові отвори. Площа захисту – 60,0 дм², маса – 3,9 кг.

Щит протиударний «Вітраж-М» складається з прозорого полікарбонатного полотна, рукоятки для утримання щита і додаткового ременя для закріплення на руці. З внутрішнього боку щита передбачено демпферну прокладку для руки. Площа захисту – 60,0 дм², маса – 3,1 кг.

Щити

№	Найменування	Клас захисту	Вага, кг
1.	Вітраж-М	С	3,1
2.	Вітраж – АТ	С	3,9
3.	Форт-ЩП	С	4,4
4.	БЗС-75	3	5,5
5.	БЦ	4	18,0
6.	ЗАБОР	5	34,0

Клас захисту 1

Кулезахисні шоломи СТШ-81 і «Сфера» (Додаток 6) виготовлені з тканини з кишенями для встановлення трьох титанових (СТШ-81) або трьох сталевих («Сфера») броньованих елементів. У внутрішній частині шоломів передбачено встановлення демпферів із пінополіуретану для поглинання динамічної дії після влучення кулі. Вироби забезпечують захист лобової, тім'яної, потиличної та скроневої ділянок голови людини. Крім того, конструкція шоломів дозволяє регулювати їх відповідно до розміру голови користувача. Площа захисту – не менше 10,0 дм², маса – 2,3 кг.

Кулезахисний шолом «Сокіл-1» складається зі сталеві оболонки з вкладишем з пінопласту, що обтягнутий підшоломником. Шолом кріпиться на голові ремнями з підборідником і застіркою. Конструкція ремінної системи забезпечує її регулювання відповідно до розміру голови людини. Площа захисту – 13 дм², маса – 1,8 кг.

Кулезахисний шолом «Каска-1» складається з жорсткої оболонки, виготовленої з пресованої арамідної тканини. Всередині оболонки встановлено вкладиш з пінопласту, обтягнутий підшоломником. Шолом кріпиться на голові ремнями з підборідником і пряжкою. Конструкція ремінної системи забезпечує її регулювання відповідно до розміру голови людини. Площа захисту – не менше 13,0 дм², маса – 1,6 кг.

Броньована «Кора-1» складається з переду, спинки та пахового фартуха. В їх зовнішніх чохлах розміщено гнучкі захисні елементи з тканини ТСВМ у вологозахисних чохлах. Для захисту ділянки серця від холодної зброї за тканинним елементом переду встановлено захисний елемент з алюмінієвого сплаву з демпферним елементом з пінополіетилену. Перед і спинка з'єднуються на плечах текстильною застіркою.

кою, що дозволяє регулювати розмір бронезилета. На поясі перед і спинки з'єднуються ременями спинки, які закріплюються на лицьовому боці переду текстильною застібкою. Площа захисту – до 46,0 дм², маса – до 2,4 кг.

Бронезилет «Лотос-2» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної тканини з додатковими демпферними елементами з пінополіетилену у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронезилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застібкою, яка дозволяє регулювати розмір бронезилета. Площа захисту – 46,3 дм², маса – до 4,3 кг.

Бронезилет «Бізон-1» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної тканини з демпферними елементами з пінополіетилену у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронезилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застібкою, яка дозволяє регулювати розмір бронезилета. Площа захисту – до 44,0 дм², маса – до 1,9 кг.

Бронезилет «Корсар-1» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної тканини з демпферними елементами з пінополіетилену у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронезилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застібкою, яка дозволяє регулювати розмір бронезилета. Площа захисту – до 44,0 дм², маса – до 1,9 кг.

Бронезилет «Охоронець-1» складається з переду і спинки, які з'єднуються на плечах і поясі еластичними стрічками. Текстильна застібка на еластичних стрічках поясу забезпечує можливість регулювання розміру бронезилета. У зовнішніх чохлах переду і спинки бронезилета розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної та капронової тканини у вологозахисних чохлах, а на внутрішній поверхні чохлів – знімні гігроскопічні прокладки. Площа захисту – до 35,0 дм², маса – до 2,2 кг.

Клас захисту 2 (1А)

Кулезахисний шолом «Сокіл-2» складається зі сталеві оболонки з вкладищем з пінопласту, що обтягнутий підшоломником. Шолом кріпиться на голові ременями з підборідником і застібкою. Конструк-

ція ремінної системи забезпечує її регулювання відповідно до розміру голови людини. Відрізняється від шолому «Сокіл-1» збільшенням товщини оболонки. Площа захисту – 13 дм², маса – 2,6 кг.

Кулезахисні шоломи «Маска-1», «Сокіл – 2С» складаються зі сталеві оболонки з вкладишем з пінопласту, що обтягнутий підшоломником. Оснащені знімним забралом з кулестійким панорамним склом. Шоломи кріпляться на голові ременями з підборідником і застібною. Забрало фіксується у нижньому (робочому) і верхньому (похідному) положенні. Площа захисту – 18 дм², маса – 4,5 кг.

Бронежилет ЖЗТ-71М складається з переду і спинки, з'єднаних бретелями з пряжками на плечах і поясом. Перед і спинка бронежилета оснащено титановими бронеелементами, з'єднаними спеціальними пластинами і заклепками, та демпферними елементами з пінополіуретану. Комплектується спеціальним демпфером для захисту підборіддя від ударів верхнім краєм бронеелементів переду при стрибках. Площа захисту – до 40,5 дм², маса – до 10,3 кг.

Бронежилет «Кора-2» складається з переду і спинки. В кишенях розміщено сталеві бронеелементи і демпферний шар з пінополіуретану. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застібною. Площа захисту – до 47,0 дм², маса – до 11,0 кг.

Бронежилет «Панцир-3-95» складається з переду і спинки, з'єднаних боковими ременями і бретелями з текстильними застілками. У кишенях чохла переду і спинки розміщено по два сталевих бронеелементи з перекриттям, а на внутрішньому боці чохла – демпферні прокладки з пінополіуретану. Площа захисту – 30,0 дм², маса – до 7,1 кг.

Бронежилет «Ескорт-2» складається з переду і спинки з плечовими та боковими ременями, які забезпечують регулювання розміру бронежилета за обхватом грудної клітки і зростом користувача. Перед і спинка бронежилета складаються із зовнішніх чохла, в яких розміщено по одному сталевому захисному елементу прямокутної форми, та демпферних елементів з пінополіуретану, що кріпляться текстильною застібною до чохла. Площа захисту – 18,0 дм², маса – до 4,6 кг.

Бронежилет «Барс-2» складається з монтажних плат переду і спинки, з'єднаних боковими ременями і бретелями. У кишенях переду і спинки розміщено по два сталевих бронеелементи з перекриттям. На внутрішньому боці плат переду і спинки знаходяться по три демпферні стрічки з пінополіуретану. Площа захисту – до 35,0 дм², маса – до 8,0 кг.

Бронежилет «Модуль-3М» складається з переду і спинки з плечовими та боковими ременями, які забезпечують регулювання бронежилета за розміром та зростом користувача. Перед і спинка складаються із зовнішніх чохлаів, у яких розміщено по одному сталевому бронееlementу трапецієподібної форми і демпферні елементи з пінополіетилену. У зовнішній чохол спинки встановлюються також два бронееlementи з алюмінієвого сплаву для захисту бокових поверхонь тулуба користувача від холодної зброї. Площа захисту – 22,5 дм², маса – до 6,1 кг.

Бронежилет «Бізон-2» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної тканини з демпферними елементами з пінополіетилену у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застіркою. Це дозволяє регулювати його розмір. У кишенях зовнішніх чохлаів переду і спинки перед гнучкими захисними елементами встановлено по одному додатковому сталевому бронееlementу прямокутної форми.

Загальна площа захисту (по 1 класу) – до 44,0 дм², площа захисту (по 2 класу) – 18,0 дм², маса – до 4,9 кг.

Бронежилет «Корсар-2» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної та капронової тканини з демпферними елементами з пінополіетилену у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застіркою, що дозволяє регулювати його розмір. Відрізняється від бронежилета «Корсар-1» наявністю двох додаткових сталевих бронееlementів з перекриттям, розміщених у кишенях зовнішнього чохла переду.

Загальна площа захисту (по 1 класу) – до 39,0 дм², площа захисту (по 2 класу) – 9,6 дм², маса – до 3,5 кг.

Бронежилет «Модуль-ГТ» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщені гнучкі захисні і демпферні елементи. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застіркою, що дозволяє регулювати його розмір. У кишенях зовнішніх чохлаів переду і спинки встановлено по одному додатковому бронееlementу прямокутної форми з алюмінієвого сплаву.

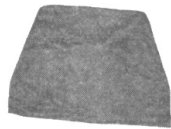
Загальна площа захисту (по 1 класу) – до 30,0 дм², площа захисту (по 2 класу) – 17,0 дм², маса – до 4,2 кг.

Бронежилет «Охоронець-2» складається з переду і спинки, які з'єднуються на плечах і поясі еластичними стрічками. Текстильна застібка на еластичних стрічках поясу забезпечує регулювання розміру бронежилета. У зовнішніх чохлах переду і спинки розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної та капронової тканини у вологозахисних чохлах, а на внутрішній поверхні чохла – знімні гігроскопічні прокладки. Відрізняється від бронежилета «Охоронець-1» наявністю у внутрішніх кишенях переду шести додаткових сталевих бронеелементів із перекриттям.

Загальна площа захисту (по 1 класу) – до 35,0 дм², площа захисту (по 2 класу) – 6,3 дм², маса – до 3,2 кг.

Бронекуртки «Міраж» і «Міраж-М» складаються з камуфльованої куртки, захисних рукавів та захисного модуля з демпферами, в кишенях якого розміщено сталеві бронеелементи. Захисні рукави з'єднані із захисним модулем текстильною застібкою і плечовими ременями. Площа захисту – до 45,0 дм², маса – 12,0 кг.

Протикульові щити БЗТ-75 і БЗС-75 являють собою металеві бронеелементи трапецієподібної форми (з титанового сплаву – БЗТ-75, сталі – БЗС-75). Бронеелемент обтягнутий тканинним чохлам, який фіксується текстильною застібкою. Вироби обладнано ручкою. Під час утримання щита лівою рукою (штатне положення) додатковий кронштейн спирається на передпліччя. Площа захисту – 21,2 дм², маса – до 5,5 кг.

Клас захисту 2А

Бронежилет 6БЗТМ-01 складається з переду і спинки, з'єднаних на плечах і з боків ременями. У блоках кишень переду і спинки розміщено титанові бронеелементи (перед – 6,5 мм, спинка – 1,25 мм). За титановими бронеелементами знаходяться захисні елементи з тканини ТСВМ.

Площа захисту переду (по класу 2А) – 15,2 дм², спинки (по 1 класу) – до 15,2 дм², маса – до 9,0 кг.

Бронежилет «Корунд» складається з переду, спинки, кокетки з коміром і фартуха для захисту паху. У зовнішніх чохлах складових частин розміщено гнучкі захисні елементи з тканини ТСВМ у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застібкою, що дозволяє регулювати його розмір. У внутрішніх

навісних кишенях переду і спинки встановлено по одному додатковому сталевому бронееlementу прямокутної форми з демпферним елементом з пінополіуретану.

Загальна площа захисту (по 1 класу) – до 55,0 дм², площа захисту (по 2А класу) – 18,0 дм², маса – до 9,3 кг.

Клас захисту 3

Бронежилет 6Б5-15 складається з переду і спинки, з'єднаних на плечах бретелями з текстильною застібкою з додатковим підсиленням ременями. На поясі перед і спинка з'єднуються ременем, який одягається на бронежилет.

Бронежилет обладнаний коміром для захисту від осколків.

У блоках кишень переду і спинки розміщено композиційні бронееlementи з використанням кераміки, а за ними – захисні елементи з тканини ТСВМ.

Площа захисту – до 28,0 дм², маса – до 13,1 кг.

Клас захисту 4

Бронежилет «Зубр-БЖ» складається з переду з фартухом для захисту паха і спинки. У зовнішніх чохлах складових частин розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної тканини у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застібкою, що дозволяє регулювати його розмір. У внутрішніх навісних кишенях переду і спинки встановлено по одному додатковому сталевому бронееlementу прямокутної форми.

Загальна площа захисту (по 1 класу) – до 59,0 дм², площа захисту (по 4 класу) – 18,0 дм², маса – до 12,3 кг.

Бронежилет «Бізон-4» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної тканини з демпферними елементами з пінополіетилену у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі текстильною застібкою, що дозволяє регулювати його розмір. У зовнішніх кишенях чохлах переду і спинки встановлено по одному додатковому сталевому бронееlementу прямокутної форми з протирикошетним покриттям з арамідної тканини. З'єднання текстильною застібкою підсилено додатковими ременями з фіксацією кільцями. Загальна площа захисту (по 1 класу) – до 44,0 дм², площа захисту (по 4 класу) – 18,0 дм², маса – до 11,5 кг.

Бронежилет «Корсар-4» складається з переду і спинки, у зовнішніх чохлах яких розміщено гнучкі захисні елементи з арамідної і капронової тканин з демпферними елементами з пінополіетилену у вологозахисних чохлах. Перед і спинка бронежилета з'єднуються на плечах і поясі боковими кулісами та бретелями з використанням текстильної застібки.

Бретелі додатково фіксуються ремнями. У зовнішніх кишенях чохлаів переду та спинки встановлено по одному додатковому сталевому бронееlementу прямокутної форми з протирикошетним покриттям з арамідної тканини.

Загальна площа захисту (по 1 класу) – 39,0 дм², площа захисту (по 4 класу) – 18,0 дм², маса – до 11,6 кг.

Бронежилет «Ескорт-3» складається з переду і спинки з плечовими та боковими ремнями, які забезпечують регулювання розміру бронежилета за обхватом грудної клітки і зростом користувача. Перед і спинка бронежилета складаються із зовнішніх чохлаів, в яких розміщено по одному сталевому захисному елементу прямокутної форми з протирикошетним покриттям з арамідної тканини, та демпферних елементів з пінополіуретану, які кріпляться текстильною застіркою до чохлаів.

Площа захисту – 18,0 дм², маса – до 10,0 кг.

Перелік засобів індивідуального бронезахисту, що приймаються на оснащення органів і підрозділів МВС України вказаний в наказі МВС України від 30.06.2004 № 729.

4.3. Засоби активної оборони

Засоби активної оборони призначені для відбиття нападу правопорушників, припинення їх непокори та обмеження здатності вести активні дії осіб, які затримуються працівником міліції.

До цього виду спеціальних засобів належать:

1. Гумові кийки ПР-73М, ПР-89 (ПРС), ПРК та інші.
2. Пластиковий кийок «Тонфа».

Призначені для відбиття нападу правопорушника або припинення правопорушення.

При використанні забороняється нанесення ударів по голові, шиї, ключиці, статевим органам, животі.

3. Наручники БР, БР-С, БРМ-92 призначені для використання з метою обмеження фізичного опору правопорушника.

4. Спеціальні хімічні засоби:

- ручні газові гранати («Терен»-6, «Сирень»-3 і т. д.);
- аерозольні упаковки («Терен»-1, 4, 4М, «Кобра»-1);
- струменеві балони («Кобра»-1С, «Кобра»-1С-1);
- пристрій дозованого аерозольного розпилення «Терен-100».

«Терен-2000».

Призначені для миттєвого утворення хмари сльозогінну і подразнюючої дії, як на відкритій місцевості, так і в ізольованому приміщенні.

5. Електрошокові пристрої («ІР-4», «Ласка-2»).

6. Газова та спеціальна зброя («Форт-12Г», «Корнет-С», 6П-42);

7. Пристрої для відстрілу набоїв не смертельної дії («Форт-6Р», «Форт-12Р» з патроном «Терен-3п», «Сафарі», «ПМР», «ПСМ-Р», «Перемога», КС-23, «Форт-500» та інші).

8. Карабін спеціальний (КС-23) призначений для прицільного відстрілу боєприпасів спеціального призначення при проведенні оперативних міроприємств. Прицільна дальність до 150 м. Максимальна дальність польоту гранати – до 650 м. При стрільбі на відстані до 150 м. граната пробиває дві віконних шиби, до 40–50 м. дерев'яну перегородку до 30 мм., сталевий лист до 1 мм.

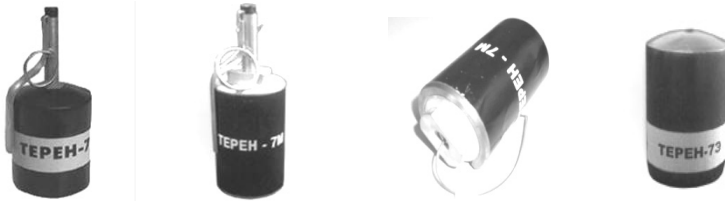
Боєкомплект: патрон з газовою гранатою; патрон з неметалічною кулею «РП»; патрон «Волна»; патрон вишибний (з допомогою насадок).

4.4. Засоби забезпечення спеціальних операцій

Засоби забезпечення спеціальних операцій призначені для досягнення максимального ефекту дій спецпідрозділів ОВС при проведенні різних операцій по боротьбі з злочинністю та організації охорони громадського порядку в особливих умовах та при масових порушеннях правопорядку.

До них належать:

світлозвукові пристрої «Терен-7», «Терен-7М», і «Терен-7Е», призначені для психофізіологічного впливу на правопорушника світловими й акустичними імпульсами.

Вироби застосовуються правоохоронними органами для припинення протиправних дій, які здійснюються щодо громадян або об'єктів, котрі охороняються (захищаються), з метою припинення активності порушників дією аерозольної хмари сльозогінних і дратівливих речовин на відстані до 12 м: «Терен-2000»;

- водомети «Торнадо» і «Торнадо-2»;
- бронетехніка БМП-2, БРДМ, БТР;
- пожежна автоцистерна (АЦ-40);
- засіб для примусової зупинки автотransпортних засобів «ЕЖ-М», «Діана», «Кактус»;
- комплекти і пристрої для проведення розмінування;
- гелікоптери;
- спеціальна автотехніка (броневих автомобілі для інкасації, пожежна автотехніка, транспорт для перевезення осіб, взятих під варту, і т.д.).

Забороняється застосовувати примусової зупинки транспорту, в т.ч. вантажних автомобілів, ці засоби для перевозять людей, належних до дипломатичного, консульських представництв; мотоциклів, моторолерів, а також примусово зупиняти транспорт на гірських дорогах або ділянках доріг з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, в тунелях.

Крім спеціальних засобів, для припинення групових порушень громадського порядку та створення перешкод групам агресивно налаштованих осіб використовуються «важкі» турнікети європейського зразку. Їх стримуюча ефективність під час використання підвищується шляхом скріплення тросами.

4.5. Пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками

Помпова рушниця «Форт 500М» калібру 12.76 мм – гладкоствольна службова зброя з ручною перезарядкою, що відповідає всім вимогам, необхідним для виконання різноманітних задач, які стоять перед сучасними підрозділами силових структур. Рушниця оснащена набором планок Пікатінні для установки

різноманітних пристроїв (коліматорних прицілів, ліхтарів, тактичних рукояток, лазерних цілевказувачів), можливо також приєднання спеціальних насадок на ствол для вибивання дверних замків за допомогою спеціальних боєприпасів та для метання газових гранат. Рушниця укомплектована тактичним телескопічним прикладом. Також для примусового відкриття дверей застосовують спеціальний пристрій «Отвір» або «Таран».

4.6. Використання службових собак для охорони особливо важливих об'єктів, виявлення вибухових пристроїв та вогнепальної зброї. Використання службових коней

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 р., Постановою Ради Міністрів УРСР від 27.02.1991 р. № 49 «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Українській РСР» (пункт 2), Наказом МВС України від 28.07.1994р. № 404 «Статут патрульної служби міліції України», службові собаки є спеціальним засобом і застосовуються при охороні громадського порядку після відповідного курсу дресирування, який визнає їх придатними для службового використання. Службові собаки що входять у штат підрозділів службового собаківництва.

Згідно з вимогами Статуту патрульної служби міліції України, право застосування службових собак надається працівникам міліції, що несуть з ними службу. Службові собаки застосовуються на довгому і короткому повідках, у наморднику і без нього, виходячи із конкретної ситуації, що виникла.

У патрульно-постовій службі міліції службові собаки використовуються на маршрутах (постах), як правило у вечірній і нічний час, у лісопаркових зонах, на окраїнах міст, інших населених пунктів, на

неосвітлених вулицях та в інших місцях, де необхідна присутність таких нарядів. Час та інтенсивність їх застосування визначається зважаючи на обстановку, що склалася, характер правопорушення й особу правопорушника¹.

Статистика щодо застосування службових собак як спеціального засобу адміністративного припинення також відсутня. Але вже зрозуміло, що собака, як тварина, під час затримання не в змозі контролювати свою агресивність, а також визначати характер правопорушення, суспільну небезпечність правопорушника і необхідний мінімум застосування сили.

Як наслідок – ступінь завданої службовою собакою шкоди може не відповідати ступеню суспільної небезпеки вчиненого правопорушення.

Є ще одна важлива особливість – при затриманні між собакою і правопорушником не повинно бути сторонніх, оскільки вона реагує на активні рухи.

У практиці охорони громадського порядку, під час сутичок її застосувати неможливо, тому що це небезпечно і для самих працівників міліції.

Відомі непоодинокі випадки, коли під час затримання правопорушника, що вчинює непокору, опір працівнику міліції, службовою собакою було помилково завдано тілесних ушкоджень саме правоохоронцю. Під час боротьби увага міліціонера була зосереджена на діях особи, яку він затримував, на подоланні протидії правопорушника законним вимогам співробітника міліції, а собака виконувала команду незалежно від того, на кого її дії спрямовані.

Тобто існують загальні умови застосування сили без врахування ступеня громадської небезпеки діяння. Аналогічна ситуація склалася і з застосуванням службових собак під час охорони громадського порядку.

Для роботи в групах затримання, пошуку вибухових речовин та вогнепальної зброї допускаються міліціонери-кінологи (провідники) службових собак зі службовими собаками, які пройшли відповідну підготовку на базі спеціалізованих кінологічних закладів системи МВС України та проходили відповідні тренувальні заняття в кінологічних центрах службового собаківництва ДСО або МВС України і мають позитивні результати навчання. Співробітників, які не відповідають цим критеріям, до несення служби залучати категорично забороняється.

Під час спрацювання сигналізації на особливо важливих об'єктах міліціонер-кінолог своєчасно прибуває на місце події у скла-

---

¹ Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів УРСР від 27.02.1991 р. № 49.

ді групи затримання, за необхідності застосовує розшукову собаку для виявлення і затримання злочинців, що проникли на об'єкт. На місці події міліціонер-кінолог:

– вивчає обстановку і характер події;

– бере участь у блокуванні об'єкта, його огляді, виявленні шляхів проникнення (відходу) злочинця, фіксації, збереженні предметів та слідів, що можуть бути використані для його розшуку із застосуванням собаки;

– обстежує із застосуванням собаки місця можливої схованки злочинця після скоєння злочину: сходові клітки, підвали, горища будинку, в якому розташований об'єкт, що охороняється, та сусідні з ним двори, парки, сараї, гаражі та інші споруди, які знаходяться поблизу;

– застосовує розшукову собаку на пошук злочинця за слідами, речами і предметами, залишеними ним на місці події;

– при отриманні даних про знаходження злочинця в об'єкті, за умови дотримання заходів перестороги, застосовує собаку для огляду і обшуку приміщень, затримання злочинця і конвоювання його до міськрад-органу внутрішніх справ.

Дії міліціонерів-кінологів зі службовими собаками з виявлення вибухових пристроїв та вогнепальної зброї

При обшуку громадянина, який, вірогідно, при собі має вибухівку або вогнепальну зброю, в місцях великого скупчення людей використовують виключно спокійних та контактних службових собак у наморднику. Перед початком пошуку собаці дається команда «Шукай» та визначається напрямок руху (собака пускається без повідка).

При огляді приміщень, автотранспорту та вантажів:

– перед початком та під час пошуку доступ сторонніх осіб до місць пошуку суворо забороняється. Міліціонер-кінолог зі службовою собакою ретельно обстежує усі ймовірні місця знаходження вибухових пристроїв;

– під час пошуку собаці дається команда «Шукай» та визначається напрямок руху (собака пускається без повідка та намордника). Міліціонер-кінолог уважно стежить за поведінкою собаки. У випадках, коли службова собака виявила ймовірне місце знаходження вибухових речовин або зброї та вказала своєю поведінкою на неї, кінолог негайно доповідає керівнику заходів.

Категорично забороняється самостійне вилучення вибухових (ймовірно вибухових) пристроїв.

Кінні наряди використовуються для патрулювання в лісних масивах, на околицях міст і населених пунктів при забезпеченні спортивних та інших масових заходів.

4.7. Заходи безпеки при користуванні спеціальними засобами

Категорично забороняється:

– застосовувати спецзасоби працівникам міліції, що не вивчили Закон України «Про міліцію», Правила застосування спецзасобів при охороні громадського порядку, затверджені постановою Ради Міністрів від 27 лютого 1991 р. № 49 з наступними змінами та доповненими, а також тим, що не пройшли відповідне навчання і не отримали залік із застосування спецзасобів;

- застосовувати спецзасоби зі строком дії, що минув;
- застосовувати спецзасоби на відстані ближче, ніж зазначено у технічних характеристиках на нього;
- застосовувати спецзасоби, що мають зовнішні дефекти чи ушкодження цілісності корпусу та запобіжного пускового пристрою;
- зберігати спецзасоби поблизу джерел вогню та електронагрівальних пристроїв;
- зберігати та застосовувати спецзасоби поблизу приладів та апаратури, здатних навести електричний струм більше 0,02 А;
- виконувати роботи в електричних ланцюгах при підключених спецзасобах;
- завдавати вплив статичними електричними розрядами;
- виконувати перевірку електричного опору спецзасобів вимірювальним струмом більше 0,02 А (при перевірці вимірювальний прилад повинен бути заземленим, а клема підключення – заізольовані);
- прикладати зусилля до дротів електрозапалювача більш ніж 1,96 кг;
- розплітати скрутку проводів;
- втручатись в конструкцію спецзасобів, розбирати їх;
- робити механічний вплив на спецзасоби (удар, тертя);
- наближатись до спецзасобу, що не спрацював раніш, ніж через 10 хвилин після застосування.

4.8. Використання засобів радіозв'язку і їх значення під час припинення групових порушень громадського порядку та ліквідації масових заворушень

Під *радіозв'язком* розуміємо обмін інформацією на відстані за допомогою радіохвиль.

Порівняємо радіозв'язок із провідниковим зв'язком.

Переваги радіозв'язку

Радіофіковані підрозділи характеризуються такими позитивними особливостями:

- висока мобільність;
- швидкість установалення зв'язку;
- можливість підтримання зв'язку з кореспондентами, місце розташування та віддаленість яких невідомі;
- висока швидкість передавання інформації;
- велика відстань передачі сигналів;
- широкий спектр смуги пропускання сигналів;
- можливість одночасного передавання інформації практично необмеженій кількості кореспондентів;
- велика пропускна здатність каналу зв'язку.

Недоліки радіозв'язку

Застосування радіозв'язку у практичній діяльності ОВС пов'язане також з рядом труднощів, основні з яких:

- відкритість каналу зв'язку для доступу до інформації сторонніх осіб;
- низька надійність, яка пов'язана з впливом завад на канал зв'язку (промислові шуми, атмосферні явища тощо);
- залежність якості зв'язку від стану атмосфери, пори року та часу доби (особливо на *ДХ, СХ та КХ*);
- залежність якості зв'язку від умисних або неумисних завад (атмосферних, промислових, побутових та ін.);
- можливість визначення координат кореспондента.

Під час застосування радіозв'язку є можливість із меншою кількістю особового складу успішно вирішувати завдання з охорони громадського порядку, безпеки громадян та боротьби зі злочинністю.

Застосування радіозв'язку в ОВС дає можливість:

- здійснювати єдине централізоване управління всіма наявними силами та засобами органів внутрішніх справ;
- за мінімальний проміжок часу концентрувати в потрібному місці необхідну кількість оперативних сил та засобів для виконання поставлених завдань;
- привести у відповідність місце виконання, час і кількість оперативних сил та технічних засобів для забезпечення виконання поставленого завдання.

Правила ведення радіообміну в радіомережі

Якість зв'язку в радіомережі значною мірою залежить від дисципліни та дотримання правил радіообміну. Тому в кожній радіомережі призначається головна радіостанція. Як правило, це стаціонарна радіостанція чергової частини підрозділу. В обов'язки її оператора входить контроль за дотриманням правил радіообміну в даній радіомережі. Вимоги оператора головної радіостанції обов'язкові для виконання всіма кореспондентами.

Слід пам'ятати, що передаватися може тільки інформація, яка не розкриває сутності оперативних заходів. У жодному випадку не можна ігнорувати той факт, що засоби радіозв'язку набули значного поширення в побуті, в тому числі й серед правопорушників. Існує реальна можливість прослуховування службових переговорів правопорушниками, що суттєво знижує ефективність дій підрозділів ОВС.

При передачі слід дотримуватись таких правил:

- подумки сформулюйте повідомлення якомога чіткіше і коротше;
- прослухайте, чи вільний від переговорів канал;
- подайте тональний виклик (1–2 сек.);
- натисніть кнопку ПЕРЕДАЧА і передавайте повідомлення.

Слід дотримуватись установленого порядку ведення переговорів, користуватися лише встановленими позивними.

Приклад радіообміну:

1. *Радіостанція:* Еталон 21, Еталон 21, я Еталон, де знаходитесь, прийом.

2. *Радіостанція:* Еталон, я Еталон 21, знаходжусь на об'єкті, прийом.

1. *Радіостанція:* Продовжуйте несення служби, зв'язок закінчено.

2. *Радіостанція:* Вас зрозумів, зв'язок закінчено.

Під час передачі слова вимовляти чітко, не поспішаючи, а при низькій якості зв'язку – з повтором фраз, або по літерах, а числа – по цифрах. Не можна кричати в мікрофон, це лише погіршує якість зв'язку.

При передачі повідомлення всім або кільком радіостанціям мережі оператор передає: «Увага всім, або Еталон 21, 22, 23, я Еталон. Приготуватися до прийому», повторює цю фразу ще раз, робить паузу і передає текст повідомлення двічі. За умови хорошої якості зв'язку циркулярні повідомлення передаються без попереднього оповіщення. Кореспонденти відповідають: «Еталон, я Еталон 21, Вас зрозумів. Еталон, я Еталон 22, Вас зрозумів» і т.д.

Втручатися до радіообміну між двома радіостанціями та перебивати їх роботу дозволяється тільки головним радіостанціям, а також у надзвичайних обставинах.

За відсутності повідомлень, коли потреба у використанні засобів зв'язку відпадає на тривалий час, радіостанції повинні працювати в режимі чергового прийому.

Оцінка якості радіозв'язку в ОВС визначається залежно від рівня та чіткості сигналів за п'ятибальною шкалою:

5 – високоякісний зв'язок, перешкоди не прослуховуються;

4 – добрий зв'язок, перешкоди майже не прослуховуються;

3 – задовільний зв'язок, прослуховуються перешкоди;

2 – незадовільний зв'язок, дуже відчутно прослуховуються перешкоди;

1 – зв'язок неможливий.

Переговори через радіостанції в телефонному режимі можуть проводитись безпосередньо з радіостанції або дистанційно через виносні пульти управління. Надаючи переговори абонентові, оператор повинен попередити його фразою «Зв'язок по радіо».

Проводити перевірку радіоканалу шляхом переговорів забороняється. Неодержання відповіді після третього виклику оцінюється як порушення радіозв'язку, про що доповідається особі, для якої здійснюється радіозв'язок.

При проведенні сеансу радіозв'язку в мережах ОВС категорично ***забороняється:***

1. Називати посади, прізвища, імена та звання посадових осіб.

2. Вести особисті розмови.

3. Передавати повідомлення, які розголошують державну або службову таємницю.

4. Передавати повідомлення, які можуть розкрити сутність оперативних заходів.

5. Використовувати при передачі довільні радіопозивні.

6. Самовільно без дозволу керівництва вимикати радіостанцію.

7. Перевіряти канал зв'язку шляхом проведення переговорів.

Грубим порушенням правил радіообміну являється невихід на зв'язок.

Перелік повідомлень, дозволених для відкритої передачі

Згідно з Наказом МВС України № 030 від 4.06.1997 р., при організації радіозв'язку до відкритої (некодованої) передачі дозволени такі повідомлення:

1. Про розбійний напад, крадіжки, пограбування та інші правопорушення (вид, місце, час).
2. Про виявлення трупа чи людини, яка знаходиться в безпорадному стані.
3. Про стихійні лиха, нещасні випадки (крім особливо важливих об'єктів і кількості жертв).
4. Про окремі пожежі, не розкриваючи найменування і дислокацію особливо важливих об'єктів, відомості, які заборонені для опублікування в пресі.
5. Про стан справ на пожежах і відомості про стан їх гасіння (крім інформації про смерть людей).
6. Про місце перебування наряду, зміну маршруту патруля чи місця дислокації поста.
7. Про викрадення автотранспорту.
8. Про належність автотранспорту і місце його стоянки.
9. ДТП (крім тих, у яких загинуло 5 і більше людей, травмовано 10 і більше людей).
10. Виклик працівників швидкої допомоги до місця пригоди.
11. Про технічний стан наявних засобів зв'язку і службового транспорту.
12. Про стан системи ОПС, електроживлення і телефонного зв'язку на об'єкті, що охороняється, здачі об'єкту під охорону або зняття з-під охорони, отримання сигналу «ТРИВОГА» з об'єкту, що охороняється.
13. Про перебіг спортивно-масових та інших подібних заходів та про стан громадського порядку під час їх проведення.
14. Про метеорологічні та дорожні умови.

Види засобів радіозв'язку і їх значення

1. Мобільна радіостанція MOTOROLA RADIUS GM350

Призначення: мобільні радіостанції (PC) MOTOROLA RADIUS GM350 призначені для організації безпошукового безпідстроюваного двостороннього симплексного телефонного радіозв'язку з однотипними радіостанціями, а також з радіостанціями інших типів, що мають однакові частоти зв'язку і виклику. Радіостанції можуть бути встановлені в автомобілях із заземленою мінусовою клемою акумулятора.

Інформація з безпеки: будь-яка радіостанція під час передачі виділяє в атмосферу енергію, що за відповідних обставин може обумовити появу іскри. Усі, хто користується транспортними засобами, оснащеними радіостанціями, повинні пам'ятати наступне:

Забороняється включати радіостанцію в безпосередній близькості від займистих рідин чи вибухонебезпечних приладів!

При нормальній експлуатації рівень радіації, якій піддається людина, істотно нижче того, котрий може заподіяти будь-якої шкоди. Для гарантії особистої безпеки необхідно дотримуватися наступних простих правил:

Не вести передачу, коли антена торкається чи розташована в безпосередній близькості від незахищених частин тіла, особливо біля обличчя й очей.

Не тримати натиснутою клавішу передачі (РТТ), якщо немає необхідності робити передачу.

Під час установки чи зняття з транспортного засобу мобільна радіостанція повинна бути вимкнена.

2. Радіостанції MOTOROLA RADIUS GP300, MOTOROLA RADIUS P110PL

Призначення: переносні радіостанції (PC) MOTOROLA RADIUS GP300, MOTOROLA RADIUS P110PL призначені для організації безпошукового безпідстроюваного двостороннього симплексного телефонного радіозв'язку з однотипними радіостанціями, а також з радіостанціями інших типів, що мають однакові частоти зв'язку і виклику.

Інструкції з безпеки: при нормальній роботі ці радіостанції піддають оператора високочастотним випромінюванням значно нижче від рівня, що може завдати якої-небудь шкоди.

Не можна тримати радіостанцію з антеною при передачі дуже близько до незахищених частин тіла, особливо до обличчя й очей. Радіостанція буде працювати найкраще, якщо вона знаходиться у вертикальному положенні на відстані 5 – 8 см від губ.

Не можна тримати кнопку передачі (РТТ) у натиснутому положенні, якщо немає необхідності робити передачу.

Не можна дозволяти дітям гратися радіостанцією.

Не можна використовувати передавач поблизу незахищених електродетонаторів чи у вибухонебезпечній атмосфері.

Не можна використовувати радіостанцію з головним телефоном чи звуковим приладдям з високим рівнем гучності (фахівці зі слуху застерігають проти високого рівня гучності).

Не можна робити підзарядку акумулятора при температурі нижче 10°C чи вище 40°C, адже це може зменшити термін служби акумулятора.

Не можна використовувати зарядний пристрій, якщо він вологий чи ушкоджений. Варто дотримуватися стандартних запобіжних заходів для підключеного до електромережі устаткування.

Не можна розбирати акумулятор. Акумулятори містять кадмій, токсичний метал.

Не можна кидати акумулятори у вогонь – вони можуть вибухнути.

3. Засоби посилення мови ЕМ-12; СГУ-60

Електромегафон ЕМ-12

Призначення: електромегафон переносний типу ЕМ-12 призначений для короткочасної голосної спрямованої передачі мови голосом (наказів, команд) і подачі сигналу типу «сирена» на відкритому просторі й у великих закритих приміщеннях під час несення патрульної служби з охорони суспільного порядку, керування дорожнім рухом, проведення різних масових заходів.

Сигнально-гучномовна установка СГУ-60

Призначення: мобільна сигнально-гучномовна установка СГУ-60 призначена для гучномовної передачі різної звукової інформації протягом не менше 4 годин безупинної роботи, в умовах вуличних шумів, а також для подачі спеціальних звукових (електронна сирена) і світлових (проблисковий маячок) попереджувальних сигналів.

Гучномовні установки використовуються там, де потужність підсилювачів мови недостатня для передачі команд, розпоряджень. Як правило, вони забезпечують безпеку руху будь-якого виду транспорту й пішоходів, охорону життя людей на воді, пропаганду правових знань, затримку злочинців, підтримку порядку в установах виконання покарань тощо.

Питання для самопідготовки

1. Класифікуйте спеціальні засоби за видами.
2. Яке основне призначення засобів індивідуального захисту?
3. Що належить до засобів індивідуального захисту?
4. Для чого призначені засоби активної оборони?
5. Що належить до засобів активної оборони?
6. Які бувають спеціальні хімічні засоби?
7. Які існують спеціальні засоби для проведення спецоперацій?

8. Перелічіть спеціальні засоби для відкриття приміщень.
9. Коли забороняється застосовувати спеціальні засоби для відкриття приміщень?
10. Де забороняється застосовувати пристрої для примусової зупинки транспорту?
11. Коли забороняється застосовувати пристрої для примусової зупинки транспорту?
12. Назвіть дії міліціонерів-кінологів зі службовими собаками щодо виявлення вибухових пристроїв та вогнепальної зброї.
13. Що категорично забороняється при поводженні зі спеціальними засобами?
14. Які переваги радіозв'язку?
15. Які існують недоліки радіозв'язку?
16. Що категорично забороняється при проведенні сеансу радіозв'язку в мережах ОВС?
17. Які повідомлення дозволені для відкритої передачі?
18. Які бувають види радіостанцій?
19. Які бувають засоби посилення мови?

Розділ 5

ВИДИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ЯКА ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ ОВС

5.1. 9 мм пістолет Макарова

9 мм пістолет Макарова (ПМ) є особистою зброєю, призначеною для ураження противника на коротких відстанях. Цей пістолет самозарядний, оскільки його перезарядження під час стрільби відбувається автоматично. Завдяки наявності ударно-спускового механізму куркового типу можна зробити перший постріл, безпосередньо натискаючи

на хвіст спускового гачка без попереднього зведення курка (самозведенням курка). Це найбільш поширений прийнятий на озброєння пістолет. У комплект до нього входить кобура, другий магазин, протирка (для чищення та розбирання зброї) і пістолетний ремінець (для кріплення пістолета до поясного ременя).

У зв'язку з досить слабким патроном і малою їх кількістю в магазині з 1994 року була проведена модернізація пістолета, після якої він отримав назву ПММ. Основна його відмінність була в застосуванні більш потужного патрона 9x18 ПММ і нового магазину, який став 12-зарядним і отримав пляшкову форму. Через це була розширена форма рамки в нижній її частині та, відповідно, рукоятці надали зручнішої ергономічної форми. Через велику потужність патрона була збільшена маса і дещо змінена форма затвора.

Для охоронних фірм, яким дозволили застосовувати **службову** вогнепальну зброю, розроблено варіант пістолета Макарова – ИЖ-71 під патрон 9x17К (Браунінг короткий, або .380 АКП). Цей патрон є слабшим на 20% за традиційний 9x18 ПМ.

5.2. 9 мм пістолет «Форт-12»

Для забезпечення стрілецькою зброєю МВС України у 1998 році був прийнятий на озброєння пістолет «Форт-12», створений вінницьким НВО «Форт».

Пістолет 9 мм «Форт-12» є особистою зброєю, призначеною для ураження противника на невеликій відстані. Вогонь з нього ведеться поодинокими пострілами. Пістолет напівавтоматичний з магазинною подачею набоїв. Конструкція «Форт-12» дозволяє носити пістолет зі зведеним курком та ввімкненим запобіжником.

Високої точності стрільби сприяє широка мушка і прямокутний цілик зі світловідбиваючими мітками або третієвими вставками. Це суттєво спрощує прицілювання та важливо при стрільбі в умовах поганого освітлення. У пістолета «Форт-12» – кнопковий фіксатор кріплення магазину. Кнопка фіксатора магазину розміщена на місці з'єднання спускової скоби з рамкою та приводиться в дію великим пальцем правої руки, що скорочує час на заміну магазину. У порівнянні з пістолетом Макарова збільшена місткість магазину – до 12 патронів, які розташовані у два ряди. Кришка магазину продовжена та слугує додатковим упором для мізинця. Спускова скоба з прямокутним уступом в передній частині забезпечена насічкою, що дозволяє зручно утримувати зброю двома руками. Форма рукоятки вибрана з урахуванням антропометричних особливостей руки.

НВО «ФОРТ» випускає також пістолети: «Форт-5» (малогабаритний, на 7 патронів), «Форт-14» (великогабаритний з довшим стволом та лінією прицілювання, на 14 патронів), «Форт-17» (полегшений на 200 г, на 13 патронів). Концептуально ці пістолети схожі та відрізняються в основному за своїми масо-габаритними характеристиками.

Комплекс «Форт-14 ТП» може комплектуватись глушником зі спеціальним стволом, тактичним ліхтарем. Пістолет «Форт-17» за будовою механізмів практично повністю ідентичний пістолету

«Форт-12». Основна його відмінність – рамка, виконана з ударостійкого полімеру (композитного поліаміду, армованого скловолокном, для якого характерні висока ударна і термічна міцність), із змінною задньою частиною рукоятки трьох типорозмірів, яка допускає підгонку по руці стрільця, та інтегральна направляюча на рамці під стволом призначена для встановлення ліхтаря або лазерного вказівника цілі. Пістолет «Форт-17» зручніший, легший та дешевший у виробництві.

Кобура в заводський комплект не входить, але використовується в обов'язковому порядку. На пістолеті «Форт-12» відсутня антабка, оскільки не передбачене використання пістолетного ремінця. У пістолеті «Форт-17» антабкою є штифт затильника рукоятки.

5.3. 9 мм автоматичний пістолет Стечкина

9 мм автоматичний пістолет Стечкина (АПС) є особистою зброєю, призначеною для ураження противника на відстані до 200 м.

Пістолет Стечкина – зброя самозарядна, оскільки його перезарядження під час стрільби відбувається автоматично. Завдяки наявності ударно-спускового механізму куркового типу можна зробити перший постріл, безпосередньо натискаючи на хвіст спускового гачка без попереднього зведення курка (самозведенням курка).

На затворі змонтований секторний приціл з кулачковим регулятором, розрахованим на дальності стрільби 25, 50, 100 та 200 м. Подовження ствола до 140 мм дозволило домогтися кращої точності та купчастості стрільби, у порівнянні з пістолетом Макарова. Магазин розрахований на 20 патронів, розташованих у два ряди. 4 запасних магазини розміщуються у підсумку.

Безпека під час користування пістолетом забезпечується надійно діючим **запобіжником**, який одночасно слугує перемикачем режимів вогню.

Для перенесення пістолета слугує дерев'яна (пластмасова) кобура-приклад, яка може приєднуватись до рукоятки пістолета при стрільбі. Пістолет фіксується в кобурі пружиною на внутрішній стороні відкидної твердої кришки. Кобура носить на ремені через плече.

5.4. Тактико-технічні характеристики 9 мм пістолетів Макарова, Форт-12, 14, 17 та Стечкіна

Характеристики	9 мм ПМ	9 мм Форт-12	9 мм Форт-17	9 мм Форт-14	9 мм АПС (од./черг.)
Найбільш ефективний вогонь	до 50 м	до 50 м	до 50 м	до 50 м	до 100/150 м
Відстань збереження убивчої сили кулі	до 350 м	до 350 м	до 350 м	до 350 м	до 350 м
Бойова швидкострільність	30 постр./хв.	40 постр./хв.	40 постр./хв.	40 постр./хв.	40 / 90 постр./хв.
Патрон	9x18	9x18	9x18	9x18	9x18
Вага патрона	10 г	10 г	10 г	10 г	10 г
Вага кулі	6,1 г	6,1 г	6,1 г	6,1 г	6,1 г
Початкова швидкість польоту кулі	315 м/с	320 м/с	320 м/с	335 м/с	340 м/с
Ємність магазина	8 патр.	12 патр.	12 патр.	14 патр.	20 патр.
Вага неспорядженого пістолета	730 г	830 г	680 г	920 г	1020 г
Вага спорядженого пістолета	810 г	950 г	800 г	1060 г	1220 г
Вага кобури-приклада з ремінцем					560 г
Довжина ствола	93 мм	95 мм	95 мм	123 мм	140 мм
Кількість нарізів	4	6	6	6	4
Довжина пістолета	161 мм	180 мм	180 мм	210 мм	225 мм
Довжина пістолета з кобурою-прикладом					540 мм
Висота пістолета	126,75 мм	131 мм	131 мм	140 мм	150 мм
Ширина пістолета	30 мм	32 мм	32 мм	32 мм	30 мм

5.5. Підготовка до стрільби, огляд пістолета і патронів

Для підготовки пістолета до стрільби необхідно:

- оглянути пістолет у розібраному стані;
- оглянути пістолет у зібраному стані;
- оглянути патрони;
- спорядити магазин патронами;
- перед стрільбою прочистити й протерти насухо канал ствола.

Огляд пістолета

Кожен, за ким закріплений пістолет, повинен оглядати його для визначення справності щоразу при отриманні для несення служби чи на заняття, безпосередньо перед стрільбою – в зібраному стані, під час чищення – у розібраному та зібраному станах. Разом з оглядом пістолета виконується огляд кобури, запасного магазина, протирки і пістолетного ремінця.

При огляді пістолета необхідно перевірити:

- чи немає на металевих частинах нальоту іржі, забруднення, подряпин, забоїв і тріщин; у якому стані перебуває змащення;
- чи відповідають номери на затворі та на магазинах номеру на рамці;
- чи справно діють затвор, магазин, ударно-спусковий механізм, запобіжник і затворна затримка, чи утримується магазин в основі рукоятки;
- чи справні мушка та цілик;
- чи вільно вставляються магазини, чи не погнуті стінки та верхні краї корпусу магазинів і чи вільно пересувається подавач у магазинах;
- чи чистий канал ствола;
- чи правильно працюють частини і механізми пістолета.

Перевірка правильності роботи частин і механізмів пістолета

1. Поставити прапорець запобіжника в положення «вогонь» (опустити вниз), відвести затвор рукою максимально назад і відпустити його – затвор, просунувшись трохи вперед, під дією затворної затримки повинен залишитися в задньому положенні. Натиснути на кнопку затворної затримки – затвор під дією повертаючої пружини повинен повернутися в переднє положення, а курок повинен стояти на бойовому зводі. Коли натиснути на хвіст спускового гачка, курок повинен зірватися з бойового зводу та ударити по ударнику.

2. Поставити курок на бойовий звід і повернути прапорець запобіжника вгору в положення «запобігання» – при цьому для пістолета ПМ курок повинен зірватися з бойового зводу, завдати удару по виступу запобіжника та залишитись у положенні, трохи відведеному назад. Після цього затвор повинен бути замкнений, курок не повинен зводитися чи спускатись як при безпосередній дії на нього пальцем руки, так і при натисканні на хвіст спускового гачка (самозведенням).

3. Поставити прапорець запобіжника в положення «вогонь» і натиснути на хвіст спускового гачка – при цьому курок повинен зводитися та, не стаючи на бойовий звід, завдати удар по ударнику.

4. Поставити курок на бойовий звід і натиснути на курок – при цьому він не повинен зриватися з бойового зводу. Потім **натиснути на хвіст спускового гачка** – при цьому курок повинен зірватися з бойового зводу і завдати енергійного удару по ударнику.

Огляд патронів

Огляд бойових патронів виконується з метою виявлення несправностей, які можуть привести до затримок при стрільбі. Патрони оглядаються при отриманні зброї для несення служби чи на заняття, безпосередньо перед стрільбою та за особливим наказом.

При огляді патронів необхідно перевірити:

– чи немає на гільзах іржі та зеленого нальоту, особливо на капсулі, ум'ятостей, подряпин, що перешкоджають входженню в патронник;

– чи не витягається куля з гільзи рукою та чи не виступає капсуль вище поверхні дна гільзи – патрони із зазначеними дефектами повинні бути відібрані та здані,

– чи немає серед бойових патронів навчальних.

Якщо патрони затилились або забруднились, вкрилися невеликим зеленим нальотом або іржею, їх необхідно обтерти сухою чистою шматкою.

5.6. 5,45 мм автомати Калашникова

Автомат Калашникова є індивідуальною зброєю. Для стрільби використовуються патрони зі звичайними, бронебійно-запальними і трасуючими

кулями. Патрони при стрільбі подаються з магазину ємністю 30 патронів.

З автомата виконується:

– одиночний вогонь;

– автоматичний вогонь: короткими чергами до 5 пострілів, довгими чергами до 10 пострілів, безперервно.

Перевідник виконує функції перемикача режимів вогню (перевідника) і прапорцевого запобіжника подвійної дії: у положенні запобігання він замикає ударно-спусковий механізм та перешкоджає руху назад затворної рами. При цьому затвор можна відвести назад для перевірки патронника, але цього ходу недостатньо для досилання патрона в патронник. Автомат має відкритий секторний приціл, цілик регулюється для стрільби до 1000 м (500 м для АКС74У).

Для зручності утримання слугують пістолетна рукоятка, цівка та ствольна накладка (з'єднана з газовою трубою), виготовлені з дерева або пластмаси.

Автомат калібру 7,62 мм був прийнятий на озброєння під позначенням **АК-47** або просто АК. В 1959 р. автомат Калашникова був модернізований (**АКМ**). З 1974 року на основі АКМ був розроблений під 5,45-мм патрон (5,45x39) автомат, прийнятий на озброєння під позначенням **АК-74**. Істотним нововведенням є двокамерний дуловий гальмокомпенсатор. Підвищено початкову швидкість кулі до 900 м/с. Більш настільна траєкторія збільшила дальність прямого пострілу по ростовій (біжучій) фігурі з 525 до 625 м. Дальність ефективної стрільби зросла з 400 до 500 м, а дальність забійної дії кулі зменшилась із 1500 до 1350 м. Менший імпульс віддачі та дуловий гальмокомпенсатор підвищили купчастість стрільби чергами. Однак зменшення калібру привело до зниження стійкості кулі на траєкторії та її пробивної дії, що особливо проявляється при стрільбі в лісі або населеному пункті.

Автомати Калашникова мають модифікації:

– зі складним прикладом – додається буква «С»;

– з кріпленням типу «хвіст ластівки» на лівій стороні ствольної коробки (приспособовані для встановлення нічних прицілів) – додається буква «Н».

Найбільш сучасна модифікація автомата Калашникова **АК-74М**. Вона має наступні відмінності від АК-74: покращений дуловий гальмокомпенсатор; планку («хвіст ластівки») для кріплення нічних, оптичних або коліimatorних прицілів, пластмасовий приклад, який складається вліво.

У 1980 р. надійшов на озброєння зразок Калашникова **АКС-74У**, створений на базі вузлів і деталей АКС-74.

Ствол АКС-74У вкорочений до 206,5 мм, початкова швидкість кулі знизилася до 735 м/с. Прицільна дальність при цьому зменшилася до 500 м. Укорочення ствола змусило віднести назад газову камеру, змінити кріплення мушки. Більший тиск газів біля дулового зрізу ствола спонукав установлення посиленого полум'ягасника. Сек-

торний приціл замінили перекидним L-подібним ціликом, розрахованим на дальність стрільби до 350 і 350–500 м (установки «П» та «500»), винесення прицілу на кришку ствольної коробки дозволило трохи подовжити лінію прицілювання (235 мм). Кришка ствольної коробки виконана такою, що підіймається вгору на поперечній осі.

АКС-74У має невеликі габарити: довжина 730 мм із відкинутим прикладом і 490 мм зі складеним; маса не перевищує 3 кг. Ця зброя є штатним озброєнням міліції, Державної служби охорони, інкасаторів.

На дулову частину ствола автоматів Калашникова може кріпитися «прилад безшумної стрільби» ПБС-1. Для забезпечення «безшумного» пострілу разом із ПБС-1 застосовується спеціальний патрон з дозвуковою швидкістю кулі.

В комплект автомата входить приладдя: шомпол, пенал, ремінь, сумка для магазинів в якій зберігаються 3 запасних магазина споряджених патронами, 4 обойми, маслянка з рідким мастилом для зброї, перехідник.

5.7. Тактико-технічні характеристики автоматів Калашникова

Характеристики	АКМ	АК-74	АКС-74У
Калібр	7,62 мм	5,45 мм	5,45 мм
Найбільш ефективний вогонь	до 400 м	до 500 м	до 500 м
Прицільна дальність стрільби	1000 м	1000 м	500 м
Відстань польоту кулі	3500 м	3150 м	2900 м
Убивча сила кулі зберігається до	1500 м	1350 м	1100 м
Довжина прицільної лінії, мм	378 мм	379 мм	235 мм
Довжина ствола, мм	369 мм	415 мм	206,5 мм
Відстань прямого пострілу:			
а) по грудній фігурі;	350 м	440 м	250 м
б) по біжучій фігурі	525 м	625 м	350 м
Зосереджений вогонь ведеться:			
а) по наземним цілям;	800 м	1000 м	800 м
б) по повітряним цілям	500 м	500 м	400 м
Бойова швидкострільність:			
а) одиночними пострілами;	40 постр./хв.	40 постр./хв.	40 постр./хв.
б) чергами	100 постр./хв.	100 постр./хв.	100 постр./хв.
Темп стрільби	600 постр./хв.	600 постр./хв.	650-700 постр./хв.
Вага автомата без багнета-ножа зі спорядженим магазином	3,6 кг	3,6 кг	3 кг
Вага багнета-ножа	450 г	490 г	490 г
Ємність магазину	30 шт.	30 шт.	30 шт.
Вага патрона	16,2 г	10,2 г	10,2 г
Вага кулі (звичайної)	7,9 г	3,4 г	3,4 г
Початкова швидкість кулі, м/с	715 м/с	900 м/с	735 м/с
Вага нічного прицілу НСПУМ в бойовому положенні 2,2 кг			

5.8. 7,62 мм снайперська гвинтівка Драгунова

Снайперська гвинтівка Драгунова (СГД) – зброя снайпера, призначається для знищення відкритих, замаскованих

та рухомих цілей. Для стрільби з СГД використовуються гвинтівочні патрони зі звичайними, трасуючими та бронейно-запальновальними кулями або гвинтівочні снайперські патрони. Вогонь ведеться одиночними пострілами. Подача патронів при стрільбі проводиться з коробчатого магазину ємністю 10 патронів.

Тактико-технічні характеристики СГД

Найбільш ефективний вогонь	до 800 м
Прицільна дальність стрільби з оптичним прицілом	1300 м
Прицільна дальність стрільби з відкритим прицілом	1200 м
Дальність прямого пострілу по грудній фігурі	430 м
Дальність прямого пострілу по фігурі, що біжить	640 м
Бойова швидкострільність	30 постр./хв.
Загальна вага СГД з неспорядженим магазином	4,3 кг
Початкова швидкість кулі	830 м/с
Дальність польоту кулі, поки зберігається її вбивча дія	3800 м
Вага патрона	21,8 г
Вага звичайної кулі зі сталевим осердям	9,6 г
Збільшення оптичного прицілу ПСО-1	4-х кратне
Вага оптичного прицілу ПСО-1	0,58 кг

Пробивна дія кулі зі сталевим осердям при стрільбі з СГД

Найменування захисту	Дальність стрільби, м	Глибина пробиття, см
Каска (шлем із сталі)	1700	Пробиває
Бронежилет	1200	Пробиває
Бруствер із щільного ґрунту	1000	25–30
Стіна з соснового дерева	1200	20
Цегляна кладка	200	10–12

5.9. Зброя безшумної стрільби

Специфіка проведення спеціальних операцій багато в чому залежить від несподіваності та максимального маскування того, хто стріляє. Тому безшумність пострілу була завжди однією з вимог до спецзброї.

До такої зброї, в якій використовувалися штатні пістолетні боеприпаси, належать два пістолети – ПБ і АПБ, створені відповідно на базі штатних пістолетів Макарова і Стечкіна.

Глушник не може повністю заглушити шум від пострілу, але може значно понизити його (при пострілі чути лише металевий брязкіт від руху затвора на відстані до 50 метрів), а також приховати демаскуючий спалах. Ефективніше глушить звук пострілу зброя, сконструйована у комплексі зі спеціальним патроном.

9-мм пістолет безшумний (ПБ)

Зниження рівня звуку і полум'я в пістолеті ПБ забезпечує інтегрований двокамерний прилад безшумно-безполуменової стрільби. Оскільки одна з камер виходить за габарити зброї, для зручності і

зменшення розмірів пістолета її виконали знімною, що дозволяє переносити пістолет у компактній поясній кобурі. Друга камера вбудована в саму конструкцію зброї, її наявність і спричинила значні зміни в пістолеті.

9-мм автоматичний пістолет безшумний (АПБ)

АПБ є переробленим пістолетом АПС, у конструкцію якого вбудований прилад для беззвучно-безполуменової стрільби (ПБС) та знімний

дротяний плечовий упор. Глушник досить швидко і легко знімається, що дозволяє в похідному положенні переносити його окремо від зброї. Зброя і приладдя переносяться у спеціальній кобурі.

Питання для самопідготовки

1. Які існують основні модифікації пістолета Макарова?
2. Які Ви знаєте основні модифікації пістолета «Форт»?
3. Які основні відмінності у конструкції пістолетів Макарова і «Форт»?
4. Які тактико-технічні характеристики пістолетів Макарова, Стечкина і «Форт» є однаковими?
5. Які основні відмінності у тактико-технічних характеристиках пістолетів Макарова, Стечкина і «Форт»?
6. Що необхідно виконати для підготовки пістолета до стрільби?
7. Який порядок проведення огляду пістолетів?
8. Які дії необхідно виконати при перевірці правильності роботи частин і механізмів пістолета?
9. Що необхідно перевірити при огляді патронів?
10. Які існують основні модифікації автомата Калашникова?
11. Які основні відмінності конструкції автомата АКС-74У?
12. Які основні відмінності у тактико-технічних характеристиках модифікацій автомата Калашникова?
13. Які тактико-технічні характеристики снайперської гвинтівки Драгунова та величини пробивної дії кулі цієї зброї?
14. Які існують види та типи зброї для безшумної стрільби?

Розділ 6

ТАКТИКА ДІЙ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ ПРИ ОТРИМАННІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВЧИНЕННЯ ОСОБОЮ ПРАВОПОРУШЕННЯ

6.1. Особливості прийняття повідомлень про факти вчинення адміністративних правопорушень, злочинів та першочергові дії щодо реагування на них

Працівник органів внутрішніх справ на території України незалежно від посади, яку він обіймає, місцезнаходження і часу, у разі звернення до нього громадян або службових осіб з заявою, повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких зобов'язаний:

– негайно сповістити про ці події будь-якими каналами зв'язку до найближчої чергової частини органу внутрішніх справ;

– ужити заходів щодо попередження і припинення правопорушень, рятування людей, подання допомоги особам, які її потребують, установлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події тощо.

При зверненні до чергової частини громадян, посадових осіб чи представників громадських формувань черговий або його помічник діє відповідно до вимог розділу 4 Інструкції з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про злочини, інші правопорушення та події, затвердженої Наказом МВС України від 4 жовтня 2003 року № 1155.

При зверненні до чергової частини громадян черговий зобов'язаний уважно вислухати заявника, з'ясувати час, місце, спосіб та інші обставини правопорушення чи події. Якщо в заяві (повідомленні) йдеться про питання, яке не належить до компетенції органів внутрішніх справ, заявнику слід ввічливо роз'яснити, куди саме він має звернутися.

Одним з основних завдань чергової частини є розгляд обставин щодо правопорушників, доставлених до чергової частини, поміщення (чи звільнення) до (з) ІТТ, що не мають самостійних чергових частин, затриманих, заарештованих і взятих під варту осіб, забезпечення їх конвоєм.

Чергові частини приймають на себе «перший удар» чи то стосується повідомлень про злочини, чи то про аварії, або події, що загрожують життю, безпеці людей, або можуть спричинити великі матеріальні

збитки. Черговий має приймати рішення у найскрутніших обставинах, і воно повинно бути вірним. Дуже часто від вірно прийнятого рішення залежить подальший хід розкриття злочину, стабілізація обстановки.

При отриманні від заявника (телефоном чи особисто) інформації про злочин, інше правопорушення чи подію, реагування на які належать до компетенції ОВС, черговий мійськрайліноргану або його помічник зобов'язані:

– зареєструвати отриману інформацію в журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини або в журналі обліку інформації (ЖОІ), що не містить в собі явних ознак злочину. При особистому зверненні громадян до чергової частини з усною заявою про злочин зареєструвати її у журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини (ЖРЗПЗ), з'ясувати особу заявника, скласти протокол-заяву з додержанням вимог кримінально-процесуального законодавства (попередити заявника про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення, що підтверджується його підписом у протоколі). Оперативний черговий має право доручити з'ясування особи заявника та складання протоколу-заяви іншому члену добового наряду, але лише після реєстрації усної заяви в журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини.

Усна заява про злочин особи, яка перебуває в стані сп'яніння, також одразу реєструється у журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини, а протокол-заява складається після витвердження заявника. (Наказ МВС України від 10.10.2005 р. № 860);

– негайно скерувати на місце події слідчо-оперативну групу (далі СОГ) чи оперативну групу, дільничного інспектора міліції, інші наряди або окремих посадових осіб;

– доповісти про отриману інформацію начальникові ОВС і відповідальному від керівництва, а про злочини та інші надзвичайні події, інформація про які подається до МВС України, ГУМВС, УМВС, повідомити черговій частині, в якій перебуває в оперативному підпорядкуванні, про що зробити відмітку в графі 5 журналу реєстрації заяв і повідомлень про злочини із зазначенням часу доповіді та прізвища особи, яка її прийняла;

– ужити всіх заходів щодо попередження або припинення правопорушення, організувати невідкладні дії з розкриття злочину, затримання правопорушників, надання допомоги потерпілим, ліквідації негативних наслідків злочинів, інших правопорушень та подій, користуючись при цьому картотекою невідкладних дій чергового ОВС (додаток 8 до інструкцій, затверджених Наказом МВС України від 18.08.1992 р. № 485) і керуючись Положенням про основи організації розкриття органами внутрішніх справ Укра-

їни злочинів загальнокримінальної спрямованості (Наказ МВС України від 30.04.2004 р. № 458).

У разі тимчасової відсутності в черговій частині журналу реєстрації заяв і повідомлень про злочини або журналу обліку інформації (винятково при роботі з ними працівниками прокуратури або Служби безпеки України) інформація про злочин (подію) може бути записана до зошита чергових, але після повернення зазначених журналів ця інформація невідкладно вноситься до них. У всіх інших випадках журнал реєстрації заяв і повідомлень про злочини або журнал обліку інформації знаходяться в приміщенні чергової частини. Вносити журнал реєстрації заяв і повідомлень про злочини або журнал обліку інформації, які розпочаті і не закінчені, за межі адмінбудинку органів внутрішніх справ заборонено. У разі необхідності пред'явлення журнал реєстрації заяв і повідомлень про злочини або журнал обліку інформації до вищих інстанцій, судових та правоохоронних органів слід використовувати їх електронні версії або ксерокопії. Приймання і здавання чергування добовими нарядами проводити в приміщенні чергової частини.

При отриманні одночасно двох і більше повідомлень про злочини інші правопорушення та події черговий повинен задіяти для реагування на них додаткові слідчо-оперативні групи і оперативні групи. У разі неможливості негайно перевірити ці повідомлення наявними силами, доповісти про це начальнику ОВС (особі, яка його заміщає), за його завізвкою зібрати, екіпірувати та скерувати на місце подій додаткові сили і засоби.

Наказом № 1155 від 04.10.2003 р. визначено **загальний термін прибуття працівників органів внутрішніх справ на місця вчинення злочинів, виникнення інших надзвичайних подій**, який не може перевищувати час підготовки і збору до виїзду та час, мінімально необхідний для подолання відстані від органу внутрішніх справ до місця події (з урахуванням особливостей місцевості, погодних та дорожніх умов).

Час підготовки і збору до виїзду:

– для основних слідчо-оперативних груп, оперативних груп, нарядів патрульної та дорожньо-патрульної служб, інших службових нарядів – до 5 хвилин;

– для додаткових слідчо-оперативних груп при чергуванні за місцем служби – до 10 хвилин;

– для слідчо-оперативних груп при чергуванні за місцем проживання – до 20 хвилин;

– для начальників головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті, міськ-

райлінорганів – до 10 хвилин у робочий час та до 20 хвилин – у неробочий час;

– для відповідальних чергових – до 5 хвилин, а при чергуванні за місцем проживання – до 20 хвилин;

– для інших працівників органів внутрішніх справ – до 15 хвилин у робочий час та до 30 хвилин – у неробочий час.

З метою організації якісної перевірки повідомлень, розкриття злочинів, ліквідації наслідків надзвичайних подій, забезпечення взаємодії працівників органів та підрозділів внутрішніх справ, інших міністерств і центральних органів виконавчої влади, своєчасного інформування інстанцій, **на місця подій обов'язково повинні виїжджати:**

– **начальники ГУМВС, УМВС, міськуправлінь** або особи, які виконують їх обов'язки, – при отриманні повідомлень про резонансні вбивства, розбої, злочини, учинені із застосуванням вогнепальної зброї чи вибухівки, інші злочини та надзвичайні події, що можуть викликати широкий громадський резонанс;

– **відповідальні чергові ГУМВС, УМВС, міськуправлінь** – при отриманні повідомлень про особливо тяжкі злочини, інші резонансні злочини та надзвичайні події;

– **начальники МРЛО та підпорядкованих їм територіальних чи транспортних підрозділів** або особи, які виконують їх обов'язки, – при отриманні повідомлень про тяжкі, особливо тяжкі та інші резонансні злочини та надзвичайні події;

– **відповідальні чергові МРЛО та підпорядкованих їм територіальних чи транспортних підрозділів** – при отриманні повідомлення про злочин чи іншу надзвичайну подію, інформація про які подається до МВС, ГУМВС, УМВС.

Інші особи керівного складу органів і підрозділів внутрішніх справ скеровуються на місця подій у випадках, передбачених картотекою невідкладних дій чергового ОВС (додаток 8 до інструкцій, затверджених Наказом МВС України від 18.08.1992 № 485) або за рішенням начальників чи відповідальних чергових ГУМВС, УМВС, міськ-управлінь.

Для забезпечення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення та події у **всіх ГУМВС, УМВС, МРЛО повинно заступати на добове чергування не менше двох слідчо-оперативних груп:** основна та додаткова. З метою дотримання термінів прибуття на місця подій начальники ГУМВС, УМВС, МРЛО зобов'язані **визначити по кожному органу внутрішніх справ необхідну кількість слідчо-оперативних та оперативних груп**, їх склад і режим роботи (з урахуванням соціально-економічної та криміногенної ситуації, інших особливостей регіону). За необхідності організувати

чергування СОГ також у підпорядкованих МРЛО підрозділах – територіальних, міських і селищних відділах (відділеннях) міліції, лінійних відділеннях тощо.

Слідчо-оперативні групи чергують цілодобово.

Начальник ОВС зі штатною чисельністю особового складу до 60 працівників при стабільно незначному навантаженні на СОГ має право своїм наказом передбачити можливість членам основної СОГ після 23.00 години знаходитися за місцем проживання за умови забезпечення їх прибуття з повною екіпіровкою до місця вчинення правопорушення протягом 30 хвилин з моменту одержання сигналу черговою частиною (копія відповідного наказу має зберігатися в черговій частині). Рішення про продовження чергування за місцем проживання в кожному конкретному випадку приймає, залежно від оперативної ситуації, начальник ОВС або відповідальний черговий.

У разі неможливості негайного реагування силами добових нарядів на всі отримані повідомлення про злочини, інші правопорушення та події начальник МРЛО (або особа, що виконує його обов'язки) зобов'язаний **визначити додаткові сили і засоби**, які необхідно задіяти для перевірки цих повідомлень, та дати вказівку черговому щодо їх скерування на місця подій.

Начальники і відповідальні чергові ОВС, інші посадові особи при виїзді на місця подій **зобов'язані мати при собі табельну вогнепальну зброю, боєприпаси, засоби бронезахисту та бути одягнені у формений одяг** (працівники оперативних підрозділів, крім відповідальних чергових, можуть бути у цивільному). До їх одягу має бути прикріплена картка працівника ОВС.

У разі отримання заяви, повідомлення про злочин чи подію, що мали місце на території обслуговування іншого міського, районного чи лінійного органу, черговий після виконання перелічених вище дій та заходів зобов'язаний поінформувати про злочин (подію) чергову частину відповідного ОВС, а зібрані матеріали надіслати за територіальністю або передати під розписку представникові ОВС, на території якого скоєно злочин чи сталася подія, разом з особами, затриманими за підозрою у вчиненні цього злочину. У журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини (журнал обліку інформації) та книзі обліку доставлених ставляться відмітки про це із зазначенням номера справи канцелярії, де зберігається розписка. Якщо інформація про такий злочин (подію) отримана телефоном, вона може бути передана за територіальністю також телефоном, а в графі 8 журналу реєстрації заяв і повідомлень про злочини (графі 7 журналу обліку інформації) зазначаються назва органу внутрішніх справ, куди

передана ця інформація, прізвище чергового, який її прийняв, та номер, під яким він зареєстрував її у журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини (журнал обліку інформації).

Про злочини, підслідні органам прокуратури або Служби безпеки України, оперативний черговий зобов'язаний негайно повідомити чергового відповідного органу або служби, ужити необхідних заходів для попередження та припинення злочину, організувати проведення невідкладних дій щодо його розкриття і розшуку злочинців.

6.2. Першочергові дії на місці події

По прибуттю на місце події працівники ОВС повинні:

а) негайно вжити рішучих заходів щодо припинення злочинних дій та затримання винних; За неможливості впоратися власними силами викликати (по радіозв'язку, телефону, через чергового по органу внутрішніх справ) допомогу сусідніх нарядів міліції або попросити у громадян, які знаходяться поблизу місця події, сприяння у виклику підмоги;

б) з'ясувати, чи немає потерпілих, які потребують медичної допомоги. Якщо такі є, викликати швидку медичну допомогу, самому приступити до надання невідкладної допомоги, попередньо з'ясувавши в оточуючих громадян, чи немає серед них медичних працівників, здатних надати потерпілим більш кваліфіковану допомогу. Запам'ятати та відзначити на місцевості за допомогою крейди, вугілля, осколку цеглини, інших предметів позу, в якій виявлено потерпілого. З метою виявлення предметів, слідів та інших ознак, які можуть безпосередньо стосуватися події, оглянути та запам'ятати зовнішній вигляд потерпілого, його одяг, руки, інші частини тіла. У випадку, коли виявлено труп, накрити його чим-небудь, з місця виявлення не переміщати. Якщо склалась виняткові обставини (наприклад, тіло загиблого знаходиться на проїжджій частині дороги з інтенсивним рухом транспорту, на трамвайних чи залізничних коліях і т. п.), труп перемістити в інше місце, попередньо окресливши підручними засобами позу, в якій його виявлено;

в) запам'ятати і по можливості письмово зафіксувати обставини, які можуть швидко змінитися або зникнути: запах, стан погоди (напрямок вітру, температура повітря, опади, туман і т. ін.), характер освітлення та інші обставини на місці події, що мають значення для розслідування. Якщо подія мала місце в приміщенні, необхідно звернути увагу і точно запам'ятати: час, який показує годинник, що знаходиться в приміщенні (незалежно від того, іде він чи зупинився); відчинені чи зачинені двері, є в них ключ і з якого боку, відчинені чи зачинені вікна та кватирки, наявність у них скла і в якому воно стані (ціле, побите,

брудне і т. ін.), ні в якому разі не торкатись руками дверей, посуду та інших речей і предметів;

г) шляхом опитування громадян, які перебувають на місці події, якомога повніше з'ясувати коло свідків (очевидців), запитати в кожного з них, звідки він спостерігав подію, якщо чув про це від інших осіб, то від кого саме, та постаратися встановити:

– що конкретно і в який час сталося;

– хто скоїв правопорушення, кількість правопорушників, їх прикмети, роль кожного з них в тому, що сталося, скільки часу вони пробули на місці події;

– якою зброєю та засобами користувались правопорушники, де і які предмети залишили, що змінилось на місці події до моменту прибуття міліції;

– скільки громадян були присутніми на місці події в момент, коли вона відбувалася, хто з них перебував на місці події на час опитування. Проводити опитування та робити записи швидко, стисло, лаконічно і лише про те, що важко запам'ятати (прізвища, адреси, телефони та ін.);

д) якщо отримані дані свідчать про те, що є можливість затримати злочинця «по гарячих» слідах, негайно розпочати його переслідування, попередньо організувавши охорону місця події (додаток 7);

е) про обставини, які складаються на місці події, інших додатково виявлених даних про подію постійно інформувати чергового по органу внутрішніх справ.

6.3. Забезпечення охорони місця події

При забезпеченні охорони місця події необхідно:

а) вилучити з місця події усіх сторонніх громадян, наполегливо, але ввічливо пояснюючи їм, що їх перебування може зашкодити розслідуванню;

б) за необхідності оточити місце події, залучаючи для цього дружинників, доглядачів будинків і працівників житлово-експлуатаційних контор. Пости виставляти залежно від характеру та розташування місця події. Так, якщо злочин скоєно в приміщенні, то пости розставляти біля входу до нього і на вулиці (у дворі) біля вікон, але таким чином, щоб сліди взуття злочинців, транспортних засобів та інші речові докази залишались у зоні оточення. При скоєнні злочину на відкритій місцевості пости охорони виставляти подалі від центру місця події. Перекрити усі підходи до місця події, використовуючи для цього огорожування з підручних засобів;

в) вжити заходів щодо збереження слідів події, які під впливом атмосферних явищ можуть знищитись до прибуття слідчо-оперативної групи (слідчого). Для цього видимі сліди та інші речові докази накрити будь-яким підручним матеріалом: ящиком, картоном, фанерою, газетою, брезентом і т.п., без різкого запаху (на випадок можливого використання службово-розшукового собаки). Використаний матеріал повинен бути дещо більшим за розміром, ніж сліди. Для збереження слідів на вертикальній поверхні (наприклад, на стовпі, стіні) зробити козирок з вологостійкого матеріалу. Накриття слідів проводити з максимальною обережністю;

г) пересуватися місцем події лише у випадках крайньої необхідності (при наданні допомоги потерпілому, затриманні злочинця, виявленні трупа, наявності в приміщенні диму, вогню і т. ін.); запам'ятати шлях свого переміщення, намагатись якнайменше залишати своїх слідів;

д) не дозволяти нікому торкатись предметів або їх перемішувати;

е) про встановлення постів та зміни, які відбулись під час охорони місця події, інформувати чергового по органу внутрішніх справ;

є) по прибуттю на місце події слідчо-оперативної групи (слідчого) доповісти про вжиті щодо охорони місця події заходи та особливості, на які міліціонер звернув увагу в момент свого прибуття на місце події (специфічний запах, напрямок вітру, температура повітря, час на годиннику, який був на місці події, а також про переміщення самим міліціонером предметів, шляхів його пересування на місці події та ін.) У подальшому діяти за вказівками старшого слідчо-оперативної групи (слідчого).

6.4. Опитування заявника (потерпілого)

При отриманні повідомлення про подію з'ясувати у заявника (потерпілого):

– яка подія (правопорушення), де і в який час сталася;

– чи є потерпілі, скільки їх, в якому вони стані, чи надана їм медична допомога. Якщо заявником є сам потерпілий, тактовно запитати в нього, чи не потребує він медичної допомоги, вжити заходів щодо надання такої допомоги;

– чи відомі злочинці, їх кількість і детальні прикмети, звідки вони прийшли, чи перебувають на місці події. Якщо злочинці зникли, то в якому напрямку (вид транспорту, пішки), якою зброєю або засобами вони користувались при скоєнні злочину, послідовність їх злочинних дій, які сліди залишили на місці події, що викрали, детальні прикмети викраденого;

– хто є очевидцем (свідком) події (правопорушення);

– звідки заявнику стало відомо про подію (бачив особисто, чув від інших осіб тощо);

– інші питання, які залежно від характеру події можуть мати значення для невідкладного припинення злочинних дій, правильної організації розшуку злочинця «погарячих» слідах і охорони місця події.

Отримані відомості про подію та дані про самого заявника (прізвище, ім'я, по батькові, адреса місця проживання або роботи, № домашнього і службового телефону) записати, доповісти черговому по органу внутрішніх справ. Після цього негайно вирушити на місце події.

6.5. Тактика перевірки документів у громадських місцях

Під час перевірки:

– завжди передбачайте, що перед вами стоїть правопорушник, наміри якого невідомі, отже не виключена з його боку агресивність, наявність зброї або спеціальних засобів нападу;

– стійте від особи, яку перевіряєте, в напівоберту справа на відстані 2–3 кроків і спостерігайте за її діями;

– не стійте надто близько до особи, яку перевіряєте, бо це скує вашу рухливість і надасть можливість правопорушнику несподівано напасти на вас;

– слідкуйте, як особа шукає документи, можливо замість документів будуть вийняті засоби нападу (додаток 10);

– документи, що подаються для перевірки, не беріть рукою, якою, як правило, дістаєте зброю;

– слідкуйте за діями підозрюваного, чергуючи переведення погляду з документів на людину. Інші співробітники повинні бути готовими до надання допомоги у випадку фізичного або збройного опору, зайнявши позиції збоку від підозрюваного, спостерігаючи за його поведінкою, припиняти його спроби позбавитись речових доказів, одночасно спостерігаючи за оточуючими, серед яких можуть бути співники підозрюваного;

– перевірку проводьте на деякій відстані від сторонніх громадян, а за можливості в найближчому службовому приміщенні дільничного інспектора міліції чи громадському пункті охорони порядку і т.п.;

– не залишайте сторонніх осіб у себе за спиною, в тому числі заявників і потерпілих;

– не вступайте в суперечку і не доводьте свою правоту особі, яка знаходиться в нетверезому стані, не погрожуйте покаранням, не передбаченим законом. Це призводить до втягування в суперечку сторонніх осіб, погіршує умови для вжиття чітких і невідкладних заходів (додаток 9);

– при несенні служби в складі групи затримання на автомобілі весь склад наряду бере участь у перевірці документів і огляді автомобіля, перевірці підозрюваних осіб. Не рекомендується при цьому розділятися (один проводить перевірку, а інший підстраховує).

6.6. Тактика перевірки документів у громадян, які знаходяться в транспортному засобі

Працівник міліції при перевірці документів зобов'язаний:

- здійснювати її силами із розрахунку не менше двох працівників міліції на один транспортний засіб;
- поставити вимогу водієві та пасажиром залишити транспортний засіб;
- одному із працівників міліції визначити безпечну відстань, перевірити документи й оглянути автотранспорт, іншому в цей час здійснювати нагляд за діями водія та пасажирів;
- бути готовим до можливого фізичного опору із застосуванням холодної та вогнепальної зброї;
- слід демонстративно для особи, яка перевіряється, занести в службову книжку (бортовий журнал) наряду міліції державний номер і марку автомобіля, на якому вона їхала. Повідомити по радіостанції оперативного чергового міськрайвідділу або пульта центральної охорони (ІПЦО) про зупинку транспорту, його номер та характер порушення.

6.7. Особливості реагування на факти правопорушень, учинених іноземцями, які користуються дипломатичним імунітетом

При виявленні або отриманні повідомлення про правопорушення (злочин, адміністративний проступок), вчинене іноземцем, який користується дипломатичним імунітетом:

- а) про подію негайно доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ;
- б) рішуче зажадати припинення протиправних дій;
- в) перевірити документи, що засвідчують особу правопорушника, записати прізвище, посаду особи, яка користується дипломатичним імунітетом, номер дипломатичної (консульської) картки, не затримувати таку особу;
- г) вжити заходів щодо надання невідкладної, в тому числі медичної, допомоги потерпілим;

д) виявити свідків (очевидців) правопорушення, стисло опитати їх про характер протиправних дій іноземця, записати їх прізвища та інші дані;

е) за необхідності організувати охорону місця події;

є) про подію доповісти письмовим рапортом начальнику органу внутрішніх справ.

Питання для самопідготовки:

1. Відповідно до яких нормативних документів МВС України діє черговий або його помічник при зверненні до чергової частини громадян, посадових осіб чи представників громадських формувань?

2. При отриманні від заявника (телефоном чи особисто) інформації про злочин, інше правопорушення чи подію, реагування на які належать до компетенції ОВС, у якому документі зобов'язані зареєструвати черговий мійськрайліноргану або його помічник?

3. Чи реєструється усна заява про злочин особи, яка перебуває в стані сп'яніння, у журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини?

4. Яким наказом МВС України визначено загальний термін прибуття працівників органів внутрішніх справ на місце вчинення злочинів, виникнення інших надзвичайних подій?

5. Які мають бути дії наряду на місці події?

6. Кому доповідають про виявлене нарядом міліції правопорушення?

7. Яке основне завдання чергової частини?

8. Яким чином здійснюється забезпечення охорони місця події?

9. Який загальний термін прибуття працівників ОВС на місце вчинення злочинів, виникнення інших надзвичайних подій?

101. За яких обставин і хто обов'язково повинен виїжджати на місце подій, крім членів СОГ?

11. Що з екіпірування повинні мати при собі начальники і відповідальні чергові ОВС, інші посадові особи при виїзді на місце подій?

12. Як здійснюється перевірка документів у правопорушника?

13. На який відстані мають знаходитися працівники міліції від правопорушника при перевірці документів?

14. Які питання і в якій послідовності повинні поставити працівники міліції при опитуванні заявника (потерпілого)?

15. Що не слід робити наряду міліції при перевірці документів у людини яка знаходиться у стані алкогольного сп'яніння?

16. Чи можна затримувати особу, яка користується дипломатичним імунітетом?

Розділ 7

ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА ТА ЗЛОЧИНЦЯ

7.1. Поняття та підстави затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину

Злочином є передбачене Кримінальним кодексом України (дода-ток 2) суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчи-нене суб'єктом злочину. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Працівники міліції вправі затримати особу, підозрювану у вчи-ненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише за наявності однієї з таких *підстав*:

- 1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосеред-ньо після його вчинення;
- 2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
- 3) коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

За наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її можна затримувати лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця про-живання, або коли не встановлено особи підозрюваного. Про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, праців-ник міліції зобов'язаний скласти протокол із зазначенням підстав, мотивів, дня, години, року, місяця, місця затримання, пояснень затри-маного, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному в порядку, передбаченому частиною другою статті 21 Кримінально-процесуального кодексу України, права мати побачення із захисником з моменту затримання. Протокол підписується особою, яка його скла-ла, і затриманим.

Копія протоколу з переліком прав та обов'язків негайно вру-чається затриманому і направляється прокурору. На вимогу проку-рора йому також надсилаються матеріали, що стали підставою для затримання.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, працівник міліції негайно повідомляє одного з її родичів, а в разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків негайно повідомляє також і відповідний розвідувальний орган.

Протягом сімдесяти двох годин після затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину:

1) затриманого звільняють – якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених частинами першою і другою цієї статті;

2) затриманого звільняють і обирають щодо нього запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою;

3) доставляють затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

У разі оскарження затримання до суду скарга затриманого негайно надсилається начальником місця попереднього ув'язнення до суду. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження. Якщо подання не надійшло або скарга надійшла після закінчення сімдесятидвогодичного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження.

Скарга розглядається з додержанням вимог, передбачених статтею 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України. За результатами розгляду суддя виносить постанову про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним. Копія постанови направляється прокурору, органу дізнання, затриманому і начальнику місця попереднього ув'язнення.

На постанову судді протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, або її захисником чи законним представником. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови суду.

Затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин.

Якщо у встановлений законом строк затримання постановою судді про застосування до затриманої особи запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або постановою про звільнення затриманого не надійшла до установи для попереднього ув'язнення, начальник місця попереднього ув'язнення звільняє цю особу, про що складає протокол і на-

правляє повідомлення про це посадовій особі чи органу, який здійснював затримання.

(Стаття 106 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 3084-IX (3084-09) від 16.02.78, № 6834-X (6834-10) від 16.04.84, Законами № 2857-XII (2857-12) від 15.12.92, № 3780-XII (3780-12) від 23.12.93, № 2533-III (2533-14) від 21.06.2001 – набув чинності з 29.06. 2001, № 3111-III (3111-14) від 07.03.2002)

З метою забезпечення дотримання прав та свобод громадян, які затримуються органами внутрішніх справ за підозрою у вчиненні злочину, у кожному випадку затримання особи зачитуються її основні права особи, пов'язані із затриманням безпосередньо на місці затримання.

ПАМ'ЯТКА

Про перелік основних прав, які зачитуються при затриманні особи за підозрою у вчиненні злочину безпосередньо на місці затримання:

- 1. Ви затримані за підозрою у вчиненні злочину....*
- 2. Згідно з Конституцією України та чинним законодавством, Ви маєте право на захист.*
- 3. Ви є вільним у виборі захисника, маєте право на побачення з ним до першого допиту.*
- 4. Ви маєте право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання; вимагати перевірки судом чи прокурором правомірності затримання.*
- 5. Ви маєте право знати, у чому Ви підозрюєтеся, подавати докази, заявляти клопотання і відводи.*
- 6. Ви маєте право давати показання або відмовитися давати показання.*

Текст даної пам'ятки затверджений Вказівкою МВС України від 18.04.2006 року № 338 «Про забезпечення зачитування основних прав під час затримання громадян за підозрою в учиненні злочину або у зв'язку з учиненням адміністративного правопорушення»

7.2. Адміністративне затримання.

Роз'яснення прав особі при адміністративному затриманні

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян,

на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (додаток 3).

Адміністративна відповідальність за правопорушення настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою (відповідно до закону) кримінальної відповідальності.

Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності.

Про адміністративне затримання складається протокол (додаток 5), в якому зазначаються: дата і місце його складання; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмови затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання провадиться:

1) органами внутрішніх справ – при вчиненні дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, при поширенні неправдивих чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог працівника міліції, при прояві неповаги до суду, вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства й охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в

Україні і транзитного проїзду територією України, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години. У виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання.

Осіб, які порушили прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – до трьох діб з повідомлення про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб із санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують особу.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб із санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують особу.

Осіб, які вчинили дрібне хуліганство, насильство в сім'ї, злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образу їх, публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, може бути затримано до розгляду справи суддею або начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ. До розгляду суддею справи можуть бути затримані також особи, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, порушили порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій або проявили неповагу до суду чи торгували з рук у невстановлених місцях. Іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні і транзитного проїзду територією України, може бути

затримано до розгляду справи суддею або посадовою особою органу Державної прикордонної служби України.

Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення порушника для складання протоколу, а особи, яка була у стані сп'яніння, – з часу її витверезення. При адміністративному затриманні також зачитуються основні права громадян безпосередньо на місці затримання, пов'язані із затриманням (Вказівка МВС України від 18.04.2006 № 338 «Про забезпечення зачитування основних прав затриманих під час затримання громадян за підозрою в учиненні злочину або у зв'язку з учиненням адміністративного правопорушення»).

ПАМ'ЯТКА

Про перелік основних прав, які роз'яснюються при адміністративному затриманні особи безпосередньо на місці затримання:

1. Ви затримані у зв'язку із вчиненням адміністративного правопорушення...

2. Згідно з Конституцією України та чинним законодавством, Ви маєте право на захист.

3. Ви маєте право захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

4. Ви маєте право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

5. Ви маєте право знати мотиви затримання.

6. Ви маєте право давати пояснення.

7.3. Затримання правопорушника

7.3.1. За наявності часу на необхідні підготовчі дії

Затримання правопорушника повинно проводитись лише за допомогою інших співробітників або добровольців з числа громадян. Затримання правопорушника власними силами – виключна ситуація, що може призвести до невинуватої загибелі (поранення) співробітника та жертв з боку громадян.

При затриманні озброєного правопорушника необхідно:

- чітко усвідомити правомірність своїх дій;
- детально обговорити порядок і послідовність дій;
- визначити обов'язки кожного співробітника;

– врахувати особливості та умови місцевості (об'єкта), особи затриманого, можливі ускладнення при затриманні, якщо з боку затриманого, його співників і співчуваючих буде виявлено опір, наявність скупчення людей, умови застосування зброї та спецзасобів;

– звернути особливу увагу на встановлення наявності у затриманого або затримуваних вогнепальної чи холодної зброї;

– перевірити табельну зброю та привести її до готовності, при цьому кобуру пересунути ближче до пряжки ремня у стан і розстебнути, вимкнути запобіжник, патрон дослати в патронник;

– автоматична зброя повинна знаходитися в положенні, що виключає її заволодіння правопорушником і забезпечує її своєчасне застосування та свободу дій співробітника;

– для досягнення позитивного ефекту бажано створити чисельну перевагу в силах, коли на одного правопорушника припадає 3–4 співробітники міліції;

– безпосереднє затримання повинно проводитись найбільш фізично підготовленим співробітником, який, діючи швидко та рішуче, зразу зможе придушити опір затриманого;

– максимально використовувати фактор раптовості, застосовувати заходи до відвернення уваги правопорушника – розпочати з ним розмову, зняти напруження, поводячись при цьому спокійно і невимушено. Затримання повинно бути для правопорушника завжди несподіваним.

7.3.2. За відсутності часу на необхідні підготовчі дії

Слід пам'ятати, що:

– за необхідності одночасно переслідувати декількох правопорушників або підозрюваних наряд міліції не повинен розділятися. Безпечніше вдвох переслідувати одного із двох втікачів, ніж намагатись поодиноці затримати обох;

– при переслідуванні двома працівниками міліції одного правопорушника співробітники не повинні бігти один за одним, між ними повинен зберігатись широкий інтервал. Співробітник, підстраховуючи колегу, який знаходиться попереду, повинен знаходитись збоку від нього на одному із флангів;

– при участі в переслідуванні міліціонера-кінолога з собакою інші члени наряду слідують за кінологом;

– у ситуації, коли озброєний правопорушник сховався в під'їзді житлового будинку або в якій-небудь споруді, не кидатись необдуманно слідом за ним. Необхідно вжити заходів щодо блоку-

вання приміщення, взяти під контроль можливі виходи і терміново викликати допомогу.

Якщо обставини вимагають негайно розпочати пошук правопорушника в приміщенні, то слід:

- джерело світла тримати у витягнутій в бік від корпусу руці;
- не залишатись на фоні дверей або вікон;
- не перебігати повз вікна чи двері на повний зріст;
- не виходити відразу в центр приміщення;
- максимально використовувати наявні прикриття (меблі, прилавки), зброю тримати готовою до негайного застосування;
- після затримання правопорушника негайно провести його зовнішній огляд, а також огляд речей та одягу.

7.4. Затримання злочинця з застосуванням зброї

7.4.1. Дії працівника міліції до застосування зброї

Працівник міліції в екстремальній ситуації, яка призвела або має призвести до нападу правопорушника, має діяти і пам'ятати:

– у випадку боротьби з озброєним правопорушником рука працівника міліції, якою він стріляє, повинна бути вільною, а зброя готовою до застосування (запобіжник виключений);

– не допускати розгубленість, не розмахувати рукою зі зброєю, направленою стволом вниз;

– зброю тримати двома руками, витягнувши їх вперед в позі прицілювання (приблизно на рівні плечей), при цьому долонею руки, що стріляє, стискати рукоятку пістолета, а долонею другої руки знизу підтримувати стріляючу руку, по можливості використовуючи укриття. Пістолет у такій ситуації повинен бути націлений на підозрюваного через проріз прицілу і мушку;

– за наявності у правопорушника в руках зброї не дати можливості йому рухатись. Ні в якому разі не звертатись: «Міліція! Руки вгору!», а подати тільки оклик: «Міліція! Не рухатись!», який чітко пояснює підозрюваному, що від нього вимагається: при будь-якому русі його руки пролунає постріл працівника міліції;

– за відсутності у правопорушника в руках зброї слід подати команду «Руки вгору!», внаслідок чого підозрюваний змушений застигнути з піднятими руками без руху. При цьому він не зможе вихопити зброю, що можливо захована у нього між лопатками, на шиї і т. д., бути готовим до того, що загроза застосування працівником міліції зброї змусить правопорушника перейти до наступу із застосуванням рук і ніг.

Затриманню зі зброєю або безпосередньому застосуванню зброї повинна передувати підготовка до стрільби.

Для швидкісного витягання пістолета з кобури можна вкласти його так, щоб рукоятка виявилася зверху кишені кобури, закрити і застібнути кобуру. Вказані попередні дії дозволять значно скоротити час при підготовці пістолета до стрільби при раптовому виникненні підстав до його застосування.

Швидкісна підготовка пістолета до стрільби з такого положення складається з наступних дій:

- лівою рукою схопити нижню частину кобури (притримати її);
- великим і вказівним пальцем правої руки схопити застібку кобури і різким рухом вниз відстібнути її;
- при перескеруванні пістолета від кобури до напрямку його в ціль великим пальцем вимкнути запобіжник;
- одночасно з підготовкою пістолета до стрільби прийняти одне з положень для стрільби.

За необхідності негайно відкрити вогонь, перший постріл можна провести самовзводом. Приведення пістолета в готовність до негайного застосування полягає в тому, щоб витягнути його з кобури, зняти із запобіжника, дослати патрон в патронник і прийняти позу очікування, з якої швидко можна прийняти положення для стрільби.

Пози очікування можуть бути різні. Вони повинні відповідати двом основним умовам: по-перше, з них повинно швидко прийматися положення для стрільби, по-друге, пістолет повинен знаходитися в положенні, що не дозволяє правопорушнику (злочинцю) при раптовому нападі схопити і відібрати його.

Поза А. Стоячи у фронтальній або бічній лівобічній (у кроці лівої), правосторонній (у кроці правої) стійці особою у напрямі вірогідної появи цілі, при хваті пістолета двома руками, утримувати його в зігнутих руках перед грудьми. З цієї пози може швидко прийматися підготовка до стрільби з будь-якого положення і здійснюватися пересування в різних напрямках.

Поза Б. Стоячи в лівобічній стійці, утримувати пістолет у зігнутих руках біля правого плеча. Ця поза може бути використана при пересуванні лівим боком вперед приставним або напівсхрестним кроком, наприклад, при вході в приміщення через двері. У цій позі пістолет краще захищений від раптового захоплення. Недоліком є те, що подовжується рух рук при прийнятті положення для стрільби, створюються сприятливі умови для захоплення (вибивання) пістолета при підході ззаду.

Поза В. Стоячи у фронтальній або лівобічній стійці, руки зігнуті в ліктях, ліва рука на рівні плеча, права рука, що утримує пістолет, –

перед грудьми або біля поясу. Ця поза доцільна, наприклад, при огляді тісного приміщення, в якому можливий раптовий напад і застосування пістолета при стрільбі впритул.

Основною умовою дотримання заходів безпеки в будь-яких діях з оголеною зброєю є виведення вказівного пальця за межі спускової скоби (не тримати палець на спусковому гачку). Крім того, якщо співробітник вважає, що в ситуації, що склалася, немає реальної загрози його життю і здоров'ю або життю і здоров'ю третіх осіб від застосування будь-яких насильницьких заходів, особливо пов'язаної із застосуванням вогнепальної зброї, то пістолет доцільно поставити на запобіжник.

При переслідуванні правопорушника бігом з оголеним пістолетом співробітник може утримувати його в одній руці біля поясу, при цьому запобіжник повинен бути включений. Таке положення найбільш зручне для бігу.

При швидкісній підготовці до стрільби може бути використаний швидкісний варіант досилання патрона в патронник. Полягає він в наступному:

- у момент витягання пістолета з кобури великим пальцем правої руки вимкнути запобіжник, а лівою рукою захопити затвор зверху;
- прийняти одне з положень для стрільби, провести затримання або відкрити вогонь. За ситуації, коли правопорушник захопив ліву руку (або ранив) і патрон не в патроннику, можна його дослати: знявши пістолет із запобіжника, затвор щільно притиснути до стегна (сідниці), каблука взуття, краю стола та ін. і рухом руки вниз відвести його в крайнє заднє положення.

7.4.2. Дії працівника міліції під час застосування зброї

При застосуванні вогнепальної зброї:

- вибірково підходити до вибору моменту і місця застосування зброї, лінія вогню повинна виключити можливість ураження сторонніх громадян або інших співробітників міліції;
- виявляти обачливість на території розміщення паливно-мастильних, вибухонебезпечних та інших подібних матеріалів, попадання в які може викликати вибух, пожежу;
- привести зброю у бойову готовність (особливо в нічний час);
- при огляді співробітником підвалів, горищ, нежилых будівель, будівництва, неосвітлених гаражних кооперативів та інших місць можливого знаходження осіб, причетних до скоєння злочинів, об'єктів (магазини, квартири і т. д.), де спрацювала охоронна сигналізація;

– у разі прибуття до місця тільки що скоєного або скоюваного насильницького злочину, місця укриття особи, яка розшукується у зв'язку зі скоєнням тяжкого злочину;

– у разі знаходження співробітників у засідці;

– при доставлянні або конвоюванні затриманих і відсутності наручників;

– при доставлянні в орган внутрішніх справ затриманої на місці скоєння злочину особи, яка фізично явно переважає співробітника міліції, або групи з одним співробітником міліції;

– при перевірці в нічний час документів у водія, який підозрюється в угоні, крадіжці автотранспорту або не зупинився на вимогу працівника міліції;

– пам'ятати, що при стрільбі в приміщенні кулі можуть зрикошетити, причинивши поранення співробітнику міліції або іншій особі;

Враховуючи, що із погрозою пістолетом здійснюється затримання осіб, що становлять підвищену небезпеку, необхідно, щоб усі дії при затриманні забезпечували особисту безпеку співробітника міліції та оточуючих.

Перш за все, відстань до супротивника повинна забезпечувати особисту безпеку співробітника міліції, але не менше 3–4 метрів. Відстань, менша за вказану, за певних умов створює можливість відходу супротивника з лінії вогню, нападу на співробітника і його обеззброєння. Крім того, у випадках, коли супротивник може відкрити зустрічний вогонь, затримання доцільно проводити через укриття або розташуватися так, щоб за необхідності можна було негайно піти в укриття.

Перед затриманням із погрозою пістолетом, якщо пістолет у кобурі, необхідно витягнути його і привести в готовність.

Якщо співробітник одягнутий у цивільний одяг або затримання проводиться в умовах обмеженої видимості, необхідно окриком повідомити:

«Міліція!» Після цього або відразу, якщо працівник міліції у форменому одязі, подати команду: «Стій! Стріляти буду!». Якщо правопорушник не виконує вимоги і ситуація дозволяє, необхідно зробити попереджувальний постріл.

Він, як правило, виконується вгору, у найбезпечнішому напрямі на відкритій місцевості. Проте при затриманні в приміщенні необхідно враховувати можливості рикошету. Таким, що найбільш лякає, є попереджувальний постріл вниз перед ногами правопорушника. Повторний постріл вниз перед ногами, якщо дозволяють умови (відсутність можливості рикошету), може бути виконаний, наприклад, коли після подачі команди і попереджувального пострілу вгору правопорушник продовжує рух у бік працівника міліції. Кількість попереджувальних пострі-

лів не регламентується. Якщо ситуація дозволяє, необхідно під дією попереджувальних пострілів намагатися затримати правопорушника і лише як крайній захід, застосувати зброю на поразку.

Якщо супротивник розташовується боком до співробітника, і співробітнику не видно, в якому положенні рука і що в ній, то може бути подана команда: «Стій! Не рухатися! Стріляти буду!» Потім, пересуваючись за спину супротивника, вимагати: «Розтискай кулаки долонями вниз!» Якщо очевидно, що супротивник озброєний холодною або вогнепальною зброєю, то можуть бути дані наступні команди: «Стій! Не рухатися!»

Всі дії працівника міліції від оголення пістолета до подачі команди «Руки вгору!» повинні виконуватися швидко і чітко, що досягається спеціальним тренуванням. Після виконання команди «Руки вгору!» може бути зроблене додаткове попередження: «При спробі наблизитися або втечі стрілятиму!». Одночасно працівник міліції може переміститися, зайнявши безпечніше положення щодо правопорушника і з метою здійснення стрільби в безпечному напрямі. Потім вимагати: «Обернися спиною до мене!». Переконавшись при огляді, що затриманий не ховає позаду небезпечні предмети (наприклад, ножа за коміром), працівник міліції подає команду: «Руки за голову! Пальці переплести!».

Положення рук за головою з переплетеними пальцями є кінцевим положенням затримання із погрозою зброєю, і з нього виконуються всі подальші дії. Якщо здійснюється затримання двох розташованих на великій відстані одна від одно осіб, необхідно після команди «руки вгору!» вимагати, щоб одна з них і підійшла на відстань, що дозволяє контролювати дії обох. Відстань до правопорушників, яка забезпечує особисту безпеку, повинна бути не менше 5–7 метрів.

Після затримання із погрозою застосувати зброю, залежно від задачі і необхідності, в конкретній ситуації можуть бути проведені наступні дії:

- супровід, конвоювання до спеціального автотранспорту або в міліцію, до місця, зручного для проведення зовнішнього огляду або надягання наручників;

- надягання наручників;

- зовнішній огляд.

Ці дії можуть проводитися в різних комбінаціях між собою. Якщо супротивник викинув зброю або який-небудь предмет, то під час супроводу необхідно підняти його без відведення зброї від правопорушника і відвернення від нього уваги. Як при затриманні, так і при виконанні подальших дій команди працівника міліції повинні бути зрозумілі затриманому. Не обов'язково подавати стандартні команди

«Кругом! Кроком руш!» і т.п. Можна сказати: «Обернися лицем до стіни! (машини, паркану і т. п.). Підійди до задніх дверей машини!» і т.п. При спробі нападу на співробітника під час виконання ним будь-яких дій після затримання закон надає право застосовувати зброю на поразку без попередження з нанесенням мінімальної шкоди. Заходи безпеки щодо супротивника після затримання полягають у тому, щоб не тримати палець на спусковому гачку, а виводити його за межі спускової скоби, не упирати ствол в затриманого і підштовхувати ним, а також, як правило, направляти ствол у безпечному напрямку.

7.4.3. Дії працівника міліції після застосування зброї і поранення правопорушника

Працівник міліції після застосування зброї і поранення правопорушника, якщо виникла в цьому необхідність, повинен:

- наблизитись до пораненого правопорушника, тримаючи табельну зброю в бойовій готовності тільки з боку голови правопорушника, уважно стежачи за його поведінкою;
- у випадку знаходження біля пораненого правопорушника вогнепальної, холодної зброї або предмета, який можна використати для нанесення удару, обов'язково відкинути їх у бік.

7.5. Особливості дій працівника міліції при затриманні злочинця в закритому (обмеженому) просторі

Працівники міліції, прибувши на місце імовірного знаходження злочинця, де необхідно діяти в закритому просторі, залежно від обставин, які склалися, мають зорієнтуватися на місцевості, розбити її на сектори огляду та обстрілу, визначити найбільш вразливі місця і напрямки з точки зору можливого прориву через них злочинців і застосувати наступні тактичні дії:

- пересуватись у парі – «захист спини»;
- переміщатись вздовж стіни спиною до стіни, перетинати відкриті ділянки від укриття до укриття з можливим страхуванням, перекочуватись зі спини на живіт, при цьому зброя повинна бути направлена в бік можливої небезпеки;
- переміщення має бути ривкоподібним з різними паузами між рухом;
- під час руху сходами візуально контролювати весь простір сходового маршруту;
- ноги переміщати схрещеним кроком, з носка на п'ятку на підвігнутих ногах;

- прислухатись до звуків, самому дотримуватись тиші;
  - розвороти робити так, щоб постійно знаходитись лицем до середини під'їзду, вхідних дверей, вікон і т. п.;
  - заздалегідь візуально перевіряти закутки (ніші) за сміттєпроводами, різні комірки, щільність зачинених у них дверей;
  - спостереження вести з-за рогу стіни (дверей) з різних висот;
  - зброю утримувати двома руками перед грудьми, руки розслаблені в плечових та ліктьових суглобах. Патрон в патроннику, курок на запобіжному взводі, запобіжник вимкнутий;
  - при виявленні злочинця зайняти вигідну вогневу позицію, голосом примусити його вийти на видиму місцевість та лягти на підлогу. Вияснити, чи немає ще злочинців;
  - не виходячи з укриття, викликати допомогу по радіостанції;
  - зброю тримати направленою на злочинця;
  - при озброєному опорі заблокувати злочинця, не дати йому можливості вийти з поля зору або вести прицільний вогонь, чекати допомоги;
  - при застосуванні зброї вогонь вести, вигідно змінюючи вогневі позиції чи положення;
  - вогонь вести з постійним контролем витрат боєкомплекту, не залишати пістолет без патронів, своєчасно перезаряджати магазин;
  - кожен працівник міліції повинен вести вогонь по видимих цілях, які знаходяться на близькій відстані, при цьому на лінії вогню не повинні знаходитись інші працівники міліції. Найзручніше обстрілювати ціль справа наліво, це пояснюється тим, що при віддачі зброя відхиляється вліво і вгору, тим самим є можливість швидше прицілитись в наступну ціль, розташовану ліворуч від попередньої. Крім того, таке спрямування і перенесення вогню дозволяє швидше простежити свої дії далі. При перенесенні вогню в глибину спочатку уражається ближча ціль, а потім всі інші;
  - при затриманні злочинця, який використовує мисливську зброю, варто врахувати її тактико-технічну характеристику. Час на перезарядку простих мисливських рушниць складає 10–20 секунд, а перезарядка дробових автоматів і напівавтоматів до – 1 хвилини. Під час стрільби шротом найбільш ходових номерів граничною дією рушничного вогню є дальність 35–40 м. Кучність шроту за межами 40 м не забезпечує ураження цілі. Оптимальна дальність прицільної стрільби по великих цілях для мисливської нарізної зброї «Парадокс» – до 100 м, а карабінів («Барс», «Лось», «Ведмідь») – до 500–600 м.
- Дії наряду оперативної групи (групи затримання) залежать від місцезнаходження злочинців.

7.6. Роз'яснення основних прав особи, яку затримали за підозрою у вчиненні злочину

При затриманні осіб, підозрюваних у скоєнні злочину:

а) пам'ятати, що працівник міліції має право затримувати таких осіб за наявності однієї з наступних підстав:

– коли цю особу застали під час скоєння злочину або безпосередньо після його скоєння;

– коли очевидці, в тому числі потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, яка скоїла злочин;

– коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому чи в його помешканні виявлено явні сліди злочину.

За наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу в скоєнні злочину, вона може бути затриманою лише у тому випадку, коли ця особа намагалася втекти чи не має постійного місця проживання, або не встановлено особистість підозрюваного. Враховуючи це, перед прийняттям рішення про переслідування та затримання осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, необхідно:

а) чітко усвідомити, чи будуть правомірними дії міліціонера;

б) переслідування «по гарячих слідах» осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, вести з повним напруженням сил, наполегливо, рішуче і самовіддано, не забуваючи при цьому про заходи особистої безпеки на випадок можливого збройного або іншого фізичного опору з боку переслідуваного чи його спільників, які можуть перебувати неподалік. Привести у бойову готовність табельну зброю. При переслідуванні необхідно бути максимально уважним та мати на увазі, що злочинець може викинути знаряддя злочину, речі, що належать потерпілому чи самому злочинцю, цінності та предмети, які стосуються злочину. Під час переслідування та розшуку злочинця допускається орієнтування щодо нього інших працівників міліції, народних дружинників, обслуговуючого персоналу вокзалів, автостанцій, метрополітену, закладів торгівлі та громадського харчування та ін. При розшуку і переслідуванні осіб, які скоїли, наприклад, крадіжку речей у пасажирів, шахрайство, ввічливо попросити потерпілих надати допомогу розшуку;

в) затримання проводити по можливості на малолюдних ділянках, віддалених від прохідних дворів, зупинок міського транспорту та інших місць, де затримання ускладнюється присутністю великої кількості людей;

г) особливу обачність, кмітливість та сміливість необхідно проявляти при затриманні групи осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів. Вирішивши затримати їх, необхідно, не припиняючи спостереження за учасниками групи, по радіо, телефону чи іншим способом запитати про допомогу в чергового по органу внутрішніх справ та найближчих

нарядів міліції або попросити доглядачів будинків, сторожів, громадян про сприяння з їх боку в затриманні злочинців. Якщо допомога все-таки вчасно не встигає, а зволікати із затриманням не можна, провести затримання самостійно. Вирішальну роль при цьому відіграють несподіваність, раптовість і рішучість дій міліціонера. Наприклад, доцільно непомітно наблизитись до переслідуваних, перекрити їм найбільш вірогідні шляхи відходу і гучно подати команду: «Міліція! Руки вгору! Усім залишатись на місцях!». Запропонувати затриманим слідувати у вказаному напрямку і порядку, не втрачаючи їх ні на мить з поля зору;

д) якщо при затриманні використовується службовий собака, то перш ніж застосувати його, необхідно окликнути: «Стій! Пускаю собаку!». Перед пуском собаки переконатись, що він прагне затримати саме підозрюваного, а не інших осіб. У випадку нанесення собакою укусів затриманому, надати йому першу долікарську допомогу, дотримуючись при цьому заходів особистої безпеки. Собака в цей час повинен знаходитись на відстані 2–3 метрів від затриманого по команді «Охороняй!»;

е) провести зовнішній огляд верхнього одягу, речей затриманого з метою вилучення зброї та інших предметів, які він може використати для нападу на міліціонера;

є) в окремих випадках під час затримання, з метою уникнення опору з боку особи, підозрюваної в скоєнні злочину, доцільно використовувати мотиви, маскуючи справжні причини затримання, такі, як порушення цією особою громадського порядку, паспортного режиму і т. п. При цьому затримання не обов'язково розпочинати з перевірки документів, як це буває при затриманні громадян за адміністративне правопорушення: підозрюваний замість документів може дістати зброю і застосувати її;

ж) передати затриманого черговому по органу внутрішніх справ, написати рапорт про затримання на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

7.7. Зовнішній огляд затриманого

Зовнішній огляд одягу, речей, особи, затриманої за підозрою в скоєнні злочину, є попереджувальним заходом, спрямованим на забезпечення особистої безпеки міліціонера і має на меті вилучення в затриманого зброї або інших предметів, що можуть бути використані ним для здійснення нападу на працівника міліції і є речовими доказами у справі:

Затриманий повинен стояти, обіпершись обома розведеними руками на крило автомобіля, огорожу, стіну, дерево, з широко розставленими і якомога далі поставленими від точки опори ногами, що дозволяє йому зберігати рівновагу лише з одночасною опорою на всі кінцівки.

Співробітник, який проводить зовнішній огляд, знаходиться ззаду, будучи готовим у будь-яку хвилину здійснити виведення із рівноваги затриманого; інший працівник міліції знаходиться на безпечній відстані, здійснює прикриття і нагляд за затриманою особою та навколишньою ситуацією.

В першу чергу перевіряється наявність у затриманого вогнепальної, холодної та газової зброї. Після цього у визначеній послідовності «зверху вниз» ретельно обстежується головний убір, верхній одяг, взуття, при цьому одяг та взуття можуть зніматися із затриманого. Кожна річ оглядається з усіх боків, вивертається навиворіт, перевіряються шви, підозрілі місця підпорюються тощо. Перевіряються також всі відібрані у затриманого предмети: сумка, портфель, портмоне і т. п., а також речі, які в них знаходяться. Варто:

- звернути увагу на заяву затриманого про боязнь лоскоту.

Треба пам'ятати, що зброя у правопорушника може знаходитись не тільки під руками, в кишенях, але й може бути прикріпленою до тіла на ногах, руках і т. д.;

- виходити з того, що затриманий володіє прийомами дзюдо, карате і т. д.;

- після проведення зовнішнього огляду, перед конвоюванням на правопорушника одягати наручники.

Методика проведення зовнішнього огляду із погрозою застосувати зброю

Після затримання із погрозою застосувати зброю, як правило, проводиться зовнішній огляд з метою виявлення у затриманій особі зброї і предметів, що є речовими доказами. Основні положення для проведення зовнішнього огляду: лежачи на животі, стоячи або стоячи на колінах з упором руками в стіну.

З метою попередження нападу в процесі зовнішнього огляду забороняється:

- засовувати руки в кишені;
- запускати руку через плече.

При виявленні небезпечних предметів працівник міліції повинен витягувати їх шляхом виштовхування або вивертання кишені навиворіт шляхом захоплення за його ближній край. При неможливості витягання небезпечних предметів необхідно надіти наручники або зв'язати руки, а потім витягати їх.

Розглянемо один із варіантів зовнішнього огляду більш детально.

Зовнішній огляд із погрозою застосувати зброю в положенні супротивника лежачи на животі.

Послідовність дій:

- здійснити швидкісну підготовку до стрільби (з положень очікування або пістолет у кобурі);

– подати команди: «Стий! Стріляти буду! Руки вгору! Обернися до мене спиною! Руки за голову! Переплести пальці! Встань на коліна! Упираючись ліктем, лягти на живіт! Розведи ноги в сторони! Ширше! Відірви лікті від підлоги (землі), прогнися, поверни голову наліво!»;

- промацати задню поверхню голови і тулуба, а також праву ногу;
- скомандувати: «Більше прогнися! Поверни тулуб наліво!»;
- промацати ліву сторону спереду;
- перейти на ліву сторону з боку ніг, наступити правою ногою на гомілковостопний суглоб (брючину) лівої ноги, вимагати повернути голову направо і продовжити в такому ж порядку.

При спробі протидії діяти за ситуацією: завдати удару ногою по вразливому місцю (наприклад, шкарпеткою ноги знизу – в підребер’ї або зверху вниз п’ятою), застосувати пістолет.

Зовнішній огляд після надягання наручників

Зовнішній огляд осіб, що становлять підвищену небезпеку, одним співробітником із погрозою пістолетом пов’язаний з певним ризиком нападу. Крім того, із загрозою пістолетом важко промацати супротивника спереду, де найімовірніше можуть бути приховані небезпечні предмети. Більш ретельно і з меншим ризиком нападу можна провести зовнішній огляд після надягання наручників.

Один із варіантів – зовнішній огляд після надягання наручників у положенні супротивника лежачи на животі. Після надягання наручників у положенні лежачи на животі треба здійснити наступні дії:

- встати зліва від супротивника;
- подати команду: «Розведи ноги в сторони! Ширше!»;
- наступити правою ногою на гомілковостопний суглоб або на брючину лівої ноги;
- промацати задню поверхню голови і тулуба, а також ліву ногу;
- перейти на праву сторону з боку ніг, наступити лівою ногою на гомілковостопний суглоб (брючину) правої ноги;
- встати справа від супротивника на ліве коліно і праву стопу, лівою рукою захопити за праву руку вище ліктя зсередини, а правою – за ліве плече;
- допомогти супротивнику обернутися на бік і встати на коліна;
- відпустити захоплення, встати і скомандувати: «Розстав ноги! Прогнися!»;
- підійти до супротивника спереду, прийняти положення випаду, лівою рукою захопити одяг на грудях, правою рукою промацати спереду;

Зовнішній огляд із погрозою зброєю напарником

Зовнішній огляд із загрозою зброєю напарником дозволяє ретельніше оглянути з меншим ступенем ризику нападу. Огляд слід проводити,

використовуючи ті ж прийоми, як і з загрозою зброєю. Озброєний напарник повинен ставати так, щоб той, хто оглядає, не перекривав лінію вогню. При огляді слід проявляти пильність, оскільки супротивник може напасти і, загрожуючи своєю зброєю, узяти співробітника в заручники.

7.8. Одягання наручників на затриманого

Наручники (БР, БР-С) належать до спеціальних засобів і застосовуються відповідно до статті 14 Закону України «Про міліцію». Наручники застосовуються в наступних випадках: 1) для припинення опору, який чиниться співробітнику міліції; 2) при затриманні особи, що скоїла злочин або намагається його скоїти; 3) для охорони і доставлення в міліцію затриманих осіб, конвоювання осіб, що знаходяться під вартою, і можуть спричинити шкоду собі або оточуючим, схильних до втечі.

Наручники слід одягати наступним чином:

– взяти раніше підготовлені наручники в ліву руку і запропонувати затриманому, не повертаючись, подати назад ліву руку, на зап'ястя якої одягаються наручники;

– подати команду затриманому обпертися головою в опору, біля якої він стоїть, і подати назад праву руку. Співробітник міліції лівою рукою надягає кільце наручників на зап'ястя правої руки затриманого і замикає їх;

– металеві наручники одягаються на руки, які знаходяться за спиною долонями всередину (до тулуба), що заважає правопорушнику здійснити захват. Слід пам'ятати про придатність для цього лише наручників з широкою центральною частиною, що не повертається;

– інші наручники краще надягати, просунувши їх через ремінь затриманого. При цьому руки повинні знаходитись за спиною, а долоні повернуті до тулуба;

– пластикові наручники передбачають хрестоподібне розміщення долонь (одна направлена до тулуба, інша навпаки);

– не можна одягати наручники на руки, які знаходяться перед тулубом. Такий спосіб застосовується як виняток (обов'язково з використанням ремня) при неможливості через травму затриманого закласти руки за спину;

– під час надягання наручників не слід відволікатися: затриманий розуміє зменшення своїх шансів на втечу і в цей момент може здійснити напад;

– за наявності достатньої кількості наручників необхідно одягти їх кожному правопорушнику;

– за наявності меншої кількості наручників, ніж кількість затриманих, – наручники одягаються на однойменні руки всіх правопоруш-

ників (праву до правої, ліву до лівої). Це стримує правопорушників, знижує їх фізичні можливості до нападу і виявленню опору;

– через кожні дві години наручники слід знімати на 5-10 хвилин, а потім знову їх одягати. При цьому необхідно знову провести зовнішній огляд затриманого.

Методика надягання наручників після затримання із погрозою застосувати зброю

1. Надягання супротивником наручників самому собі із погрозою застосувати зброю. Погрозою застосувати зброю можна зажадати від супротивника, щоб він сам собі надів наручники. Для цього, не зближуючись із ним, кинути наручники йому під ноги і вимагати: «Візьми і надінь наручники». Якщо він відмовиться, зробити попереджувальний постріл. Для надягання наручників супротивник із погрозою застосувати зброю приводиться в положення, зручне для їх надягання, що зменшує можливість нападу; потім наручники надійно блокуються.

2. Надягання наручників після затримання із погрозою застосувати зброю – супротивник в положенні лежачи на животі.

Розглянемо один із варіантів надягання наручників.

Послідовність дій:

– здійснити швидку підготовку до стрільби (з положень очікування або пістолет у кобурі);

– скомандувати: «Стій! Стріляти буду! Руки вгору! Кругом! Руки за голову! Пальці переплести!

– Встати на коліна! Упираючись ліктем, лягти на живіт! Руки за спину!»;

– правою рукою звільнити зап'ясток, відсунувши рукав на руці супротивника, дістати наручники й узяти перший замковий пристрій сектором вгору;

– лівою рукою відвести праву руку супротивника, приводячи її в положення, зручне для надягання замкового пристрою, завести за зап'ясток знизу замковий пристрій і надіти його;

– лівою рукою звільнити зап'ясток на лівій руці супротивника, відсунувши рукав, притримуючи правою рукою за кисть, не відпускаючи наручників;

– лівою рукою захопити кисть і відвести руку супротивника;

– правою рукою завести другий замковий пристрій за зап'ясток знизу, завершити надягання наручників;

– здійснити дотискання та фіксацію секторів.

Представлений спосіб надягання наручників може бути застосований після затримання з використанням загину руки за спину, у тому

числі й у взаємодії, будь-яких переведень в положення лежачи (кидки, звалювання, зокрема із застосуванням важеля руки назовні і ін.). Після проведення будь-яких прийомів необхідно перевести затриманого в положення лежачи на животі і блокувати руку гомілкою.

Цей спосіб блокування ефективніший за блокування рук стегнами. Рука у пропонованому способі надійно зафіксована на больовому прийомі і можливість її відведення виключається. При цьому права рука залишається вільною для надягання наручників. При блокуванні стегнами відвести руки убік, якщо утримувати їх за лікті обома руками, є не можливим. Крім того, у разі спроби супротивника піти з цього положення і контратакувати співробітника останній легко може встати і далі діяти за ситуацією. При блокуванні рук стегнами це виконати значно складніше.

Такий спосіб надягання наручників може бути рекомендований до застосування в положенні супротивника стоячи і стоячи на колінах притиснутим до стіни. Для надягання наручників необхідно загнути руки за спину (блокування руки ззаду).

Питання для самопідготовки

1. В якому положенні мають бути руки затриманого, коли йому надягають металеві наручники?
2. На який час одягаються наручники в літній період?
3. При одяганні пластикових наручників в якому положенні мають бути руки?
4. Чи можна одягати наручники перед тулубом затриманого?
5. Після застосування співробітником міліції табельної зброї і поранення правопорушника з якого боку має підходити до пораненого працівник ОВС?
6. При діях щодо затримання злочинців в закритому (обмеженому) просторі яким чином пересуваються в парі працівники міліції?
7. Під час руху сходами яким чином пересуваються працівники міліції при затриманні правопорушника в обмеженому просторі?
8. Як співробітник повинен вести вогонь при затриманні озброєного злочинця?
9. За наявності яких підстав працівник міліції має право затримувати особу як підозрювану у скоєнні злочину?
10. На якій відстані від затриманого при огляді його речей повинен знаходитись собака?
11. Кому здають вилучені під час зовнішнього огляду документи, зброю та інші предмети?

Розділ 8

СУПРОВОДЖЕННЯ ЗАТРИМАНОГО ДО ОРГАНУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

8.1. Супроводження затриманого пішим порядком двома і більше міліціонерами

Супроводження (транспортування) до органу внутрішніх справ особи, підозрюваної в скоєнні злочину, здійснюється пішим порядком і на транспорті. При цьому необхідно:

- а) доставляння здійснювати, як правило, двома і більше працівниками міліції або з допомогою дружинників чи громадян;
- б) постійно слідкувати за діями затриманого;
- в) передбачити заходи на випадок спроби з боку спільників підозрюваного створити умови для втечі або насильного звільнення останнього;
- г) не допускати, щоб затриманий викинув чи передав комунібудь речі, документи, які можуть бути речовими доказами, або отримав від спільників зброю чи інші предмети, що можуть бути використані як знаряддя нападу.

При супроводженні підозрюваного пішим порядком двома і більше працівниками міліції або при допомозі представників громадськості:

- а) один міліціонер повинен іти поруч із затриманим і вести його;
- б) інші міліціонери і громадяни, які надають допомогу, повинні, будучи на відстані двох-трьох кроків позаду, спостерігати за діями затриманого та оточуючих громадян.

8.2. Супроводження затриманого пішим порядком одним міліціонером

У виняткових випадках може здійснюватись супроводження підозрюваного пішим порядком одним працівником міліції. При цьому міліціонер повинен:

- а) рухатися на відстані двох-трьох кроків позаду підозрюваного або поруч із ним;
- б) не заходити вперед або нагинатися поруч із затриманим і не допускати появи сторонніх осіб безпосередньо поруч з ним;
- в) у випадку наближення кого-небудь ззаду, зупинитися разом з підозрюваним, пропустити перехожого вперед;
- г) під час супроводження підозрюваного пішим порядком одним міліціонером, який несе службу зі службовим собакою, рухатися поза-

ду затриманого на відстані трьох-чотирьох метрів, тримаючи собаку на короткому повідку, без намордника, не допускати, щоб між підозрюваним і міліціонером із собакою знаходились сторонні особи.

8.3. Супроводження (конвоювання) транспортом

Під час транспортування підозрюваного:

а) при посадці підозрюваного в автомобіль вжити запобіжних заходів, тим самим виключити можливість нанесення йому травм;

б) не допускати з боку затриманого дій, які могли б потягти псування матеріальної частини автомобіля або створити умови для нападу на працівника міліції;

в) пильнувати, щоб підозрюваний не зміг упасти або навмисне викинутись з автомобіля під час руху;

г) після виводу доставленого з автомобіля оглянути салон (кузов, коляску мотоцикла) з метою виявлення залишених ним предметів, які можуть бути речовими доказами у справі;

д) при конвоюванні підозрюваного транспортом, що не належить органу внутрішніх справ, зробити відмітку в шляховому листі водія про тривалість поїздки, пройдену відстань, вказати час прибуття, своє прізвище, посаду, номер службового посвідчення та номер службового телефону;

е) забороняється використовувати для транспортування підозрюваних у скоєнні злочинів громадський транспорт (трамвай, тролейбус, автобус, метро і т. п.), автомобілі спеціального призначення (швидкої та невідкладної медичної допомоги, пожежні, інкасаторські та ін.), а також транспорт, що належить дипломатичним і консульським представництвам;

є) в усіх випадках передавати затриманих черговому по органу внутрішніх справ, доповідати про затримання письмовим рапортом начальнику органу внутрішніх справ.

Питання для самопідготовки

1. При затриманні нарядом міліції правопорушників та осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, недопустимо...?

2. Перелічіть підстави доставляння нарядами міліції осіб, підозрюваних у вчиненні злочину.

3. При супроводженні підозрюваного пішим порядком одним міліціонером з якого боку має рухатися працівник міліції?

4. При супроводженні підозрюваного пішим порядком одним міліціонером недопустимо ...?

5. Який транспорт забороняється використовувати при конвоюванні осіб, підозрюваних у скоєнні злочину?

Розділ 9

ТАКТИКА ДІЙ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ОЗНАК ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНІВ

9.1. Тактика дій працівника міліції при виявленні трупа

Отримавши повідомлення про вбивство, необхідно:

– опитати заявника про час, місце, ким скоєно вбивство, прикмети вбивці, мотиви та обставини злочину (в бійці, з помсти, з метою пограбування і т. ін.), яка зброя використовувалася для цього (рушниця, пістолет, автоматична зброя, вибухові пристрої, ніж, кастет тощо), зник злочинець чи знаходиться на місці злочину, де він може перебувати, а також з'ясувати дані про самого заявника та всі отримані відомості повідомити оперативному черговому по органу внутрішніх справ;

– прибути на місце події, а далі діяти згідно з рекомендаціями щодо першочергових дій на місці події;

– організувати охорону місця події згідно з методичними рекомендаціями з цього питання;

– про всі обставини, пов'язані з убивством, доповісти старшому слідчо-оперативній групі (слідчому), а потім скласти письмовий рапорт на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

9.2. Тактика дій працівника міліції, якщо особі спричинено тілесні ушкодження

Отримавши повідомлення про нанесення тілесних ушкоджень, необхідно:

– опитати заявника (коли, де, ким нанесено тілесне ушкодження, прикмети злочинця, мотиви злочину, якою зброєю нанесено це ушкодження, кількість потерпілих і характер нанесених їм тілесних ушкоджень, зник чи знаходиться на місці події злочинець і т. ін., а також дані про самого заявника), отримані відомості повідомити черговому по органу внутрішніх справ;

– якщо заявником є сам потерпілий, одночасно вжити заходів щодо надання йому невідкладної медичної допомоги. За наявності незначних тілесних ушкоджень ввічливо з'ясувати у потерпілого, чи не потрібна йому медична допомога;

– прибути на місце скоєння злочину і діяти згідно з рекомендаціями щодо першочергових дій на місці події;

– про всі обставини нанесення тілесних ушкоджень доповісти старшому слідчо-оперативної групи (слідчому), а потім скласти письмовий рапорт на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

9.3. Тактика дій працівника міліції у випадку вчинення злочинцем грабежу чи розбою

Необхідно пам'ятати, що злочинці під час скоєння розбійного нападу або грабежу діють з розрахунком на раптовість і можливість швидкого зникнення з місця злочину. Нерідко такі злочини скоюють із застосуванням зброї та інших засобів нападу. Вибір тактичних дій міліціонера залежить від об'єкта розбійного нападу або грабежу (наприклад, розбійного нападу на інкасатора, касира державної установи або магазину, банку, громадянина і т.д.), від місця скоєння злочину (на вулиці чи в приміщенні), а також від того, злочин виявлений самим міліціонером чи йому повідомили про це інші особи.

Якщо міліціонер безпосередньо виявив розбій або грабіж з метою заволодіння індивідуальним майном громадянина, а злочинець після вчинення злочинних дій намагається зникнути, він повинен:

- негайно розпочати переслідування злочинця;
- якщо потерпілому нанесено тілесні ушкодження і йому потрібна термінова медична допомога, одночасно з прийняттям рішення про переслідування організувати за допомогою громадян надання медичної допомоги потерпілому (викликати швидку медичну допомогу і т. п.);
- повідомити оперативного чергового по органу внутрішніх справ про злочин.

У тому разі, коли про розбійний напад або грабіж громадянина міліціонер дізнався від інших осіб:

- уточнити у них, де, в який час скоєно злочин, чи відомі злочинці, їх кількість, прикмети, в якому напрямку, яким чином (на транспорті, пішим порядком) вони зникли, а також інші дані, які стосуються до складу злочину і самого заявника;
- прибути на місце події;
- отримане повідомлення та дані, з'ясовані безпосередньо на місці події, доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ;
- якщо місце події потребує охорони, то організувати її згідно з рекомендаціями;
- якщо одержані на місці події відомості свідчать про можливість затримання злочинця «по гарячих слідах», негайно розпочати його переслідування.

Про усі обставини, пов'язані з затриманням злочинців, які скоїли розбійні напади та грабежі, скласти письмовий рапорт на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

9.4. Тактика дій працівника міліції при вчиненні особою хуліганських дій

При безпосередньому виявленні хуліганських проявів:

– вжити заходів щодо їх припинення і затримання осіб, які вчинили хуліганські дії, доставити останніх в орган внутрішніх справ. У разі, якщо власними силами припинити хуліганство не вдається, звернутися по допомогу до оперативного чергового органу внутрішніх справ, а також до присутніх громадян (додаток 9);

– якщо є потерпілі, то надати їм необхідну допомогу і за необхідності викликати швидко медичну допомогу;

– у разі, коли на місці події є сліди руйнування, вчинені хуліганськими, написи хуліганського змісту, знаряддя скоєння хуліганських дій (ножі, кастети, бритви і т.п.) та інші речові докази, організувати охорону місця події;

– виявити свідків (очевидців) хуліганських дій і записати їхні дані й адреси;

– про всі обставини, пов'язані з виявленням і припиненням хуліганських дій, доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

При безпосередньому виявленні групових хуліганських дій:

– негайно доповісти черговому по органу внутрішніх справ, запросити у нього допомогу для їх припинення. Звернутися по допомогу до дружинників, громадян;

– вимагати від осіб, що вчинили групові хуліганські дії, їх припинення, роз'яснити хуліганам неправомірність їх протиправних дій, не допускаючи при цьому зайвої метушні, непотрібних викриків та свистків і тим більше дій, що можуть викликати загострення ситуації;

– якщо групове хуліганство загрожує переростанням у масові безпорядки (наприклад, хулігани починають ламати огорожу, бити вітрини з використанням дощок та інших предметів або коли кількість учасників збільшується і вони починають бити громадян, а особисте втручання міліціонера з метою припинення хуліганства не дало результату), то до приїзду оперативної групи чи інших сил підкріплення виявити організаторів або найбільш активних співучасників групового хуліганства, запам'ятати

їх прикмети, намагатися з'ясувати їхні прізвища й адреси, а також не допустити подальшого зростання кількості учасників протиправних дій, організувати допомогу потерпілим (додаток 2, 3);

– із прибуттям на місце слідчо-оперативної групи та інших сил міліції доповісти старшому начальнику про обстановку на місці події (про характер інциденту, на якому ґрунті він виник, хто в ньому брав участь та кількість учасників, ставлення громадян до інциденту, кількість потерпілих і т.д.), після чого діяти за його вказівкою.

Про обставини події доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

9.5. Дії працівника міліції при отриманні інформації про небезпеку скоєння терористичного акту

При отриманні інформації про наміри осіб скоїти терористичний акт працівник міліції негайно інформує про це чергову частину міськрайлінвідділу внутрішніх справ та діє відповідно дотриманих вказівок.

За відсутності часу на підготовчі дії, з метою попередження терористичного акту, що може призвести до людських втрат, працівник міліції, дотримуючись заходів особистої безпеки, вживає заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у підготовці та скоєнні злочину.

У разі відсутності можливості застосування силового впливу на особу, яка погрожує скоєнням терористичного акту, вживає заходів щодо встановлення психологічного, словесного контакту з особою з метою вивчення її подальших намірів та відволікання на деякий час від здійснення терористичного акту («виграє час») до прибуття міліції.

Питання для самопідготовки

1. Яку тактику дій слід обрати працівникові ПСМ при повідомленні про тяжкі тілесні ушкодження?
2. При повідомленні про вбивство яка має бути послідовність питань при опитуванні заявника?
3. Від чого залежить вибір тактичних дій міліціонера при повідомленні про розбій чи грабїж?
4. При отриманні інформації про наміри осіб скоїти терористичний акт що в першу чергу має зробити працівник міліції?

Розділ 10

ДІЇ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

10.1. Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення пожежі (загоряння)

Виявивши пожежу (загоряння), необхідно:

а) викликати пожежну команду і доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ;

б) за наявності постраждалих вжити заходів щодо надання їм невідкладної медичної допомоги;

в) залучити громадян до гасіння пожежі наявними засобами, особисто брати участь у гасінні пожежі;

г) організувати охорону майна, яке виноситься з об'єкту, що зайнявся, а також із об'єктів, які перебувають під загрозою пожежі;

д) по прибутті пожежної команди безпосередньо сприяти пожежній команді у ліквідації пожежі, евакуації постраждалих і майна, забезпеченні збереження пожежних рукавів для подання води, у припиненні спроб сторонніх осіб, які не залучені до гасіння пожежі, проникнути в приміщення, що зайнялося, з'ясуванні причин і виявленні винних у виникненні пожежі;

е) припиняти паніку та порушення громадського порядку на місці пожежі;

є) якщо є підстави підозрювати, що мало місце підпалювання, організувати охорону слідів злочину та інших речових доказів, ужити заходів щодо розшуку і затримання злочинця. Отримані дані доповісти начальнику пожежної команди і черговому по органу внутрішніх справ;

ж) про подію і вжиті заходи скласти письмовий рапорт на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

10.2. Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення вибухових, радіоактивних, хімічних та інших небезпечних для населення речовин (предметів)

***При виявленні (отриманні повідомлення про виявлення)
вибухових, радіоактивних, хімічних та інших небезпечних для на-
селення речовин (предметів):***

а) негайно доповісти про це оперативному черговому по органу внутрішніх справ, повідомити спеціальні або аварійні служби;

б) вжити заходів щодо позначення небезпечної зони чітко видимими покажчиками, що попереджують про небезпеку;

в) організувати за допомогою громадськості оточення зони на відстані, що виключає можливість поразки людей;

г) вжити заходів щодо евакуації з небезпечної зони населення і припинення в ній руху, не допускати у зону оточення людей, транспорт, тварин;

д) охорону небезпечної зони здійснювати безперервно до прибуття спеціалістів зі знешкодження небезпечних речовин (предметів), після чого діяти за їх вказівками;

е) про подію скласти письмовий рапорт на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

10.3. Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення витоку газу

При виявленні витоку газу за запахом та іншими ознаками:

а) вжити заходів щодо оповіщення громадян, які знаходяться в зоні витоку, про небезпеку, категорично заборонити в небезпечній зоні запалювати сірники, запальнички, палити цигарки, вмикати чи вимикати електромеханізми та прилади;

б) за наявності постраждалих (отруйних газом, обпечених внаслідок вибуху газу і т. ін.), організувати надання їм невідкладної допомоги та викликати швидко медичну допомогу;

в) доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ, викликати на місце аварійну бригаду;

г) по прибуттю на місце аварійної бригади забезпечити охорону місця витоку газу. Про усунення несправності доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ, а потім письмовим рапортом на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

10.4. Тактика дій працівника міліції у випадку виявлення обриву повітряних проводів високої напруги

При виявленні обриву повітряних проводів високої напруги необхідно діяти наступним чином:

а) якщо обірваний провід під напругою знаходиться на землі, в місцях руху транспорту і пішоходів, установити шляхи його об'їзду та обходу;

б) за наявності постраждалих організувати надання їм невідкладної медичної допомоги. При цьому необхідно пам'ятати, що торкати-

ся обірваного проводу можна, лише маючи на руках і ногах спеціальним одягу взуття (гумові рукавички і чоботи), або за допомогою предметів з електроізоляційними властивостями (сухих дошок, дерев'яних палиць, гумових кийків і т. ін.);

в) доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ і викликати на місце аварійну бригаду підприємства з ремонту зовнішніх електромереж;

г) по прибуттю на місце аварійної бригади забезпечувати охорону місця обриву. Про усунення пошкодження та інші вжиті заходи доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ, а потім скласти письмовий рапорт на ім'я начальника органу внутрішніх справ.

10.5. Тактика дій працівника міліції у випадку появи на вулицях скажених тварин, небезпечних для населення

При виявленні на вулицях скажених собак, кішок та інших тварин, небезпечних для населення, необхідно:

а) вжити заходів щодо їх знешкодження або знищення;

б) за наявності громадян, постраждалих від укусів скажених тварин, негайно скерувати їх до лікувальних закладів, попередньо записавши прізвища, адреси та інші дані про них, за необхідності викликати для постраждалих швидку медичну допомогу;

в) про подію та вжиті заходи доповісти оперативному черговому по органу внутрішніх справ.

10.6. Дії працівника міліції при виявленні вибухонебезпечних предметів у зоні об'єктів, що охороняються

При виявленні вибухонебезпечних предметів працівник міліції негайно:

– доповідає черговому по органу внутрішніх справ.

До прибуття спеціальних груп органу внутрішніх справ (СБУ, МЧС):

– вживає вичерпних заходів щодо охорони місця (зони) з виявленим вибуховим пристроєм;

– огорожує небезпечну зону чітко видимими підручними засобами, що попереджують про небезпеку на відстань, що виключає можливість ураження;

– сприяє евакуації громадян із небезпечної зони, не допускає паніки.

Після прибуття оперативної групи міськрайлінівідділу органу внутрішніх справ доповідає старшому про вжиті заходи і діє за його вказівками.

10.7. Дії працівника міліції при виявленні конвертів та іншої кореспонденції, що може містити бактеріологічні отруйні речовини

При виявленні предметів (пакети, бандеролі, конверти), що можуть містити отруйні речовини, працівник міліції невідкладно доповідає про це черговому органу внутрішніх справ та діє за його вказівками.

До прибуття спеціальних груп органу внутрішніх справ працівник міліції:

- вживає вичерпних заходів щодо охорони місця з виявленим предметом та обмеження до нього доступу громадян;
- оглядає кореспонденцію та у разі її цілісності, захистивши руки (газета, поліетилен та ін.), поміщає конверт до поліетиленового пакету разом з підручними засобами захисту рук та забезпечує герметизацію пакету;
- обмежує свій контакт із сторонніми особами до проведення відповідними службами (лабораторіями) дослідження вмісту конвертів (пакетів).

Після прибуття оперативної групи міськрайлінівідділу органу внутрішніх справ працівник міліції доповідає старшому про вжиті заходи і діє за його вказівками.

10.8. Дії працівника міліції при отриманні повідомлення про загрозу вибуху або виявлення авіабомб, снарядів, мін, які не вибухнули, вибухових речовин, а також радіоактивних, хімічних та інших предметів, що становлять небезпеку для населення

До прибуття спеціальних груп органу внутрішніх справ, працівнику міліції необхідно:

- доповісти про пригоду черговому (міськрайлінівідділу);
- вжити заходів щодо оточення небезпечної зони (чітко видимими покажчиками), недопущення в неї людей і автотранспорту;
- організувати виклик до місця пригоди аварійних або спеціальних служб, сприяти евакуації і врятуванню людей;
- встановити обставини пригоди: місце, час, осіб, які мають причетність до неї, вид вибухового пристрою, характер можливих зруйнувань і ін.;

- організувати огляд місця (приміщення) з метою виявлення вибухового пристрою, діяти обережно й обачливо;
- вжити заходів до охорони виявленого вибухового пристрою;
- забезпечити евакуацію людей із небезпечної зони. Не допускати паніки, діяти розсудливо. Місця та відстань, на які необхідно відводити людей та виставляти оточення, визначаються керівником операції. Мінімальна безпечна відстань від вибухового пристрою в будівлі – 50 м, на відкритій місцевості – 100 м, для вибуху у цеглі, камені, бетоні та залізобетоні – 150 м, для вибуху боєприпасів (снарядів) калібру: 37–77 мм – 500 м; 77–105 мм – 700 м; 105–200 мм – 1000 м; 200 мм і більше – 1500 м;
- при вибуху інженерних мін: протитанкових – 150 м; протипіхотних фугасних – 100 м; протипіхотних осколкових – 200 м, протипіхотних спрямованих – 500 м;
- після прибуття оперативної групи міськрайлінійвідділу міліції доповіді старшому групи про вжиті заходи і діяти в подальшому згідно з його вказівками;
- знімається охорона та оточення тільки за командою старшого робіт по розмінуванню (керівника операції);
- до робіт із пошуку, розрядженню, знешкодженню вибухових речовин допускаються виключно особи, що володіють необхідними навиками роботи, знають правила поводження з ними та вміють працювати зі спеціальним устаткуванням, пристроями і вміють надавати долікарську медичну допомогу потерпілим від вибуху;
- виявлений вибуховий пристрій, відомий за конструкцією, принципом дії не дає права на поводження з ним як з менш небезпечним, ніж невідомий, до його повного розрядження, зруйнування або знешкодження.

У разі одержання інформації про конкретний точний час вибуху найбільш критичними є 60 хвилин: 30 хв. до часу, що припускає вибух, і 30 хв. після часу можливого вибуху. За 30 хв. зазначеного часу вибуху всі люди повинні бути евакуйовані із небезпечної зони.

10.9. Дії працівника міліції при виявленні предметів, щодо яких є підозра на радіокерований вибуховий пристрій

Насамперед необхідно:

- припинити радіообмін і вимагати цього від інших;
- у радіусі до 300 м провести візуальний огляд осіб, які, можливо, мають відношення до управління вибуховим пристроєм по радіо;
- за наявності генератора перешкод – виключити його;

- на вибуховому пристрої чи об'єкті з використанням дистанційних засобів витягти (вимкнути, відрізати) антену, а коли це неможливо, змінити її положення від початкового на 90 градусів для порушення поляризації приймальної і передавальної антен;
- замкнути антену на загальну масу, наприклад, автомобіля.

10.10. Тактика дій співробітників міліції при виконанні охоронних функцій з перевезення та супроводження цінних вантажів, грошових коштів

Наряд по охороні грошових коштів та інших цінностей, що перевозяться уповноваженими особами підприємств, установ та організацій, повинен складатися не менш ніж з двох працівників міліції. Кожен член наряду екіпірується табельною та автоматичною зброєю, бронежилетами, засобами радіозв'язку й активної оборони.

Члени наряду повинні добре знати розташування банку, чи установи, де забираються (куди привозяться) гроші, місця вірогідно можливого нападу зловмисників.

Розпорядження старшого наряду повинні виконуватись точно і беззаперечно.

Перевезення грошей та інших цінностей повинні здійснюватись на спеціально обладнаних автомобілях. Автомобіль для перевезення уповноважених осіб з грошовими та іншими цінностями (надалі касирів) повинен подаватися щонайближче до вхідних дверей установи банку.

Під час виходу касирів з установи банку або іншого приміщення наряд повинен виходити першим для вивчення обстановки та безпечного супроводження касирів до автомобілів.

До автомобіля першими заходять касири, наряд охорони слідкує за навколишньою обстановкою і заходить до автомобіля останнім.

Рух автомобіля з касирами та нарядом повинен здійснюватись без додаткових зупинок та відхилень від раніше розробленого маршруту. У разі необхідності зміни маршруту, небезпеки або затримці на маршруті через обставини, що виникли незалежно від екіпажу автомобіля, старший наряду негайно інформує про це чергового підрозділу по радіозв'язку.

У разі нападу на автомобіль або касира наряд негайно повідомляє по радіозв'язку чергового підрозділу чи територіального органу внутрішніх справ і вживає заходів до відбиття нападу.

Під час руху автомобіля або стоянки наряд веде постійне спостереження за навколишньою обстановкою, звертає увагу на автотранспорт та пішоходів, які знаходяться поблизу автомобіля, що супроводжується.

У разі поломки автомобіля наряд терміново інформує по радіостанції чергового підрозділу. Залишати автомобіль будь-кому до прибуття іншої автомашини забороняється.

Першим залишає автомобіль співробітник міліції, вивчає обстановку, після чого виходить касир. Під час супроводження касира від автомобіля до каси установи співробітник міліції рухається слідом за касиром.

Питання для самопідготовки

1. Що таке надзвичайний стан?
2. Що необхідно зробити, виявивши пожежу?
3. Яким чином позначається небезпечна зона при виявленні вибухових, радіоактивних, хімічних та інших небезпечних для населення речовин?
4. Що категорично забороняється в небезпечній зоні при витoku газу?
5. Якщо обірваний провід під напругою знаходиться на землі, в місцях руху транспорту і пішоходів, що працівнику міліції потрібно зробити в першу чергу?
6. Які подальші дії працівника ПСМ після огляду кореспонденції, яка може містити вибухонебезпечні та отруйні речовини?
7. Яка мінімальна безпечна відстань від вибухового пристрою?
8. Яка мінімальна безпечна відстань від мін?
9. При підозрі на радіокерований вибуховий пристрій на який відстані потрібно оглянути людей, які, можливо, мають відношення до управління вибуховим пристроєм по радіо?
10. Хто першим залишає автомобіль-співробітник міліції чи касир?
11. Під час супроводження касира від автомобіля до каси установи з якого боку рухається співробітник міліції?

Розділ 11

СПЕЦІАЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ОПЕРАТИВНІ ПЛАНИ, ЯКІ ПОВИННІ ЗБЕРІГАТИСЬ У ЧЕРГОВІЙ ЧАСТИНІ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Страйки, мітинги й рухи протесту стають звичним явищем нашого життя. Уряд України постійно приділяє увагу питанням суворого дотримання законності, викоринення будь-яких порушень правопорядку в країні, ліквідації злочинності, усуненню причин, які її породжують. Про це йдеться в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 липня 1993 року. Одним з найнебезпечніших замахів на громадський порядок і громадську безпеку є масові безпорядки, а також такі, що граничать з ними, групові хуліганські прояви, непокора або опір законним вимогам представників влади. Підвищена громадська небезпека масових безпорядків полягає в тому, що вони здійснюються натовпом, тобто значною кількістю людей, і супроводжуються, зазвичай, погромами, руйнуваннями, підпалами та іншими подібними діями або збройним опором органам державної влади. У таких випадках їх припинення, стабілізація суспільно-політичної обстановки та взяття її під контроль вимагає якісно інших заходів, які отримали назву «надзвичайних».

Ці обставини ставлять особовий склад органів і підрозділів МВС перед фактом необхідності підтримання високої бойової готовності, повної мобілізації всіх фізичних і моральних якостей працівників, військовослужбовців МВС. У цьому аспекті для найуспішнішого й найефективнішого вирішення завдань, які стоять перед органами внутрішніх справ, та виконання їх функцій, полегшення роботи особового складу, збереження бойового потенціалу та скорочення втрат працівників міліції доцільно застосовувати передові форми і методи боротьби з правопорушниками, використовувати досягнення науки й техніки, різну бойову та спеціальну техніку, досвід правоохоронних органів інших держав.¹

---

¹ Тактика дій у спеціальній операції «Хвиля»: навчально-практичний посібник / О.В. Павлов, О.І. Нікітенко, С.М. Курток. – Луганськ: ЛІВС, 1998. – 65 с.

11.1. Поняття, види та етапи спеціальної операції

Спеціальний комплекс заходів (операція) – це оперативні, режимні, бойові та інші заходи органів та установ внутрішніх справ, частин внутрішніх військ, узгоджені з командуванням частин та підрозділів внутрішніх військ, Збройних сил України, іншими зацікавленими міністерствами й відомствами, що здійснюються за єдиним планом та спрямовані на розшук і затримання озброєних, інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку.

Спеціальний комплекс заходів здійснюється на основі законодавства України, інших нормативних актів, які регламентують роботу правоохоронних органів.

При затриманні злочинці, з метою ухилення від відповідальності за скоєне, нерідко чинять відчайдушний опір. Тому найбільш ефективним способом ведення боротьби з озброєною злочинністю є спеціальна операція.

Помилки та упущення правоохоронців у таких складних операціях можуть призвести до тяжких наслідків.

Затримання злочинців, як правило, відбувається у таких випадках:

1. При здійсненні оперативного пошуку.

2. При реалізації матеріалів оперативних справ або виконанні вказівок, окремих доручень осіб, які забезпечують провадження кримінальних справ.

3. При проведенні спеціальних операцій.

В оперативно-розшуковій діяльності затримання злочинців розглядається як сукупність невідкладних активних примусових дій, які здійснюють оперативні працівники для знешкодження злочинців і їх доставки в ОВС. Необхідність у проведенні таких заходів здебільшого виникає:

– коли скоєно тяжкий злочин і є підстави передбачати, що підозрювані при затриманні чинитимуть опір;

– під час розшуку злочинців, які переховуються від слідства та суду, втекли з місць позбавлення волі, ІТТ, з-під конвою;

– при отриманні достовірних відомостей про підготовку злочинів, якщо попередити його іншим шляхом неможливо;

– у разі одноособового або групового озброєного дезертирства з військової частини;

– при озброєному нападі на працівників міліції, особливо важливі об'єкти, на громадян;

– у тих випадках, коли особи злочинців невідомі, але працівники міліції мають відомості про час, місце їх появи або скоєння ними злочину.

Затримання як сукупність активних, наступальних дій щодо знешкодження злочинців включає в себе:

– заходи оперативно-розшукового, розвідувально-пошукового характеру (виявлення кількості затриманих, їх озброєності, намірів, настрою і т. ін.);

– заходи, дії щодо затриманих (інтелектуальні або фізичні);

– **бойові дії (застосування зброї, оперативно-спеціальної техніки тощо).**

Оперативно-розшукові заходи полягають у встановленні осіб злочинців, їх намірів і місцезнаходження. Режимні заходи передбачають блокування та ізоляцію району операції, евакуацію громадян, які можуть потрапити під обстріл злочинців. Їх проводять, щоб створити необхідні умови для затримання злочинців і недопущення їх виходу або виїзду з цієї території. Бойові дії спрямовуються на затримання злочинців або їх знешкодження.

Способи затримання злочинців і їх доставку в ОВС можна систематизувати залежно від:

– приводу – відкритий чи легендований;

– маскування факту від оточуючих громадян – гласний чи негласний;

– виконавців, які беруть участь у затриманні;

– типу: оперативно-розшукові, військові або змішані;

– ступеня озброєності затриманих – неозброєні чи озброєні злочинці;

– способу доставки в ОВС – із супроводом пішки чи автотранспортом.

Невідкладність затримання або знешкодження злочинця диктується ситуацією, коли є підстави вважати, що:

– у злочинців є зброя, вибухові або отруйні речовини, інші предмети, які становлять небезпеку для співробітників ОВС і оточуючих громадян;

– дії злочинців небезпечні для життя і здоров'я громадян, а не своєчасне затримання може призвести до тяжких наслідків;

– злочинці можуть знищити матеріальні цінності і речові докази;

– злочинці виявляють агресивність, наміри до втечі, хуліганство тощо.

У випадку, коли затримання проводять окремі співробітники оперативних апаратів або затримання здійснюється групою, створеною для вирішення окремих оперативно-розшукових завдань, рішення про необхідність проведення затримання приймає старший групи, виходячи з аналізу ситуації, що склалася.

Техніка і тактика проведення спеціальних операцій при затриманні злочинців залежить від конкретних кримінальних ситуацій. Залежно від виду злочинної діяльності ці операції можна умовно поділити на такі категорії:

- за кримінальною активністю;
- за місцезнаходженням злочинців;
- за рівнем ризику.

Кримінальна активність

Враховуючи те, що злочинність набула професійних форм і якостей, планування операції щодо припинення протиправної злочинної діяльності доцільно згрупувати за специфічними питаннями кримінальної активності, кожна з яких має власну характеристику та становить небезпеку для оточуючих:

- *вбивство*: серійний вбивця, вбивця на замовлення, підозрюваний у вбивстві;
- *викрадення людей*: вимагання, шантаж, залякування;
- *наркотики*: імпорт, експорт, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, збут, вирощування, вживання;
- *зброя*: розкрадання, експорт, імпорт, зберігання, придбання, виготовлення, продаж;
- *корисливі злочини*: порнографія, шахрайство, спекуляція, комерційні хабарі;
- *організована злочинність*: рекет, незаконне вивезення людей, азартні ігри, проституція, фіктивне підприємництво;
- *групова діяльність*: розповсюдження наркотиків, хуліганство;
- *крадіжка*: викрадення транспортних засобів, грабіж, розбій, переховування викраденого.

Місцезнаходження злочинців

Підозрювані у скоєнні злочину можуть перебувати як у житлових будинках, готелях, сховищах, так і у транспорті та в інших місцях.

Кожне місцезнаходження злочинця вимагає спеціальної тактики проведення затримання.

Найбільш імовірні місцезнаходження злочинців такі:

- квартири;
- будинки для однієї сім'ї;
- готелі та гуртожитки;
- комерційні офіси та склади магазинів;
- легкові автомобілі, вантажівки, фургони;

- великі магазини, промислові підприємства;
- сільські ферми;
- відкрита місцевість, ліси, городи;
- громадські місця, вулиці міста, вокзали, порти;
- підвали, льохи, горища;
- прикордонні розташування;
- пароплави, літаки.

Підстави і порядок проведення операцій визначені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. та Постановою про заходи органів, підрозділів внутрішніх справ, частин внутрішніх військ МВС України щодо розшуку і затримання озброєних та інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку», затверджену наказом МВС України від 24.04.1998 р. № 230 ДСК.

Визначаючи юридичний статус спеціальної операції при затриманні небезпечного злочинця, слід підкреслити і її процесуальну основу. Затримання відбувається в межах дій, передбачених ст. 106 КПК України. З їх допомогою здійснюється вибір відповідних сил і засобів для розшуку і захоплення небезпечного злочинця, забезпечення безпеки як учасників операції, так і громадян, отримання необхідних доказів. Таку правову природу операції щодо затримання небезпечних злочинців, комбінації, що застосовується під час її проведення, слід визначити як оперативно-тактичну, оскільки її зміст становить слідчу дію – затримання – і передбачає заходи непроцесуального характеру, метою яких є досягнення ефективності кінцевого результату – захоплення небезпечної особи або її знешкодження.

При проведенні операцій щодо затримання злочинців необхідно враховувати такі основні чинники:

- громадську небезпеку і озброєність осіб, які підлягають затриманню;
- сили і засоби ОВС, які будуть задіяні;
- характер і достовірність відомостей про місце переховування злочинців;
- характер місцевості, де планується проведення операції;
- характер місцевого населення, національні традиції, їх ставлення до заходів, що будуть проводитись;
- пору року та час доби;
- час, який є у розпорядженні працівників міліції на підготовку до затримання.

Успіх проведення операцій з затримання озброєних злочинців забезпечується дотриманням таких вимог:

– безперервне централізоване управління задіяними силами і засобами, підтримання постійної взаємодії і зв'язку між ними;
– висока оперативність, професійність і бойова готовність, вміння кваліфіковано застосовувати нові оперативно-технічні засоби та зброю;

– простота і чіткість постановки завдань;
– вичерпна оперативна інформація про осіб, які підлягають затриманню;

– забезпечення максимально можливої безпеки особового складу та громадян, які знаходяться на місці затримання;

– проведення найбільш ефективних дій, швидкість і прихованість маневру силами і засобами, раптовість і рішучість дій, вміння швидко наблизитись до злочинців і захопити їх зненацька;

– суворе дотримання законності.

Операція рахується проведеною і закінченою успішно, якщо із загальної суми здійснених заходів і дій на будь-якій стадії її виконання досягнуті поставлені завдання і мета.

Складові етапи спеціальної операції

Процес проведення спеціальних операцій при затриманні небезпечних злочинців можна поділити на такі етапи:

- тренування;
- планування операції та її підготовка;
- розвідка;
- координація, організація взаємодії;
- безпосереднє проведення операції;
- забезпечення безпеки під час проведення операції.

11.2. Заходи особистої безпеки працівників ОВС на підготовчому етапі спеціальних операцій

Загальна підготовка

На першому етапі необхідно: забезпечити орган (підрозділ) внутрішніх справ та його особовий склад належною табельною вогнепальною зброєю, засобами індивідуального захисту та активної оборони, бойовою та іншою технікою, різноманітними технічними пристроями в необхідній кількості та їх надійне зберігання, постійну підтримку в належному стані.

Доцільно мати у чергових частинах комплект таких засобів, які найчастіше використовуються:

- спецзасоби зі сльозогінними речовинами різних видів;
- спеціальні пристрої для примусової зупинки автотранспорту;
- світло-шумові засоби відволікаючої дії;
- малогабаритні підривні пристрої для відкриття приміщень;
- наручники та ремінці для зв'язування;
- технічні засоби як спеціального, так і господарсько-побутового призначення для проникнення до сховищ, вагонів, суден, утворення в них проходів (складні драбини, металеві ломи, багри тощо);
- засоби спостереження (спецдзеркала, біноклі, прилади спостереження в нічний час та ін.);
- кишенькові акумуляторні ліхтарі;
- сигнальні засоби (ракетниці з комплектом ракет різного кольору);
- комплект знаків або пов'язок з люмінофорним покриттям;
- набір медичних засобів для надання невідкладної медичної допомоги.

За необхідності комплект може бути доповнений також іншими засобами.

Практична діяльність ОВС свідчить, що *кожний член групи захоплення повинен мати:*

- армійську металеву каску;
- виріб «Сфера» з вмонтованим пристроєм для ведення переговорів;
- легкий захисний жилет;
- маску для прикриття обличчя;
- легкий та зручний одяг;
- вогнепальну та холодну зброю покращеної конструкції.

Водночас одяг членів групи блокування, враховуючи час їх тривалого перебування на місцевості, повинен відповідати погодним умовам.

Організація навчання особового складу з метою вдосконалення навичок передбачає:

- розробку спеціальної тематики з психологічної, тактичної та –
  - фізичної підготовки особового складу;
- та внесення до її планів проведення всіх видів занять.

Основними документами, що визначають відповідну підготовку, є:

- програма підготовки відповідного органу та його служб;
- методика проведення підготовки;
- журнал контролю за проведенням підготовки;
- відомості для прийняття заходів;
- наказ начальника ОВС (командира підрозділу) щодо організації навчання. Усе це вимагає:

– створення та вдосконалення навчально-матеріальної бази. Виходячи з можливостей органу (підрозділу), слід створити методичні кабінети, навчальні класи, засоби імітації оперативно-службової обстановки, стрес-факторів, навчальні майданчики для вправ, психологічні смуги, полігони спецпідготовки та ін. За наявності тренажерів та комп'ютерної техніки необхідно розробити відповідні навчальні програми, а також методики проведення спецоперацій;

– організації перегляду особовим складом навчальних фільмів із тактики затримання озброєних злочинців;

– розробки типових планів проведення спецоперацій. Виходячи з вимог наказів МВС України та враховуючи при цьому місцеві умови, необхідно передбачити систему заходів, спрямованих на запобігання втрат особового складу;

– проведення практичних оперативно-тактичних навчань з особовим складом підрозділів на місцевості та в умовах, близьких до реальних.

Організація безпосереднього проведення операції

На цьому етапі, щоб запобігти втратам особового складу, необхідно:

– оцінити обстановку та прийняти рішення щодо проведення операції;

– спланувати операцію;

– сформувати склад оперативних груп, проконтролювати забезпечення їх зброєю, засобами індивідуального захисту, активної оборони, сезонним одягом, спецтехнікою, засобами зв'язку та транспортом;

– провести інструктаж;

– зосередити сили та засоби в районі проведення операції, вивести наряди на вихідні позиції.

Цей перелік дій є взірцевим. Кількість заходів та їх види залежать від конкретних умов кожного окремого випадку.

В умовах навчального затримання озброєних злочинців враховуються лише ті елементи, реалізація котрих у цих умовах можлива. Але питання щодо запобігання втратам особового складу не повинні залишатися поза увагою.

Втрати (загибель, поранення, травмування, втрата свідомості, захворювання) можуть виникати не лише як наслідок дій злочинців, а також у разі необачності, неузгодженості та невдало спланованих дій працівників ОВС – учасників операції.

Керівником операції із затримання озброєних злочинців призначається найбільш досвідчений працівник. Він несе повну відповідальність за організацію, хід та результати операції. Йому підпорядковується весь особовий склад, залучений до виконання операції.

Отримавши наказ старшого начальника на проведення операції, її керівник, оцінивши обстановку, звертає увагу на обставини, які сприятимуть швидкому і безпечному затриманню злочинців.

На цьому етапі у нагоді може стати інформація, що надходить від підрозділів кримінального пошуку. Зв'язок із відповідними підрозділами повинен підтримуватися постійно, протягом усієї операції.

Уміле використання отриманих даних у ряді випадків дає змогу уникнути озброєного опору, схилити злочинців до добровільної здачі.

Вибір часу затримання має особливо важливе значення і тому вимагає від керівника операції ретельного аналізу дій.

Приймаючи рішення щодо проведення операції, керівник повинен підготувати відповідні сили та засоби.

Завдання викладається в наказі, де має бути зазначено:

- задум і варіанти проведення операції;
- відомості про злочинців;
- характеристика місця проведення операції;
- склад груп захоплення, блокування, прикриття та інших;
- матеріально-технічне та медичне забезпечення;
- час готовності до виконання службових задач;
- засіб оточення, блокування місця затримання;
- порядок прибуття груп захоплення із зазначенням маршруту їх руху, місць висадки та розташування транспортних засобів;
- взаємодія бойових порядків із силами, які надаються;
- порядок підтримання зв'язку, строки подання інформації, сигнали та умовні знаки;
- місце розташування командного пункту, резерву, медпункту, фільтруючого пункту (за умов їх створення).

Наказ щодо проведення операції оголошується особовому складу безпосередньо перед виїздом до місця її проведення.

До формування групи захоплення треба підходити найуважніше, оскільки існує ризик втрат особового складу. Формується вона з фізично розвинутих, сміливих та добре підготовлених працівників.

Чисельність однієї групи може включати до семи чоловік. Орієнтуючись на максимально можливу кількість злочинців, розрахунок здійснюється таким чином, щоб у затриманні одного озброєного злочинця брало участь три-п'ять працівників міліції.

Важливе значення у захисті життя та здоров'я учасників операції надається групам прикриття, які використовують для цього вогонь, дим, ефекти шуму та інші засоби, не допускають прориву злочинців із району блокування, беруть на себе евакуацію поранених та загиблих працівників, громадян та злочинців. Кількість груп прикриття повинна

дорівнювати кількості груп захоплення. Чисельність групи складає п'ять-дев'ять чоловік, в їх числі має бути два-три снайпери.

Важливим на другому етапі організації проведення операції є *інструктаж особового складу*.

На проведення інструктажу, включаючи видачу зброї та технічних засобів, повинно бути відведено не більше 15 хв.

Доцільно звернути увагу лише на найбільш важливі питання: дані про злочинців та оперативну обстановку, загальний задум операції, план архітектурної забудови та особливості місцевості, умови та порядок застосування вогнепальної зброї, бойової техніки, спецзасобів, дотримання законності, заходи безпеки особового складу та населення.

При навчальному затриманні детальніший інструктаж в обсязі, необхідному для виконання завдання, проводять керівники груп на місці проведення операції: дають завдання групам (нарядам), окремим учасникам, повідомляють відомості про злочинців, місце їх схову тощо. Якщо є вільний час до початку операції, то особовий склад груп захоплення інструктує ще й її керівник.

На місці проведення операції керівник повинен перевірити, чи всі вірно зрозуміли завдання. Особливо детально треба обговорити питання, що стосуються заходів особистої безпеки, застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів.

Гарантію безпеки в таких випадках складають:

- 1) напрям ведення вогню, визначений заздалегідь;
- 2) розміщення працівників у відносно захищених місцях;
- 3) суворе дотримання порядку дій.

Кожний працівник, який застосовує вогнепальну зброю, зобов'язаний суворо дотримуватися правил безпеки, вести вогонь по видимих цілях та таких, що знаходяться на близькій відстані, лише тоді, коли на лінії вогню немає інших працівників або сторонніх осіб.

З метою збереження життя людей при затриманні злочинців слід активно використовувати службових собак. Під час затримання особливо небезпечних озброєних злочинців слід використовувати добре натренованих собак, які не бояться пострілів і мають добру хватку. Щоб не втратити собаку, не слід пускати її на затримання злочинця, якщо останній знаходиться у сховищі та відстрілюється. У такому випадку необхідно відволікати вогонь в інший бік, а собаку пускати з тилу чи флангу або дочекатися, коли злочинець послабить пильність.

Одним із факторів, що суттєво впливає на результати операції, є *добре організоване прибуття до місць проведення операції*. Доставля-

ючи особовий склад на автотранспорті, треба суворо дотримуватися правил перевезення людей, щоб запобігти нещасним випадкам.

За необхідності на транспортних засобах встановлюється додаткове обладнання: ґрати на вікна, нарощуються борти кузовів тощо.

Треба обирати шляхи з малою інтенсивністю руху та ті, які не можуть контролюватися злочинцями зі сховищ; взимку, під час відлиги чи дощу, за можливістю уникати ґрунтових шляхів (лісових, польових), які можуть бути непрохідними для автотранспорту.

Перед виїздом на місце проведення операції керівник розподіляє сили та засоби відповідно до кількості та місткості транспорту, встановлює порядок та спосіб вивантаження після прибуття на місце, вживає заходів щодо забезпечення конспірації виїзду. Особливої обережності треба дотримуватися безпосередньо на місці операції: користуватися звуковими або світловими сигналами; вночі на транспортних засобах пересуватися без світла або з затемненими фарами.

Автотранспорт треба залишати у відповідному сховищі (в лісі, яру, будівлі). Якщо затримання здійснюється вночі, автотранспорт може використовуватися для освітлення місцевості.

При наближенні до місця, де переховуються злочинці, слід дотримуватися обережності, повної тиші. За можливістю треба уникати відкритої місцевості, шляхів, просік тощо.

Розподіл груп бойового порядку, оточення місцезнаходження злочинців, зайняття позицій здійснюється в момент наближення до сховища на відстань, що дає можливість швидко та непомітно виконати маневрування.

Якщо є час та умови, керівник операції повинен *провести разом зі старшими груп рекогносцировку місцевості.*

Перевірка наявності злочинців в оточеному місці проводиться обережно – переважно шляхом спостереження, підслуховування, застосування різних комбінацій (використання радіопередавачів і чутливих радіоприймачів, радіо- і мобільних телефонів, перевірки приміщення працівником, який виступає в ролі двірника, електрика тощо).

Затримання небезпечних озброєних злочинців, що знаходяться у сховищі, незалежно від умов, у яких воно здійснюється, повинно починатися з блокування.

Мета блокування – ізоляція певного району, забезпечення вдалого ведення пошуку або затримання злочинців. При цьому також необхідно дотримуватися правил, що запобігають втратам особового складу.

При блокуванні озброєних злочинців у вагоні, на судні їх необхідно вивести у безпечне місце, за межі станції, порту.

Щільність блокування залежить від умов місцевості та оперативного значення ділянок, що оточуються.

При розрахунку сил для оточення місцевості керуються такими критеріями: наряд із 2–3 працівників може перекрити рубіж на відстані 75 м – на закритій та до 150 м – на відкритій місцевості.

Єдиних критеріїв розрахунку сил та засобів, необхідних для блокування в умовах житлового масиву, не існує – у кожному конкретному випадку цей розрахунок робить керівник операції.

Групи блокування не слід розміщувати поблизу сховища злочинців, оскільки це створює небезпеку обстрілу своїх працівників. Відстані між групами повинні дозволяти учасникам проведення операції підтримувати зв'язок і в разі необхідності надавати один одному допомогу.

Позиції груп блокування треба ретельно маскувати. Не дозволяється самотійно залишати або змінювати місце (якщо цього не вимагають обставини) і будь-яким чином виказувати свою присутність.

При блокуванні місця проведення операції в умовах міста групи блокування повинні забезпечити охорону всіх виходів з об'єкта, де знаходяться злочинці, особливо під'їзди, переходи між будинками, дахи. Бажано на позиції ставити двох працівників, оскільки міські забудови обмежують огляд, зв'язок та надання допомоги.

Осіб, які виходять із району блокування, треба перевіряти на предмет наявності у них зброї та для встановлення особи. Якщо злочинці роблять спробу втекти або намагаються напасти на працівників міліції, застосовується зброя. При цьому працівники, які знаходяться на інших позиціях, не повинні вступати у перестрілку, оскільки можуть влучити у своїх товаришів.

Затримання озброєних злочинців краще проводити вдень. Якщо це не вдається, особовий склад слід забезпечити приладами нічного бачення, люмінесцентними розпізнавальними значками, пов'язками; обумовлюється також пароль.

Учасники проведення операції, перебуваючи на постах, повинні обов'язково виконувати правила, які гарантують як особисту безпеку, так і дотримання законності в ході операції:

– не вести вогонь по лінії, на котрій знаходяться працівники групи блокування (оточення). Ширина цієї лінії дорівнює 16 м. тобто 8 м попереду і 8 м позаду цілі;

– забороняється стріляти по невиразній цілі, у напрямку будь-якого звуку (шарудіння, шуму), а також у напрямку наряду, що переслідує злочинців;

– стріляти (у випадках, коли застосування зброї правомірне) потрібно лише у добре видиму ціль;

– забороняється стріляти у злочинця, який знаходиться у секторі обстрілу іншого працівника;

– забороняється без дозволу керівника операції залишати пост до сигналу закінчення операції, за винятком випадків, коли треба вжити заходів щодо затримання злочинця.

Виконання вказаних правил забезпечується правильним розставленням та інструктажем працівників.

Перед зайняттям позицій керівники груп повинні вишикувати особовий склад, установити кожному номер поста, провести загальний інструктаж усіх працівників, а при виконанні особливих обов'язків (наприклад, снайпера) – додатковий. На пости працівники розставляються керівниками (старшими) груп відповідно до своїх номерів. Вони вказують фронт, фланги та тил для кожного поста, сектор обстрілу. Працівник, який зайняв пост, повинен знати розташування ближніх постів та їх сектори обстрілу.

Зайнявши пост, учасник операції повинен ще раз зорієнтуватися на місцевості, поділити її на сектори обстрілу та огляду, визначити найбільш вразливі з точки зору можливості прориву злочинцями місця та напрямки.

За сигналом про початок операції необхідно привести зброю та спецзасоби у повну бойову готовність.

Співробітникам ОВС, залученим до участі в спеціальних заходах, забороняється¹:

– залишати розташування поста, стрій підрозділу, кудись відлучатися без дозволу безпосереднього командира; розпочинати розмови зі сторонніми особами без службової необхідності;

– розпочинати неслужбовий діалог з особами, що оглядаються, власниками автотранспорту, що оглядаються, особами, що знаходяться в оглядовому приміщенні, дозволяти їм робити будь-які дії без команди;

– приймати від будь-кого і передавати будь-кому будь-які предмети;

– знімати спорядження без команди командира підрозділу;

– залишати зброю і боєприпаси без догляду чи передавати будь-кому, включаючи осіб, яким підпорядкований;

– досилати без необхідності патрон у патронник;

---

¹ Аналітична довідка щодо травматизму, загибелі особового складу ОВС України при виконанні службових обов'язків: вказівка МВС України № 6190/Ан від 14.06.2002 року – С. 70–72.

– тримати палець на спусковому гачку зброї, поставленої «на бойовий звід», при знятому запобіжнику (палець повинен лежати на спусковій скобі);

– заступати на службу з чужою зброєю;

– нести службу з несправною зброєю або спорядженою несправними набоями;

– за несприятливих зовнішніх умов під час несення служби за-
тискати ствол зброї ганчірками, дрантям та іншими предметами для недопущення його забруднення;

– розбирати зброю для чищення або з якоїсь іншої причини під час несення служби;

– відкривати вогонь по неідентифікованих цілях;

– вести вогонь за наявності в секторі обстрілу груп людей, транспортних засобів, що рухаються, ємкостей з вогнебезпечними, вибуховими або отруйними речовинами.

Крім того, **забороняється:**

1. *При перевірці на дорогах і огляді транспортних засобів:*

– підходити до зупиненого автомобіля ззаду або спереду за напрямком його руху;

– при освітленні автомобіля фарами службового автотранспорту ставати в смузі світла між своїм і зупиненим транспортним засобом;

– блокувати собою директрису стрільби того, хто страхує.

2. *При перевірці документів на вулиці та особистому огляді підозрілих осіб:*

– приступати до огляду доти, доки положення для того, хто проводить огляд, не буде повністю безпечним, тобто доки той, кого оглядають, не займе положення, яке повністю унеможливило раптовий напад із його боку; переносити руку через плече того, кого оглядають;

– засовувати руку в кишеню того, кого оглядають, якщо на нього не надягнуті наручники;

– пропускати руку біля пахви того, кого оглядають, далі, ніж до середини і грудей;

– робити промацування обома руками;

– опускати голову вниз під час проведення огляду.

3. *При огляді будівель у населеному пункті сільського типу, будівлі, що самотійно стоїть у лісистій місцевості (хутора, будиночка лісника):*

– просуватися до об'єкта ділянками, що проглядаються з вікон і дверей;

– торкатися будь-яких предметів або речей у приміщенні, що оглядається, на вулиці та у дворі;

– самотійно відкривати двері, люки, пересувати меблі та змінювати місцезнаходження будь-яких речей;

– приймати від господарів будь-які речі під будь-якими приводами;
– виконувати прохання господарів типу: «Сідайте тут, будь ласка», «Пригощайтесь», «Допоможіть...» тощо.

4. *При штурмі будівлі, в якій знаходиться озброєний злочинець:*

– проводити штурм, не вивчивши плану розташування приміщень у будівлі, не маючи даних про точне місцезнаходження злочинця, його озброєння, наявність і місцезнаходження заручників, відомостей про зовнішній вигляд злочинця і заручників, що дозволить їх розрізнити в момент штурму;

– за наявності реальної загрози життю та здоров'ю сторонніх людей;

– використовувати в багатопверхових будинках ліфти для просування до місцезнаходження злочинця.

5. *При пошуку, прочісуванні в лісі, на пересічній місцевості:*

– вести вогонь на шум і по цілях, які нечітко видно;

– долати перешкоду всім разом («скупчуватися» перед перешкодою);

– при русі наступати на стовбури звалених дерев, кущі.

6. *При проведенні пошуку в лісі вночі:*

– палити, користуватися освітлювальними приладами (ліхтарями), розмовляти, відправляти природні потреби, залишати стрій підрозділу без дозволу командира (старшого групи);

– вести вогонь на шум і по цілях, які нечітко видно;

– рухатися при втраті візуального зв'язку з партнерами.

7. *При проведенні спеціальної операції з припинення масових заворушень* використовувати несправні засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) і засоби активної оборони (ЗАО).

11.3. Поняття та види оперативних планів

1. Оперативний план «**Сирена**» передбачає погоджені дії особового складу органів, підрозділів внутрішніх справ, навчальних закладів МВС України з метою своєчасного блокування місць можливої появи злочинців, оперативного пошуку і затримання озброєних та інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку, що здійснили втечу з-під варти, конвою, караулу, чи напад на інкасаторів, каси, банки, поштові відділення або інші важливі об'єкти. План регламентований Наказом МВС України № 230/дск від 24.04.1998, та *узгоджується з управлінням карного розшуку (УКР)*.

2. Оперативний план «**Грім**» вводиться в дію для проведення комплексу режимних заходів та бойових дій з метою затримання або знешкодження озброєних злочинців, коли встановлено їх місцезнаходження.

Підставами для проведення невідкладних спеціальних заходів є достовірні повідомлення про втечу обвинувачених, підсудних, засуджених з-під варти, від конвою, караулу, а також знаходження чи очікувана поява на території, об'єкті, в зоні обслуговування, на транспорті озброєного злочинця. План регламентований Наказом МВС України № 230/дск від 24.04.1998 та узгоджується з управлінням карного розшуку (УКР).

3. Оперативний план «**Хвиля**» – це план спільних заходів ОВС, частин внутрішніх військ, навчальних закладів МВС України, СБУ і прокуратури щодо запобігання і припинення групових порушень громадського порядку та масових заворушень, регламентований Наказом МВС України № 1345 від 11.11.2003 р. «Про затвердження Настанови щодо дій органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень». План узгоджується з управлінням охорони громадського порядку (УОГП) (Додаток 11).

4. Оперативний план «**Перехват**» призначений для забезпечення високої ефективності дій органів внутрішніх справ щодо встановлення і розшуку автомобілів, а також осіб, що скоїли ДТП, незаконно заволоділи транспортними засобами. План регламентований Наказом МВС України № 1019/дск від 10.10.2006 р. та узгоджується з УДАІ.

5. План оборони й охорони адмінбудинку «**Фортеця**» – це план заходів з підготовки дій у надзвичайних ситуаціях щодо забезпечення охорони службових приміщень ОВС.

Організаційною основою розроблення плану проведення попереджувально-профілактичних заходів безпосередньої охорони приміщень і співробітників від нападу є Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990, план заходів МВС України № 411с/Гд від 30.12.1989, накази МВС України № 08-1997 і № 485-1992. План узгоджується з УОГП.

6. Оперативний план «**Заручник**» призначається для організації дій при отриманні сигналів про захоплення злочинцями заручники, або висунення ними вимог, спрямованих на задоволення своїх злочинних намірів (незаконну передачу грошей, особистого, державного, громадського майна та ін.). Цей план є комплексом обґрунтованих законними і підзаконними актами, скоординованих гласних і негласних розшукових заходів, що здійснюються силами ОВС, СБУ, військовими частинами для встановлення осіб злочинців, які захопили заручників, висунули ультимативні вимоги щодо передачі їм грошових сум, речей, майна чи транспортних засобів, а також скрите чи зашифроване блокування об'єкта з метою недопущення відходу злочинців, їх затримання, визволення заручників, забезпечення особистої безпеки заявників,

членів їх сімей і близьких. План розроблений на основі типового плану організації і тактики проведення операції «Заручник» ГУБОЗ МВС України № 9/8-1152 с від 23.10.1995, № 431Т/Бч від 12.10.1995 та узгоджується з УБОЗ.

7. Оперативний план «**Бумеранг**» вводиться в дію при отриманні інформації про вчинення (загрозу вчинення) діяння з ознаками терористичного акту. Він узгоджується УСБУ, УБОЗ, затверджується ГУМВСУ.

8. План комплексного використання сил та засобів міліції «**Єдина дислокація**» (ЄД) – це узгоджена розстановка сил та засобів патрульної служби міліції, державної служби охорони (ДСО), дорожньо-патрульної служби державної автоінспекції (ДПС ДАІ), інших сил міліції і громадськості, а також військовослужбовців внутрішніх військ (ВВ) за єдиним комплексним планом з метою ефективного їх використання в охороні громадського порядку, об'єктів народного господарства, забезпеченні безпеки дорожнього руху на території населеного пункту, району. План регламентований Наказом МВС України № 404-1994, та узгоджується з УОГП, затверджується ГУМВСУ.

9. План пошукових заходів «**Спіраль**» – порядок заходів, спрямованих на розшук злочинця (злочинців), починаючи від місця вчинення злочину, з поступовим розширенням кола пошуку (за принципом спіралі, що розкручується) та одночасним перекриттям території навколо зазначеного місця і можливих шляхів відходу злочинця. Основними силами, які здійснюють розшук злочинців, є патрульно-постові наряди всіх служб і підрозділів, задіяних в охороні громадського порядку в системі єдиної дислокації на території населеного пункту (ПС, ДПС ДАІ, ДСО, ВВ) та слідчо-оперативні групи. Обов'язково застосовується службово-розшуковий собака. План регламентований Наказом МВС України № 505 від 30.09.2008 р.

Масові заворушення – це дії натовпу людей, що супроводжуються вчиненням насильства, погромів, підпалів, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади та інші дії руйнівного характеру із застосуванням зброї або інших предметів, які використовуються як зброя.

Для ліквідації масових заворушень і розсіювання агресивно налаштованого натовпу на озброєнні органів та підрозділів внутрішніх справ, внутрішніх військ МВС України безпосередньо знаходяться *1 водометний спеціальний автомобіль «Гідроміль»*, гранати сльозогінної та дратівної дії «*Терен-6*», світлозвукові гранати «*Терен-7*», «*Терен-7М*» і «*Терен-7Е*», а також пристрій для відстрілу гумових та металевих снарядів «*Форт-12Р*» з патроном «*Терен-3п*» до нього.

Водометні спеціальні автомобілі застосовуються під час проведення спеціальних операцій для розсіювання учасників масових заворушень при температурі атмосферного повітря не нижче 0 градусів за Цельсієм.

Світлозвукові пристрої «Терен-7», «Терен-7М» і «Терен-7Е» призначені для впливу на правопорушників яскравим спалахом і сильним звуком, а пристрій **«Терен-6»**, окрім світлозвукового ефекту містить у своєму складі іритант – препарат сльозогінної та дратівної дії, який тимчасово знижує психовольову активність людини.

Крім спеціальних засобів, для припинення групових порушень громадського порядку та створення перешкод групам агресивно налаштованих осіб використовуються **«важкі» турнікети** європейського зразка. Їх стримуюча ефективність під час використання підвищується шляхом скріплення тросами.

Відповідно до вимог Наказу МВС України №1345 від 11.11.2003 р. «Про затвердження Настанови щодо дій органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень» (План **«Хвиля»**), **рішення про застосування силових методів**, передбачених законодавством України, приймає Міністр внутрішніх справ України та погоджує з Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, Генеральним Прокурором України. Начальники ГУМВС, УМВС України погоджують рішення з головами місцевих органів виконавчої влади, обласними прокурорами та Міністром внутрішніх справ України.

Рішення щодо застосування силових дій оформляється наказом (розпорядженням), у якому зазначаються:

- короткі висновки з оцінки обстановки;
- місце, час і мета проведення заходів;
- сили і засоби, що залучаються;
- вихідні позиції, напрями (рубежі) дій, завдання групам оперативного шиккування і їх керівникам (на схемі проведення операції що додається);
- відповідальні особи та їх завдання з всебічного забезпечення операції;
- порядок взаємодії;
- порядок застосування спеціальних засобів, зброї, бойової техніки;
- місце розташування пункту управління, час і порядок доповідей про хід виконання завдань;
- дії особового складу по закінченню спеціальної операції.

11.4. Заходи особистої безпеки на етапі безпосереднього проведення спеціальної операції

11.4.1. Заходи щодо запобігання втратам особового складу під час проведення операції із затримання озброєних злочинців. *Ведення переговорів*

Одним із основних заходів запобігання втратам особового складу, коли район дій блокований, злочинці оточені і не чинять активний опір, а жодної можливості прихованого зближення та несподіваного захоплення практично немає, є *спроба схилити злочинців припинити опір і добровільно здатися*.

Для цього рекомендується, передусім використовуючи засоби посилення мови (радіо чи мобільний телефон), передати текст офіційної пропозиції про здачу. Наприклад: «Увага! Увага! Ви оточені. Опір даремний. Пропонуємо кинути зброю і здатися, виходити по одному з піднятими руками». Звертатися треба три-чотири рази і в кожному випадку бажано рідною мовою осіб, до яких звертаються.

Відповідні переговори розглядаються як засіб переконання і тактичний прийом, котрий дає можливість отримати від самих злочинців інформацію про їх наміри, місця переховування, умови утримання заручників, а також для того, щоб виграти час до прибуття основних сил (групи захоплення).

Особлива увага приділяється відбору та підготовці особи, яка буде вести переговори. Це повинен бути добрий психолог із певними здібностями актора, вмінням переконувати, з розвинутим інтелектом і врівноваженим характером, обачливий та терплячий. За тоном і змістом розмови злочинці повинні зрозуміти, що працівники міліції займають принципову позицію. Треба уважно слухати відповіді злочинців, за словами та інтонацією визначити їх емоційний стан та наміри. Впливати необхідно не лише на розум, а й на почуття. Тут можуть допомогти рідні та друзі, яких доречно залучити до переговорів.

Злочинцям обов'язково треба пояснити, як і в якій послідовності виходити, куди складати зброю тощо. Така обачливість ніколи не завадить.

Якщо заходи з організації добровільного складання зброї результатів не дають, вживаються заходи для того, щоб примусити злочинців залишити сховище. Для цього застосовуються спеціальні засоби. Порядок і правила застосування таких засобів регламентується Законом України «Про міліцію» (ст.ст. 12,14), Статутом патрульної служби міліції (Розділ VIII), Наказом МВС України № 118–1991 р.

Застосування спецзасобів, особливо малогабаритних вибухових пристроїв, треба доручати досвідченим працівникам, що мають відпо-

відну підготовку. У кожному випадку обов'язково повинні бути передбачені заходи, спрямовані на надання негайної медичної допомоги.

Якщо після застосування спецзасобів злочинці не покинули сховища, приймається рішення щодо цільових активних дій із застосуванням вогнепальної зброї або проводяться різного роду комбінації. Враховуючи можливий опір, необхідно посилити пильність та вжити заходів щодо особистої безпеки. Доцільно використовувати службових собак.

Огляд будівель у населеному пункті сільського типу, одинокої будівлі у лісистій місцевості (хутора, будиночка лісника)

1. Висування до будівлі відбувається приховано, після попередньої візуальної розвідки місцевості, яка прилягає, у напрямках, які неможливо вистежити з вікна. У темний час доби вихід до об'єкта проводиться з боку вулиці, лісопосадки, сусідніх будівель.

2. Для запобігання передчасного викриття групи рекомендується на час висування до об'єкта вимикати радіостанції.

3. Якщо є необхідність, оглянути споруду зсередини, одна особа з пошукової групи залишається зовні для спостереження за територією, яка прилягає. Ця особа приховано розташовується поряд із входом до будівлі, використовуючи природні укриття таким чином, щоб у полі її зору були найбільш придатні шляхи підходу до об'єкта, що оглядається.

4. Постукавши у зачинені двері житлового приміщення, рекомендується стати, притиснувшись спиною до стіни з боку замка на дверях.

5. Зачинені двері нежитлового приміщення відчиняються ударом ноги у район замка (пострілом зі зброї); якщо двері відчиняються надвір, – то тільки з використанням довгої мотузки.

6. Під час огляду будівлі зсередини вхідні двері обов'язково залишають відчиненими.

7. Якщо будівля під час огляду освітлена, рекомендується уникати положень, при яких силуети співробітників будуть чітко вимальовуватися (підходити до незавішених вікон, стояти у дверях).

8. Після того як група ввійшла до будинку, в першу чергу потрібно опитати його власників і тримати будинок під контролем до кінця огляду.

9. Особливу увагу звернути на огляд горища та підвалу. Коли ви піднімаєтесь на горище, слід пам'ятати, що злочинець, який лежить на підлозі горища, побачить вашу голову раніше, ніж ви побачите його. Для попередньої перевірки горища використовуйте звичайне кишенькове дзеркальце, що закріплено на якій-небудь палиці.

10. Перед тим як увійти до кімнати, перевірте її на «чистоту». Для цього використовуйте предмети всередині кімнати, які віддзерка-

люють: дзеркала, вікна, поліровані меблі, будь-які речі, які здатні дати відображення, відблиск злочинця або його руху.

11. При огляді приміщення не рекомендується близько підходити до вікон, відчиняти їх.

12. Не рекомендується вмикати (вимикати) електроприлади, користуватися джерелами вогню (сірниками, запальничками тощо).

13. Усі двері всередині будинку, особливо ті, що ведуть до підвалу та на горище, відчиняє тільки власник під наглядом одного з бійців пошукової групи¹.

Штурм приміщення, в якому знаходиться злочинець (особа, яка підозрюється у вчиненні злочину)

1. Пересування до будівлі необхідно робити за напрямками, що не проглядаються з вікон, які контролює злочинець.

2. Маршрути просування до будівлі, за можливістю, не повинні проходити поруч з автомобілями, що стоять (особливо з дорогими іномарками). Тим паче не слід їх торкатися. Сигналізація, що раптово спрацювала, може привернути увагу злочинців, видати місцезнаходження групи та повідомити про те, що операція із затримання почалася.

3. Особливу увагу звернути на правильність входу до під'їзду будинку та рух сходами. Перед початком операції штурмова група ділиться на дві підгрупи. Перша підгрупа під прикриттям другої просувається до під'їзду, після чого забезпечує просування другої підгрупи. Друга підгрупа входить до під'їзду, проходить половину поверху та закріплюється на сходовій площадці між першим та другим поверхом. Далі забезпечує прикриття входу до під'їзду першої підгрупи, яка проходить перший поверх, закріплюється на сходовій площадці між другим та третім поверхом, забезпечує подальший рух другої підгрупи. Таким чином штурмова група здійснює просування до потрібної квартири.

4. Не рекомендується при просуванні користуватися ліфтами. Ретельно розроблену операцію можуть зірвати як несподівана технічна несправність ліфта, так і дії злочинця, спрямовані на це.

5. Не рекомендується здійснювати прикриття руху підгрупи на площадці якого-небудь поверху. Двері, які раптово відчиняються ззаду, примусять бійців інстинктивно повернутися, буквально на мить припинити прикриття своїх товаришів, чим може скористатися злочинець. Не можна не брати до уваги і те, що розвідка може помилитися з точ-

---

¹ Аналітична довідка щодо травматизму, загибелі особового складу ОВС України при виконанні службових обов'язків: вказівка МВС України № 6190/Ан від 14.06.2002 р. – С. 61–62.

ним визначенням місцезнаходження злочинця. У цьому випадку напад ззаду на співробітників, які перебувають на площадці поверху, є для злочинця реальною можливістю захоплення зброї та спроби втекти, скориставшись метушною, яка виникне.

6. При русі в приміщенні завжди використовуйте принцип «трьох очей» – огляд і зброя постійно дивляться в одну й ту саму точку, зброя направляє рухом усього тіла. Ніколи не тримайте пістолет у витягнутій руці, тому що при доланні повороту, дверей його легко вибити пальцею або ногою. Не рекомендується при пересуваннях у будівлі тримати пістолет двома руками, у «трикутнику», – у цьому випадку обмежується можливість швидкого повороту в той чи інший бік. Тримати зброю у піднятому положенні не рекомендується з двох причин: по-перше, злочинець, який раптово нападає з-за рогу, може заблокувати вашу руку раніше, ніж ви встигнете її опустити. По-друге, щоб опустити руку і навести зброю на ціль, потрібно близько 0,3 сек. Ці долі секунди в умовах швидкокопінного вогневого контакту в обмеженому просторі можуть виявитися вирішальними. Пістолет повинен триматися біля стегна притиснутим до корпусу, стрільба на короткі відстані ведеться теж від стегна. Другий варіант – пістолет тримається в опущеній руці стволом униз. При появі озброєного злочинця працівник міліції миттєво присідає з одночасним наведенням зброї на ціль і в позиції для стрільби сидячи або з коліна веде стрільбу на ураження.

7. Усі пересування всередині будівлі рекомендується здійснювати уздовж стін. На ділянці коридору, де нема дверей, треба рухатися, притулившись спиною до стіни, тримаючи пістолет біля стегна і зорієнтувавши ствол зброї у напрямку руху. Бічним зором контролюється обстановка позаду. Рух здійснюється приставними чи перехресними кроками лівим (правим) плечем уперед. З появою озброєного злочинця позаду поворот здійснюється корпусом на каблучках, і працівник міліції веде вогонь у правобічній (лівобічній) стійці як «зі стегна», так і з витягнутої стріляючої руки.

8. При русі коридором із безліччю виходів і проходів треба рухатися зигзагами, обходячи проходи. При підході до чергового проходу передусім звертайте увагу на найнижчий рівень. Злочинця, який підстерігає вас за рогом, може видати його тінь або носки взуття.

9. За необхідності долання повороту (коридору дверей) боєць в основній стійці стоїть щільно до стіни та паралельно їй. Зброя знаходиться біля повороту, але в жодному разі не виступає з-за рогу. Далі боєць повільно збільшує кут між стіною та подовжньою площиною тіла (зброї), нібито повертаючись навколо умовної осі, яка проходить повз зброю. При цьому він поступово досліджує простір за рогом,

перебуваючи у готовності відкрити вогню. Як варіант: для зменшення ймовірності влучного пострілу злочинця боєць міліції сидить навпочіпки щільно до стіни та паралельно їй. Зброя знаходиться з правого боку. Далі боєць обертається навколо умовної осі на опорній нозі, поступово досліджуючи простір, будучи готовим відкрити вогонь. Для зменшення вірогідності поранення співробітника ОВС при повороті за годинниковою стрілкою зброя повинна знаходитися у лівій руці, якщо поворот здійснюється проти ходу годинникової стрілки – в правій руці.

10. При доланні відкритих дверей двома партнерами боєць, який займає позицію біля правого одвірка, обстежує ліву половину приміщення, а той, що знаходиться біля лівого одвірка, – праву, при цьому дула зброї ніби перехрещуються – звідси назва прийому «перехрещування стволів».

11. Перед тим як увірватися до кімнати, уточнити візуально за допомогою предметів, що знаходяться у кімнаті та дають відображення, місцезнаходження та напрямок руху злочинця. Але це можливо лише за наявності відчинених дверей у потрібну кімнату.

12. Пересуваючись квартирою у момент штурму, не можна підходити до вікон. Снайпери, які стежать за квартирою, можуть не розібратися, чий силует видно у вікні: бійця штурмової групи чи озброєного злочинця. До речі, в цьому й полягає наступний тактичний прийом. Снайпери відкривають вогонь по будь-якому силуету озброєної людини. Свої про це знають, тому біля вікон не з'являються.

13. Для безшумного пересування штурмовій групі рекомендується використовувати взуття на гумовій підшві. Зброя та спорядження перед початком операції підганяються таким чином, щоб унеможливити випадковий шум при пересуванні.

14. У темний час доби можливе підсвічування приміщення, що знаходиться на нижніх поверхах будинку, фарами службового автомобіля. Передня частина автомашини піднімається на необхідний кут підвищення за допомогою домкрата, світло фар потрапляє на білу стелю та освітлює приміщення розсіяним світлом.

15. З метою посилення особистої безпеки бійців штурмової групи може застосовуватися наступний тактичний прийом. За секунду до силового відчинення дверей із верхнього поверху у вікно кімнати, де знаходиться злочинець, на тросі кидається макет людини в обмундированні та спорядженні бійця штурмової групи. Це відверне увагу злочинця від дверей та надасть можливість співробітникам увійти до кімнати з найменшими втратами.

16. Наступний прийом ефективний у тих випадках, коли в одному приміщенні зі злочинцями знаходяться мирні громадяни. Міліці-

онери, ведучи переговори зі злочинцями, які знаходяться у приміщенні, відвертають їх увагу всіма можливими способами, наприклад, сильно б'ють у двері, знаходячись від них збоку. Головне – відвернути увагу злочинців від вікон. У цей час за допомогою димових шашок імітується пожежа у будівлі, що знаходиться поруч. Викликається пожежна машина, і досвідчений ствольник, прикритий, за можливості, переносним бронешитом, із пожежної драбини спрямовує міцний струмінь води в приміщення зі злочинцями, намагаючись влучити їм в обличчя або в зброю. Сильний струмінь розбиває віконне скло, практично осліплює та приголомшує всіх, хто знаходиться всередині. Прицільна стрільба в таких умовах неможлива. Після того як пішла вода, штурмова група відстрілює замок і уривається в приміщення. Подача води припиняється за сигналом офіцера, який координує дії штурмової групи з групою забезпечення та підтримки (керівника операції).

17. При силовому вході до приміщення і відсутності можливості відволікти увагу злочинців від дверей можна застосувати такий тактичний прийом: у рвучко відчинені двері вкидається якийсь великий предмет (ватник, куртка, шинель тощо). Цей предмет вкидається не прямо, а вбік. Далі перший, хто штурмує, вривається в приміщення навскіс, зігнувшись, у бік, протилежний тому, куди було кинуте предмет для відволікання уваги, і забезпечує проникнення основної групи або діє відповідно до обстановки.

18. Якщо приміщення, у якому знаходиться злочинець, затемнене, слід пам'ятати, що повна адаптація до темряви після світла відбувається тільки через 30–40 хвилин, адаптація до яскравого світла після темряви відбувається за 2–3 хвилини¹.

Засоби досягнення безпеки особового складу у разі проникнення до сховища.

Треба заздалегідь підготувати необхідні знаряддя для відчинення дверей. При першій же можливості ознайомитися з планом розміщення кімнат та архітектурою забудови.

Першими до сховища повинні проникнути відповідно одягнені працівники (в бронжилетах, касках, протигазах та ін.) зі зброєю, приведену до бойової готовності. При цьому *не можна зупинятися навпроти дверей. Поріг необхідно долати стрибком, постійно озиратись, використовуючи для захисту виступи стін.* Члени групи захоплення, як правило, повинні входити до приміщення під прикриттям бронезахисних засобів.

---

¹ Аналітична довідка щодо травматизму, загибелі особового складу ОВС України при виконанні службових обов'язків: вказівка МВС України № 6190/Ан від 14.06.2002 р. – С. 63–67.

Якщо двері відчиняються всередину, працівник, який ввійшов першим, стає за дверима, а другий займає позицію в глибині приміщення так, щоб не втрачати з поля зору товариша і простір за дверима.

Якщо приміщення має кілька кімнат і в першій злочинці відсутні (треба переконатися, що вона порожня), потрібно негайно, раніше, ніж злочинці зорієнтуються і почнуть чинити опір, перейти до другої кімнати та знешкодити їх. Щоб забезпечити себе від нападу з тилу, в зайнятих кімнатах необхідно залишати двох працівників, їх завдання – обшукати приміщення та допомогти тим, що продовжують затримання. Всього до сховища повинна входити така кількість працівників, яка перебільшує злочинців у два рази.

До сховищ, що розташовані по обидва боки коридору, входити треба одночасно. До кожного приміщення повинно ввійти як мінімум два працівники, не менше двох – залишитися в коридорі.

Якщо злочинці побачать учасників операції та почнуть стріляти (або здійснять напад із використанням небезпечної зброї), працівники повинні негайно сховатися за виступами стін, меблів та відкрити вогонь, знешкодити злочинців або примусити їх припинити стрілянину.

Якщо злочинці ведуть вогонь із добре укріплених приміщень, невідомих місць, що унеможливує їх знешкодження, працівники під прикриттям вогню залишають приміщення і займають позиції в сусідніх приміщеннях або оточують будівлю (сховище).

За будь-яких умов проникнення до сховищ, де знаходяться злочинці, треба здійснювати надзвичайно швидко, зненацька, спробувати приголомшити натиском «з першої спроби».

Для більшої безпеки при затриманні злочинців із проникненням до приміщення *доцільно використовувати службову собаку*. Кінолог у бронезилеті входить до приміщення перший, пускає собаку на ураження. Щоб собака не загинула, спочатку потрібно відволікти увагу тих, які затримуються, імітуючи активні дії, а потім – з тилу або флангів – пускати собаку. Відомо, що собака не може долати похилі площини (драбини, трапи). У таких випадках використовується спеціальний запяг для підняття собак.

При затриманні озброєних злочинців можуть виникати ситуації, коли вжиті заходи не дають бажаного результату. У таких випадках, якщо дії злочинців особливо небезпечні та існує реальна загроза для життя та здоров'я правоохоронців, сторонніх громадян або заподіяння значних матеріальних збитків і водночас неможливо наблизитися непомітно, застосовується зброя на ураження злочинців. Але спочатку робиться спроба нанести поранення, яке б не загрожувало життю, цим самим позбавивши злочинців можливості здійснювати збройний опір.

Коли виникає потреба знешкодження злочинців, які захопили заручників, необхідно використовувати зручну та безпечну для оточуючих обстановку.

Під час операції нерідко здійснюється огляд затриманих. При його проведенні збільшується небезпека нападу злочинців на працівників міліції із застосуванням зброї або спеціально заготовлених для нападу предметів. Тому особливу увагу необхідно приділити забезпеченню особистої безпеки працівників, оскільки іноді після захоплення небезпечних озброєних злочинців працівники правоохоронних органів втрачають пильність і – як наслідок – грубо порушують вимоги безпеки при проведенні огляду, що призводить до небажаних наслідків – поранень і навіть загибелі працівників.

При поверхневому огляді необхідно дотримуватися таких правил:

- швидко ізолювати злочинців, якщо немає можливості ізолювати – одягти наручники почергово на кожную руку окремо;
- обов'язково застосовувати пошукові засоби при їх наявності;
- поверхневий огляд повинні здійснювати два і більше працівників (один з яких зі зброєю наготові здійснює нагляд за поведінкою злочинця);

- поверхневий огляд здійснюється біля стіни, будь-якої опори. Якщо вимагають обставини, злочинців обшукують в положенні і стоячи на колінах чи лежачи обличчям до землі, при цьому руки закладаються за голову;

- не потрібно повертатися до злочинців спиною. Слід обрати позицію, яка надавала б можливість відбити несподіваний напад із будь-якого боку;

- працівник, який здійснює обшук, не повинен знаходитися між двома затриманими чи на одній лінії зі злочинцем та працівником із групи прикриття;

- використовувати для охорони затриманих службову собаку (якщо вона використовувалася під час операції);

- разом зі зброєю треба вилучати предмети, які можна використати для здійснення опору (цигарки, тютюн, перець, сіль, дрібне скло та ін.), речі побутового вжитку (ніж, шило, ключі, лезо бритви тощо) та предмети, що викликають підозру (пакунки, вузли та ін.).

Після поверхневого огляду злочинця, якщо є підстави вважати, що затриманий може втекти, необхідно одягти на нього наручники або зв'язати. Для цього потрібно взяти наручники в ліву руку, злочинцеві наказати, не повертаючись, подати назад ліву руку, і одягти наручники на передпліччя руки. Після цього подати команду: «Праву руку назад». Лівую рукою одягти наручники на передпліччя правої руки та замкнути їх.

Накидаючи наручники, не можна відволікати свою увагу від злочинця, оскільки він, розуміючи, що можливість утечі у нього зменшується, може поводитися агресивно.

Не забуваючи про особисту безпеку, *перед зняттям наручників необхідно знову провести поверхневий огляд затриманого*. Заходів особистої безпеки слід дотримуватися також при конвоюванні (супроводженні) злочинців та наданні їм медичної допомоги.

При конвоюванні злочинців необхідно пильно слідкувати за їх поведінкою, оскільки вони намагатимуться втекти, позбавитися від компрометуючих речей, предметів та документів або спровокувати працівників на неправомірні дії.

11.4.2. Заходи щодо забезпечення безпеки особового складу при затриманні злочинців на автотранспорті

З метою зниження ризику для працівників, які здійснюють затримання злочинців на автотранспорті, необхідно заздалегідь організувати спеціальні курси з оволодіння навичками керування автотранспортом в екстремальних умовах, звертаючи особливу увагу на практичні заняття, під час яких відпрацьовувати прийоми з тактики затримання злочинців.

Тактичні прийоми затримання злочинців на автотранспорті, що здійснюють не лише працівники ДАІ, нетипові, і кожного разу працівник міліції сам повинен приймати рішення.

При переслідуванні злочинців на автомобілі, мотоциклі чи будь-якому іншому транспортному засобі, коли злочинці знають, що їх переслідують, з метою забезпечення особистої безпеки (та інших учасників руху) необхідно:

- постійно тримати включеними звукові та світлові спеціальні сигнали (за наявності відповідного обладнання службового автотранспорту);

- вибирати швидкість руху автотранспорту, виходячи з конкретних умов;

- бути уважним до дій злочинців та інших учасників руху;

- тримати пристебнутими ремені безпеки, а наблизившись на достатню близьку та безпечну відстань, повністю опустити скло правих дверей автомобіля, запропонувати водію зупинитися (за можливістю – попереджувальними пострілами вгору);

- якщо водій переслідуваного транспортного засобу намагається зупинитися чи зупиняється, співробітник міліції, не обганяючи його, також зупиняється.

При затриманні автотранспорту засобом «таран» необхідно:

- обрати найбільш вдале місце;
- опустити скло всіх дверцят автомобіля;
- застебнути ремені безпеки й однією рукою взятися за поручні або спеціальні петлі;
- підвести передню частину своєї машини на рівень заднього колеса автомашини, що затримується, бажано з лівого боку.

Якщо злочинці при переслідуванні здійснюють збройний опір, необхідно вести автомобіль зигзагом.

Якщо автотранспорт зі злочинцями не рухається, працівникові рекомендується:

– залишаючи свій автомобіль, використовувати його як прикриття, поки не впевниться, що повністю контролює ситуацію: двигун машини при цьому не вимикати, а у темний час доби – освітити фарами салон зупиненого автотранспорту;

– не ставати між своїм та зупиненим автотранспортом, тому що можна опинитися під освітленням фар свого ж автомобіля і злочинці матимуть змогу напасти чи збити, рухаючись назад;

– підходити до автотранспорту лише тоді, коли другий працівник вийде з автомобіля і буде повністю готовий страхувати напарника;

– наближатися до транспортного засобу ззаду, з боку найближчих до водія дверей, не підходячи впритул до капота та багажника, щоб не бути збитим автотранспортом;

– оглянути через скло салон, впевнитися, що ніхто не ховається на підлозі;

– перевірити, чи зачинена кришка багажника;

– вийшовши з автотранспорту, знаходитися збоку від нього, щоб не отримати поранення при раптовому та швидкому початку руху;

– не припиняти нагляд за пасажирами, оскільки вони можуть застосувати зброю;

– наказати водію вимкнути двигун із метою запобігання його втечі (усі переговори зі злочинцями вести за допомогою гучномовця або радіотелефону);

– у темний час доби наказати водію включити освітлення салону;

– при виведенні з автотранспорту водія, інших осіб, які знаходяться у ньому, необхідно подати такі команди: «Заглушити двигун!»; «Нікому не рухатися! Всім залишатися на своїх місцях, бо буде застосована зброя»; «Водію відчинити двері!»; «Водію повільно виходити з автомашини спиною до мене!»;

– не підходити впритул до капота, багажника транспортного засобу, щоб не бути збитим автотранспортом.

11.4.3. Заходи щодо забезпечення безпеки особового складу у разі пошуку і переслідування озброєних злочинців

Пошук, прочісування у лісі, на пересіченій місцевості

1. Найбільш оптимальним варіантом прочісування у лісі є прочісування двома військовими ланцюгами, які рухаються у межах прямої видимості та підтримки вогнем, не ближче 50 метрів один від одного.

2. При проведенні пошуку у лісі, на пересіченій місцевості спеціальною пошуковою групою озброєних банд формувань та злочинців, що переходять, найбільш оптимальним, на нашу думку, є склад групи з 14–18 осіб. У групі, крім звичайного озброєння, повинно бути 3 кулемети типу ПКМ, калібру 7,82 мм, що здатні на коротких дистанціях лісового бою (до 200 метрів) пробивати основні укриття – стовбури дерев.

3. При подоланні ярів, улоговин одна група (ланцюг) долає перешкоду, інша – страхує на випадок раптового нападу.

4. При русі нерівною місцевістю йти слід так, щоб схил знаходився ліворуч від вас, для лівші – праворуч.

5. При подоланні пагорба одна група (ланцюг) піднімається схилом, інша – знизу чи збоку страхує першу.

6. Особливу увагу звернути на верхівки дерев, купи хмизу, сміття, плями пожовклої трави на тлі зеленого трав'яного покриву як на місця можливих схованок і місцезнаходження злочинних елементів.

7. На наявність людей попереду ланцюга вам може вказати різкий пташиний гомін або зграї птахів, що кружляють у небі. Слід пам'ятати, що птахи можуть видати також і вас. Особливо не люблять ворони чужинців на своїй території. Тому маршрут пошуку, (прочісування) слід обирати подалі від місць їх гніздування.

8. У разі необхідності безшумного пересування:

– по в'язкому ґрунту пересуватися, ставлячи ноги трохи ширше, ніж при звичайній ходьбі, обережно ступаючи всією ступнею;

– при русі камінням, щебенем, через руїни будівель у населених пунктах перед тим як ступити, слід намацати ногою тверду точку опори і поступово переносити на неї вагу тіла. Крок другою ногою робити тільки після набуття стійкого положення на першій;

– при русі через високу траву вище піднімати ноги і ставити їх на землю з носка;

– при русі мілкою водою, щоб не створювати шуму, ногу опускати поступово з носка, протягуючи її вперед по воді, ковзаючи, як при ходьбі на лижах.

9. Забігаючи на гору або крутий підйом, ноги ставити на ґрунті з носка.

10. При подоланні невеликих заболочених ділянок місцевості наступати на купини чи кореневища чагарників, які дають міцну опору для ніг.

11. Окремі сумнівні ділянки болота, коли немає купин або чагарників, слід проходити, маючи у руках жердину і попередньо обмацуючи нею дно.

Якщо провалилися в болото:

- не можна панікувати, робити різкі рухи;
- необхідно обережно, спираючись на жердину, що лежить поперек, підтягнутися і зайняти горизонтальне положення;
- спробувати руками дістати очерет, траву і, підтягуючись, відповзти від небезпечного місця¹.

Проведення пошуку в лісі вночі, в умовах обмеженої видимості

1. Для переміщення слід обирати низькі або закриті місця, уникати світлих прогалин.

2. При місячному світлі чи постійному штучному освітленні місцевості рухатися слід тіншовим боком посадки, огорожі, будівлі, обриву, узлісся тощо.

3. Слід уникати в одязі та спорядженні світлих предметів, а також предметів, що можуть дати відблиск.

4. При ходьбі у повний зріст у незнайомих місцях, укритих лісом або чагарником, необхідно ліву руку трохи зігнути в лікті і тримати перед собою на висоті обличчя для самострахування, іноді рухаючи нею зверху вниз.

5. При пересуванні, зігнувшись, необхідно робити повільні обережні рухи перед собою: лівою рукою – ті, що «гладять», а правою рукою – кругові чи зигзагоподібні для того, щоб не напоротися на низьку гілку або на пастку, поставлену злочинцями.

6. Для недопущення несвоєчасного виявлення групи рекомендується при проведенні пошуку тримати радіостанції вимкнутими.

Бажано примусити злочинців вийти на відкриту та малолюдну місцевість, не дозволивши їм захватитися в парку, лісопосадці, житловому масиві тощо. При переслідуванні бути дуже уважним, оскільки, тікаючи, злочинці можуть викидати речі, документи, зброю, які їх компрометують.

При переслідуванні злочинців працівники міліції повинні триматися один від одного на відстані 10–12 м. Від вогню злочинців треба відходити вліво та вперед.

---

¹ Аналітична довідка щодо травматизму, загибелі особового складу ОВС України при виконанні службових обов'язків: вказівка МВС України № 6190/Ан від 14.06.2002 р. – С. 67–69.

При пересуванні у темряві необхідно уникати освітлених місць або долати їх якнайшвидше.

Якщо в групі переслідування є автоматник, він повинен пересуватися в центрі групи (не позаду і не попереду), забезпечуючи прикриття групи вогнем; коли ж злочинці відкривають вогонь, автоматник своїм вогнем не дає їм можливості піднятися з землі і стріляти влучно. Автоматника потрібно страхувати від раптового нападу.

При переслідуванні злочинців на пересіченій місцевості, в населеному пункті, на будові, в руїнах старих будинків (іншими словами, в лабіринті), треба не стільки дивитися, скільки прислухатися. Не можна метушитися у лабіринті, шукаючи злочинців, бо є небезпека отримати кулю чи удар ззаду. Автоматник повинен контролювати положення, знаходячись зовні, та не заходити в лабіринт, оскільки там немає свободи маневрувати вогнем.

Основній групі все ж таки треба рухатися лабіринтом у пошуках злочинців. Велику допомогу в таких випадках можуть надати службові собаки.

Рухаючись між спорудами, перешкоди необхідно обходити справа. Ріг будинку слід огинати, знаходячись якнайдалі від нього. При цьому працівник страхує себе від раптового нападу, а злочинець, який заховався за рогом, «відкривається» працівнику поступово.

Рухаючись лабіринтом, працівники міліції повинні знаходитися один від одного в межах прямої видимості. У вузький та покручений лабіринт входить одному не рекомендується.

Входячи до темного підвалу або піднімаючись на горище, необхідно за допомогою ліхтаря оглянути приміщення праворуч та ліворуч від входу, а потім освітити його в глибину. На раніше освітлене місце різким стрибком перебігає перший із тих, хто буде оглядати приміщення далі, і негайно відходить убік від дверей. Він освітлює приміщення своїм ліхтарем, а за необхідності веде вогонь для прикриття працівників, які йдуть за ним.

При роботі в лабіринті до сторонніх шумів треба ставитися обачливо, оскільки злочинець може відволікати увагу, кидаючи вбік каміння та інші предмети.

Пістолет необхідно тримати лише біля стегна, адже із витягнутої руки його легко вибити.

11.4.4. Заходи безпеки під час проведення операції з ліквідації групових порушень громадського порядку (масових заворушень)

При русі вулицями особливу увагу треба звернути на вікна, балкони верхніх поверхів, прохідні двори.

Щоб запобігти захопленню або знищенню техніки, вона повинна рухатися позаду військового ланцюга.

Про всі скупчення людей, їх переміщення, помічену зброю, а також предмети, які можуть бути використані як зброя або для створення загороджень, укріплень, негайно доповідати безпосередньому командирові.

Вести спостереження за можливою появою неформальних лідерів натовпу. У випадку виявлення негайно доповідати безпосередньому командирові.

У жодному разі не допускати розривів військового ланцюга.

Командир підрозділу (начальник групи, обслуги екіпажу, наряду) відповідає за організацію та здійснення заходів безпеки під час проведення спеціальної операції.

Він повинен:

– проводити зі своїм особовим складом інструктажі перед операцією;

– особисто перевіряти знання правил і заходів безпеки та виконання їх працівниками (військовослужбовцями);

– вимагати й забезпечувати виконання особовим складом заходів безпеки під час проведення оперативних дій із використанням озброєння та техніки;

– своєчасно забезпечити особовий склад засобами захисту;

– розслідувати нещасні випадки, аналізувати причини їх виникнення, доповідати своєму начальнику (командиру);

– слідкувати, щоб по закінченні операції (заходу) в підлеглих не залишилося бойових і холостих набоїв, спеціальних засобів;

– організовувати надання першої медичної допомоги потерпілому.

Безпека під час проведення операції забезпечується чіткою її організацією, точним і своєчасним виконанням команд керівника операції та командирів підрозділів (начальників груп), дисциплінованістю всіх працівників і військовослужбовців, які беруть участь в операції¹.

Під час проведення операції (оперативних заходів) забороняється для бойової техніки:

– перевозити особовий склад на необладнаній техніці;

– вести вогонь холостими набоями зі стрілецької зброї прямим наведенням;

– здійснювати маневрування без подання сигналів і при втраті орієнтації;

---

¹ Аналітична довідка щодо травматизму, загибелі особового складу ОВС України при виконанні службових обов'язків: вказівка МВС України №6190/Ан від 14.06.2002 р. – С. 69–70.

- залишати бойову техніку без нагляду (охорони);
- у районі проведення операції пересуватися з відкритими люками та жалюзіями;
- здійснювати висадку з транспорту на ходу й без команди;
- розташовувати бойову техніку поблизу сховищ вибухових речовин, паливних і мастильних матеріалів, дерев'яних будівель та інших легкозаймистих предметів;

особовому складу:

- перебувати між машинами;
- розміщувати техніку ближче 300 м від високовольтних ліній;
- проводити операцію на несправній техніці й з несправним озброєнням.

Крім того, *необхідно:*

- при спішуванні слідкувати, щоб не зачепитися за зовнішні деталі бойових машин предметами обмундирування, спорядженням, засобами захисту;

- при поганій видимості та втраті орієнтації припинити рух;
- вдосконалювати й обладнувати техніку відповідно до вимог і умов, у яких вона використовується під час подібних операцій;

- своєчасно здійснювати розрядження наявного озброєння (на БМП, БТР, БМД, БРДМ та ін.).

Для підрозділів, груп бойових порядків, обслуг і нарядів необхідно:

- обирати місце розташування, тактику дії в безпечному місці, на відстані від натовпу, яке забезпечить безпеку особового складу;

- правильно використовувати всі наявні засоби захисту;
- під час операції бути уважним до команд (сигналів) та обстановки, яка складається;

- використовувати спеціальні засоби згідно з вимогами та правилами їх застосування;

- слідкувати за діями товаришів і не допускати порушень заходів перестороги з їх боку;

- при чисельності натовпу понад 100 чоловік розосередження здійснювати з використанням бойової та спеціальної техніки;

- у міліцейському (військовому) ланцюгу в разі ускладнення обстановки самостійно вкриватися щитами;

- при поводженні з громадянами (правопорушниками) тримати необхідну дистанцію і припиняти можливу агресію;

- у разі вимушеного відступу під натиском слідкувати за недопущенням розривів у бойовому порядку, які можуть призвести до втрат або поранень особового складу;

- при використанні службової собаки слідкувати за безпекою її поведінки;

- при затриманні правопорушника (злочинця) якісно проводити особистий огляд його одягу та речей;
- при застосуванні сльозогінних засобів враховувати умови застосування (вітер, дальність, об'єм, ТТХ тощо);
- активно використовувати наявні пристрої для вилучення заколотників, активних учасників заворушень (захвати, петлі тощо);
- у разі необхідності використовувати маски для укриття обличчя («Вуаль»);
- при виконанні завдання в натовпі враховувати його настрій, тактику поведінки та необхідне маскування;
- при застосуванні водометів для гасіння пожежі дотримуватися техніки електробезпеки;
- забезпечувати належною охороною всі елементи бойових порядків, посадових осіб, важливі державні та службові об'єкти.

11.5. Заходи особистої безпеки на прикінцевому етапі проведення спеціальних операцій.

З метою запобігання втрат особового складу керівник операції повинен:

- дати команду про закінчення операції;
- контролювати виконання заходів з виявлення поранених та надання їм медичної допомоги;
- організувати огляд місця бойових дій і місця затримання злочинців;
- виводити групи (наряди) до району зосередження, перевірити наявність особового складу озброєння, майна;
- здійснювати розбір дій керівників груп (нарядів) у ході операції;
- оформити документально проведення та підсумки операції.

Про результати проведеної операції її керівник готує письмовий рапорт, у якому доповідає про:

- заходи, що були виконані під час підготовки операції та її здійснення;
- сили та засоби, що були задіяні при проведенні операції;
- особливості тактики дій органів внутрішніх справ (груп, нарядів, окремих працівників);
- помилки та прорахунки, що були допущені, а також їх негативні наслідки;
- наявність втрат, поранень серед особового складу та сторонніх осіб;
- перелік працівників, які відзначилися при проведенні операції, і пропозиції щодо заохочення чи подання до нагородження.

Питання для самопідготовки

1. Що таке спеціальний комплекс заходів і на основі чого він здійснюється?
2. На які категорії можна умовно поділити операції?
3. При проведенні операцій щодо затримання злочинців які основні чинники необхідно враховувати?
4. Назвіть етапи проведення спеціальних операцій при затриманні небезпечних злочинців.
5. Які оперативні плани бувають?
6. З ким узгоджується оперативний план «Грім» і які підстави його введення?
7. За яких обставин вводиться в дію оперативний план «Сирена»?
8. Хто приймає участь у проведенні оперативного плану «Хвиля»?
9. З ким узгоджується оперативний план «Перехват» і коли він застосовується?
11. У чому полягає оперативний план «Фортеця»?
12. З ким узгоджується оперативний план «Заручник» і які підрозділи та служби беруть участь у проведенні цієї спецоперації?
13. Для чого призначений оперативний план «Набат»?
14. Що таке «Єдина дислокація»?
15. Які основні сили залучаються при розшуку злочинця при введенні в дію плану «Спіраль»?
16. Що таке масові заворушення і яке покарання за організацію масових заворушень?
17. Які спеціальні засоби застосовуються для припинення групових порушень громадського порядку?
18. Хто приймає рішення про застосування силових методів, передбачених законодавством України, та з ким погоджує?
19. Яким наказом МВС України регламентується проведення оперативного плану «Хвиля»?

Розділ 12

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ВИДІВ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА»

12.1. Методика використання групових вправ, тактичних занять і навчання в процесі викладання курсу

Важливе значення для підготовки працівників органів внутрішніх справ мають заняття з військових і тактико-спеціальних дисциплін. На них застосовують такі форми організації навчального процесу, як групові вправи, тактичні заняття і навчання.

Навчання є вищою формою практичного навчання, яке сприяє перевірці, уточненню і закріпленню теоретичних знань, та прищеплює курсантам навички у виконанні оперативно-службових завдань в умовах, максимально наближених до реальної діяльності. Їх проводять у формі і за методами ділових ігор, за спеціально розробленим планом, у якому визначена тема, навчальна мета, учасники, місце і час проведення, а також подають короткі організаційно-методичні вказівки. Для проведення навчання складається методична розробка.

Групові вправи – це специфічний вид практичного навчання з оперативно-тактичних, тактичних і тактико-спеціальних дисциплін, при якому курсанти на тлі єдиної оперативно-тактичної обстановки набувають, закріплюють і поглиблюють теоретичні знання і практичні навички в оцінці обстановки, прийнятті рішення щодо організації діяльності підрозділів ОВС у надзвичайних ситуаціях та забезпечення ними в таких умовах збереження належного громадського порядку. Одночасно групові вправи дають можливість удосконалювати навички курсантів у веденні необхідної в таких ситуаціях документації. Їх проводять на картах у класах, полігонах і на місцевості, на основі конкретної оперативної тактичної обстановки. Під час групових вправ всі курсанти, як правило, грають одні і ті ж ролі, виконуючи функції відповідної посадової особи. Дії правопорушників та порушників громадського порядку виконує керівник занять або за необхідності створена група, яка підіграє.

Також необхідно враховувати, що групові вправи проводять з групою курсантів не в значенні кількісного показника, а в значенні колективу. Ця особливість відіграє важливу роль у соціально-психологічному аспекті заняття.

Особливість організації групових вправ полягає у тому, що їх проводять для вирішення завдання, яке поєднують із загальним задумом і оперативно-тактичною обстановкою. Тактичне завдання передбачає навчальний план, на його вироблення виділяють значний обсяг часу. На кожній із групових вправ послідовно опрацьовують певні питання, при цьому кожна наступна вправа є продовженням і розвитком попередніх.

Науково-педагогічний склад кафедри складає план опрацювання завдання, що включає оформлений на карті задум завдання і пояснювальну записку до нього. Тактичний єдиний задум завдання утримує вихідну обставину, задум дій сторін, розрахунок часу на проведення групових вправ. Задум дій сторін відображає обстановку, яка створена під час занять з відпрацювання всіх запланованих питань, а також інші відомості, що відображають специфіку тактичних дій. Основні вимоги до розробки задуму полягають у тому, щоб була створена динамічна навчальна обстановка, реально відображаючи сучасні погляди на організацію і ведення певних дій. Ця обстановка повинна стимулювати розробку чітких, нестандартних рішень.

Послідовність проведення групових вправ і розрахунок часу визначається на підставі обговорюваної теми і навчальної мети завдання. Всі обґрунтування і розрахунки задуму, деталізація обстановки і характеру дій сторін, інші необхідні дані відображаються у пояснювальній записці, яка є додатком до задуму. На підставі задуму кафедра розробляє основні оперативно-тактичні (тактичні) завдання – головний вихідний документ для підготовки курсантів до кожної групової вправи. Як правило, він має чотири основних розділи: загальну обстановку, часткову обстановку, довідні відомості і вказівки щодо підготовки до занять.

У ВНЗ МВС під час викладання курсу «Тактико-спеціальної підготовки» з курсантами проводяться також *тактичні заняття*, як правило, із загальної тематики. Вони є основою практичного навчання курсантів організації дій підрозділів ОВС у надзвичайних ситуаціях і управління ними. На тактичних заняттях курсанти діють на посадах командирів підрозділів. Якщо на них використовують штатне озброєння і спеціальні та технічні засоби підрозділу, то їх називають тактико-спеціальними.

Наступною формою тактичної підготовки курсантів є *тактичні (тактико-спеціальні) навчання*. Їх проводять з метою удосконалення вмінь і навичок з організації дій і управління підрозділами. Навчання проходять на місцевості, як правило, за комплексними темами, що охоплюють декілька видів дій підрозділів, в умовах, наближених до реальних. Вони можуть бути двосторонніми і односторонніми з позначенням супротивника. Курсанти виконують на навчаннях обов'язки

командирів частин, підрозділів, офіцерів штабів та інших посадових осіб відповідно до задуму навчання.

Різновидом тактичних є показові навчання, на яких курсантам демонструються доцільні методи роботи командирів та інших посадових осіб, прийоми і способи дій підрозділів та їх з'єднань, застосування озброєння і спеціальних засобів у реальній обстановці.

Найвищою формою оперативно-тактичної підготовки є *командно-штабні навчання*. Їх проводять за найважливішими темами на місцевості із використанням засобів зв'язку і управління, на спеціальних полігонах і у спеціалізованих класах. Командно-штабні навчання можуть бути односторонніми і двосторонніми, одноступеневими і двоступеневими.

Підготовка будь-якого навчання – відповідальний етап, який багато в чому визначає його проведення. Розглянемо послідовність проведення підготовки навчання.

Наказом ректора призначається керівник навчань і його заступники, штаб керівництва і посередники, визначається тема навчання, терміни і порядок проведення та забезпечення, вихідні дані, перелік посадових осіб та ін. Штаб керівництва навчання розробляє календарний план підготовки, задум і план проведення вчення, тактичні завдання для навчання, методичну розробку, матеріали для розбору тощо. У календарному плані підготовки навчання відображено порядок розробки навчальних матеріалів, заходи з підготовки до навчання викладачів і слухачів, а також матеріально-технічне забезпечення. План проведення навчання, складений на підставі його задуму, визначає роботу штабу, керівництва і посередників під час навчання. Відповідно до цього плану розробляють практичне завдання для курсантів, яке введе їх у створену обстановку, не розкриваючи задуму і плану проведення.

Робота викладачів, які беруть участь у проведенні навчань, відображається у методичній розробці. В ній можуть викладатися мета навчання, зміст питань, методичні рекомендації до підготовки і проведення навчання, вказуються питання матеріально-технічного забезпечення, а також розроблені раніше варіанти доцільності дій і доповідей курсантів за обставинами і ввідними.

За 10–15 днів до початку навчань проводиться установчий збір (групова консультація), на якому курсантам подається завдання на вивчення і оголошується їх розподіл на посади у складі бойових розрахунків (груп). У період після збору і до початку навчань курсанти вивчають функціональні обов'язки за закріпленими посадами, зміст оперативно-тактичного завдання, рекомендовану літературу, а також готують робочі карти, виконують попередні довідні розрахунки.

Можливі різні варіанти проведення навчання, особливо у початковій його частині. У всіх випадках курсант, який виконує на навчанні роль старшого начальника, приймає рішення і доводить його до підлеглих. Прийняте рішення заслуховують і після обговорення затверджують керівником навчання або його заступником, а також заслуховують доповіді курсантів (слухачів), що виконують обов'язки інших посадових осіб.

Штаб керівництва, згідно з планом проведення навчання, безперервно нарощує обставини, підводячи курсантів до прийняття нових адекватних рішень. Викладачі не нав'язують їм своїх висновків і рішень. Вони оцінюють прийняті рішення, звертають увагу на організацію взаємодії різних посадових осіб, оформлення різних документів та ін. При заслуховуванні доповідей викладачі слідкують за повнотою засвоєння завдань, грамотністю оцінки ситуації, обґрунтованістю прийнятих рішень, штабною культурою, роботою з картами. Якщо курсант подає рішення, які не випливають із обставин, викладачі-посередники підводять їх до обґрунтованих рішень шляхом видання додаткових ввідних або інших методичних заходів. Практикується використання оперативних пауз під час навчання, коли виникає необхідність у розборі складних ситуацій. У процесі навчання курсанти можуть запропонувати свій варіант, який виявиться не гіршим за кафедральний. Це один із способів уникнення шаблонного підходу в організації навчання. Суть ввідних, методика їх видання повинні у всіх випадках створювати умови, що потребують творчих роздумів, глибокого знання теорії, сучасних поглядів на дії особового складу та підрозділів у надзвичайних ситуаціях, забезпечення охорони громадського порядку в таких умовах, це не можна припускати спрощення і догматизму.

Важливим етапом проведення навчання є його заключний етап – роз'яснення навчання, під час якого курсантам роз'яснюють основні положення оперативного мистецтва з теми, дають оцінку їхнім діям, аналізуються позитивні аспекти і недоліки. Роз'яснення можна проводити в два етапи. На першому етапі заступник керівника навчання детально аналізує дії кожного курсанта, на другому – керівник навчання проводить загальне роз'яснення.

Викладена послідовність і методика підготовки та проведення навчань має рекомендаційний характер. У кожному конкретному випадку ці завдання вирішуються зважаючи на особливості теми навчань, накопиченого досвіду, матеріально-технічних умов, рішень керівництва ВНЗ.

12.2. Методика проведення ділової гри як пізнавально-прогресивний вид заняття

У Концепції розвитку системи відомчої освіти та вузівської науки МВС України передбачено вирішення ряду питань. Велика увага приділяється максимальному використанню і впровадженню у навчальний процес форм і методів оперативно-службової діяльності. Вони позитивно зарекомендували себе на практиці шляхом впровадження наукових рекомендацій зарубіжного досвіду, адаптації до умов, які склалися в Україні. Основним проблемним напрямом підготовки фахівців слід вважати створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення відомчої освіти.

Пріоритетним напрямом розвитку методики викладання курсу «Тактико-спеціальна підготовка» у вищих навчальних закладах системи МВС України можна вважати впровадження занять у формі ділових ігор, тобто як форми активного навчання (Додатки 7–9).

Ділові ігри є імітаційними методами рольового навчання. Вони активізують процес засвоєння знань, навичок і вмінь. Максимальної наближеності до реальної і практичної діяльності керівників та спеціалістів досягають шляхом використання моделей реальних службово-практичних систем. Учасники гри виступають у різноманітних ролях і приймають управлінські рішення, які узгоджують з інтересами цих ролей. Найчастіше гравцям доводиться приймати рішення у конфліктних ситуаціях. При проведенні ділових ігор виникає можливість отримання зворотного зв'язку. Під час гри людина може не лише придбати нові уміння, але й експериментувати з різноманітними стилями відносин між партнерами.

Навички вирішення конфліктних ситуацій можуть переноситися з ігрової ситуації до реального життя, сприяючи вирішенню міжособових проблем, що виникають не лише у фаховій сфері.

Непередбачуваність ділової гри робить її специфічною формою пізнавальної діяльності. Ділові ігри збільшують результативність навчання за рахунок глибини і швидкості засвоєння інформації, дозволяють у короткий термін опанувати методами прийняття рішень.

Ділова гра несе в собі такі навчальні цілі:

- навчити вирішувати конкретні управлінські завдання;
- навчити аналізувати вихідну ситуацію, можливі альтернативи і їх наслідки для відповідного виду діяльності;
- перевірити рівень підготовки у відповідному виді діяльності;
- навчити приймати управлінські рішення в екстремальних ситуаціях.

Теоретичні основи формування ділової гри

Питання про розвиток творчих здібностей майбутніх спеціалістів, індивідуальності і самостійності допомагає вирішити завдання впровадження активних форм і методів навчання. Одним із таких методів є застосування ділових ігор у процесі підготовки і перепідготовки кадрів. Нині у світі використовується понад 2000 ділових ігор. Експериментальне ігрове моделювання почало інтенсивно розвиватися із середини 50-х років ХХ ст. Перші ігри були розроблені в США.

Зростання злочинності, необхідність неформальної підготовки спеціалістів стали стимулом до широкого застосування ігрового моделювання у навчальному процесі вищих навчальних закладів МВС України.

Ділову гру можна розглядати як моделювання діяльності спеціаліста у тих чи інших спеціально створених ситуаціях. Ділова гра є засобом і методом підготовки й адаптації до професійної діяльності і соціальних контактів.

Б.Г. Ананьєв, один із фундаторів вітчизняної психологічної науки, пише, що гра посідає головне місце в соціальному формуванні людини як суб'єкта пізнання і діяльності. У штучно відтворених умовах людина програє різні життєві і професійні ситуації, що необхідно для її розвитку, зміни соціальних позицій, ролей у суспільстві, для формування професійних інтересів, потреб і навичок. Французький учений Р. Калуа у своїй роботі «Структура і класифікація ігор» визначає загальні характеристики, відповідно до яких гра є вільною (в учасника немає ніяких зобов'язань), ізольованою в часі і просторі, регламентованою правилами, у ній створюється і підтримується висока емоційно-інтелектуальна напруга учасників через систему керування їхньою взаємодією.

У реальній дійсності коло необхідних для життя і роботи знань постійно розширюється, а можливості їх засвоєння необмежені. Найважливішим завданням стає вміння не тільки відбирати необхідні знання, систематизувати їх, але й уміння перетворювати ці знання, наблизити їх до сьогоденних життєвих і професійних ситуацій, практики, до реальної професійної діяльності. Це означає, що ділова гра як метод активного навчання допомагає у теоретичному і практичному аспекті підготовки спеціалістів. Ділова гра дозволяє «прожити» визначену ситуацію, вивчити її в безпосередній дії. Ділова гра дозволяє моделювати різноманітні практично-службові ситуації, проектувати засоби дій в умовах запропонованих моделей, демонструвати процес систематизації теоретичних знань за рішенням визначеної практичної проблеми. Професійна діяльність спеціалістів юридичного профілю має достатньо різноманітний характер, тому

застосування ділової гри у підготовці спеціалістів органів внутрішніх справ допоможе активізувати процес навчання і пов'язати його з майбутньою фаховою діяльністю.

Доведено, що при лекційному поданні матеріалу засвоюється 20% інформації, у той час як у діловій грі – 90%. Введення і широке застосування ділової гри у ВНЗ МВС України дозволяє зменшити час, відведений на вивчення деяких дисциплін на 30-50% при більшій ефективності засвоєння матеріалу. Цей чинник є дуже суттєвим для частішого застосування ділової гри в умовах навчання при постійному часовому дефіциті.

Отже, оцінюючи роль ділової гри у підготовці і перепідготовці кадрів, можна виділити такі параметри:

- застосування в діловій грі моделей реальних соціально-юридичних систем дозволяє максимально наблизити процес навчання до практичної діяльності керівників і спеціалістів ОВС;

- прийняття управлінських рішень у діловій грі здійснюється її учасниками, що виконують відповідні ролі, а оскільки інтереси різних ролей не збігаються, то рішення необхідно приймати в умовах конфліктних ситуацій;

- проведення ділової гри є колективним навчанням, у результаті гри формується колективне уявлення про відстоюванні думки своєї групи гравців і критики інших груп.

У діловій грі спеціальні засоби створюють визначений емоційний настрій гравців, що допомагає активному включенню тих, кого навчають, на рішення досліджуваної проблеми.

Характеристика основних імітаційних методів активного навчання така:

- в ігровому імітаційному моделюванні широко подані ділові ігри (юридичні, політичні, практичні, дослідницькі, навчальні);

- атестаційні ігри – для добору і призначення кадрів, для оцінки рівня їхньої кваліфікації;

- організаційно-діяльні ігри – для вирішення регіональних проблем;

- інноваційні ігри – для розв'язання задач;

- рефлексивні ігри – для зняття стресів і формування інноваційного мислення;

- пошуково-апробаційні ігри – для вироблення конкретної програми діяльності колективом та ін.

Методика проведення ролівої (ділової) гри повинна дозволяти дозувати матеріал певними логічно завершеними частинами з підведенням поетапних підсумків вирішення завдань. Загальний підсумок ролівої гри

підводить викладач, звертаючи увагу на правильну кваліфікацію правопорушення, допущені помилки та їх причини (Додаток 10).

Існують основні характерологічні ознаки імітаційних методів активного викладання курсу «Тактико-спеціальна підготовка». Метод аналізу конкретних ситуацій полягає у тому, ще курсантам подається ситуація, пов'язана з деякими моментами функціонування конкретного підрозділу чи служби ОВС. Завдання курсантів – колективно прийняти управлінське рішення в конкретній ситуації. Для активізації заняття можуть бути організовані групи, кожна з яких пропонує свій варіант рішення. Підсумок підводять викладачі, які відповідають за проведення занять.

Характерологічною ознакою аналізу конкретної службової ситуації є:

- наявність моделі структурно побудованої системи ОВС, стан якої розглядається в деякий дискретний момент часу;
- колективне вироблення рішень;
- багатоальтернативність рішень;
- єдина мета групи при виробленні рішень;
- наявність системи групової оцінки діяльності тих, кого навчають;
- наявність керованої емоційної напруги тих, кого навчають.

Застосування методу аналізу конкретних службових ситуацій доцільне в тих випадках, коли розглядається окрема, відносно складна організаційна, юридична або управлінська задача, правильне рішення якої заздалегідь відоме викладачу. Йому належить останнє слово при підведенні результатів.

Рольові ігри

У таких іграх звичайно відпрацьовується уміння керувати людьми. До 40% усіх питань, що розглядаються керівником, стосується управління колективом служби чи підрозділу ОВС, тобто успіх керівництва залежить від уміння керівника взаємодіяти з іншими людьми. Для проведення гри необхідно моделювати керівні системи, що входять до структури конкретного підрозділу чи служби систем ОВС.

Серед учасників гри при розборі запропонованих ситуацій розподіляються ролі, що можуть мати груповий характер. Завдання гри – вироблення для виконавця кожної ролі на кожному етапі гри оптимальної стратегії поведінки (Додатки 8, 9).

Характерологічні ознаки рольових ігор:

- наявність моделі керівної системи, включеної в конкретну службову систему;
- наявність ролей;

- розходження рольових цінностей учасників гри, що виконують різні ролі (компетентність);
- взаємодія ролей;
- наявність загальної мети у всього ігрового колективу;
- багатоальтернативність рішень;
- наявність системи групової або індивідуальної оцінки діяльності учасників гри;
- наявність керованої емоційної напруги;
- на відміну від аналізу конкретних ситуацій, у рольових іграх необхідна наявність моделі керівної системи.

Рішення, прийняте курсантами, впливає тільки на керівну систему, а об'єкт керування має динамічний характер, де є рольові відносини, у яких спілкування може залежати від взаємодій між партнерами.

У процесі рольової взаємодії у курсантів розвивається вміння входити у непритаманні їм ролі, визначати характер всієї діяльності, права й обов'язки, пов'язані, певною роллю.

Імітаційні ігри – це ігри з різною цільовою спрямованістю, для яких не властиві деякі з перелічених характерологічних ознак рольових ігор. У такій грі може бути тільки одна роль («оперативний черговий»), яка тиражується кожним учасником, котра, своєю чергою, готує власне рішення.

Відсутніми є модель управлінської системи та об'єкт керування, залишається тільки модель середовища, у якій необхідно прийняти рішення. Тут моделюється діяльність конкретних керівних працівників або спеціалістів. Відсутня також конфліктна ситуація.

Дискусія – це такий прийом у діловій імітаційній грі, коли питання, що обговорюється, ініціативно висловлюються всі учасники. Організаційним моментом дискусії, який визначає її змістовність і послідовність, є розробка плану обговорення проблеми. Попереднє ознайомлення з планом дозволяє курсантам спланувати свою діяльність у дискусії, визначити співвідношення розумових і предметних дій, спрогнозувати можливий результат діяльності.

Організатор (викладач) за необхідності підводить підсумки обговорення кожного питання, узагальнює результати дискусії і дає оцінку спільної діяльності курсантів.

Організаційно-діяльні ігри

До класу цих ігор можна віднести: *проблемні рольові ігри, проблемно орієнтовані ділові ігри, апробаційно-пошукові ігри, інноваційні ігри.*

Організаційно-діяльні ігри застосовують при розв'язанні складних службових задач, коли потрібне об'єднання зусиль спеціалістів

різних напрямів. Гра базується на основі запропонованої гравцям вихідної інформації про стан реальної соціально-правової системи. Далі йде вироблення, обговорення і прийняття рішень щодо керування визначеною системою. У таких іграх частіше вирішуються питання не оперативного управління, а питання розробки програми управління. У грі виявляється комплекс проблем з управління службовою діяльністю підрозділу ОВС і шляху вирішення цих проблем. У грі звичайно розглядаються кризові для служби чи підрозділу ситуації, що забезпечують підвищену мотивацію учасників гри і вироблення рішень, які виводять підрозділ з кризи. Для проведення гри доцільно залучати спеціалістів різних напрямів, що виконують у ній різні функції (група забезпечення, консультанти, керівники груп та інші).

Організаційне завдання керівника – координація, колективної діяльності учасників гри, їх особисте і між групове спілкування на всіх етапах вирішення проблеми. В організаційно-діяльній грі принципово не закладається безумовне вирішення проблеми, іноді гра може закінчуватися і негативним результатом.

Підготовка і проведення організаційно-діяльної гри здійснюється в декілька етапів.

Передігровий етап (може тривати 2–3 місяці). Тут проводиться діагностика становища службової діяльності підрозділу системи ОВС, виявляються кризові проблеми, визначається загальна стратегія гри, формується її структура. Далі проводиться добір ігрового колективу, обмірковуються склад ігрових груп. У кожній групі є представник керівництва грою. Його роль полягає у створенні сприятливого морально-психологічного клімату в групі, контролі за її діяльністю, за необхідності – у коригуванні, а також інформуванні колег щодо проведення гри, про стан групи і вирішення проблеми для координації проведення гри.

Залучання гравців до гри. Проводиться орієнтування ігрового колективу на цілі і завдання гри, психологічна підготовка учасників (мобілізація їх творчого й інтелектуального потенціалу). Серед прийомів мобілізації учасників можна виділити такі, як «виклик вогню на себе» – провокування гравців на дискусію з керівником. Одними з позитивних прийомів можуть бути жартівливі конкурси й інші способи, що викликають позитивні емоції. Завданням цього етапу є створення із розрізнених спеціалістів працездатного колективу, спроможного вирішувати поставлене завдання.

Робота у групах. Цей етап протягом гри може неодноразово повторюватися при вирішенні окремих аспектів проблеми. Для аналізу ходу гри тут можуть залучатися експерти-спеціалісти, які не беруть

участі у грі (журі). Аналіз гри здійснює керівник гри без участі ігрових команд за виробленими учасниками рішеннями, за інформацією консультантів про діяльність груп. У результаті виробляється подальша стратегія проведення гри в такому циклі. Таким чином, під час гри її зміст може коригуватися, тоді як загальна структура зберігається.

Узагальнення отриманих результатів. Після закінчення гри керівництво розробляє основні підсумкові документи, що містять постановку проблеми, її структурний розгляд і пропозиції щодо вирішення.

Після завершення гри доречно провести обговорення процесу гри разом з учасниками і вислухати їхні думки, пропозиції і побажання щодо методики проведення гри, а також взаємовідносин керівництва гри й учасників.

При проведенні організаційно-діяльної гри доцільно використовувати прийоми «мозкового штурму» та диспути.

«Мозковий штурм» – це такий прийом у діловій грі, коли спільна діяльність усієї групи спрямована на пошук оригінального, оптимального вирішення теоретичної або практичної проблеми. Особливістю такого прийому є те, що кожен з учасників повинен прагнути висунути декілька (навіть абсурдних), варіантів рішень за обмежений час. Напрацьований у результаті «мозкового штурму» банк рішень аналізується групою експертів, у результаті чого деякі з пропозицій приймаються, інші відкидаються. В обох випадках рішення групи експертів повинно бути обґрунтованим; одночасно з групою експертів аналіз банку рішень можуть проводити й учасники «мозкового штурму». Висування варіантів рішень та обробка їх групою експертів можуть або здійснюватися протягом одного навчального заняття, або бути розділені у часі.

Організатор (викладач) у процесі висування рішень, тобто власне «мозкового штурму», виконує функцію каталізатора: заохочує, схвалює, підбадьорює, будь-яку пропозицію курсантів. Він не бере участі в роботі групи експертів, але узагальнює, доповнює аналіз проблеми та підводить підсумки заняття.

Диспут – прийом у діловій грі, що передбачає таку форму співпраці учасників, яку використовують для вивчення двох різних точок зору з будь-якої проблеми з метою встановлення істини.

До диспуту готуються всі члени навчальної групи, вивчаючи літературу з проблеми, всі наявні точки зору фахівців. Під час диспуту на занятті група ділиться на дві підгрупи, які дотримуються однієї з двох можливих точок зору. Погляди обох підгруп захищають у диспуті їх представники, члени кожної з них у разі необхідності допомагають своїм представникам, доповнюють або поглиб-

люють їх аргументи на користь своєї позиції та переконливо відкидають аргументи своїх опонентів.

Журі, до складу якого входять курсанти, дає оцінку диспуту, яка передбачає аналіз його результатів, особливостей спільної навчально-пізнавальної діяльності підгруп, індивідуальної діяльності представників підгруп.

Підсумки спільної діяльності учасників диспуту, в тому числі й журі, підводить організатор (викладач).

Характерологічні ознаки організаційно-діяльної гри можна сформулювати так:

1. Моделюється діяльність фахівців із вирішення складних комплексних проблем управління соціально-правовими системами на підставі реальної інформації про їх стан.

2. Ролі в організаційно-діяльній грі умовні. Рішення приймаються за межами штатних структур.

3. Забезпечується розходження рольових цілей і взаємодія ролей, що забезпечено наявністю особистих інтересів учасників гри.

4. Використання колективної діяльності.

5. Наявність загальної мети ігрового колективу.

6. Колективне вироблення рішень учасниками гри реалізується у процесі ланцюга рішень.

7. Передбачено багатоальтернативність.

8. Спеціальними засобами забезпечується управління емоційною напругою гравців.

9. Прийняті в грі рішення не впливають на об'єкт управління. Наслідки прийняття рішень у грі не простежуються.

10. Система оцінки діяльності учасників гри часто відсутня внаслідок високого для гравців ступеня мотивації при вирішенні поставленої проблеми.

Перелічені характерологічні ознаки можна вважати ознаками ділової гри у повному обсязі. При цьому ознака 1 відносить ділову гру до імітаційних методів навчання, ознаки 2–4 визначають ділову гру як ігровий метод навчання. За ознаками 5–6 ділова гра є методом колективного навчання. Ознаки 8–9, 11 відносять їх до числа найбільш ефективних методів ділового навчання, а ознака 7 вирізняє її серед усіх згаданих методів.

Вищенаведені характерологічні ознаки ділової гри допомагають уявити її функціональну схему. Для організації і проведення ділової гри *необхідні:*

– підготовка керівництва гри і групи забезпечення;

– підготовка методичного і технічного забезпечення;

- підготовка інструктивних завдань і пробного проведення гри з групою забезпечення;
- адаптація ділової гри до відповідного контингенту учасників і умов її проведення;
- проведення необхідних розрахунків для оцінки наслідків різноманітних варіантів рішень, формування оптимального або раціонального рішення для кожного фрагменту гри;
- попереднє формування складу ігрових груп;
- підготовка майбутніх учасників гри, оцінка рівня їхньої готовності до неї.

Оцінка вдосконалення ділової гри як форми поліпшення підготовки і перепідготовки спеціалістів юридичного профілю.

При оцінці ефективності ділової гри як активної форми навчання можна відзначити наведені нижче параметри. Одним з основних джерел ефективності ділової гри є економія часу, отримана у порівнянні результатів ділової гри з традиційними методами навчання, за невеликий відрізок часу в учасників виробляються навички і якості, які не можуть відпрацюватись іншими методами навчання. Ефективність навчання проявляється у зацікавленому ставленні учасників до навчальної ділової гри. Цей психологічний чинник активізує курсантів, що сприяє більш інтенсивному засвоєнню і запам'ятовуванню необхідної навчальної інформації, пов'язаної з фаховою підготовкою спеціалістів для подальшої роботи в органах внутрішніх справ.

Ділова гра дозволяє контролювати знання учасників ігрових груп безпосередньо в процесі гри, що дає можливість скоротити час проведення спеціального поточного контролю знань. Аналіз успішності дозволяє зробити висновок, що впровадження ділової гри до навчального процесу значно підвищує рівень успішності і фахової підготовки.

За результатами оцінки діяльності учасників під час ділових ігор можна отримати достатньо повну картину фахових і особистих якостей учасників, їхньої готовності до управлінської діяльності, до вирішення практичних завдань, що постають у роботі органів внутрішніх справ.

Особливості реалізації ділових ігор із використанням персональних комп'ютерів.

Ігрове моделювання ситуацій є важливим інструментом при формуванні самостійного мислення у курсантів та слухачів у процесі вивчення курсу «Тактико-спеціальна підготовка».

На жаль, жодна модель колективної ділової гри не може розглядати значну кількість чинників одночасно і при цьому зберігати реальний масштаб часу. Більше того, жодна ділова гра не може залуча-

ти всіх курсантів, виводячи лідерів на перші ролі і залишаючи «у тіні» відстаючих, осіб зі слабкою підготовкою.

Поява комп'ютерних засобів спілкування і навчання дозволяє забезпечити інтерактивне спілкування з персональним комп'ютером і зосередити увагу на значній кількості чинників, причому індивідуально, незалежно від ступеня підготовки курсанта. У межах комп'ютерних ділових ігор аналізується багатофункціональна соціально-правова система, в якій основні керуючі системою чинники – це ідеалізовані інструменти правоохоронної діяльності.

12.3. Методика використання навчального відео в процесі викладання курсу

На сучасному етапі розвитку теорії щодо методів навчання набула певного поширення класифікація, яку свого часу запропонував відомий учений Ю.К. Бабинський. У своїх працях до методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності він відніс наочно-евристичний метод навчання, який включає перегляд діафільмів, слайдів, кінофільмів, які на сучасному стані науково-технічного прогресу трансформувались у демонстрації відео.

Науково-технічний прогрес зумовив накопичення обсягу інформації. В середньому кожні десять років обсяг наукової інформації, практично у будь-якій галузі науки подвоюється. У зв'язку з цим обсяг знань, необхідних для засвоєння курсантами, безперервно зростає, одночасно тривалість навчання залишається попередньою. Подолання цієї проблеми, здійснюється шляхом підвищення ефективності використання навчального часу, вдосконалення форм та методів навчання. Допомогати досягненню цієї мети покликані технічні засоби навчання, серед яких найбільше поширення отримали ті, які діють на зорово-слуховий апарат людини. Як показала практика, доповнення мовної інформації зображенням покращує її сприйняття, допомагає кращому засвоєнню матеріалу. Значна частина отриманого цим шляхом навчального матеріалу стає предметом підсвідомого запам'ятовування.

Найбільш повно принцип багатофакторного зорово-слухового впливу реалізується у навчальному відео. В силу динамічності мови, зображення відеофільм виправдано розглядається як активний засіб навчальної інформації, пізнання дійсності, суспільно-політичного і культурного виховання курсантів. Наглядний матеріал навчальних фільмів з курсу «Тактико-спеціальна підготовка» забезпечує розкриття конкретних дій у певних ситуаціях, що є найбільш сильною дидактичною особливістю відеофільму. Документальність, висока наочність,

здатність переносити курсантів у реальну обстановку – все це робить навчальне відео незамінним помічником викладача.

Ефективність використання відео у навчальному процесі, як нам видається, залежить перш за все від того, наскільки ретельно викладач підготувався до заняття, вміло використовує можливості відеотехніки. Належна підготовка та методично обґрунтоване використання відеофільмів допомагає скоротити обсяг описового матеріалу. Це дозволяє економити навчальний час і в кінцевому результаті прискорити навчальний процес.

Як доводить практика, у навчальному процесі найбільш доцільно використовувати відеофрагменти, а не повнометражні фільми. Це може бути частина художнього, хронологічно-документального або навчального фільму, знятого на студії або силами викладачів згідно з навчальною програмою.

Процес підготовки до проведення відеозаняття умовно може бути розділене на три послідовних та взаємопов'язаних етапи. Перший – підготовчий, другий – етап вивчення фільму, і третій – етап розробки (конструювання) відеозаняття.

Перший етап охоплює вивчення відеографічної літератури, вибір і попередній перегляд фільму, аналіз змісту фільму з огляду на тему та вид майбутнього заняття.

При відборі демонстраційних матеріалів бажано використовувати анований каталог, який дозволяє скоротити час потрібного відеофільму, дає можливість провести попередній відбір, оскільки каталог до певної міри відображає зміст фільму. Остаточне рішення щодо доцільності відібраного відеоматеріалу, який використовують до даної теми і форми заняття, можна прийняти тільки після його перегляду.

Другий етап підготовки передбачає проведення заходів щодо уточнення плану заняття, його конкретизації. На цьому етапі викладач за необхідності проводить повторний перегляд відеофільму та його частин. При цьому він розробляє структуру відеозаняття, фіксує епізоди і фрагменти, придатні для демонстрації, відзначає їх тривалість, час початку та припинення демонстрації, виявляє дефекти, неточності у фільмі, прослуховує текст диктора потрібної частини фільму, визначає, наскільки вона задовольняє задум викладача.

При вирішенні питання про використання того чи іншого фільму або його частини необхідно пам'ятати, що навчальні фільми відрізняються один від одного не тільки за змістом, але й за своєю педагогічною метою. Вони можуть призначатися для загальною попереднього знайомства з предметом, що вивчається, для узагальнення окремої

теми, розділу, а також можуть становити мету висвітлення вузького питання дисципліни. Від уміння викладача знайти на занятті місце для фільму, способу його використання, багато в чому залежить дидактичний успіх застосування відео. Так, із точки зору місця, відеоматеріали можуть бути своєрідним вступом до лекції чи семінару, ілюстрацією в процесі опрацювання узагальнень окремих питань, своєрідним завершенням навчального заняття.

Відеодемонстрація вступної частини заняття дає наочне уявлення про тему, розділ, який вивчають. Правильно підібраний відеоматеріал та раціональна побудова вступної частини заняття формують у курсантів уявлення, необхідні для усвідомлення головної ідеї заняття, викликають професійний інтерес. Усні коментарі викладача спрямовують курсантів на розуміння змісту заняття. Довготривала демонстрація відеоматеріалу на початку заняття розслабить аудиторію та не дасть необхідного ефекту. Тому час демонстрації, на наш погляд, має тривати не більше ніж 3–5 хвилин.

Відеоматеріал, що використовують в основній частині заняття, повинен досить конкретно, детально розкрити суть теми, що викладається, закріпити і доповнити визначення, які дав викладач, акцентувати увагу курсантів на більш складному та важливому. Відеофрагмент, присвячений конкретному питанню, потрібно демонструвати у процесі викладення як ілюстрацію. Тривалість демонстрації цих фрагментів займає три хвилини, але дає суттєву емоційну розрядку, а побачене, разом з коментарем викладача, курсанти добре запам'ятовують, про що свідчать їх відповіді на семінарських заняттях.

Відеоінформація заключної частини заняття призначена забезпечувати мету більш успішного завершення викладення матеріалу, що вивчається, його узагальнень, підведення підсумків викладення певних питань (тривалість демонстрації не більше ніж 3–5 хвилин).

Показ кінофільмів тривалістю 30 хвилин та більше, викликає у курсантів зниження працездатності і навіть втому. Зважаючи на це, потрібно визнати, що загальна тривалість відеоматеріалів на занятті не повинна перевищувати 20 хвилин, а фільм тривалістю 30 хвилин, на нашу думку, доцільно демонструвати на самопідготовці та у позанавчальний час. Особливо це варто враховувати при застосуванні так званих оглядових фільмів, які охоплюють порівняно широке коло питань теми, предмета (напередодні іспитів, заліків, практичних занять).

Як зазначалось вище, відеофільми можуть бути використані у повному обсязі або окремими фрагментами. Необхідність поділу фільмів викликана як педагогічними цілями, так і наявністю в деяких із них застарілої інформації. Тому з наявного відеоматеріалу викладач повинен вибрати тільки те, що органічно впливається в тематику занят-

тя; Усе зайве, другорядне, застаріле чи те, що виходить за межі програми, демонструвати курсантам недоцільно.

Зображення, дикторський текст, мова викладача повинні бути тісно пов'язані, щоб вони сприймалися як єдине ціле. Курсанти не повинні помічати переходу від пояснень викладача до фільму і навпаки. Тому на третьому, заключному етапі підготовки до відеозаняття необхідно проаналізувати зображення, дикторський текст і заздалегідь підготувати виступ, що передусе демонстрації фільму, тексти для супроводження, коментування фільму і висновок.

Повна заміна дикторського тексту коментарем викладача методично виправдана та потрібна тоді, коли наочний матеріал фільму має необхідні ілюстративні якості, а дикторський текст не сприяє досягненню окресленої мети.

Після демонстрації фільму або його фрагмента викладач підводить підсумок переглянутого, підкреслює основну ідею фільму, і спираючись на побачене, продовжує викладення матеріалу.

Незважаючи на те, що більшість навчальних фільмів мають пояснювально-ілюстративних характер, їх з успіхом можна використовувати для створення проблемних ситуацій, тобто для забезпечення проблемного навчання курсантів. Це можуть бути завдання на самостійний аналіз відображених у фільмі ситуацій, виявлення запрограмованих у них помилок; завдань, що потребують прийняття рішення, виходячи з побаченої ситуації; завдань на узагальнення розрізнених відомостей, окремих фактів та висунення гіпотези і т. ін.

Створення проблемної ситуації може мати місце як у демонстрації відеоматеріалів, так і після, причому її вирішення може бути віддалене в часі. Так, питання, пред'явлені курсантам на лекції, можуть бути обговорені на практичних, семінарських заняттях. Своєю чергою питання семінарських, практичних занять можуть знайти своє подальше вирішення на самопідготовці.

Методи, прийоми застосування відео у навчально-виховному процесі дуже різноманітні. Навчальний фільм може бути використаний на будь-якій стадії заняття і в найрізноманітніших формах, залежно від конкретно визначених цілей.

ВИСНОВКИ

Економічні та соціальні реформи в Україні у процесі побудови демократичної правової держави зумовлюють потребу приведення правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування органів державної виконавчої влади у відповідність до нових умов і сучасних вимог щодо їх діяльності та розвитку.

На сучасному етапі структура побудови, завдання і функції діючої системи МВС України набули докорінних еволюційних змін. У зв'язку з цим виникла необхідність реформувати методику викладання курсу «Тактико-спеціальна підготовка» у вищих навчальних закладах системи МВС України.

У даному посібнику були розглянуті новітні, нестандартні методи навчання, ретельно проаналізована тактика їх застосування викладачем-офіцером як самостійно, так і в різноманітних комбінаціях зі стандартними педагогічними методами, які вже довели свою ефективність.

І ще одним важливим елементом було психологічне сприйняття курсантами різних методик і технологій проведення занять. На основі аналізу даного елемента стало можливим не лише порівняти ефективність різних методів викладання, а й виробити перелік суттєвих рекомендацій щодо якісного їх застосування у навчальному процесі. Ці методи стосуються не тільки часу використання методу, періоду, протягом якого сприйняття інформації буде найбільш ефективним, а й способу і місця, в якому подання інформації принесло б найбільш позитивний результат. Цим результатом є глибокі, свідомі знання та вміння їх застосовувати на практиці.

Вищенаведене переконливо доводить, що кардинального доопрацювання потребують положення про організацію навчальної та навчально-методичної роботи у навчальних закладах МВС України у відповідності до Болонської конвенції. В цілому можна стверджувати, що доопрацювання та приведення у відповідність до сучасних вимог потребує вся нормативно-правова база, що регулює це питання.

Програма роботи над формуванням особистості професіонала-правоохоронця – це не тільки комплекс заходів, якими викладач реалізує зміст навчального процесу, а цілісний і взаємодоповнюючий процес спілкування педагога з курсантами, під час якого враховують не тільки інтелектуальні властивості сторін діалогу, а й їх емоційний стан і психологічний настрій. Більше того, підручник надає ряд порад, як

привести емоції і настрої курсантів у такий стан, у якому засвоєння інформації не потребувало б особливих зусиль.

Підвищення авторитету міліції – завдання важливе та складне; вирішення його вимагає широкого комплексу заходів, наполегливої виховної роботи. Необхідно навчити і переконати особовий склад органів внутрішніх справ працювати по-новому, застосовувати сучасні організаційні заходи та засоби, крокуючи в ногу з часом. Для реалізації цього завдання необхідно якомога інтенсивніше використовувати у навчальному процесі сучасні, прогресивні методи навчання.

Стандартні методи викладання (лекції, семінарські заняття та ін.) при викладанні навчальних дисциплін у ВНЗ МВС України, зокрема «Тактико-спеціальної підготовки», обов'язково повинні доповнюватися іншими нестандартними, перспективними для широкого використання методиками, відеозаняттями, практичними заняттями, такими, як ділові ігри, групові вправи, тактичні навчання. Ефективність такого комбінування стандартних поряд із нестандартними методиками проведення занять нам доводить зарубіжна практика. Наше завдання – закріпити та активно використовувати їх у викладанні дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка».

ДОДАТКИ

Додаток 1

Витяг з Конституції України

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. (Офіційне тлумачення положень частини першої статті 39 див. в Рішенні Конституційного Суду №4-рп / 2001 (у004р710-01) від 19.04.2001)

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Додаток 2

Кримінальний кодекс України

(витяг)¹

Стаття 11. Поняття злочину

1. Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

2. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

---

¹ 1) У цьому витягу наведено ті статті (частини статей) КК України, у яких:

а) дається визначення основних понять;
б) встановлена відповідальність за злочини, які найчастіше зустрічаються в процесі несення служби працівниками міліції з охорони громадського порядку;
в) встановлена відповідальність за злочинні дії працівників міліції, які можуть бути вчинені при охороні громадського порядку.

2) Жирним курсивом виділено санкції (передбачене покарання) тих статей (частин статей) КК України, у яких встановлюється відповідальність за злочини, що належать до категорії тяжких чи особливо тяжких.

Стаття 12. Класифікація злочинів

1. Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини **невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.**

2. Злочином **невеликої тяжкості** є злочин, за який передбачене покарання у виді **позбавлення волі на строк не більше двох років**, або інше, більш м'яке покарання.

3. Злочином **середньої тяжкості** є злочин, за який передбачене покарання у виді **позбавлення волі на строк не більше п'яти років.**

4. **Тяжким** злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді **позбавлення волі на строк не більше десяти років.**

5. **Особливо тяжким** злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді **позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.**

Стаття 22. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність

1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося **шістнадцять років.**

2. Особи, що вчинили злочини у **віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише** за умисне вбивство (статті 115–117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (стаття 113), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), захоплення заручників (статті 147 і 349), згвалтування (стаття 152), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153), крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308), грабїж (статті 186, 262, 308), розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308), вимагання (статті 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289), хуліганство (стаття 296).

Стаття 36. Необхідна оборона

1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

2. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

3. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищенням меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу.

4. Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

5. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Стаття 37. Уявна оборона

1. Уявною обороною визнаються дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання.

2. Уявна оборона виключає кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду лише у випадках, коли обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

3. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення, але при цьому перевищила межі захисту, що дозволяються в умовах відповідного реального посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони.

4. Якщо в обстановці, що склалася, особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати відсутність реального суспільно небезпечного

посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння шкоди через необережність.

Стаття 38. Затримання особи, що вчинила злочин

1. Не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставляння її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

2. Перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, має наслідком відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу.

Стаття 39. Крайня необхідність

1. Не є злочином заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

2. Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода.

3. Особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрозувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці.

Стаття 115. Умисне вбивство

Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – *карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.*

Стаття 118. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця

Умисне вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, а також у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, – карається виправними роботами на строк до двох

років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Стаття 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження

1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, – *карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.*

Стаття 122. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження

1. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у статті 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 124. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, вчинене у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, – карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

Стаття 125. Умисне легке тілесне ушкодження

Умисне легке тілесне ушкодження – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року.

Стаття 146. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини – караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 147. Захоплення заручників

Захоплення або тримання особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника – **карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.**

Стаття 150-1. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом

Використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб) з метою отримання прибутку – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 152. Згвалтування

Згвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, – карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Стаття 153. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом

Задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи – карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

Стаття 156. Розбещення неповнолітніх

Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 185. Крадіжка

1. Таємне викрадення чужого майна (крадіжка) – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Крадіжка, вчинена повторно або за попередньою змовою групою осіб, – карається арештом на строк від трьох до шести місяців або

обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдала значної шкоди потерпілому, – **карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років.**

Стаття 186. Грабіж

1. Відкрите викрадення чужого майна (грабіж) – карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

2. Грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинений повторно, або за попередньою змовою групою осіб, – **карається позбавленням волі на строк від чотирьох до шести років.**

3. Грабіж, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдав значної шкоди потерпілому, – **карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років.**

Стаття 187. Розбій

Напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (розбій), – **карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.**

Стаття 190. Шахрайство

Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Стаття 194. Умисне знищення або пошкодження майна

1. Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – *карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років.*

Стаття 195. Погроза знищення майна

Погроза знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загально небезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від шістдесяти до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців.

Стаття 196. Необережне знищення або пошкодження майна

Необережне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 199. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї

Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту, а також збут підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металевої монети, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї – *караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.*

Стаття 203-1. Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва

1. Незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, якщо ці дії вчинені у значних розмірах, – карається штрафом від однієї до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк із конфіскацією та знищенням дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва.

Стаття 204. Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

1. Незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення.

2. Незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів, або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею, – карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання для її виготовлення.

Стаття 213. Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом

Здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів без державної реєстрації або без спеціального дозволу (ліцензії), одержання якого передбачено законодавством, або надання приміщень та споруд для розташування незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту, організація незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту – карається штрафом від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами від ста до двохсот годин.

Стаття 215. Підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків

Виготовлення з метою збуту, збут або використання завідомо підроблених знаків поштової оплати, маркованої продукції, міжнародних купонів для відповіді, посвідчень особи для міжнародного поштового обміну, відбитків маркувальних машин, а також квитків залізничного, водного, повітряного або автомобільного транспорту та інших проїзних документів і документів на перевезення вантажу – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Стаття 216. Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок

Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів – караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років.

Стаття 258. Терористичний акт

Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або не вчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою – *караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.*

Стаття 258-2. Публічні заклики до вчинення терористичного акту

Публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами – караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 259. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

Завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неопода-

ткочуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років.

Стаття 262. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем

Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

Стаття 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами

1. Носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу – караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 277. Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів

Умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, а також інші дії, спрямовані на приведення зазначених предметів у непридатний для експлуатації стан, якщо це спричинило чи могло спричинити аварію поїзда, судна або порушило нормальну роботу транспорту, або створило небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, – караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 279. Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства

1. Блокування транспортних комунікацій шляхом влаштування перешкод, відключення енергопостачання чи іншим способом, яке порушило нормальну роботу транспорту або створювало небезпеку для життя людей, або настання інших тяжких наслідків, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Захоплення вокзалу, аеродрому, порту, станції або іншого транспортного підприємства, установи або організації – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Стаття 283. Самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда

1. Самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда стоп-краном чи шляхом роз'єднання повітряної гальмової магістралі або іншим способом, якщо це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, – *караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.*

Стаття 286. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами

1. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, – карається штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили смерть потерпілого або заподіяли тяжке тілесне ушкодження, – **караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років або без такого.**

Стаття 287. Випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації

Випуск в експлуатацію завідомо технічно несправних транспортних засобів, допуск до керування транспортним засобом особи, яка перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, або не має права на керування транспортним засобом, чи інше грубе порушення правил експлуатації транспорту, що забезпечують дорожній рух, вчинене особою, відповідальною за технічний стан або експлуатацію транспортних засобів, якщо це спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжке тілесне ушкодження або його смерть, – караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з відповідальністю за технічний стан або експлуатацію транспортних засобів, на строк до трьох років або без такого.

Стаття 289. Незаконне заволодіння транспортним засобом

1. Незаконне заволодіння транспортним засобом – карається штрафом від однієї тисячі до однієї тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинені з проникненням у приміщення чи інше сховище, або якщо вони завдали значної матеріальної шкоди, – **караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої.**

Стаття 293. Групове порушення громадського порядку

Організація групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту,

підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях – караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

Стаття 294. Масові заворушення

Організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Стаття 295. Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку

Публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту – караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Стаття 296. Хуліганство

1. Хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років.

2. Ті самі дії, вчинені групою осіб, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до чотирьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони були вчинені особою, раніше судимою за хуліганство, чи пов'язані з опором представників влади або представників громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, – **караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.**

Стаття 297. Наруга над могилою

Наруга над могилою, іншим місцем поховання, над трупом або урною з прахом покійного, а також викрадення предметів, що знаходяться в місці поховання або на трупі, – караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 298. Знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці

Умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини – караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 299. Жорстоке поводження з тваринами

Знуцання над тваринами, що відносяться до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, – караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

Стаття 300. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості

Ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні – караються штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, засобів їх виготовлення та розповсюдження.

Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, перевезення чи інше переміщення з тією самою

метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні – караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією порнографічних предметів та засобів їх виготовлення і розповсюдження.

Стаття 307. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – *караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.*

Стаття 308. Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства – *караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років.*

Стаття 309. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту – караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 314. Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Незаконне введення будь-яким способом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в організм іншої особи проти її волі – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Стаття 315. Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Схиляння певної особи до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Стаття 316. Незаконне публічне вживання наркотичних засобів

Публічне або вчинене групою осіб незаконне вживання наркотичних засобів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян – карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 321. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту, збут отруйних або сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також здійснення таких дій щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних або сильнодіючих речовин, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, вчинені без спеціального на те дозволу, – караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років.

Стаття 324. Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів

Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 338. Наруга над державними символами

1. Публічна наруга над Державним Прапором України, Державним Гербом України або Державним Гімном України – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

2. Публічна наруга над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців.

Стаття 341. Захоплення державних або громадських будівель чи споруд

Захоплення будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, з метою незаконного користування ними або перешкоджання нормальній роботі підприємств, установ, організацій – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 342. Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві

1. Опір представникові влади під час виконання ним службових обов'язків – карається штрафом до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Опір працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку – карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Стаття 345. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу

1. Погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу, а також щодо його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних

ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків – *карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.*

Стаття 347. Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу

1. Умисне знищення або пошкодження майна, що належить працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам, у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків – караються штрафом від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років.

2. Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загалом небезпечним способом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – *караються позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років.*

Стаття 348. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця

Вбивство або замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку – *караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.*

Стаття 349. Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника

Захоплення або тримання як заручника представника влади, працівника правоохоронного органу чи їх близьких родичів з метою спонукання державної чи іншої установи, підприємства, організації або службової особи вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника – *караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.*

Стаття 353. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи

Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Стаття 356. Самоправство

Самоправство, тобто самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорюється окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до трьох місяців.

Стаття 357. Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження

1. Викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем, а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування, а також здійснення таких самих дій відносно приватних документів, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах, – караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до трьох місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

Стаття 358. Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів

1. Підроблення посвідчення або іншого документа, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою

особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, і який надає права або звільняє від обов'язків, з метою використання його як підроблювачем, так і іншою особою, або збут такого документа, а також виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, а так само інших офіційних печаток, штампів чи бланків з тією самою метою або їх збут – караються штрафом до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Використання завідомо підробленого документа – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – **карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.**

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, – **караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.**

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі нада-

них їй прав чи повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, – *карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.*

Стаття 366. Службове підроблення

Службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 367. Службова недбалість

Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб, – карається штрафом від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 368. Одержання хабара

Одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища – карається штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавлен-

ням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 369. Давання хабара

Давання хабара – карається штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років.

Стаття 370. Провокація хабара

1. Провокація хабара, тобто свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування або одержання хабара, щоб потім викрити того, хто дав або взяв хабара, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Те саме діяння, вчинене службовою особою правоохоронних органів, – *карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.*

Стаття 371. Завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою

1. Завідомо незаконне затримання або незаконний привід – караються позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або обмеженням волі на строк до трьох років.

Стаття 383. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину

1. Завідомо неправдиве повідомлення суду, прокурору, слідчому або органу дізнання про вчинення злочину – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

2. Ті самі дії, поєднані з обвинуваченням особи в тяжкому чи особливо тяжкому злочині або із штучним створенням доказів обвинувачення, а також вчинені з корисливих мотивів, – караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 395. Порушення правил адміністративного нагляду

Самовільне залишення особою місця проживання з метою ухилення від адміністративного нагляду, а також неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд у разі звільнення з місць позбавлення волі, – караються арештом на строк до шести місяців.

Кодекс України про адміністративні правопорушення

(витяг)

Стаття 9. Поняття адміністративного правопорушення

Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Стаття 15. Відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень

Військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне придбання або зберігання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, щодо подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт.

Інші, крім зазначених у частині першій цієї статті, особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних поло-

жень про дисципліну, у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень дисциплінарну відповідальність, а в інших випадках – адміністративну відповідальність на загальних підставах.

При порушенні правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань – військовослужбовцями строкової служби штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У випадках, зазначених у цій статті, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

Стаття 16. Відповідальність іноземців і осіб без громадянства

Іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Стаття 17. Обставини, що виключають адміністративну відповідальність

Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності.

Стаття 18. Крайня необхідність

Не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена цим Кодексом або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода.

Стаття 19. Необхідна оборона

Не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена цим Кодексом або іншими законами, що встановлюють відпові-

дальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані необхідної оборони, тобто при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Перевищенням меж необхідної оборони визнається явна невідповідність захисту характерові і суспільній шкідливості посягання.

Стаття 44. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах

Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах – тягнуть за собою накладення штрафу від вісімнадцяти до сорока трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Стаття 51. Дрібне викрадення чужого майна

Дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати – тягне за собою накладення штрафу від трьох до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 89. Жорстоке поводження з тваринами

Жорстоке поводження з тваринами, їх мордування або вчинення інших дій, що призвели до їх мучення, каліцтва чи загибелі, – тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 122-2. Невиконання водіями вимог про зупинку

Невиконання водіями вимог працівника міліції, а водіями військових транспортних засобів – вимог посадової особи військової інспекції безпеки дорожнього руху Військової служби правопорядку у Збройних Силах України про зупинку транспортного засобу, – тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до одинадцяти неоподатковува-

них мінімумів доходів громадян або позбавлення права керування транспортними засобами на строк від трьох до шести місяців.

Стаття 134. Провезення ручної кладі понад установлені норми і неоплаченого багажу

Неоплачене провезення багажу в електротранспорті і автобусах міського, приміського, міжміського сполучення, а також у маршрутних таксі – тягне за собою накладення штрафу від 0,1 до 0,5 неоподатковованого мінімуму доходів громадян.

Стаття 153. Знищення або пошкодження зелених насаджень або інших об'єктів озеленення населених пунктів

Знищення або пошкодження зелених насаджень, окремих дерев, чагарників, газонів, квітників та інших об'єктів озеленення в населених пунктах, невжиття заходів для їх охорони, а також самовільне перенесення в інші місця під час забудови окремих ділянок, зайнятих об'єктами озеленення, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 154. Порушення правил тримання собак і котів

Тримання собак і котів у місцях, де це заборонено відповідними правилами, чи понад установлену кількість, чи незареєстрованих собак, або приведення в громадські місця, або вигулювання собак без повідків і намордників (крім собак, у реєстраційних свідоцтвах на яких зроблено спеціальну відмітку) чи в не відведених для цього місцях – тягне за собою попередження або накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і попередження або накладення штрафу на посадових осіб – від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 155-2. Обман покупця чи замовника

Обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника працівниками торгівлі, громадського харчування і сфери послуг та громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг, якщо матеріальна шкода, заподіяна таким обманом, не перевищує три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян, – тягне за собою накладення штрафу від двох до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 156. Порушення правил торгівлі алкогольними напоями і тютюновими виробами

Роздрібна або оптова, включаючи імпорт або експорт, торгівля спиртом етиловим, коньячним або плодовим або роздрібна торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами без наявності ліцензії або без марок акцизного збору чи з підробленими марками цього збору – тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією предметів торгівлі та виручки, одержаної від продажу предметів торгівлі.

Порушення працівником підприємства (організації) торгівлі або громадського харчування правил торгівлі алкогольними напоями і тютюновими виробами, а саме: торгівля алкогольними напоями або тютюновими виробами в приміщеннях або на територіях, заборонених законом, або в інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради як такі, де роздрібна торгівля алкогольними напоями або тютюновими виробами заборонена, а так само торгівля алкогольними напоями або тютюновими виробами через торгові автомати чи неповнолітніми особами, **а також продаж алкогольних напоїв або тютюнових виробів особі, яка не досягла 18 років**, – тягне за собою накладення штрафу від п'яти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Торгівля алкогольними напоями або тютюновими виробами з рук – тягне за собою накладення штрафу від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією предметів торгівлі.

Стаття 160. Торгівля з рук у невстановлених місцях

Торгівля в містах з рук на вулицях, площах, у дворах, під'їздах, скверах та в інших невстановлених місцях – тягне за собою накладення штрафу від одного до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією предметів торгівлі або без такої.

Стаття 164-5. Зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного збору встановленого зразка

Зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає належним чином розміщених марок акцизного збору, або з підробленими чи фальсифікованими марками акцизного збору посадовими особами підприємств-виробників, імпортерів і продавців цих товарів – тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких алкогольних напоїв або тютюнових виробів.

Стаття 173. Дрібне хуліганство

Дрібне хуліганство, тобто нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян, – тягне за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, а в разі, якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Стаття 173-1. Поширювання неправдивих чуток

Поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, – тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку.

Стаття 173-2. Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження корекційної програми

Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, не проходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї, – тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

Стаття 174. Стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку

Стрільба з вогнепальної чи холодної металевий зброї або пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі

понад 100 метрів за секунду в населених пунктах і в не відведених для цього місцях, а також у відведених місцях з порушенням установленого порядку – тягне за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією зброї і бойових припасів або без такої.

Стаття 175-1. Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях

Куріння тютюнових виробів у місцях, де це заборонено законом, а також в інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради, – тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 178. Розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява в громадських місцях у п'яному вигляді

Розпивання спиртних напоїв на вулицях, на стадіонах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту та в інших громадських місцях, крім підприємств торгівлі і громадського харчування, в яких продаж спиртних напоїв на розлив дозволений виконавчим органом сільської, селищної, міської ради, або поява в громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, – тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 181. Азартні ігри, ворожіння в громадських місцях

Участь в організованих без дозволу азартних іграх (карти, рулетку, «наперсток» та інші) на гроші, речі та інші цінності, а так само прийняття ставок приватними особами на спортивних та інших змаганнях – тягнуть за собою попередження або накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією грального приладдя, а також грошей, речей та інших цінностей, що є ставкою у грі, або без такої.

Стаття 181-1. Заняття проституцією

Заняття проституцією – тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 185. Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця

Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків, а також вчинення таких же дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку – тягне за собою накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, а в разі, якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Стаття 185-7. Публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України

Публічні заклики в будь-якій формі до невиконання розпоряджень або вимог працівника міліції чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України у зв'язку з виконанням ним обов'язків по охороні громадського порядку або поширення завідомо неправдивих відомостей з метою провокації непокори законній вимозі працівника міліції, якщо ці дії призвели до порушення громадського порядку, – тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку.

Стаття 187. Порушення правил адміністративного нагляду

Порушення правил адміністративного нагляду особами, щодо яких встановлено такий нагляд, а саме:

- 1) неявка за викликом органу внутрішніх справ у вказаний термін і ненадання усних або письмових пояснень з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;
- 2) неповідомлення працівників органу внутрішніх справ, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання або про виїзд за межі району (міста) у службових справах;
- 3) порушення заборони виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;

4) порушення заборони перебування у визначених місцях району (міста);

5) не реєстрація в органі внутрішніх справ – тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 191. Порушення громадянами правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів

Порушення правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної мисливської чи холодної зброї, а також пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів громадянами, які мають дозвіл органів внутрішніх справ на зберігання зазначеної зброї, – тягне за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з оплатним вилученням зброї і бойових припасів або без такого.

Стаття 195-2. Порушення порядку придбання, зберігання, реєстрації або обліку газових пістолетів і револьверів та патронів до них

Порушення порядку придбання, реєстрації або обліку газових пістолетів і револьверів та патронів до них – тягне за собою накладення штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією газових пістолетів і револьверів та патронів до них або без такої, а на посадових осіб – від двох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією газових пістолетів і револьверів та патронів до них або без такої.

Стаття 195-3. Порушення правил застосування спеціальних засобів самооборони

Застосування спеціальних засобів самооборони з порушенням установлених правил – тягне за собою накладення штрафу від чотирьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією спеціальних засобів самооборони.

Стаття 195-4. Порушення порядку виробництва, придбання, зберігання чи продажу електрошокових пристроїв і спеціальних засобів, що застосовуються правоохоронними органами

Порушення порядку виробництва, придбання, зберігання чи продажу електрошокових пристроїв і спеціальних засобів, що за-

стосовуються правоохоронними органами, – тягне за собою накладення штрафу від чотирьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією електрошокових пристроїв і спеціальних засобів.

Стаття 222. Органи внутрішніх справ (міліція)

Органи внутрішніх справ (міліція) розглядають справи про такі адміністративні правопорушення: про порушення громадського порядку, за порушення правил паспортної системи, правил дорожнього руху, правил, що забезпечують безпеку руху транспорту, правил користування засобами транспорту, правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на транспорті, а також про незаконний відпуск і незаконне придбання бензину або інших паливно-мастильних матеріалів (частина перша статті 44, статті 80 і 81 (в частині перевищення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах транспортних засобів), частина друга статті 106-1, частини перша, друга, третя і четверта статті 109, статті 110, 111, частина третя статті 114, частина перша статті 115, стаття 116-2, частина друга статті 117, частини перша і друга статті 119, частини перша, друга, четверта і п'ята статті 121, статті 121-1, 121-2, частини перша і друга статті 122, частини перша і друга статті 123, статті 124-1–126, частини перша, друга і третя статті 127, частина перша статті 127-1, статті 128-129, частини перша, друга та п'ята статті 133, стаття 133-1, частина друга статті 135, стаття 136 (за винятком порушень на автомобільному транспорті), стаття 137, частини перша, друга і третя статті 140, статті 161, 164-4, 173, статтею 175-1 (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), статтями 176, 177, частини перша і друга статті 178, статті 189-2, 192, 194, 195, статті 197-201).

Від імені органів внутрішніх справ (міліції) розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право:

1) за адміністративні правопорушення, передбачені частиною першою статті 44, частиною другою статті 106-1, частинами першою, другою, третьою і четвертою статті 109, статтями 110, 111, частиною третьою статті 114, частиною першою статті 115, статтею 116-2, частиною другою статті 117, частинами першою і другою статті 119, частинами першою, другою і п'ятою статті 133, частиною другою статті 135, статтею 136 (за винятком порушень на автомобільному транспорті), статтями 137, 161, статтями 164-4, 173, статтею 203 цього Кодексу, – начальники органів внутрішніх справ

та їх заступники, а статтею 175-1 (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), статтями 176, 177, частинами першою і другою статті 178, статтями 189-2, 192, 194, 195, 197-201 цього Кодексу – начальники або заступники начальників районних, міських, районних у містах відділів (управлінь) внутрішніх справ;

– за адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою, другою, третьою і четвертою статті 109, статтями 110, 111, частиною третьою статті 114, частиною першою статті 115, статтею 116-2, частиною другою статті 117, частинами першою і другою статті 133, частиною другою статті 135 цього Кодексу, крім того, – начальники лінійних пунктів міліції, а за порушення, передбачені частиною третьою статті 109, статтею 110 цього Кодексу, – також і інші працівники міліції, на яких покладено нагляд за додержанням відповідних правил. Розмір штрафу, що накладається начальниками лінійних пунктів міліції, не може перевищувати чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– за адміністративні правопорушення, передбачені частиною першою статті 44, статтею 175-1 (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), статтями 176, 177 частинами першою і другою статті 178 цього Кодексу, крім того – начальники або заступники начальників органів внутрішніх справ на транспорті, інших органів внутрішніх справ, прирівняних до районних, міських, районних у містах відділів (управлінь) внутрішніх справ, начальники відділень міліції, що є в системі органів внутрішніх справ, а за правопорушення, передбачені статтею 177 і частинами першою та другою статті 178 цього Кодексу, – також дільничні інспектори (старші дільничні інспектори) міліції;

2) за адміністративні правопорушення, передбачені статтями 80 і 81 (в частині перевищення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах транспортних засобів), статтею 124-1, частинами другою і третьою статті 126, частиною третьою статті 127, частиною першою статті 127-1, статтями 128-129, статтею 132-1, частиною шостою статті 133-1, частинами першою, другою і третьою статті 140 цього Кодексу, – начальник або заступник начальника відділення (відділу, управління, департаменту), командир або заступник командира окремого підрозділу Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України, начальник відділу внутрішніх справ або особа, яка виконує його обов'язки;

3) за адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою, другою, четвертою і п'ятою статті 121, статтями 121-1,

121-2, частинами першою і другою статті 122, частинами першою і другою статті 123, статтею 125, частиною першою статті 126, частинами першою і другою статті 127, частинами третьою, восьмою і дев'ятою статті 133-1 цього Кодексу, – працівники Державтоінспекції Міністерства внутрішніх справ України, які мають спеціальні звання.

Стаття 254. Складення протоколу про адміністративне правопорушення

Про вчинення адміністративного правопорушення складається протокол уповноваженими на те посадовою особою або представником громадської організації чи органу громадської самодіяльності.

Протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається у двох екземплярах, один з яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Протокол не складається у випадках, передбачених статтею 258 цього Кодексу.

Стаття 255. Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення

У справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218 – 221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати:

– уповноважені на те посадові особи: органів внутрішніх справ (частина перша статті 44, статті 44-1, 46-1, 46-2, 51, 51-2, 92, частина перша статті 106-1, стаття 106-2, частини третя і шоста статті 121, частини третя і четверта статті 122, стаття 122-2, частина третя статті 123, стаття 124, частина четверта статті 127, стаття 130, частина третя статті 133, стаття 136 (про порушення на автомобільному транспорті), стаття 139, частина четверта статті 140, статті 148, 151, 154, 155, 155-2–156-2, 159, 160, 160-2, 162, 164–164-11, 165-1, 165-2, 173–173-2, 174, стаття 175-1 (за винятком порушень, вчинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), статті 176, 177, 178–181-1, 181-3–185-9, 186, 186-1, 186-3, 186-5–188, 188-28, 189–196, 212-6, частина перша статті 203, статті 204, 205–206-1, 212-7, 212-8, 212-10, 212-12, 212-13, 212-14, 212-20);

Стаття 256. Зміст протоколу про адміністративне правопорушення

У протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по бать-

кові особи, яка склала протокол; відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення); місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення; прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є; пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; інші відомості, необхідні для вирішення справи. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі.

Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, в ньому робиться запис про це. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви свого відмовлення від його підписання.

При складенні протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються його права і обов'язки, передбачені статтею 268 цього Кодексу, про що робиться відмітка у протоколі.

Стаття 258. Випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається

Протокол не складається в разі вчинення адміністративних правопорушень, передбачених статтями 70, 73, 77, частинами першою та третьою статті 85, статтею 153, якщо розмір штрафу не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, статтею 107 (у випадках вчинення правопорушень, перелічених в частині третій статті 238) частиною третьою статті 109, статтями 110, 115, частинами першою, третьою і п'ятою статті 116, частиною третьою статті 116-2, частинами першою і третьою статті 117 (при накладенні адміністративного стягнення у вигляді попередження на місці вчинення правопорушення), статтями 118, 119, статтями 134, 135 цього Кодексу, якщо особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається.

Протоколи не складаються і в інших випадках, коли відповідно до закону штраф накладається і стягується, а попередження оформлюється на місці вчинення правопорушення.

У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, уповноваженими органами (посадовими особами) на місці вчинення право-

порушення виноситься постанова у справі про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 283 цього Кодексу.

Якщо під час складання постанови у справі про адміністративне правопорушення особа оспорить допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, то уповноважена посадова особа зобов'язана скласти протокол про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 256 цього Кодексу. Цей протокол є додатком до постанови у справі про адміністративне правопорушення.

Постанова у справі про адміністративне правопорушення складається у двох екземплярах, один з яких вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності.

У разі виявлення адміністративного правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованого за допомогою працюючих в автоматичному режимі спеціальних технічних засобів, що мають функції фото – і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото – і кінозйомки, відеозапису, протокол про адміністративне правопорушення не складається, а постанова у справі про адміністративне правопорушення виноситься без участі особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Копії постанови у справі про адміністративне правопорушення та матеріалів, зафіксованих за допомогою працюючих в автоматичному режимі спеціальних технічних засобів, що мають функції фото – і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото – і кінозйомки, відеозапису, надсилаються особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, протягом трьох днів з дня винесення такої постанови.

Стаття 259. Доставляння порушника

З метою складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено в міліцію, в підрозділ Військової служби правопорядку у Збройних Силах України чи до органу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, чи громадського пункту з охорони громадського порядку працівником міліції, посадовою особою Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України або членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а при порушенні законодавства про державну таємницю – до органів Служби безпеки України її співробітником.

При вчиненні порушень правил користування засобами транспорту, правил щодо охорони порядку і безпеки руху, правил спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на транспорті, правил пожежної безпеки, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил на транспорті порушника може бути доставлено уповноваженою на те особою в міліцію, якщо у нього немає документів, що посвідчують особу, і немає свідків, які б могли повідомити необхідні дані про нього.

Стаття 260. Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення

У випадках, прямо передбачених законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення допускаються адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, талона про проходження державного технічного огляду, ліцензійної картки на транспортний засіб, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

Порядок адміністративного затримання, особистого огляду, огляду речей і вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, талона про проходження державного технічного огляду, ліцензійної картки на транспортний засіб, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо вживання лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, з метою, передбаченою цією статтею, визначається цим Кодексом та іншими законами України.

Відшкодування шкоди, заподіяної громадянину незаконним застосуванням заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, проводиться в порядку, встановленому законом.

Стаття 261. Адміністративне затримання

Про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Стаття 262. Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання провадиться:

– органами внутрішніх справ – при вчиненні дрібного хуліганства, вчиненні насильства в сім'ї, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, при поширюванні неправдивих чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог працівника міліції, при прояві неповаги до суду, вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України, а також в інших випадках, прямо передбачених законами України.

Стаття 263. Строки адміністративного затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години. У виняткових випадках, у зв'язку з особливою потребою законами України може бути встановлено інші строки адміністративного затримання.

Осіб, які порушили прикордонний режим або режим у пунктах пропуску через державний кордон України, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення – до трьох діб з повідомлення про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу.

Осіб, які вчинили дрібне хуліганство, насильство в сім'ї, злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образу їх, публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, може бути затримано до розгляду справи суддею або начальником (заступником начальника) органу внутрішніх справ. До розгляду суддею справи може бути затримано також осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, порушили порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій або проявили неповагу до суду чи торгували з рук у невстановлених місцях. Іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України, може бути затримано до розгляду справи суддею або посадовою особою органу Державної прикордонної служби України.

Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставляння порушника для складення протоколу, а особи, яка була в стані сп'яніння, – з часу її витверезення.

Стаття 264. Особистий огляд і огляд речей

Особистий огляд може провадитись уповноваженими на те посадовими особами Служби безпеки України, органів внутрішніх справ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митних установ і органів прикордонної служби, а у випадках, прямо передбачених законами України, також і інших органів.

Особистий огляд може провадитись уповноваженою на те особою однієї статі з особою яку оглядає і в присутності двох понятих тієї ж статі.

Огляд речей може провадитись уповноваженими на те посадовими особами Служби безпеки України, органів внутрішніх справ, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, воєнізованої охорони, цивільної авіації, митних установ, органів прикордонної служби, природоохоронних органів, державними інспекторами з питань інтелектуальної власності, органів лісоохорони, органів рибоохорони, органів, що здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, а у випадках, прямо передбачених законами України, також і інших органів. При вчиненні порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу уповноважені на те посадові особи органів, які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, а також працівники міліції, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України можуть провадити в установленому порядку огляд транспортних засобів.

Огляд речей, ручної кладі, багажу, знарядь полювання і лову риби, добутої продукції, транспортних засобів та інших предметів здійснюється, як правило, у присутності особи, у власності (володінні) якої вони є. У невідкладних випадках зазначені речі, предмети може бути піддано оглядові з участю двох понятих під час відсутності власника (володільця).

Про особистий огляд, огляд речей складається протокол або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання.

Особистий огляд, огляд речей у митних установах провадиться в порядку, встановленому Митним кодексом України.

Стаття 265. Вилучення речей і документів

Речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються посадовими особами органів, зазначених у статтях 234-1, 234-2, 244-4, 262 і 264 цього Кодексу. Вилучені речі і документи зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення у місцях, що їх визначають органи (посадові особи), яким надано право провадити вилучення речей і документів, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх у встановленому порядку конфіскують, або повертають володільцеві, або знищують, а при оплатному вилученні речей – реалізують. Вилучені орден, медаль, нагрудний знак до почесного звання СРСР, почесного звання Української РСР, Почесної Грамоти і Грамоти Президії Верховної Ради Української РСР, почесного звання України, відзнаки Президента України, після розгляду справи підлягають поверненню їх законному володільцеві, а якщо він невідомий, надсилаються відповідно до Адміністрації Президента України. Вилучені самогон та інші міцні спиртні напої домашнього вироблення, апарати для їх вироблення після розгляду справи підлягають знищенню працівниками міліції.

Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання. При вчиненні порушень, передбачених статтями 174, 190–195-4 цього Кодексу, працівник міліції, а при вчиненні правопорушень, передбачених статтями 191, 195 цього Кодексу, – також посадова особа прикордонної служби має право вилучити вогнепальну, пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду та холодну зброю, бойові припаси, електрошокові пристрої і спеціальні засоби. Працівник міліції, посадова особа прикордонної служби має право провести особистий огляд і огляд речей порушника в порядку, встановленому статтею 264 цього Кодексу. До особи, яка вчинила правопорушення під час виконання службових обов'язків, вилучення зброї, особистий огляд і огляд речей застосовується лише у невідкладних випадках.

Статут патрульної служби міліції

(витяг)

Стаття 200. Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, у тому числі прийоми рукопашного бою для припинення правопорушень, подолання протидії їх законним вимогам, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на них обов'язків.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з врахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи правопорушника.

Стаття 201. Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівника міліції.

Попередження повинно бути зроблене голосно, а при значній відстані або зверненні до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі голосу, і в кожному випадку бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби будуть застосовуватись, українською та російською мовами не менше двох разів з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення.

Стаття 202. Рішення про застосування спеціальних засобів приймає посадова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку або керівник конкретної операції. Працівники міліції, які діють індивідуально, приймають такі рішення самостійно.

Стаття 204. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби:

а) до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройної непокори;

б) у приміщеннях і на земельних ділянках, закріплених за дипломатичними, консульськими та іншими представництвами іноземних держав, включаючи випадки коли від глав представництв надійде про-

хання застосувати в цих цілях відповідні заходи та засоби до правопорушників.

Стаття 205. Забороняється застосування спеціальних засобів, сльозоточивих речовин і вибухових пристроїв у приміщеннях, на виробництвах, пов'язаних з виготовленням продукції з вибухових і легкозаймистих речовин, у дитячих та лікувальних закладах.

Стаття 206. Світлошумові засоби відволікаючої дії (світлошумова граната «Зоря», світлошумовий пристрій «Пламя») застосовуються на відстані не ближче двох метрів від людини.

Стаття 207. При застосуванні сльозоточивих речовин забороняється прицільна стрільба по правопорушникам, розкидання та відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин.

«Черемуха-1», «Черемуха-4», «Черемуха-12», «Сирень-3», «Облако» застосовуються тільки на відкритій місцевості.

Стаття 208. Водомети застосовуються для розосередження учасників масових безпорядків при температурі атмосферного повітря не нижче 0 градусів С.

Стаття 209. Патрони з гумовою кулею ударної непроникливої дії відстрілюються за допомогою спеціального карабіна на відстані не ближче 40 метрів від людини і тільки по нижній частині ніг.

Стаття 210. Забороняється застосування малогабаритних підричних пристроїв «Ключ», «Імпульс» для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками де перебувають заручники.

Стаття 211. Забороняється завдання ударів кийком:

– *гумовим* – по голові, шиї, ключичній ділянці, животу, статевих органах;

– *пластиковим типу «тонфа»* – по голові, шиї, сонячному сплетінню, ключичній ділянці, низу живота, статевих органах, нирках, «куприку».

Стаття 212. При застосуванні наручників необхідна періодична (не рідше, ніж через дві години) перевірка стану фіксації замків.

Стаття 213. Застосування газових пістолетів і балончиків здійснюється згідно з інструкцією»Про порядок придбання, зберігання,

видачі та застосування газових пістолетів і балончиків», затвердженою наказом МВС України від 30 грудня 1992 року № 751 (із змінами) виходячи із тактико-технічних даних спеціального засобу.

Стаття 214. Рішення про застосування газових пістолетів і балончиків працівники органів, підрозділів і установ внутрішніх справ приймають самостійно.

Стаття 215. У разі неможливості уникнути застосування сили, вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При завданні шкоди забезпечити подання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк, а також повідомити лікаря або медичний заклад про те, який засіб застосовано в кожному конкретному випадку. Після застосування спеціальних засобів провадяться огляд приміщень і місцевості з метою виявлення потерпілих, збирання засобів, що не спрацювали, при необхідності – дегазація.

Про застосування спеціальних засобів, а також про будь-які ушкодження або смерть, які спричинені особі внаслідок застосування працівником міліції спецзасобів, працівник міліції негайно та письмово доводить до відома безпосереднього начальника для сповіщення прокуророві.

Перевищення повноважень по застосуванню сили, в тому числі спеціальних засобів і зброї, тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 218. Забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю:

а) при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи;

б) проти жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та до малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції або збройного нападу чи збройної непокори.

Перед застосуванням зброї працівник міліції, крім випадків, коли його життю або життю і здоров'ю громадян загрожує безпосередня небезпека, повинен зробити попередження про намір її застосування кликом: «Стой! Стріляти буду!» і пострілом вверх.

Стаття 219. Без попередження зброя може бути застосована при раптовому або збройному нападі, нападі з використанням бойової

техніки, транспортних засобів, літальних апаратів, при втечі з-під варти зі зброєю або з використанням транспортних засобів, а також для визволення заручників.

Стаття 221. Працівник міліції, який застосував або використав зброю, зобов'язаний:

а) негайно письмово доповісти про це оперативному черговому по органу внутрішніх справ, своєму начальникові для оповіщення прокурора;

б) у випадках поранення надати потерпілому невідкладну медичну допомогу, вживши при цьому застережні заходи від раптового нападу;

в) при смертельному наслідку забезпечити охорону тіла вбитого та обстановки місця події до прибуття працівників органу внутрішніх справ чи прокуратури. З прибуттям в орган внутрішніх справ доповісти рапортом своєму начальникові про застосування або використання вогнепальної зброї, вказавши коли, де, за яких обставин використовувалась зброя, до яких це призвело наслідків, кількість використаних патронів, яка надана потерпілому медична допомога.

**Бланки документів
(рапорт, протокол про адміністративне правопорушення,
протокол про адміністративне затримання)**

Начальникові РВ _____

Рапорт

Доповідаю, що « _____ » _____ 20__ р. о _____ годині _____ хвилин

_____ (вказати місце, де затримано правопорушника)

за _____ (вказати суть правопорушення)

затриманий (а) гр-н (ка), який (а) назвав (ла) себе _____ (прізвище, ім'я, по батькові, _____

_____ рік та місце народження, місце роботи, посада, адреса місця проживання)

для складання протоколу про адміністративне правопорушення (злочин).

1. Протиправні дії доставленого підтверджують свідки:

2. Застосування до правопорушника заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, надання йому необхідної медичної допомоги.

_____ (вказати, які заходи застосовувалися)

3. Особистий огляд та огляд особистих речей _____

_____ (не проводився чи проводився, що вилучено)

Патрульний (постовий), маршрут (пост) № _____

_____ (звання, прізвище, ім'я, по батькові, підпис)

Лінія відрізу _____

Командирові _____ підрозділу _____ патрульних _____ (постових)

Прізвище, ім'я, по батькові патрульного _____ (постового)

за _____

_____ (вид адміністративного правопорушення або злочину)

затриманий (а) _____ доставлений (а) « _____ » _____ 20__ р.

_____ (звання, прізвище, ім'я, по батькові, підпис)

« _____ » _____ 20__ р.

Протокол _____ № _____ (серія)
про адміністративне правопорушення за ч. ____ ст. ____ КУпАП

«__» _____ 20__ р. _____
(найменування населеного пункту)

Я,

_____
(посада, найменування органу внутрішніх справ, звання, прізвище, ім'я та по батькові особи,
яка склала протокол)

склав цей протокол про те, що громадянин(ка):

1. Прізвище, ім'я та по батькові _____
2. Дата та місце народження _____
3. Громадянство _____
4. Місце роботи і посада _____
5. Місячний зарібок _____
6. На утриманні осіб _____
7. Місце проживання _____
8. Чи піддавався(лася) протягом року адміністративному стягненню

_____
(дата)

_____
(яким органом, за що, вид стягнення)

9. Особа правопорушника засвідчується

_____
(вказати документ, коли і ким виданий, серія, номер)

_____
(дата, час, місце вчинення і суть адміністративного правопорушення)

Вчинив (ла) правопорушення, передбачене ч. __ ст. __ КУпАП
України

Свідки правопорушення

1. _____, адреса _____

_____ підпис _____

2. _____, адреса _____

_____ підпис _____

Потерпілі

1. _____, адреса _____

_____ підпис _____

2. _____, адреса _____

_____ підпис _____

Правопорушенням заподіяна матеріальна шкода

_____ (сума в гривнях)

Гр. _____ роз'яснено його
(її) права та обов'язки, передбачені ст. 268 КУпАП, і повідомлено, що
розгляд адміністративної справи відбудеться «__» _____ 20__ р.

Підпис особи, яка притягується до адміністративної відповідальності _____

У присутності понятих:

1. _____, адреса _____ підпис _____

2. _____, адреса _____ підпис _____

проведено особистий огляд та огляд речей, передбачений ст. 264
КУпАП, що були в _____
(П.І.П. особи, яка притягується до адміністративної відповідальності)

та згідно зі ст. 265 КУпАП виявлені та вилучені для тимчасового зберігання _____

(вказати перелк речей, цінностей, документів, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення,
їх індивідуальні ознаки, а за потреби – місця та обставини виявлення)

Підписи понятьх

1. _____
2. _____

Підпис особи, яка притягується до адміністративної відповідальності _____

Пояснення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності

_____

(у разі відмови особи, яка притягується до адмінвідповідальності, від пояснення або підписання протоколу

про це робиться запис посадовою особою, яка склала протокол)

_____

Підпис особи, яка притягується до адміністративної відповідальності _____

Від пояснення та підписання протоколу відмовився у присутності свідків:

підписи свідків

1. _____
2. _____

Заяви, клопотання

_____

Рішення керівництва органу внутрішніх справ за заявою, клопотанням _____

_____

До протоколу додається _____

_____

_____

_____

Підпис посадової особи, яка склала протокол _____

Протокол _____ № _____ (серія)
про адміністративне затримання

«__» _____ 20__ р. _____
(найменування населеного пункту)

Я,

_____ (посада, найменування органу внутрішніх справ, звання, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол)

склав цей протокол про адміністративне затримання гр. _____

_____ (прізвище, ім'я та по батькові затриманого)

_____, «__» _____ 20__ року

_____ (дата народження, що проживає за адресою)

який (яка) доставлений (на) в службове приміщення _____

_____ (назва та адреса)

«__» _____ 20__ року о «__» год. «__» хв. у зв'язку із вчиненням правопорушення, передбаченого ч. __ ст. _____ КУпАП для _____

_____ (мотиви затримання: припинення адміністративного правопорушення, складання протоколу про адміністративне правопорушення, для розгляду справи і т. ін.)

Гр. _____ роз'яснено його (її) права та обов'язки, передбачені ст. 268 КУпАП.

«__» _____ 20__ р. Підпис затриманої особи _____

Про місцеперебування затриманого (ної) згідно зі ст. 261 КУпАП повідомлено о «__» год. «__» хв. «__» _____ 20__ року

_____ (родичів, адміністрацію за місцем роботи або навчання, яким чином повідомлено)

Перед поміщенням до кімнати для затриманих в адміністративному порядку в присутності понятих:

1. _____, адреса _____
(прізвище, ім'я та по батькові)

2. _____, адреса _____
(прізвище, ім'я та по батькові)

проведено особистий огляд та огляд речей, передбачений ст. 264 КУпАП, що були в затриманого (ної) _____

_____ (прізвище та ініціали)

У затриманого (ної) в присутності понятих виявлені та вилучені для тимчасового зберігання _____

(вказати перелік речей, цінностей, документів, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, їх індивідуальні ознаки, а за потреби – місця та обставини виявлення)

Затриманий (на) одягнутий (та) _____

* Протокол про адміністративне затримання складається у випадках, передбачених ст. 262 КУпАП (80732-10).

При особистому огляді тілесні ушкодження не виявлені, виявлені (непотрібне закреслити) _____

(які саме, чи надавалася медична допомога, час надання медичної допомоги, номер виклику і бригади швидкої медичної допомоги, прізвище та ініціали лікаря)

Заяви та зауваження, зроблені при затриманні та огляді _____

(вказати, ким і які саме)

Підписи понятих

1. _____
2. _____

Підпис затриманого (ної) _____

Підпис працівника, який робив огляд _____

Гр. _____ звільнений (на)
(прізвище та ініціали)

«__» _____ 20__ року о «__» год. «__» хв.

Причина звільнення _____

При звільненні одержав (ла) _____

(вказати перелік речей, що повернуті при звільненні)

Претензій не маю, претензії маю (непотрібне закреслити)

(вказати, які саме)

Підпис звільненої особи _____

Підпис посадової особи _____

**Характеристика
деяких спеціальних засобів індивідуального захисту,
що застосовуються в ОВС**
(згідно з наказом МВС України від 30.06.2004 № 729
«Про прийняття на оснащення особового складу органів і підрозділів
внутрішніх справ засобів індивідуального бронезахисту»)

Найменування виробів	Клас захисту	Площа захисту, кв. дм	Вага, кг (не більше)
Шоломи протиударні та кулестійкі			
Шоломи протиударні «ШПУ-1», «Маска-2», «Ш-307»	удари загостреними предметами енергією до 30 Дж	18	1,5
Шолом кулестійкий «Сфера», «СТШ-81»	1	13	2,5
Шолом кулестійкий «Каска-1»	1	13	1,7
Шолом кулестійкий «Каска-1М»	1	12	1,7
Шолом кулестійкий «Сокіл-1»	1	13	1,9
Шолом кулестійкий з забралом «Сокіл-1С»	1	16,3	3,8
Шолом ЗШМ-2	1-А	12	1,7
Шолом кулестійкий «Сокіл-2»	2	13	2,7
Шолом кулестійкий з забралом «Сокіл-2С»	2	16,3	4,8
Шолом кулестійкий «Маска-1»	2	13	3,8
Комплекти для захисту рук та ніг			
Щитки протиударні для захисту рук та ніг Ш-308, Ш-309	удари загостреними предметами енергією до 40 Дж		1,8
Спеціальні щитки для захисту рук та ніг КЗРН-П-ХЗ	удари загостреними предметами енергією до 40 Дж		2,0
Щити протиударні та кулестійкі			
Щити протиударні «Форт ЩП», «Форт ЩПА»	удари загостреними предметами енергією до 100 Дж	60	4,5

Щит протиударний «Мате-щит»	удари загостреними предметами енергією до 100 Дж	60	4,5
Щит протиударний «Витраж-АТ»	удари загостреними предметами енергією до 100 Дж	60	4,5
Щити кулестійкі БЗТ-75, БЗС-75	2	21,2	5,5
Щит кулестійкий Сокіл-2-50Щ	2	50	15,0
Щит кулестійкий Сокіл-2-75Щ	2	75	20,0
Щит кулестійкий «Забор»	3	80	35
Щит кулестійкий «Забор-М»	5 (за ГОСТ Р 50744- 95)	78	50
Бронежилети			
Бронежилет «Панцир-3-95М-Сп»	спеціальний	18,5	2,3
Бронежилет «Модуль-ВВ»	спеціальний	23	2,6
Бронежилет «Кора-3»	спеціальний	43	3,8
Бронежилет «Бізон-1»	1	44	1,9
Бронежилет «Корсар-1»	1	39	2,0
Бронежилет «Корсар М-1»	1	52	3,2
Бронежилет «Охоронець-1»	1	35	2,1
Бронежилет «Охоронець М-1»	1	37	2,1
Бронежилет «Лотос-2»	1	46,3	4,3
Бронежилет «Страж»	1	36	2,0
Бронежилет «Модуль-ПМ»	1	35	2,8
Бронежилет «Панцир-3-95»	2	30	7,1
Бронежилет «Панцир-3-95М»	2	18,5	5,2
Бронежилет «Корсар-2»	диференційний 2 (1)	9,3 (39)	3,5
Бронежилет «Корсар М-2»	диференційний 2 (1)	18 (52)	6,2
Бронежилет «Охоронець-2»	диференційний 2 (1)	6,3 (35)	3,2
Бронежилет «Охоронець М-2»	диференційний 2 (1)	6 (37)	3,0

Бронежилет «Модуль-ТТ»	диференційний 2 (1)	17,0 (35)	4,6
Бронежилет «Модуль-ДАІ»	диференційний 2 (1)	11,5 (18)	3,7
Бронежилет «Модуль-Охорона»	диференційний 2 (1)	23 (35,0)	5,9
Бронежилет «Страж-ТТ»	диференційний 2 (1)	7,8 (36)	3,5
Бронежилет «Страж-М»	диференційний 2 (1)	6,5 (36)	2,5
Бронежилет «Ескорт-1»	2	23,3	5,9
Бронежилет «Ескорт-2»	2	18	4,6
Бронежилет «Модуль-2»	диференційний 2 (1)	8 (31)	3,3
Бронежилет «Модуль-3М»	2	22,5	6,1
Бронежилет «Барс-2»	2	35	8,0
Бронежилет «Бізон-2»	диференційний 2 (1)	18 (44)	4,9
Бронежилет «Шанс-2М»	2	16,2	4,3
Бронежилет «Корсар-4»	диференційний 4 (1)	18 (39)	11,5
Бронежилет «Корсар М-4»	диференційний 4 (1)	18 (52)	12,6
Бронежилет «Корсар-5»	диференційний 5 (1)	15 (36)	12,0
Бронежилет «Корсар-6»	диференційний 6 (1)	15 (36)	12,0
Бронежилети «Ескорт-3», «Ескорт-3К»	диференційний 4 (1)	18	11,5
Бронежилет «Бізон-4»	диференційний 4 (1)	18 (44)	11,5
Бронежилет «Модуль-4»	4	22,5	13,0
Бронежилет «Модуль-4С»	диференційний 4 (1)	18 (36)	12,0
Бронежилет «Модуль-5»	диференційний 5 (1)	15 (36)	12,0

Жилети «ЖЗЛ-74», «Панцир-Універсал», «Кора-2», «ЖЗТ-71М», «Міраж», «6БЗТМ», «6БЗТМ-01», «6Б4», «6Б5-15», «Корунд» вважаються такими, що знаходяться на оснащенні органів і підрозділів до остаточного використання технічних ресурсів, якщо їх стан не відповідає вимогам захисту, відновлення їх неможливе або економічно нецільне, а також до окремої вказівки за результатами випробувань на придатність.

Шоломи армійські СШ-68 вважаються такими, що знаходяться на оснащенні органів і підрозділів до повної заміни на протиударні шоломи з забралом, за винятком підрозділів внутрішніх військ.

**Типовий план
пошукових заходів, спрямованих на затримання злочинця
(злочинців) на вулицях та в інших громадських місцях
(умовна назва «Спіраль»)**

План пошукових заходів «Спіраль» – порядок заходів, спрямованих на розшук злочинця (злочинців), починаючи від місця вчинення злочину, з поступовим розширенням кола пошуку (за принципом спіралі, що розкручується) та одночасним перекриттям території навколо зазначеного місця і можливих шляхів відходу злочинця.

1. Мета плану

Організація негайного прибуття пошукової групи на місце події, збирання інформації про злочинця (злочинців), шляхи його можливого зникнення з місця події, прикмети викраденого майна.

Здійснення заходів щодо розшуку та затримання злочинця (злочинців) у громадських місцях.

Пошук викраденого злочинцем (злочинцями).

**2. Організація дій органів внутрішніх справ
при введенні плану «Спіраль»**

При введенні в дію плану «Спіраль» передбачено:

– негайне і повне оповіщення особового складу про скоєний злочин, прикмети злочинця (злочинців);

– перекриття можливих шляхів руху, відходу злочинця (злочинців) з місця події;

– блокування прохідних дворів, виходів і виїздів з мікрорайонів з метою недопущення втечі осіб, які розшуковуються;

– ведення активного пошуку на перекритих (блокованих) та прилеглих до них територіях, обстеження дворів, будинків, підвалів, горищ тощо на шляху ведення заходів;

– забезпечення постійного керування залученими до розшуку силами та засобами.

При переслідуванні потрібно бути пильним і мати на увазі, що злочинець (злочинці) можуть викинути або загубити знаряддя злочину, речі потерпілого і самого злочинця (злочинців), інші предмети, які можуть бути важливими при розкритті злочину.

Підчас розшукових заходів за планом «Спіраль» необхідно забезпечити тісну взаємодію всіх служб територіальних органів внутрішніх справ і патрульно-постових нарядів, оскільки своєчасне прибуття

на місце події та оперативне проведення розшукових заходів забезпечуватимуть швидке розкриття злочинів.

Основними силами, які здійснюють розшук злочинців, є патрульно-постові наряди всіх служб і підрозділів, задіяних на охорону громадського порядку в системі єдиної дислокації на території населеного пункту (ПС, ДАІ, ДСО, ВВ), та слідчо-оперативні групи. Обов'язково застосовується службово-розшукова собака.

Крім цього, до участі в зазначених заходах залучаються створені в міськрайліноорганах за рахунок наявної чисельності особового складу пошукові та патрульні групи.

3. Сили та засоби, що беруть участь у пошукових заходах за планом «Спіраль»

3.1. Пошукові групи

До складу пошукової групи входять:

- працівники міліції з числа оперативно-начальницького складу;
- міліціонер стройового підрозділу;
- двоє-трьох членів громадських формувань;
- міліціонер-кінолог зі службово-розшуковою собакою.

З урахуванням оперативної обстановки в районі (місті) пошукової групі надається автомобіль, визначається час та порядок несення служби, зв'язку, взаємодії з іншими нарядами, що несуть службу на території району (міста), роз'яснюються особливі обов'язки.

Як правило, у кожному міськрайлінооргані створюється одна пошукова група. Проте залежно від оперативної обстановки, кількості особового складу та наявності автотранспорту їх може бути декілька.

Перед заступанням на службу члени пошукової групи одержують у черговій частині табельну зброю, радіостанції та екіпіруються відповідно до Статуту ППСМ, після чого прибувають на інструктаж до начальника міськрайлінооргану чи його заступника.

Після інструктажу пошукова група здійснює автопатрулювання за встановленим маршрутом, з обов'язковими зупинками в місцях концентрації громадян. У місцях зупинок, з урахуванням особливості території, групою здійснюється піше патрулювання в межах видимості патрульного автомобіля (до 300 м). При цьому міліціонер-водій залишається в автомобілі й підтримує постійний радіозв'язок з членами групи, іншими нарядами, що несуть службу на зазначеній території, та черговою частиною міськрайліноорганів.

У разі надходження з чергової частини або від громадян інформації про скоєний злочин пошукова група негайно виїжджає на місце події, де вживає заходів щодо припинення злочину і розкриття його по гарячих слідах.

3.2. Патрульні групи

Крім пошукової групи, на базі кожного громадського пункту охорони порядку створюються патрульні групи, які очолює дільничний інспектор міліції; що працює на дільниці обслуговування, або командир стройового підрозділу (при наявності такого). До складу групи, крім дільничного інспектора, входять позаштатні дільничні інспектори міліції, члени громадських формувань.

Ці групи здійснюють піше патрулювання у вечірній час доби в тих місцях адміністративних дільниць, що не перекриті нарядами міліції.

Патрульні групи підтримують постійний радіозв'язок з іншими нарядами міліції, що несуть службу на адміністративній дільниці та прилеглий до неї території. У взаємодії з патрульно-постовими нарядами міліції зазначені групи здійснюють обхід дворів, під'їздів будинків, огляд підвальних приміщень, нежитлових споруд тощо.

При отриманні повідомлення про скоєний злочин на дільниці, що обслуговується, дільничний інспектор міліції в складі патрульної групи негайно направляє на місце події, де вживає заходів щодо припинення, розкриття злочину і затримання злочинця (злочинців) по гарячих слідах.

У разі скоєння злочину на сусідніх адміністративних дільницях дільничний інспектор з членами патрульної групи вживає заходів щодо перекриття можливих шляхів відходу злочинця (злочинців).

3.3. Інструктаж і підготовка сил, що беруть участь у пошукових заходах за планом «Спіраль»

Інструктаж здійснюється відповідно до вимог п. 4 розділу III Статуту ППСМ. Під час інструктажу відповідальний за його проведення з числа керівного складу міськрайліноргану зобов'язаний:

- переконатися в готовності особового складу до несення служби;
- призначити старшого групи, роз'яснити членам групи їхні права й обов'язки;
- з урахуванням аналізу оперативної обстановки за минулу добу, скоєних на вулицях та в інших громадських місцях злочинів визначити маршрут патрулювання групи;
- поставити конкретне завдання, визначити порядок несення служби, зв'язку і взаємодії групи з іншими нарядами, що несуть службу на території району (міста);
- довести до відома оперативну обстановку на території району, адміністративної дільниці, особливості несення служби;
- поінформувати про результати роботи пошукової групи за минулу добу, розглянути допущені недоліки і відзначити позитивні моменти;
- розібрати найбільш характерні тактичні прийоми ведення пошукових дій членів груп при затриманні злочинців і правопорушників.

4. Заходи щодо здійснення пошуку та затримання злочинця (злочинців) на вулицях та в інших громадських місцях

4.1. Дії оперативного чергового по ОВС

При одержанні повідомлення про скоєння злочину на вулиці чи в іншому громадському місці оперативний черговий зобов'язаний:

– з'ясувати місце, час і обставини скоєного злочину, прикмети злочинця (злочинців), перелік та прикмети викраденого й інші дані, необхідні для їх оперативного розшуку і затримання, які сліди могли залишитися на одязі та тілі злочинця (злочинців), можливі шляхи втечі, стан і місцезнаходження потерпілого (потерпілих), установчі відомості про потерпілого (потерпілих) і особу, яка повідомила про злочин;

– використовуючи всі наявні засоби зв'язку, негайно направити па місце події пошукову групу, найближчі патрульно-постові наряди міліції, патрульну групу на чолі з дільничним інспектором міліції, що обслуговує цю територію, а за злочинами за якими проведення попереднього слідства є обов'язковим, або в разі ускладнення оперативної обстановки – слідчо-оперативну групу міськрайліноргану;

– з метою перекриття можливих шляхів відходу злочинця (злочинців) орієнтувати всі наряди міліції та придані сили, задіяні на охорону громадського порядку на території району за планом єдиної дислокації;

– доповісти про скоєний злочин начальникові міськрайліноргану внутрішніх справ або особі, яка його заміщає, а також, у встановленому порядку, – до чергової частини за структурою доповіді;

– інформувати про злочин, прикмети злочинця (злочинців) наряди міліції, що несуть службу на транспортних магістралях населеного пункту;

– залучити залежно від ступеня тяжкості злочину, суспільної небезпеки злочинця (злочинців) до розшукових заходів у встановленому порядку військовослужбовців ВВ та Збройних Сил України;

– з метою координації дій і забезпечення взаємодії всіх сил міліції щодо розшуку та затримання злочинця (злочинців) підтримувати постійний зв'язок з нарядами, що несуть службу в місцях можливої появи злочинця (злочинців), нарядами, які його переслідують, пошуковою та патрульною групами, автопатрулями патрульних ділянок, а також зі слідчо-оперативною групою, що знаходиться на місці події;

– отриману інформацію про скоєний злочин оперативний черговий обов'язково реєструє в журналі реєстрації заяв та повідомлень про злочини (ЖРЗПЗ);

– після проведення першочергових розшукових дій за участю потерпілого (потерпілих) здійснюється прийом від нього заяви.

4.2. Організація роботи патрульно-постових нарядів

Організація роботи патрульно-постових нарядів щодо розкриття вуличного злочину за планом «Спіраль» покладається на відповідального по органу внутрішніх справ, на території обслуговування якого скоєно цей злочин. З моменту скоєння злочину він перебуває в черговій частині та координує роботу сил і засобів міліції щодо його розкриття по гарячих слідах, а саме:

- організовує негайне прибуття пошукової групи на місце скоєння злочину;

- використовуючи робочу карту-схему району (міста) з нанесеною на ній дислокацією всіх патрульно-постових нарядів, спеціальних і резервних підрозділів, особисто або через чергового здійснює необхідну передислокацію нарядів у зону, прилеглу до місця скоєння злочину;

- у межах своїх повноважень залучає до розшуку злочинця (злочинців) сили та засоби, насамперед, підрозділи ПС, МОП»Беркут», ДАІ, у межах мікрорайону наряди ДСО, дільничних інспекторів міліції;

- аналізує всю отриману від нарядів міліції інформацію щодо результатів розшуку злочинця (злочинців) і на її основі приймає рішення та вносить необхідні корективи в хід проведення оперативно-пошукових заходів;

- обов'язково бере участь в інструктажі пошукових і патрульних груп.

Усі дії щодо розшуку злочинця (злочинців) по гарячих слідах у хронологічній послідовності записуються до спеціально заведеного, пронумерованого, прошнурованого та зареєстрованого в канцелярії ОВС Журналу розкриття злочинів по гарячих слідах.

4.3. Тактика дій пошукової патрульної та слідчо-оперативної груп після прибуття на місце події. Пошукова та патрульна групи після прибуття на місце події уточнюють інформацію про час, спосіб і засоби скоєння злочину, кількість злочинців, свідків злочину, уживають заходів щодо надання допомоги постраждалим, за необхідності забезпечують охорону місця події до прибуття слідчо-оперативної групи. Одночасно в автомобіль пошукової групи або патрульної дільниці (залежно від того, хто з них першим прибув на місце події) запрошуються, за особистою згодою, потерпілий, у процесі розмови з яким детально уточнюється напрямок відходу злочинця (злочинців), з'ясовуються його особливі прикмети та інші обставини злочину, що можуть посприяти прискоренню виявлення злочинця (злочинців).

Пошукова група або автопатруль, рухаючись визначеним маршрутом, разом з потерпілим оглядає місце найбільш імовірної появи особи (осіб), що скоїла злочин.

З урахуванням перекриття нарядами території району і шляхів можливого відходу злочинця (злочинців), автопатрулі, інші наряди, що несуть службу поблизу його можливого укриття, після отримання відповідної вказівки з чергової частини міськрайліноргану виставляють заслони в місцях, де може ховатися злочинець (злочинці), і проводять огляд вулиць, скверів, зупинок транспорту, інших місць його імовірної появи.

Дільничний інспектор міліції разом з членами громадських формувань і патрульно-постовими нарядами міліції, якщо вони прибули на місце події до прибуття пошукової та слідчо-оперативної груп, уживає заходів для розкриття злочину, переслідування і затримання злочинця (злочинців) по гарячих слідах, фіксації слідів (залежно від способу вчинення злочину). Група забезпечує спостереження за місцями можливої появи злочинця (злочинців) з дотриманням заходів особистої обережності та безпеки громадян, доповідає про вжиті заходи черговому по міськрайліноргану, старшим слідчо-оперативної і пошукової груп після прибуття їх на місце події, надає їм допомогу в розробленні першочергових, невідкладних слідчих і розшукових заходів.

Слідчо-оперативна група після прибуття на місце події надає допомогу потерпілим, якщо це не було зроблено раніше. У разі відправлення потерпілих до лікувального закладу з'ясовує їх особу, місце проживання та здійснює такі заходи:

- опитує очевидців, свідків і встановлює, що саме сталося на місці події;
- збирає дані про свідків, які з певних причин відсутні на місці події;
- здійснює оперативно-пошукові заходи;
- проводить огляд місця події та інші дії, спрямовані на розкриття злочину, розшук злочинця (злочинців) та його затримання.

У разі встановлення місця перебування злочинця (злочинців) черговий по міськрайліноргану дає команду на блокування зазначеного місця та затримання.

Заходи для затримання злочинця (злочинців) уживаються за принципом спіралі, що розкручується: чергова частина міськрайліноргану, пошукові та патрульні групи, екіпажі автопатрулів, слідчо-оперативна група, усі наряди, які несуть службу на території району (міста), де був скоєний злочин. Якщо злочинець (злочинці) зусиллями працівників міськрайліноргану, на території якої о скоєно злочин, не затриманий, то черговий по ГУМВС, УМВС на підставі отриманої інформації з міськрайліноргану залучає до пошуку всі підпорядковані йому сили та засоби.

Основним тактичним засобом при розшуку злочинця (злочинців) по гарячих слідах є особистий розшук.

5. Особистий розшук

Особистий розшук визначається як безпосереднє здійснення самим працівником міліції відпрацьованих на практиці прийомів розпізнання кримінально-злочинного елемента, негласного спостереження за ним і збирання відомостей про спосіб його життя, поведінку тощо з метою запобігання, розкриття злочинів і розшуку злочинців, особливо по гарячих слідах.

Використання особистого розшуку в боротьбі зі злочинністю дозволяє працівнику міліції:

- виявити умови, що призводять до скоєння злочинів;
- виявити осіб, які намагаються скоїти, скоюють або скоїли злочин;
- знайти та затримати особу, яка переховується від слідства і суду;
- виявити місця концентрації злочинного елемента, збереження викраденого майна, знаряддя скоєння злочину та інші предмети, що можуть бути доказом злочинної діяльності підозрюваних;
- забезпечити ефективний розшук злочинця по гарячих слідах та його затримання;
- виявити очевидців злочину та інших осіб, що можуть виступити свідками у справі.

Застосування особистого розшуку є одним з дієвих засобів у боротьбі із злочинністю й обумовлене тим, що працівники міліції, постійно спілкуючись з населенням як під час виконання службових обов'язків, так і поза службою, часто бувають у місцях масового перебування громадян, беруть участь у проведенні масових заходів, що дає можливість зустрічатися з людьми, вивчати їх, звертати увагу на риси зовнішності, прикмети, одяг, манери поведінки. Одночасно це дозволяє фіксувати наявність в особі, що привернула увагу, характерних рис зовнішності, специфічних особливостей вимови та інших ознак, що мають практичне значення для виявлення злочинця, який розшукується.

Особливість особистого розшуку полягає в тому, що працівник міліції має можливість відразу ж на місці злочину затримати злочинця і вжити необхідних заходів щодо виявлення очевидців і доказів його провини.

Успішне застосування особистого розшуку працівниками міліції може бути забезпечено лише при дотриманні ними встановлених вимог.

Найважливішою з них є найсуворіше дотримання законності. Це означає дотримання прав та інтересів громадян, що охороняються законом, а також максимальну об'єктивність дій працівників міліції.

Необхідно пам'ятати, що поспішна оцінка суті подій, що спостерігаються, характеру, дій і поведінки особи, що привернула увагу працівників міліції, можуть призвести до необґрунтованого доставляння громадян до органів внутрішніх справ або затримання для необґрунтованого проведення різного роду перевірок тощо.

Працівник міліції повинен вміти визначати, у який час скоюються найбільш поширені злочини, кого злочинець може обрати жертвою, у яких місцях найчастіше зафіксовані злочини.

Працівникам міліції, які задіються до затримання злочинця в складі пошукової групи, автопатрулів, слідчо-оперативної або патрульної груп, необхідно добре знати розташування на місцевості парків, скверів, лісових масивів, ринків, прохідних дворів. Виїжджаючи на місце події, їм необхідно чітко уявляти можливі шляхи відходу злочинців, мати інформацію про можливі місця укриття останніх та схову викраденого.

Крім цього, працівники, що входять до складу пошукових слідчо-оперативних і патрульних груп, автопатрулів патрульних дільниць, увесь особовий склад, задіяний на охорону громадського порядку на території району, міста, села, повинні бути ознайомлені зі зведеннями, орієнтуваннями, телефонограмами та іншою оперативною інформацією що містить дані, необхідні для розкриття злочинів і розшуку осіб, що їх скоїли. Усе це доводиться на інструктажах.

Для успішного застосування особистого розшуку працівники оперативних служб навчають патрульні наряди основним прийомам визначення зовнішності людини за ознаками словесного портрета, виявлення і зберігання слідів злочину, забезпечення охорони обстановки місця події, виявлення та встановлення очевидців злочину, потерпілих і підозрюваних.

При застосуванні особистого розшуку працівникам міліції необхідно виявляти ініціативу і мати такі якості, як кмітливість та спостережливість, які здобуваються в процесі оволодіння професією і в результаті постійного удосконалення оперативно-службової майстерності.

Додаток 8

Сценарій проведення рольової гри на тему: «Огляд місць можливого схову злочинців»

Заняття проводиться з метою вироблення практичних навичок у курсантів щодо огляду місць можливого схову злочинців та іншого антигромадського елемента.

Завчасно в підвалі, горищі, нежилому приміщенні викладач створює обстановку для проведення заняття. З цією метою в конкретних місцях цих приміщень кладеться старий одяг, ковдри, матрац, макети холодної (вогнепальної) зброї, пляшки із-під винно-горілочаних виробів та інші предмети.

До початку занять викладач у цих місцях розміщує по одному-двоє курсантів, переодягнених в цивільний одяг, котрі виконують роль бродяг, злочинців. Виробляється лінія їх поведінки, наприклад, не

відповіdatи ні на які питання наряду міліції, не чинити опір при затриманні, імітувати опір при поверхневому огляді тощо.

Черговий по групі (взводу) разом з викладачем видають засоби зв'язку, вогнепальну зброю, гумові кийки, наручники, ліхтарі та міліцейські свистки.

Підготовча частина заняття

Шиккування особового складу групи (взводу). Доповідь керівникові заняття про готовність групи до заняття. Після привітання керівник заняття перевіряє наявність особового складу, зовнішній вигляд, екіпіровку. Оголошує тему, мету заняття, навчальні питання які будуть розглядатися на занятті практично. Проводить опитування і закріплення пройденого матеріалу.

Використовуючи набуті знання та навички курсантів (працівників міліції), керівник, спираючись на нормативні документи та чинне законодавство, підводить групу до самостійного використання тактичних дій щодо огляду місць можливого схову злочинців та іншого антигромадського елемента з дотриманням заходів особистої безпеки, з відпрацюванням елементів зовнішнього огляду затриманих, їх речей та порядку супроводження в міліцію.

Пригадати принципи документування службових дій, обговорити специфіку документування огляду приміщень.

Після цього проводиться практичне відпрацювання навчальних питань.

Основна частина заняття

Згідно з дидактичною метою курсант розпочне дії щодо огляду місць можливого схову злочинців та іншого антигромадського елемента.

Огляд підвалу навчального корпусу

Фабула завдання: 15 червня, 2009 року, о 12 год. 40 хв., в м. Львові на вул. Садовій, до наряду патрульної служби міліції в складі рядового міліції Дороша В.С. та молодшого сержанта міліції Войцехівського Я.С. звернулась громадянка Ярова Зоя Степанівна з усною заявою, що в підвалі будинку № 1 по вул. Садовій сплять невідомі особи.

Дії викладача:

Призначає з числа курсантів:

- заявника – 1 особа;
- умовних правопорушників – 2 особи;
- патруль – 2 особи;
- чергового по РВ ЛМУ – 1 особа;
- додаткові сили – 4 особи.

Вручає заявнику раніше підготовлену ввідну в письмовій формі; спостерігає за виконанням патрульним огляду підвалу; робить розбір виконання огляду, залучаючи до цього заявника і посередників, дає оцінку їхнім діям.

Дії курсантів:

За фабулою завдання патруль проводить:

- опитування заявника (П.І.Б., місце проживання та роботи, з'ясовує розташування об'єкта (підвалу), уточнює план підвалу, наявність входів і виходів, уточнює місцезнаходження правопорушників та їх кількість, наявність у них зброї (вогнепальної, холодної). Отримані дані записує у службову книжку;

- спостереження за підходами до підвалу;

- доповідає черговому по РВ ЛМУ і просить додаткових сил та автомобіль;

- по прибуттю додаткових сил старший наряду визначає обов'язки та місце кожного учасника огляду, звертає увагу на необхідність додержання заходів обережності при підході до об'єкта та в процесі його огляду;

- за наявності даних про те, що особи, які переховуються, озброєні, дає команду привести зброю в стан бойової готовності;

- дає команду на вхід до об'єкта тільки після того, коли усі учасники огляду займуть вказані їм місця;

- з дотриманням заходів особистої безпеки входять в підвал, вживають заходів щодо затримання умовних правопорушників та проводять їх поверхневий огляд;

- здійснюють супроводження правопорушників до автомобіля, організовуючи при цьому огляд підвального приміщення з метою виявлення майна, здобутого злочинним шляхом, та заборонених речей і предметів;

- доповідають рапортом про обставини затримання начальнику підрозділу.

Під час роботи курсантів викладач спільно із спостерігачами (курсантами) проводить спостереження за діями наряду міліції. Після відпрацювання кожної задачі проводиться обговорення дій учасників рольової гри (надання слова всім учасникам, зауваження критиків та аргументи їх опонентів). Викладач забезпечує написання курсантами документів, відповідно до фабули задачі та виконуваної ролі.

Заклучна частина заняття

При підведенні підсумків занять в цілому необхідно відзначити курсантів, які активно добре і правильно виконували завдання, оголосити оцінки поставлені в журналі успішності, відповіді на запитання курсантів, дати завдання на самостійну підготовку.

Рольові ігри

Тема: «Дії нарядів міліції щодо припинення хуліганських дій з боку неповнолітніх»

Фабула завдання: 20 березня 2009 року о 15.00 наряд патрульної служби міліції отримав від чергового по Галицькому РВ ЛМУ повідомлення про те, що по вул. Райніса, 6, біля гідромеліоративного технікуму, неповнолітні з числа місцевих жителів, з однієї сторони, та підлітки, що проживають в гуртожитку, з другої сторони, вчинили між собою бійку, б'ють вікна в гуртожитку, дехто з учасників бійки отримав тілесні ушкодження.

Дії викладача:

- Призначає з числа курсантів:
- чергового по ОВС – 1 особа;
  - правопорушників – 3–5 осіб;
  - наряд міліції – 2 особи;
  - очевидців, свідків – 2 особи.

Після призначення і розподілу ролей подає команду на відпрацювання першого завдання.

Дії курсантів:

За фабулою патруль:

1. Прибуває на місце пригоди.
2. Встановлює характер протиправних дій (кількість учасників).
3. Терміново доповідає черговому (за необхідності просить направити додаткові сили).
4. Вживає заходів щодо припинення хуліганських дій (якщо порушники не реагують на вимоги працівників міліції, то до прибуття додаткових сил, встановлює лідерів, зачинщиків, активних учасників, організаторів, виявляє свідків та очевидців).
5. Після прибуття додаткових нарядів проводять затримання і доставляння правопорушників в ОВС, доповідають черговому.
6. При тяжких наслідках (поранення чи вбивство) забезпечують охорону місця події до приїзду СОГ, надають потерпілим долікарську допомогу.

Тема: «Дії нарядів міліції щодо припинення розпиття спиртних напоїв неповнолітніми»

Фабула завдання: 21 березня 2009 року о 13.00 троє неповнолітніх на проспекті В. Чорновола, біля кінотеатру «Клекіт», розпивають пляшку горілки.

Дії викладача:

- Призначає з числа курсантів:
- чергового по ОВС – 1 особа;
  - наряд міліції – 2 особи;
  - правопорушники – 3 особи;
  - очевидців, свідків – 2 особи.

Після призначення і розподілу ролей подає команду на відпрацювання другого завдання.

Дії курсантів:

За фабулою патруль:

1. Повинен відрекомендуватись.
2. Вказати неповнолітнім на допущені правопорушення (ст. 178 КпАП) та вимагати його припинення.
3. Вилучити пляшку з горілкою, провести поверхневий одяг неповнолітніх.
4. Доставити їх в ОВС, написати рапорт, опитати, де взяли гроші на придбання спиртного, де придбали спиртні напої.

Тема: «Дії нарядів міліції щодо припинення порушення тиші неповнолітніми»

Фабула завдання: 20 березня 2009 року на вул. Вірменській, 16, група підлітків о 23 год. 40 хв. грають на гітарах і дуже голосно співають.

Дії викладача:

- Призначає з числа курсантів:
- чергового по ОВС – 1 особа;
  - наряд міліції – 2 особи;
  - правопорушників – 4 особи;
  - очевидців, свідків – 2 особи.

Після призначення і розподілу ролей подає команду на відпрацювання третього завдання.

Дії курсантів:

1. Наряд міліції, виявивши дане правопорушення, відрекомендується.

2. Вимагає припинити порушення громадського порядку, передбачене ст. 187 КУАП.

3. Пропонує підліткам розійтись по домівках; якщо вони виконали вказівку, наряд продовжує нести службу на маршруті.

4. У випадку невиконання розпорядження затримати, провести поверхневий огляд, доставити в чергову частину ОВС, доповісти рапортом на ім'я начальника.

Тема: «Дії нарядів міліції щодо припиненню злочинів, які скоюються неповнолітніми»

Фабула завдання: 7 квітня 2009 року о 17 год. 30 хв. до наряду патрульної служби міліції підійшов громадянин і повідомив про те, що біля лялькового театру, що по вул. Д. Галицького, 3, двоє неповнолітніх розбили вітрове скло автомобіля, відкрили двері, після цього сіли в автомобіль та намагались завести двигун.

Дії викладача:

Призначає з числа курсантів:

- чергового по ОВС – 1 особа;
- наряд міліції – 2 особи;
- правопорушника – 1 особа;
- очевидців, свідків – 2 особи.

Після призначення і розподілу ролей подає команду на відпрацювання четвертого завдання.

Дії курсантів:

1. Наряд міліції, отримавши таке повідомлення, фіксує дані заявника.

2. З'ясовує час спроби крадіжки, марку автомашини, колір, номерний знак, уточнює її місцезнаходження, прикмети викрадачів, їхній одяг та інші характерні прикмети.

3. Відбуває на місце події.

4. Прибувши на місце події і заставши автомашину з неповнолітніми, вимагає пред'явити документи (паспорт, посвідчення водія).

5. Встановивши, що це правопорушники, проводить їх поверхневий огляд, вилучає викрадені речі (магнітофон і т.д.).

6. Доповідає черговому по ОВС, вживає заходів для доставляння неповнолітніх в РВ ЛМУ.

7. Встановлює власника автомашини, охороняє автомашину до прибуття членів СОГ або пропонує це зробити її власнику.

8. По прибутті в ОВС складає рапорт.

**Ситуаційні задачі та алгоритми правильних дій
працівників міліції під час виконання службових обов'язків
з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю**

***Ситуація 1. Необережне поводження
з табельною вогнепальною зброєю***

Дільничний інспектор міліції молодший лейтенант міліції Б. Бугало та дільничний інспектор міліції сержант О. Нечепорук Радехівського РВ ГУМВС України у Львівській області несли службу в добовому наряді по охороні громадського порядку.

Б. Бугало, маючи намір відволіктися на 15 хвилин за власними потребами, передав на тимчасове зберігання свою табельну вогнепальну зброю колезі. О. Нечепорук, діючи необережно, з цікавості, у відсутності Б. Бугало, вирішив подивитися роботу механізмів пістолета та дослав патрон в патронник, і за мить, злякавшись скрипу дверей (коли повертався Б. Бугало), швидко спробував сховати зброю до внутрішньої кишені куртки, мимоволі натиснув на спусковий гачок та спричинив собі наскрізне непроникаюче поранення м'яких тканин тулуба. Почувши постріл, Б. Бугало прибіг до О. Нечепорука, та побачивши, що трапилось, повідомив до чергової частини Радехівського РВ ГУМВС України у Львівській області про подію. Після цього надав першу медичну допомогу.

У чому полягає неправильність дій працівників ОВС

Дільничний інспектор міліції Радехівського РВ ГУМВС України у Львівській області молодший лейтенант міліції Б. Бугало порушив п. 9.2. I розділу Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю (наказ МВС України від 07.09.2011 р. № 657), який забороняє «залишати зброю без нагляду, де б це не було, а також передавати її іншим особам».

А дільничний інспектор міліції Радехівського РВ ГУМВС України у Львівській області сержант міліції О. Нечепорук порушив п. 9.3. I розділу та п. 8.2. IV розділу Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, яка затверджена наказом МВС України від 07.09.2011 р. № 657, за якими забороняється:

– користуватися без необхідності чужою зброєю та зброєю, навички поводження з якою відсутні;

– вимикати запобіжник, досилати патрон у патронник, якщо в застосуванні чи використанні зброї немає необхідності. Недбале або необережне поводження зі зброєю, особливо якщо патрон знаходиться в патроннику, може призвести до випадкового пострілу.

Необхідно було діяти наступним чином:

Згідно з вимогами Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, затвердженої наказом МВС України від 07.09.2011 р. № 657, дільничний інспектор міліції молодший лейтенант міліції Б. Бугало Радеківського РВ ГУМВС України у Львівській області повинен був діяти відповідно до п. 8.5. І розділу вказаної Інструкції:

Під час виконання службових обов'язків, проведення навчальних стрільб, змагань пістолет носити в кобурі на ремені, який має бути надійно застебнутий.

Ситуація 2. Загибель та поранення працівників міліції у наслідок непрофесійних дій

Оперуповноважений відділу карного розшуку Галицького РВ ГУМВС України у місті Львові лейтенант міліції М. Огризко і капітан міліції П. Негода за вказівкою начальника ТВМ відбули на затримання громадянина Ю. Барана за місцем його проживання у зв'язку з отриманням повідомлення про вчинення Ю. Бараном злочину. Двері квартири відчинив Ю. Баран, який після того, як працівники міліції відрекомендувались та пред'явили службові посвідчення, раптово зробив декілька пострілів у них з пристрою для відстрілу гумовими кулями. На допомогу представникам міліції за їх викликом прибув наряд ПМШР «Беркут», який затримав Ю. Барана. В результаті зазначеного інциденту оперуповноважений карного розшуку М. Огризко госпіталізований.

У чому полягає неправильність дій працівників ОВС

Оперуповноважений відділу карного розшуку Галицького РВ ГУМВС України у місті Львові лейтенант міліції М. Огризко і капітан міліції П. Негода під час затримання Ю. Барана не дотримувалися особистих заходів безпеки та не врахували обставин, що можуть ускладнити дії під час затримання особи.

Необхідно було діяти наступним чином:

Оперуповноваженому відділу карного розшуку Галицького РВ ГУМВС України у місті Львові лейтенанту міліції М. Огризко і капі-

тану міліції П. Негоді перед прибуттям на затримання Ю. Барана необхідно було перевірити наявність відомостей на правопорушника за картотеками та обліком ОВС.

Прибувши до місця проживання Ю. Барана, працівникам міліції необхідно було розподілити свої обов'язки, розташування, а також забезпечити дотриманням заходів особистої безпеки.

Дії щодо затримання осіб, які скоїли злочин, вимагають від працівників міліції пильності, рішучості, витримки, вміння швидко орієнтуватися в обстановці і суворо дотримуватися вимог Закону України «Про міліцію».

У даному випадку було доцільно провести затримання з метою запобігання опору з боку особи, яка перебувала у квартирі, використавши завуальовані мотиви для затримання цієї особи, при цьому не варто було починати з перевірки документів, тому що підозрюваний замість документів може дістати зброю та застосувати її. Вирішальну роль при цьому має фактор несподіваності та рішучості дій співробітників міліції.

Після затримання провести особистий огляд правопорушника, його речей і вилучити речі й документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, а також всі види зброї, боєприпасів, наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин.

Після доставки затриманого до ОВС передати його оперативному черговому і скласти рапорт про затримання на ім'я начальника органу.

**Методична розробка
з підготовки і проведення тактико-спеціального навчання
(оперативний план «Хвиля»)**

Вступ

Розбудова правової держави, формування нових суспільних відносин вимагає подолання віджилих, в основному штучних традицій і звичок, які не дозволяють на повну силу використовувати сучасні можливості демократичної держави.

Процес демократизації суспільства викликав ріст соціальної активності громадян, що призводить до масових виступів, страйків та інших стихійних, а іноді спланованих акцій.

По-екстремістськи настроєні елементи спекулюють на реальних труднощах та недоліках соціально-економічного розвитку країни, роблять спроби викликати напруженість у суспільстві.

Перед органами внутрішніх справ поставлено важливі завдання з належного підтримання громадського порядку в нових політичних і соціально-економічних умовах.

Створена сучасна правова база дозволяє належним чином регулювати різні екстремальні ситуації, які виникають при охороні громадського порядку. Її використання є надійною гарантією ефективної діяльності спецпідрозділів органів внутрішніх справ, суворого дотримання законності в таких ситуаціях.

Виконання завдань з охорони громадського порядку в складних умовах вимагає від особового складу належної службової підготовки і правильної тактики дій. Суттєві недоліки в організації службової підготовки і недостатня кількість практичних занять з відпрацюванням елементів дій для припинення правопорушень та злочинів призводять до збільшення кількості загиблих, поранених і травмованих серед працівників міліції.

Однією із найактивніших форм практичної підготовки курсантів в екстремальних ситуаціях і вміння складати оперативно-службові документи є тактико-спеціальне навчання.

Тема
Дії органів внутрішніх справ
щодо ліквідації масових безпорядків

Час проведення навчань: _____

Місце проведення навчання:

- навчальні класи;
- навчально-тренувальний центр «Верещиця».

Мета: Закріплення знань курсантів, набуття ними практичних навичок в організації ліквідації масових безпорядків

Контрольно-перевірочні питання

1. Вивчення і оцінка первинної інформації, що надійшла з чергової частини Шевченківського РВ ЛМУ УМВС України у Львівській області.
2. Підготовка наявних сил і спеціальних засобів до проведення навчання.
3. Організація роботи з позаштатними працівниками, довіреними особами і громадськими формуваннями з ліквідації масових безпорядків.
4. Порядок фіксування протиправних дій учасників масових безпорядків.
5. Використання оперативно-технічних засобів у процесі ліквідації масових безпорядків.
6. Оформлення необхідних процесуальних документів.
7. Організація взаємодії з іншими підрозділами і службами ОВС з ліквідації масових безпорядків.

Матеріальне забезпечення

1. Автотранспорт для перевезення особового складу – 5 шт.
2. Автомобіль УАЗ-469 із спецпризначенням – 1 шт.
3. Автомобіль спеціальний пожежний – 1 шт.
4. Автотранспорт для перевезення затриманих – 1 шт.
5. Гумова палиця – 175 шт.
6. Бронежилети – 100 шт.
7. Шоломи – 100 шт.
8. Наручники – 10 шт.
9. Спецзасоби «Черемуха» – 5 шт.
10. Протигази – 175 шт.
11. Оснащення для КПП – 2 комп.
12. Фотоапарати – 2 шт.

13. Кінокамера – 1 шт.
14. Гучномовець – 1 шт.
15. Набір речових доказів для моделювання місця події – 1 комп.
16. Слідчий чемодан – 1 шт.
17. Радіостанції – 7 шт.
18. Біноклі – 1 шт.
19. Портативний магнітофон з касетами – 1 шт.
20. Щити металеві – 75 шт.

Список літератури

1. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України // ВВР України. – 2000. – № 23.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Львів, 1995.
3. Статут патрульної служби міліції. – К., 1995 р.
4. Про затвердження Настанови про дії органів внутрішніх справ України по ліквідації масових безпорядків: Наказ МВС України від 31 травня 1999 р. № 443.
5. Беликов Л.В. Оперативно-тактическое учение / Л.В. Беликов. – М.: МВД СССР, 1988.
6. Робочі заходи щодо попередження групових порушень громадського порядку, масових безчинств на території України: Наказ МВС України від 16 лютого 1998 р. № 840/Бч.

Короткий зміст задуму навчання:

О 19.00 год. «__» _____ 20__ р. в чергову частину Шевченківського РВ ЛМУ УМВС України у Львівській обл. (приміщення ОВС за фабулою навчання є одна з будівель навчально-тренувального центру навчального закладу), працівниками патрульної служби був доставлений громадянин Іванів М.І., який вчинив хуліганські дії в ресторані «Львів».

Під час доставляння його у відділ міліції Іванів М.І. зробив спробу втечі, лаючись, під час руху вистрибнув з машини, спіткнувся і впав на тротуар. Внаслідок падіння він пошкодив обличчя, руки, розірвав куртку.

Працівники міліції знову посадили Іваніва М.І. в машину, останній при цьому чинив опір, висловлювався нецензурно а потім звернувся до громадян, які зупинилися поблизу по допомогу, послаючись на те, що працівники міліції його б'ють, розірвали куртку і без жодних на те підстав забирають у райвідділ міліції.

Окремі громадяни стали звертатись до працівників міліції з проханням відпустити Іваніва М.І.

Працівники міліції, не звертаючи уваги на ці прохання, доставили Іваніва М.І. до чергової частини міліції і склали за даним фактом рапорт.

Черговий ОВС почав розбиратись із затриманим Іванівим М.І. В цей час до чергової частини ОВС прибули родичі і друзі Іваніва М.І.

У черговій частині вони побачили, що в Іваніва М.І. дійсно закривавлене обличчя і розірвана куртка. Родичі звернулись до чергового з проханням відпустити Іваніва М.І., на що їм відповіли відмовою.

Присутні родичі і друзі Іваніва М.І. на адресу чергового та інших працівників міліції стали погрожувати розправою. Після цього вони пішли. Наступного ранку до чергової частини відділу надійшла інформація про те, що родичі Іваніва М.І. розповсюджують у місті чутки про побиття їхнього сина працівниками міліції та нанесення йому тілесних ушкоджень.

Крім того, стало відомо, що родичі і знайомі Іваніва М.І. збираються біля його будинку з наміром іти до відділу міліції, щоб звільнити затриманого. При цьому перевернули автомобіль, який був припаркований біля будинку, та підпалили сарай.

Оцінивши обстановку, яка склалася, начальник УМВС України у Львівській області прийняв рішення про введення в дію оперативного плану «Хвиля». Черговим по області зателефонували і передали черговому по Львівському державному університету внутрішніх справ про введення оперативного плану «Хвиля» та за діяння для цього особового складу університету.

Черговий по РВ подзвонив черговому по Львівському державному університету внутрішніх справ і повідомив про те, що натовп громадян близько 50–70 чоловік, озброєні палицями, металевими прутами та іншими предметами, рухається по вул. Ботвіна в напрямку до Шевченківського РВ ЛМУ УМВС України у Львівській області з метою звільнення Іваніва М.І. Біля будинку відділу міліції розташований ощадний банк.

Отримавши сигнал, черговим по університету, за вказівкою ректора, зібрано зведений загін університету. Після команди ректора особовий склад загону почав діяти згідно з планом із застосуванням силових дій, спрямованих на ліквідацію масових безпорядків.

Основні обов'язки учасників навчання

1. Керівник навчання спільно з оперативним штабом і командиром зведеного загону в прийнятому рішенні (наказі) визначає:

– район (місце) масових безпорядків, їх характер і направленість, масштаби;

- необхідні сили і засоби, їх завдання, спосіб дій, порядок, маршрути (основний і запасний) під час прибуття у ці місця;
- завдання з підготовки сил і засобів до виконання визначених заходів;
- порядок взаємодії;
- організацію розвідки, вартування, маскуванню;
- форми професійної, моральної та психологічної підготовки особового складу;
- організацію управління і зв'язку, тилового забезпечення.

2. Курсанти, що складають зведений загін у кількості 200 осіб, сформовані у групи для виконання різних навчальних завдань.

Група патрулювання – для охорони громадського порядку і розосередження дрібних груп правопорушників на ближніх і дальніх підступах до району операції. Чисельність групи біля – 12 осіб, довжина маршруту патрулювання визначається, виходячи з оцінки місць можливого загострення ситуації. Призначається старший групи.

Група оточення – для ізоляції району операції від припливу сторонніх громадян і заборони проїзду транспортних засобів. Чисельність групи визначають, виходячи з загальної довжини кордону оточення, з урахуванням напрямків зосередження основних зусиль. Група виконує свої завдання шляхом виставлення міліцейських ланцюгів, заслонів і контрольно-перепускних пунктів (КПП). Призначається старший групи.

Група організації дорожнього руху – для організації зміни напрямків руху транспортних засобів в об'їзд району проведення операції, забезпечення безпечних і безперешкодних умов для руху транспортних засобів на цих маршрутах, недопущення їх проїзду до району проведення операції. Чисельність групи визначають, виходячи з необхідної кількості постів регулювання дорожнього руху, виконання інших поставлених завдань. Призначається старший групи.

Група зв'язку – для забезпечення зв'язку оперативного штабу з групами, органами виконавчої влади та прокуратурою. Формується із числа курсантів, які мають навички роботи із засобами зв'язку. Основним завданням цієї групи є забезпечення надійності передачі наказів. Призначається старший групи.

Група блокування – для безпосереднього блокування і затримання організаторів та активних учасників масових безпорядків, припинення їх протиправних дій, надання допомоги групі конвоювання у доставці затриманих до спецавтомобілів.

При блокуванні група діє у колонах за напрямками, стрімко відокремлює організаторів та активних учасників масових безпорядків

від натовпу, не даючи їм змоги сховатися в натовпі, безкарно залишити район операції, потім розгортається у ланцюг і, взаємодіючи з групою оточення, затримує правопорушників. З прибуттям групи конвоювання створюють коридори, якими виводять затриманих на посадку до спецавтомобілів. Залежно від кількості, ступеня агресивності правопорушників та умов місцевості, група може бути вишикувана у колону по одному, по два, по три, по чотири чоловіки, міліцейський ланцюг – в одну, дві, три, чотири шеренги.

Кількісний склад групи визначається залежно від довжини рубежу блокування.

Завданнями цієї групи також є:

- блокування району (зони) місцевості з метою обмеження доступу громадян до місця масових безпорядків;
- направлення через КПП у фільтраційний пункт осіб, які активно намагаються проникнути в район (зону) блокування;
- затримання правопорушників, припинення проїзду в район (зону) блокування зайвого транспорту.

Призначається старший групи.

Група розосередження – для розподілу натовпу на частини і витіснення їх у кількох напрямках за лінію оточення і далі до розосередження на дрібні групи, а також для надання допомоги групі блокування у відокремленні від натовпу організаторів та активних учасників масових безчинств, та групі вилучення у затриманні правопорушників.

При розподілі натовпу на частини група шикується у колону або кутом уперед, при витісненні натовпу – в міліцейський ланцюг, виступом уперед або вліво чи вправо, використовуючи при цьому методи психологічного впливу. Група забезпечується наявними спеціальними засобами, технікою для активного наступу, захисту й оборони від учасників масових безчинств. Кількісний склад групи встановлюється з урахуванням чисельності натовпу і розмірів території, яку він займає. Призначається старший групи.

Група вилучення – для затримання організаторів та активних учасників масових безпорядків, які сховалися у натовпі. Група діє у складі групи розосередження. Формується із числа фізично добре розвинутих і підготовлених курсантів, що пройшли спецпідготовку. Чисельність групи визначається залежно від кількості організаторів та активних учасників масових безпорядків, які є у натовпі, з урахуванням того, що для затримання одного правопорушника необхідно не менше трьох осіб. Призначається старший групи.

Група конвоювання – для конвоювання затриманих до спецавтомобілів з подальшим супроводженням з району проведення опера-

ції на фільтраційний пункт. Групи виконують завдання разом з водіями на спецмашинах, автомобілях конвоювання. Чисельність кожної – 4 особи. Призначається старший групи.

Група розгороджування – для розбирання барикад та усунення інших перешкод, що створені правопорушниками. Чисельність групи визначається залежно від обсягу завдань і наявності необхідних для їх виконання засобів. Призначається старший групи.

Фільтраційний пункт – для забезпечення нормальних умов роботи слідчо-оперативної групи й розміщення доставлених з району операції учасників масових безчинств. На фільтраційний пункт призначається старший групи.

Група документування протиправних дій – для фіксації та документування протиправних дій учасників масових безпорядків. Чисельність групи визначають з урахування кількості засобів документування і наявності спеціалістів.

Слідчо-оперативна група – для проведення слідчих і оперативно-розшукових дій. Групу оснащують засобами візуального нагляду, фотографування, відео – і звукового запису. Для забезпечення безпеки роботи групи при виїзді на місце подій організують охорону.

Група застосування спеціальних засобів – для застосування спеціальних засобів, які є на озброєнні ОВС. Формується із числа курсантів, які мають навички застосування спеціальних засобів. Основним завданням цієї групи є нейтралізація активних дій учасників масових безпорядків при їх розсіюванні. У випадку необхідності, за вказівкою керівника навчання ця група виконує завдання обеззброєння або затримання злочинців, які чинять збройний опір. Призначається старший групи.

Група пожежогасіння – для локалізації та ліквідації пожеж, що виникли внаслідок підпалів. Чисельність і кількість технічних засобів пожежогасіння визначають залежно від необхідності.

Додаток № 1

Розрахунок сил і засобів зведеного загону

1. Група патрулювання – 12 осіб.
2. Група оточення – 40 осіб.
3. Група організації дорожнього руху – 4 особи.
4. Група зв'язку – 5 осіб.
5. Група блокування – 80 осіб.
6. Група розосередження – 100 осіб.
7. Група вилучення – 20 осіб.
8. Група конвоювання – 16 осіб.
9. Фільтраційний пункт – 8 осіб.

10. Слідчо-оперативна група – 10 осіб.
11. Група застосування спецзасобів – 6 осіб.
12. Група резерву – 40 осіб.
13. Група медичного забезпечення – 3 особи.
14. Група тилового і МТЗ – 4 особи.
15. Група пожежогасіння – 4 особи.
16. Група розгороджування – 3 особи.
17. «Натовп» – 12 осіб.

Зв'язок радіально-кільцевий.

Командира _____ навчального взводу, що отримав завдання від керівника навчань, направляють у район (зону) ймовірного порушення громадського порядку. Патрульну групу скеровують для охорони громадського порядку на маршрутах, що прилягають до місця порушення громадського порядку.

Згідно з даним списком важливих об'єктів, що підлягають охороні, виставляють наряди охорони на ці об'єкти. Групу організації дорожнього руху здійснює регулювання руху транспорту в районі і на території, що прилягає до місця порушення громадського порядку.

Крім цього, на початковому етапі слід використати заходи роз'яснення неправомірності дій організаторів та інших учасників натовпу. Роботу щодо розсіювання груп учасників слід проводити не тільки пропагандою, а й демонстрацією тієї сили, яка вже приступила до виконання своїх завдань в районі (зоні) оточення. Важливим моментом є відкриття фіксування дій натовпу за допомогою фото-відео-кіноапаратури і засобів зв'язку. Велику ефективність має проведення індивідуальної роботи щодо переконання учасників уже сформованого натовпу.

На даному етапі при роз'ясненні законодавства потрібна взаємодія з працівниками державних органів, СБУ, прокуратури та ін.

Якщо попереджувальні заходи не дали позитивних результатів і організаторам вдалося спровокувати натовп на масові безпорядки, керівник приймає рішення щодо силових дій, доповідає обстановку і прийняте рішення керівникам органів державної влади і управління, дає команду групам блокування, розсіювання, вилучення, конвоювання приступити до виконання завдань.

За цією командою:

1. Командир взводу _____ прибуває на місце порушення громадського порядку, використовуючи наявний особовий склад, оточує і блокує зону. Оточення залежно від наявної оперативної обстановки може бути суцільним або вибіркоким. Міліцейський ланцюг при цьому може бути звичайним або посиленним. У найбільш небезпечних

місцях порушення громадського порядку можуть бути використані металеві турнікети, «їжаки», транспортні засоби. Техніку розміщують тильною стороною до натовпу, з метою захисту її від пошкодження та псування. Оточення, як правило, виставляють перед технікою.

2. Командири взводів _____ і _____ виконують розсіювання натовпу, взаємодіючи з групою блокування, і діють у колонах або кутом уперед, розподіляючи натовп на частини. При необхідності надають допомогу групі блокування. Тактичні прийоми розсіювання натовпу можуть бути різними. Після поділу натовпу на частини групу розсіювання перешиковують в ланцюг (виступом уліво, виступом управо), і вони починають витискати учасників натовпу у кількох напрямках, використовуючи методи психологічного впливу і обираючи темп руху з таким розрахунком, щоб не створювати у натовпі товчії, яка може призвести до небажаних наслідків. У процесі розсіювання натовпу, особовий склад повинен проявити витримку, високу пильність та обережність, вміло використовувати індивідуальні засоби захисту, а за необхідності – наявну спеціальну та інші техніки.

3. Командир взводу _____ із особовим складом групи вилучення, висувається в зону оточення одночасно з групою розсіювання і вилучає з натовпу організаторів, підбурювачів та активних учасників протиправних дій.

4. Сам процес вилучення, за можливості, повинен проводитися максимально оперативно.

5. Затриманих порушників доставляють на створені тимчасові контрольно-пропускні пункти. Одночасно працює і фільтраційний пункт.

6. Для доставляння затриманих правопорушників використовують частину особового складу взводу _____ як групу конвоювання затриманих. Затриманих, за можливості, розташовують у спецавтомобілях; якщо останні відсутні, то конвоювання здійснюється у пішому порядку (звичайний або посилений конвой), як правило, малолюдними маршрутами.

7. Якщо виникає необхідність, то в дію можна вводити групу по застосуванню спеціальних засобів та групу пожежогасіння.

8. Командир взводу _____ (група резерву) знаходиться з особовим складом у попередньо відведеному місці, будинку, автобусі, іншому сховищі і діє за командою керівника навчань.

Методичні поради викладачу

Викладач, якого призначають посередником для проведення оперативно-тактичного навчання, зобов'язаний ознайомитись із списком курсантів навчальної групи і призначити, хто із них і яку конкрет-

ну посаду працівника ОВС буде виконувати в процесі навчання. Призначення курсантів необхідно провести за 4-5 днів до початку навчання, щоб вони змогли вивчити нормативні акти, підготувати себе до дії у відповідних ролях. Викладач – посередник контролює хід підготовки курсантів до навчання, надає допомогу в повторенні раніше вивченого теоретичного матеріалу.

Крім цього, викладач детально вивчає зміст задуму навчання, лінію поведінки його учасників. Під час навчання викладач-посередник зобов'язаний керуватися графіком черговості, контролювати виконання курсантами своїх обов'язків і ролей. У випадку, якщо курсант приймає неправильне рішення або допускає порушення законності, посередник зобов'язаний вказати на наявні недоліки і вжити заходів до їх усунення. Після закінчення навчання посередник у закріпленій за ним групі проводить розбір і підводить підсумки, звертає особливу увагу на вміння курсантів діяти щодо попередження і припинення масових безпорядків.

Далі посередник подає в навчальний відділ університету звіт, у якому вказує позитивні і негативні моменти дій курсантів, недоліки в організації навчання і пропозиції, спрямовані на покращення організації таких навчань у майбутньому. Загальний підсумок навчань підводять ректор із залученням викладачів кафедр, начальників факультетів, курсів та їх заступників.

Лінія поведінки курсантів, які виступають в ролі групи порушників громадського порядку.

В 9.00 год. курсанти-імітатори в спортивному одязі під керівництвом начальника факультету в навчально-тренувальному центрі університету озброюються палицями та ін. предметами.

Район стадіону, за тактичним задумом навчань визначено як місце збору натовпу, який потім під керівництвом організаторів повинен направитись у район розташування РВ ЛМУ УМВСУ у Львівській області для звільнення громадянина Іваніва М.І.

По прибуттю всього особового складу, натовп направляється до будинку умовного РВ ЛМУ УМВС України у Львівській області, біля нього починають кричати, вимагати звільнення гр. Іваніва М.І., бити вікна, пробувати проникнути у приміщення ЛМУ УМВС.

До прибуття зведеного загону оперативного реагування натовп спробує розсіятися, щоб працівники міліції не змогли їх затримати. Але оскільки район буде швидко оточений, переконавшись, що схватись немає можливості, по команді організатора (роль організатора грає командир) нові групи, імітуючи, сходяться в коло, погрожують працівникам міліції, не реагують на попередження і законні вимоги працівників міліції.

Після введення груп розсіювання, вилучення і конвоювання, організаторів і активних учасників масових безчинств затримують і доставляють до конвойних машин.

Графік оголошення ввідних:

Ввідна № 1

У чергову частину університету від чергового по УМВС України у Львівській області надійшов сигнал про введення оперативного плану «Хвиля», та інформація, що в районі вул. Ботвіна, біля будинку № 30, проходить збір озброєних палицями, нун-чаками, ланцюгами та ін. предметами групи родичів і товаришів гр. Іваніва М.І., який знаходиться в кімнаті для доставлених Шевченківського РВ ЛМУ УМВС України у Львівській обл. з метою звільнення його. Черговий по УМВС України у Львівській обл. дав вказівку направити в район розташування Шевченківського РВ ЛМУ УМВС України у Львівській обл. зведений загін оперативного реагування з метою недопущення нападу на РВ ЛМУ УМВС України у Львівській обл. та масових безпорядків, затримання організаторів і активних учасників.

Лінія поведінки чергового по інституту:

1. Перевіряє отримання сигналу та інформацію у чергового по УМВС України у Львівській області (умовно).
2. Доповідає про отримання сигналу і передає інформацію (ректору інституту) начальникові оперативного штабу і його заступникам.
3. Інформує про отримання сигналу командира зведеного загону.
4. Дає вказівку про підготовку автотранспорту для виїзду особового складу зведеного загону.
5. Видає необхідне оснащення особовому складу зведеного загону.
6. Забезпечує виїзд зведеного загону до місця події.
7. Доповідає черговому УМВС України у Львівській обл. про виїзд особового складу загону (умовно), а також (ректору університету) начальникові оперативного штабу і в подальшому діє за їх вказівками.

Ввідна № 2

9 год. 05 хв. Командир зведеного загону отримав від чергового по університету сигнал про проведення оперативного плану «Хвиля» та інформацію про те, що група порушників громадського порядку 50–60 чоловік, озброєна палицями та іншими предметами, збирається здійснити напад на приміщення Шевченківського РВ ЛМУ УМВС України у Львівській обл. і звільнити свого товариша гр. Іваніва М.І., який знаходиться у кімнаті для доставлених у названому РВ ЛМУ УМВС України у Львівській області.

Лінія поведінки командира зведеного загону

При отриманні сигналу він зобов'язаний:

1. Проінформувати про отримання сигналу командирів взводів
  - 1 взвод (_____)
  - 2 взвод (_____)
  - 3 взвод (_____)
  - 4 взвод (_____)
  - 5 взвод (_____)
  - 6 взвод (_____)
  - 7 взвод (_____)
2. Підняти по сигналу «Тривога» особовий склад загону.
3. Проконтролювати видачу особовому складу необхідних спеціальних засобів.
4. Вишикувати особовий склад загону, доповісти начальникові оперативного штабу (ректору університету), в його відсутність – черговому по університету, про готовність загону до виконання поставленого завдання.
5. Організувати посадку особового складу загону в автотранспорт і його прибуття до місця призначення.
6. У подальшому діяти за вказівкою керівника навчання.

Ввідна № 3

9 год. 15 хв.

Оперативний штаб виїжджає на місце нападу на приміщення Шевченківського РВ ЛМУ УМВС України у Львівській обл. (за задумом навчання – одне із приміщень навчально-тренувального центру).

1. Коли оперативний штаб прибув на місце події, керівник дає вказівку командирі зведеного загону оточити район безчинства.

2. Керівник звертається з допомогою мегафону до натовпу з проханням припинити порушення громадського порядку.

3. Оскільки з натовпу чути викрики про відмову виконувати вказівки працівників міліції, член оперативного штабу знову звертається до натовпу і попереджує, що проти них буде застосовано силу і спеціальні засоби з метою припинення порушення громадського порядку.

4. Після неодноразових звернень до натовпу з проханням припинити порушення громадського порядку і переконавшись у тому, що його вказівок не виконують, доповідає про це керівникові оперативного штабу і по його команді дає вказівку командирі зведеного загону розподілити натовп з затриманням організаторів і активних учасників масових безчинств.

Ввідна № 4

9 год. 25 хв.

Зведений загін прибув на місце події (за задумом навчання – територія навчально-тренувального центру університету), де проводиться висадка особового складу з автотранспорту.

Лінія поведінки особового складу загону масових безчинств:

1. Прибувши на місце події, командир зведеного загону оперативного реагування отримує додаткову інформацію про зміни оперативної обстановки.

2. Командир дає вказівки особовому складу загону оточити район розташування натовпу і виставити КПП, а після оточення цього району, доповідає керівникові навчань.

3. Командир дає вказівку особовому складу 3 і 4 взводів підготуватись до дій щодо розсіювання натовпу на дрібні групи.

4. Особовий склад 3 і 4 взводів за вказівкою командира загону вклинюється в натовп, відтісняє його учасників від РВ і розділяє на 4–6 груп.

5. За вказівкою командира зведеного загону, у розриви, які утворилися в натовпі в результаті дії групи розсіювання, входять члени групи вилучення організаторів і активних учасників, яких затримують і вилучають із натовпу.

6. Після закінчення розсіювання і затримання активних учасників масових безчинств командир зведеного загону доповідає керівникові навчання.

План-коментар до дій зведеного загону по ліквідації масових безпорядків при проведенні тактико-спеціального навчання за оперативним планом «Хвиля».

Прибувши на місце, де знаходиться натовп порушників громадського порядку:

1. Командир зведеного загону (по рації) доповідає керівникові навчання про готовність загону до виконання завдань.

2. Надходить наказ почати навчання.

3. Командир загону приймає рішення:

– довести до особового складу оперативну обстановку;

– поставити завдання командирам взводів щодо блокування району збору натовпу;

– провести інструктаж груп розосередження і затримання.

4. Ці групи займають початкові рубежі і блокують район збору громадян.

5. Надходять доповіді командирів взводів про закінчення блокування району.

6. Командир загону, оцінивши обстановку, доповідає керівникові навчання свої пропозиції щодо розсіювання угруповання.

7. Після відмови організаторів натовпу і активних його членів виконати вказівки працівників міліції про припинення протиправних дій і відмову слідувати через КПП для доставки в РВ, командир зведеного загону доповідає про ускладнення оперативної обстановки.

8. Керівник операції приймає рішення і видає наказ про розсіювання угруповання і затримання його організаторів та активних учасників.

9. Командирам взводів по рації видається наказ про застосування силових заходів.

10. Групи розосередження розділяють натовп на 4 частини.

11. Група блокування підходить до натовпу на відстань 10 м. від неї.

12. Старший групи розосередження звертається до натовпу з пропозицією припинити чинити опір працівника міліції, кинути палиці та ін. предмети.

13. Подається команда: «Виходити по одному», «Руки вгору», «Кидай палиці». Правопорушники виконують ці команди.

14. Особовий склад групи затримує найактивніших учасників, які чинять злісний опір, надягають на них наручники, обшуковують і під вартою доставляють до місця розташування оперативно-слідчої групи, де їх допитують.

15. Старший групи вилучення доповідає по рації керівникові операції про затримання організаторів.

16. Командир загону видає наказ слідчо-оперативній групі про огляд місця події і вилучення та фіксації слідів та речових доказів.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ – це виконавчо-розпорядницька діяльність, змістом якої є організація і практичне здійснення встановлених державою заходів по охороні громадського порядку.

Адміністративне затримання – засіб припинення правопорушення, засіб забезпечення провадження у справах про адміністративне правопорушення.

Адміністративне правопорушення – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, і на яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Віктимність – це така соціально-психологічна сукупність рис особи, що зумовлює високу ймовірність стати об'єктом злочинного посягання. Треба зауважити, що віктимність – це якісний показник: чим вища віктимність особи, тим більша ймовірність того, що вона стане жертвою злочину. Віктимність конкретної особи (індивідуальна віктимність) – це об'єктивно притаманна людині (реалізована злочинним актом або залишена як потенційна) здатність, схильність стати за певних обставин жертвою злочину. Залежно від особистісних рис і поведінки конкретного індивіда, ступінь його вразливості може перевищувати середній (підвищена віктимність) або бути нижчим від середнього (мінімізована віктимність). Індивід не придбав віктимність у процесі життєдіяльності, а є віктимним з моменту народження та до смерті; він не може не бути віктимним, оскільки живе в суспільстві, де не ліквідована злочинність, отже, існує об'єктивна можливість стати жертвою злочину. Віктимізація – це процес перетворення особи чи групи осіб на реальну жертву, а також результат такого процесу; віктимізувати – означає перетворити когось на жертву злочину. **Девіктимізація** – зворотний процес явища. Віктимна ситуація – життєва ситуація, що складається у зв'язку з характеристиками особи чи поведінкою потенційної жертви, коли виникає реальна можливість заподіяння їй шкоди.

Використання вогнепальної зброї – це приведення її у бойову готовність.

Вогнепальна зброя – це будь-яка зброя, вражаючі якості якої обумовлюються дією снаряда, що отримує прискорення силою порохових газів.

Втеча – залишення особою, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі або перебуває під вартою як підозрюваний, обвинувачений чи підсудний, місця, де вона перебуває з метою постійного чи тимчасового ухилення від подальшого перебування в ньому.

Громадський порядок – морально-правовий стан суспільства, при якому органи виконавчої влади держави забезпечують безпеку громадян, захист їхніх суб'єктивних прав і законних інтересів у громадських місцях.

Залишення місця тримання або перебування під охороною – навмисне самовільне перетинання (подолання) лінії охорони з метою втечі з-під варти.

Засоби адміністративного припинення – засоби примусового припинення правопорушень і попередження їх негативних наслідків.

Засоби активної оборони – це засоби, призначені для відбиття нападу правопорушників, припинення їх непокори та обмеження здатності вести активні дії осіб, які затримуються працівником міліції.

Засоби індивідуального захисту – це ті засоби, які захищають тіло людини, його частини від вражаючої дії різноманітних предметів, холодної зброї та куль вогнепальної зброї.

Засоби регуляції громадського порядку – це правові норми і правила суспільного проживання неправового характеру (норми моралі, обряди, правила культури поведінки).

Затримання – запобіжний арешт особи, підозрюваної у скоєнні адміністративного правопорушення, до в'язання особи.

Заходи фізичного впливу – дії співробітника міліції, що виявляються у застосуванні мускульної сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів та вогнепальної зброї з метою припинення правопорушення, затримання правопорушника та відведення небезпеки, що загрожує життю та здоров'ю громадян.

Заява – письмове звернення громадян або організацій до керівника установи, організації, підприємства, структурного підрозділу з питань здійснення особистих прав або захисту інтересів.

Збройний опір – це активна протидія будь-якої особи здійсненню працівником міліції своїх службових повноважень, поєднаних із застосуванням чи загрозою застосування вогнепальної зброї, а також інших речей і предметів як зброї.

Зброя – це предмети та пристрої, що призначені для влучення в живу ціль, та не мають іншого призначення.

Злочинець – це особа, яка визнана судом винною у скоєнні злочину.

Контрольно-пропускні пункти – наряд міліції для забезпечення пропускового режиму або обмеження руху транспорту і пішоходів в конкретному районі (місцевості) при проведенні масових заходів, виникненні стихійного лиха, епідемії та в інших випадках.

Мінімум можливості спричинення шкоди – це така мінімальна шкода, без якої виконання покладених на міліцію завдань є неможливим.

Напад – насильницькі дії, які виражаються у вторгненні, тобто відкритому проникненні в приміщення всупереч встановленому режиму

роботи об'єкта, діючим правилам пропускнуго режиму, вимогам посадових осіб або волі осіб, які в цих приміщеннях проживають. А також насильницькі дії, не пов'язані із вторгненням у приміщення, але спрямовані на його пошкодження або знищення.

Оголення зброї – це таке положення зброї, коли вона знаходиться в руці співробітника міліції і її бачать оточуючі.

Основу тактико-спеціальної підготовки складає спеціальна тактика, головна мета якої та головний зміст – це відпрацювання й втілення у практику міліції та внутрішніх військ типових засобів, методів і прийомів бойових дій особового складу, підрозділів в екстремальних ситуаціях.

Особа, яка намагається втекти з-під варту – особа, яка була засуджена до позбавлення волі або перебуває в попередньому ув'язненні. Установами для утримання осіб, щодо яких запобіжним заходом обрано взяття під варту, є слідчі ізолятори Міністерства внутрішніх справ.

Організація охорони громадського порядку – це здійснюваний органами внутрішніх справ, державними органами і громадськими організаціями комплекс управлінських функцій, який забезпечує ефективну, погоджену і цілеспрямовану діяльність цих органів і організацій щодо безпосередньої охорони громадського порядку.

Охорона громадського порядку (ОГП) – це обумовлена законодавчими актами розвитку суспільства діяльність органів внутрішніх справ, інших державних органів, громадських організацій і громадян щодо забезпечення правил, що регулюють поведінку людей у сферах їх діяльності від злочинних посягань.

Паспорт – документ, що є офіційним посвідченням особи і видом на проживання.

Паспортна система – порядок регулювання обліку і переміщення населення по країні.

Патрульно-постова служба міліції – це діяльність спеціальних нарядів міліції по ОГП, безпеці і боротьбі з правопорушеннями на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, у портах, аеропортах та інших громадських місцях, а також при проведенні масових заходів, ліквідації наслідків аварії, катастрофи, стихійного лиха.

Патруль – рухомий наряд у складі одного або декількох працівників міліції, який виконує покладені на нього обов'язки на маршруті патрулювання.

Патрульна група – наряд у складі двох або більше патрулів під єдиним керівництвом.

Патрулі для нагляду за дорожнім рухом – наряд у складі одного або кількох працівників Державної автомобільної інспекції, який здійснює контроль за дорожнім рухом та виконанням громадянами правил дорожнього руху шляхом патрулювання на автомобілях, мотоциклах, вертольотах або пішим патрулюванням.

Пересувна міліцейська група – комбінований за складом та оснащений спеціальними технічними засобами наряд міліції на автомобілі, який несе патрульну службу на закріпленому секторі і призначений для вжиття невідкладних заходів з попередження порушень громадського порядку, здійснення оперативно-розшукових заходів щодо розкриття злочинів по свіжих слідах.

Покарання – державний примус, що застосовується органом державного управління, посадовою особою до особи, яка скоїла правопорушення.

Понятій – особа, яка стверджує ту чи іншу процесуальну дію і притягається в передбачених законом випадках до адміністративного впровадження.

Попередження правопорушення – система заходів економічного, соціально-культурного, виховного і правового характеру, що проводяться державними органами і громадськими організаціями з метою боротьби із злочинністю і причинами, що їх породжують.

Пост охорони порядку – місце або дільниця місцевості, де працівники міліції (постові) виконують покладені на них обов'язки.

Пости охорони об'єктів – місце або дільниця місцевості, де працівники Державної служби охорони при МВС України здійснюють на договірних засадах охорону об'єктів та іншого майна державної, колективної та приватної власності, майна іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб, а також громадян.

Потерпілий – особа (фізична, юридична), яка морально, матеріально, фізично потерпіла від злочину.

Правопорядок – одна зі складових суспільного порядку, який складається в результаті здійснення різних видів соціальних норм, які регулюють різноманітні сфери суспільного життя і виражаються між собою характером, способом дії на поведінку людей.

Правопорушення – дія або бездіяльність громадянина або посадової особи, яка проявляється в невиконанні вимог правових норм.

Правопорушник – це особа, яка скоїла правопорушення.

Приведення вогнепальної зброї у готовність – це послідовне виконання комплексу дій, після яких можна вести вогонь без перешкод.

Протокол – це документ, що відображає діяльність колегіальних, державних органів влади, управління, слідчих, посадових осіб у сфері державного управління.

Протокол про адміністративне правопорушення – офіційний документ, у якому уповноважена на те особа фіксує факт здійснення адміністративного правопорушення.

Радіозв'язок – це обмін інформацією на відстані за допомогою радіохвиль.

Сила, що перевищує необхідну для виконання завдань міліції межу – сила, що завдала особі, яку затримують, шкоду, явно нерозмірну з

небезпечною посягання та обстановкою захисту. Щоб застосування сили було правомірним, необхідна наявність правової та фактичної підстав застосування сили, взятих у їх сукупності.

Спеціалізована патрульна група – спеціальний вид наряду, призначений для боротьби з найпоширенішими правопорушеннями на вулицях та в інших громадських місцях.

«Спіраль» – порядок заходів, спрямованих на розшук злочинця (злочинців), починаючи від місця вчинення злочину, з поступовим розширенням кола пошуку (за принципом спіралі, що розкручується) та одночасним перекриттям території навколо зазначеного місця і можливих шляхів відходу злочинця.

Статут – встановлений державою або громадською організацією звід певних правил, які регулюють діяльність певних установ, підприємств, організацій, їх взаємовідносини з іншими суб'єктами управління і громадянами.

Стихийне лихо – незалежна від людини подія, яка виникає внаслідок дій природи, наприклад, землетрус, повінь тощо.

Сторонні особи – всі особи, за винятком тих, проти кого є підстави до застосування зброї.

Тактика охорони громадського порядку – це застосування органами внутрішніх справ, іншими державними організаціями і громадськими організаціями заснованих на законі і вироблених наукою і практикою найбільш відповідних форм і методів, засобів безпосередньої оборони громадського порядку.

Тактико-спеціальна підготовка – складова спеціальних знань науки управління у сфері правопорядку, яка вивчає проблеми службово-бойової діяльності системи ОВС, розробляє специфічні питання щодо застосування сил і засобів ОВС при надзвичайних обставинах і у військовий час.

Транспортний засіб – це пристрій, призначений для перевезення людей або вантажу, а також такий, на якому встановлено спеціальне обладнання або механізм (п. 1.9 Правил дорожнього руху). Поняття транспортний засіб, охоплює як механічні, так і будь-які інші транспортні засоби.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кримінальний Кодекс України з текстами внесеними у нього змін і доповнень, офіційно оприлюдненими станом на 1 листопада 2007 р. – Львів: Магнолія 2006, 2007. – 349 с.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Станом на 28 квітня 2006 р. – К.: Велес, 2006. – 176 с.

4. Кримінально-процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2003. – 938 с.

5. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

7. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.

8. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 26.12.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.

9. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом ОВС України: наказ МВС України від 13.08.1991 р. № 358.

10. Про заходи щодо подальшого вдосконалення діяльності чергової служби ОВС України: наказ МВС України від 18.08.1992 р. № 485.

11. Про затвердження Статуту ППСМ України: наказ МВС України від 28.07.1994 р. № 404.

12. Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ: наказ МВС України від 04.10.2003 р. № 1155.

13. Про затвердження Настанови щодо дій органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень: наказ МВС України від 11.11.2003 р. № 1345.

14. Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються: наказ МВС України від 14.04.2004 р. № 400.

15. Про затвердження Положення про основи організації розкриття ОВС України злочинів загально кримінальної спрямованості: наказ МВС України від 30.04.2004 р. № 458.

16. Про затвердження Інструкції про роботу ізоляторів тимчасового тримання в ОВС України та Інструкції з організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб в ОВС України: наказ МВС України від 20.01.2005 р. № 60.

17. Про внесення змін та доповнень до наказу МВС України від 04.10.2003 р. № 1155 «Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ»: наказ МВС України від 10.10.2005 р. № 860.

18. Про створення патрульної служби МВС України та реорганізацію дорожньо-патрульної служби Державної автомобільної інспекції: наказ МВС України від 28.02.2006 р. № 214.

19. Про організацію діяльності ОВС України щодо протидії злочинам, пов'язаним з автотранспортом: наказ МВС України від 10.10.2006 р. № 1019.

20. Про забезпечення контролю за обліком, збереженням, видачею та прийманням зброї, боєприпасів і спеціальних засобів у чергових частинах ОВС України: наказ МВС України від 27.03.2008 р. № 141.

21. Про заходи щодо вдосконалення системи комплексного використання сил та засобів в охороні громадського порядку: наказ МВС України від 30.09.2008 р. № 505.

22. Про затвердження Положення про стройовий підрозділ патрульної служби МВС України: наказ МВС України від 23.01.2010 р. № 16.

23. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю: наказ МВС України від 07.09.2011 р. № 657.

24. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами: наказ МВС України від 07.09.2011 р. № 658.

25. Дії дільничних інспекторів міліції в екстремальних ситуаціях при загрозі їх життю або здоров'ю: вказівка МВС України № 418/Чр від 16.01.1995 р.

26. Аналітична довідка щодо травматизму, загибелі особового складу ОВС України при виконанні службових обов'язків: вказівка МВС України № 6190/Ан від 14.06.2002 р.

27. Щодо проведення спеціальних операцій із затримання осіб, що підозрюються у вчиненні тяжких злочинів: вказівка МВС України № 1176 від 17.09.2003 р.

28. Закон України «Про міліцію». Статут патрульної служби міліції України. – К.: Видавничий дім «Скіф», 2008. – 152 с.

29. Про стан роботи із забезпеченням особистої безпеки працівників ОВС під час виконання службових обов'язків та заходи щодо її посилення: рішення колегії МВС України від 29 лютого 1996 р.

30. Адміністративна діяльність: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [М.В. Ковалів, З.Р. Кісіль, Д.П. Калаянов та ін.]. – К.: Правова Єдність, 2009. – 432 с.

31. Ануфрієв М.І. Вищий заклад освіти МВС України: науково-практичний посібник / М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, О.Н. Яриш. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с.

32. Бабенко О.І. Безпека життєдіяльності людини в надзвичайних ситуаціях: навчальний посібник / О.І. Бабенко. – К.: ВМН, 1996.

33. Бандурка О.М. Управління в ОВС України: підручник / О.М. Бандурка. – Харків: Університет внутр. справ, 1998. – 480 с.

34. Бандурка А.М. Основы психологии управления: учебник / А.М. Бандурка. – Харьков: Университет внутр. дел, 1999. – 528 с.

35. Бандурка О.М. та інші. Агресивний натовп та методи протидії йому: навчальний посібник / О.М. Бандурка. – Х.: НУВС, 1998.

36. Бойко Ю.Ю. Значення професійно-психологічної підготовки у формуванні професійно важливих якостей працівників дорожньо-патрульної служби ДАІ при забезпеченні безпеки громадян / Ю.Ю. Бойко // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: зб. матер. наук.-практ. конф., Київ, 16–17 трав. 2001 р. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – С. 183–189.

37. Буданов А.В. Обучение сотрудников правоохранительных органов тактике и приёмам личной безопасности при решении профессиональных задач (на опыте США): монография / А.В. Буданов. – М.: Академия МВД России, 1996.

38. Буданов А.В. Обучение сотрудников правоохранительных органов тактике и методам обеспечения личной безопасности: учеб. пособие / А.В. Буданов. – ГУК МВД РФ, Метод. центр. – М., 1997.

39. Затримання озброєних злочинців: метод. реком. – К., 1991.

40. Збірник ситуаційних задач та алгоритмів правильних дій працівників міліції під час виконання службових обов'язків по охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю. – К.: ГУ РОС МВС України, 1999.

41. Козяр М.М. Екстримально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях: монографія / М.М. Козяр. – Львів: СПОЛОМ, 2004. – 376 с.

42. Криволапчук В.О. Тактика дій працівника міліції у типових та екстремальних ситуаціях під час виконання службових обов'язків із охорони громадського порядку: навч.-метод. посіб. / В.О. Криволапчук, А.С. Васильєв. – К.: ВПЦ МВС України, 2006. – 133 с.

43. Кульчицкий В.М. Задержание вооруженных преступников. Подготовка и осуществление операции. Организация и проведение оператив-

но-тактических учений / В.М. Кульчицкий, Н.А. Демидов. – МВД Украины, Главное Управление по работе с личным составом, 1991.

44. Лаптії В.А. Система управління органами внутрішніх справ в особливих умовах: Теоретичні та практичні проблеми / В.А. Лаптії. – Редакційно-видавничий відділ МВС України, 1997. – 136 с.

45. Майдыков А.Ф. Уроки проведения специальной операции / А.Ф. Майдыков, И.Е. Ложкин // Совершенствование управления органами внутренних дел в особых условиях: труды Академии МВД СССР. – М., 1991.

46. Методичні рекомендації для розробки плану оборони адміністративних будівель системи МВС України № 441 від 17 жовтня 1995 р.

47. Методичні рекомендації щодо організації та проведення занять з працівниками органів внутрішніх справ України з застосуванням ситуаційних задач та алгоритмів правильних дій працівників міліції під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю. – К.: МВСУ ДКЗ, 2008. – 47 с.

48. Методичні рекомендації з організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу ОВС України: метод. реком. – К.: МВСУ ДКЗ, 2011. – 47 с.

49. Миргородський О.І. Роль та значення тактико-спеціальної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України / О.І. Миргородський // Матеріали науково-практичної конференції. – Одеса: ОДУВС, 2008. – С. 28–32.

50. Негодченко В.О. До Закону України Про профілактику злочинів / В.О. Негодченко // Науковий вісник ДЮОІ МВС України. – 2000. – № 2.

51. Новіков В.В. Методика викладання навчального курсу «Адміністративна діяльність ОВС»: навчально-методичний посібник / В.В. Новіков, Л.Г. Чистоклетов, М.В. Ковалів, С.С. Гнатюк. – Львів: ЛЮО МВС України, 2004. – 145 с.

52. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К., 2001. – Вип. 29. – 235 с.

53. Оболенський Ю.Б. Тактичні основи спеціальних операцій: навчально-практичний посібник / Ю.Б. Оболенський. – Луганськ: Луганський інститут ВС, 2000.

54. Олефір В.І. Охорона громадського порядку в сучасних умовах: навчально-методичний посібник / В.І. Олефір, В.В. Черній, М.В. Лошицький. – К.: НАВСУ, 2003.

55. Остапенко О.І. Адміністративне право: навч. посіб. / О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 536 с.

56. Остапенко О.І. Нормативно-правові акти з діяльності патрульної служби міліції: інформаційно-довідковий посібник / О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, З.Р. Кісіль, Н.П. Тиндик. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – 256 с.

57. Падалка О.С. Педагогічні технології: навчальний посібник / О.С. Падалка, А.С. Нісімчук, І.О. Смолюк, О.Т. Шпак. – К., 1995. – 253 с.

58. Пам'ятка по несенню служби працівниками міліції з охорони громадського порядку / Юридична академія МВС України. – К., 2003.
59. Перкін В.І. Розробка тактичних комплексів та операцій у розслідуванні злочинів / В.І. Перкін // Бюлетень МВС України. – 2002. – № 141. – С. 23–26.
60. Тактика зупинки та затримання автотранспорту: посібник. – К., 1998.
61. Подласый И.Н. Педагогика. Новый курс: учебник для вузов: в двух томах / И.Н. Подласый. – М., 2000.
62. Проблеми вдосконалення професійної майстерності працівників ОВС в бойовій підготовці: матеріали науково-практичної конференції (Одеса, 31 жовтня 2008 р.). – Одеса: ОДУВС, 2008. – 162 с.
63. Прыгунов П.Я. Психологическое обеспечение специальных операций: ролевое поведение: учебное пособие / П.Я. Прыгунов. – К.: Европейский университет, 2000. – 303 с.
64. Прикладная юридическая психология: учебное пособие для вузов / под ред. проф. А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 39 с.
65. Специальная тактика: учебник / под. ред. А.С. Николаева. – М., 1982.
66. Студент і закон: збірник законодавчих-правових документів. – К.: Четверта хвиля, 1997. – 240 с.
67. Основы военной психологии и педагогики: учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. – М.: Воениздат, 1981. – 366 с.
68. Загрекова Л.В. Деловая игра в технологической подготовке будущего учителя / Л.В. Загрекова // Педагогика. – 1994. – № 6. – С. 58–62.
69. Тактико-специальная подготовка: учебник. – М., 1998.
70. Юхновець Г.О. Забезпечення особистої безпеки працівників ОВС при виконанні службових обов'язків: науково-практичні рекомендації / Г.О. Юхновець, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін.; за ред. М.І. Ануфрієва, Я.Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 1999. – 72 с.
71. Тактика дій у спеціальній операції «Хвиля»: навчально-практичний посібник / О.В. Павлов, О.І. Нікітенко, С.М. Куртов. – Луганськ: ЛІВС, 1998. – 65 с.

Навчальне видання

Банах Сергій Михайлович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС

Булачек Володимир Романович

кандидат історичних наук,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС

Винячук Ігор Степанович

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС

Йосипів Юрій Романович

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС

Мовчан Максим Анатолійович

науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України

Моргун Микола Віталійович

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС

Синенький Володимир Михайлович

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки ЛьвДУВС

Тьорло Олена Ігорівна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
начальник кафедри фізичної підготовки ЛьвДУВС

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Редактор – *Н.Ю. Шайнога*

Комп'ютерна верстка – *А.М. Радченко*

Друк – *А.М. Ходачок*

Здано до набору 06.10.2011 р. Підписано до друку 14.12.2011 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк арк. 17,43.

Тираж 100 прим. Зам. № 165-11.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.